Boeck van surgien

editie E.C. van Leersum

bron

Boeck van surgien. In: Instituut voor Nederlandse Lexicologie (samenstelling en redactie), *Cd-rom Middelnederlands*. Sdu Uitgevers/Standaard Uitgeverij, Den Haag/Antwerpen 1998.

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/scel001elee01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. INL SCHATKAMER VAN DE NEDERLANDSE TAAL

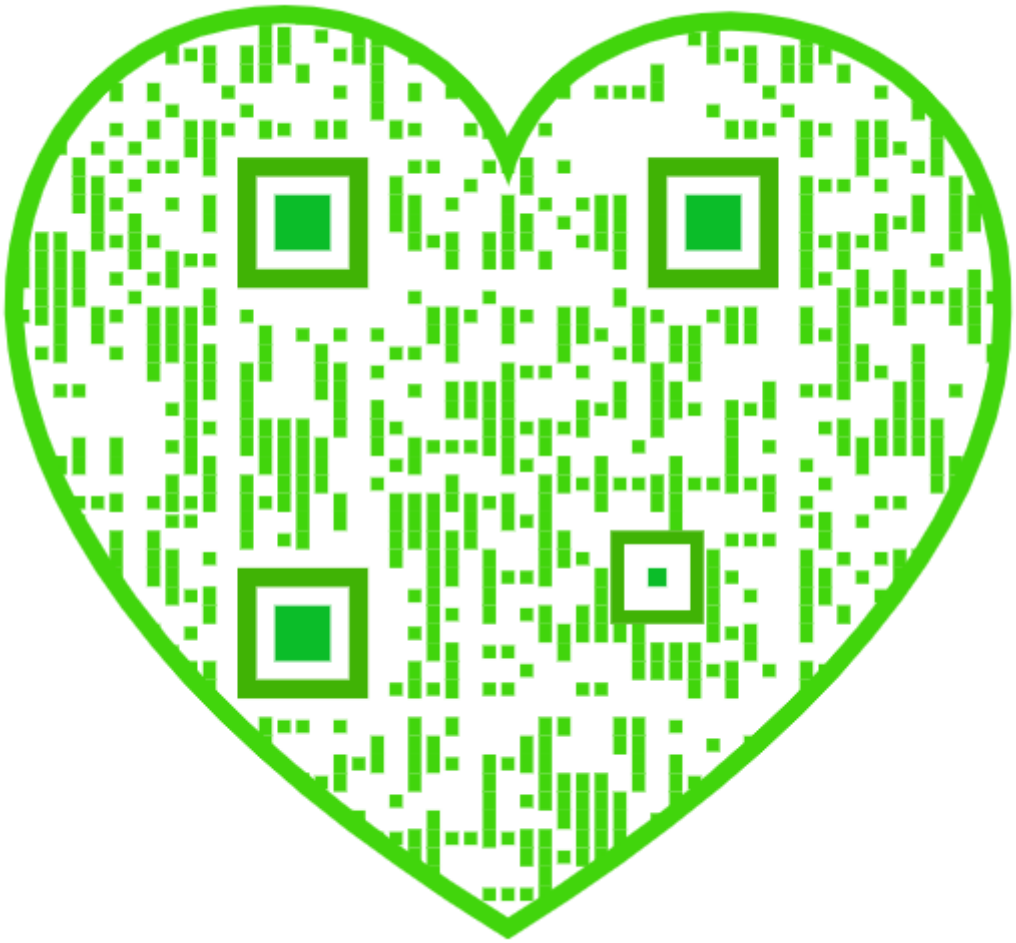

[Boeck van surgien]

[Incipit summa artis Cirurgie cum practica Thome umbra medici de thenismonte que thomasia vocatur. Incipit prohemium.]

Ic Thomaes Scellinck umbra medicina hebbe ghemerct dat have ende goet vergaet mer goede [sciencie ende] konste bliift den mensche alle siin leven lanck want alsoo aristoteles seit siencie es een edel konste ende hi es edel die se heeft. Daer om wil ic Thomaes Scellinck umbra medecina minen lieven kinderen [Thomaes ende Jan Scellinc sinen broeder] ende alle dieghene die surgie [volcomelic] begheeren te doene scriven ende maken enen boeck van surgien in dietscher talen ghetogen die bloeme uut allen den boeken der ander meesteren die over menich jaer [voir ons ghemaect] hebben gheweest.

Als uut galienus die de beste een was. Ende uut avicenna uut albucasim uut almansorum uut rasum uut brunum longoburgensem uut lancfrancum uut teodoricum uut roelandum ende uut roegierium ende der glosen der vier meesteren. Ende uut den anderen vroeden meesteren daer af dat men houden sal. Daarom lieve kinder ontfaet dit werc blidelike want ic en wil daer af geen pine ontsien. Ende bidt onser liever vrouwen der edelder maghet ende moeder ons liefs heeren ende den heilighen meesteren ende vrienden gods sinte cosme ende damiane ende alle den ghebenediden heilighen van hemelriick dat si bidden den almachtighen god dat hi mi ghespare soe langhe dat ic dit werc tot enen goeden einde mach volbrenghen want den arbeit sal mi wesen groot ende swaer nochtan salt mi wesen harde soete omdat [ic hope dat] ghi daer mede selt comen tot groter eeren ende tot groten goede op dat ghi wilt uwe neersticheit ende uwen sin daer toe keeren. Lieve kinder dat seldi nu weten dat dit boec is ghedeelt in iiii pertien. Ende hebt [ic] vergadert aen een deel capittelen om datment te lichteliker sal vinden met haren ghetale al ment hebben wille. Mer eer wi comen toten eersten tractate suldi weten wat es te seggene surgie ende hoe ghedaen selen wesen die surgyene

ende wat haer ghedaenten sullen siin ende in hoe menigher specien surgie wort ghedeelt. Ghi selt weten dat surgie es griex ende es gheset cyros in griexse dat es die hant in dietsche ende agya [dat] es werck dat es te seggen hantghewerck in des menschen lichaem dat der ghesondicheit toe behoert of dat men te besceideliker seggen mach surgie dat es dat leste instrument van medicinen. Dat eerste instrument van medicinen dat es dye ende es dat beste Alsoe galienus seit in die glose van den heeten onghemaken hi seit con[n]en wi den mensche met dieten ghenesen wi en selen hem gheen drancken gheven. Dat ander instrument van medicinen dat es dranc of medecine daer af oeck galienus af seit moghen wi met drancke die siecheit ghenesen wi en hebben die cuer niet te doene. Is oeck dat sake dat wi metten tween jersten instrumenten niet en connen die siecheit verdriven soe moeten wi metten derden werken dat est metter curgien dat es met sniden of met bernen of met cauterien te maken met corosiven of met ruptorien.

Hoe die surginen selen siin.

Nu seldi weten hoe ghedaen selen siin die curginen [dat syn darsateren] die surginen sellen hebben in allen weghen ghereet haer instrumenten mede te werken ende haer naelden ghedraet om daermede te naijen si selen oeck confersacie hebben metten goeden surginen ende besien haer werc want al connen si som daer af wel spreken nochtan en conen si niet alle werken daer om eest zeer goet dat mense siet werken met snidene met bernen ende met binden. Ende si en selen niet bloede sijn mer si selen [coen ende] sachtmoedich siin ende voersienich suptiil van sinnen ende sonderlinghe daert sorchliic es te werkene als int hoeft daert hersenbecken al doir es toter liesen ende elwaert daert sorgheliic is ende hem hoeden van dronckenscappen want alle dat der surgien toebehoert ende dat daer orberliic toe is dat en conen si al in die boeken niet begripen daer om selen die

surginen suptiil siin van sinnen ende behendich want utermate zeere es te prisene natuerliicheit der sinnen ende sonderlinghe alsoe damascenus seit die natuerlike sinnen helpen zeer der konsten ende dat onghenatuert es van sinnen belet der natueren wel te vaerne. Ende die surginen selen oec wesen gheleerde lieden ende goede clerken of si selen ten minsten leeren vinden ghenen die gheleert siin want het dunct my onmogheliic dat enighe surgien sonder letteren souden moghen begrypen die konste der surginen. Nu sie ic dat tmeeste deel der surginen siin leeck ende ongheleert dwasen ende sotten ende dorperen dwelc groot jammer is want men met recht dat niet ghedoghen en soude want si siin rovers boffers clappers ende ondercruypers ende pinen hem altoes den gheleerden surginen te lachteren ende achter haren rugghe quaet te spreken om dat si duchten dat men in haer werc straffen soude moghen ende daerom laten sij ende scuwen goede meesters ende gheleerde mannen. Ende oeck dat noch meerder jammer es ende tontfarmen ende alder onbequaemst dat es dat die onweerdighe wiven dese konst aennemen Ende vermeten hem die namen vanden onghemaken te kennen ende te ghenesen ende die si niet en weten noch en kennen. Ende alle dit seit die edel ende die groote meester almansor. Als alsulke surginen jemende ghenesen dat es bi aventueren ende niet bi konsten want si en hebben daerin gheen rechte reden noch en kennen niet die complexie des menschen die menigher hande is onder die sempel menschen. Daer om seg ic dat menich mensche wort bederft onder haer hande die een bliift [mancende] verleemt die ander onghenesen die derde ghefisteleert ende doen si se varen ten sancten waert tot sinte quierin of tot sinte loey [of sinte citillis].

Ende dat doen si dan den sieken doen omdat si met halver eeren daer af comen souden. Item som ansteken si metten quaden viere ende menich vaerter qualiic. Ende qualiic moeten si varen die aldus ghedane leeke surginen voert trecken [ende vorderen] want

sy siin veel quader dan die [moerdenaren] in die bosschen ligghen en roven ende moerden. Hier eint onse prohemine.

Nu willic u scriven die capittelen vanden eersten tracthate en dier siinder XX.

Di ghedachten der surgiins.

Dat eerste capittel is van wat ghedachten selen wesen die surginen met haren werken. Dat tweede capittel van den wonden die int vleesch siin hoemen se vergaderen sal te curren. Dat derde capittel van simpelen wonden die gheen letsel en hebben van senuwen die voren gheseit selen siin int eynde van den eersten [capittelen]. Dat vierde capittel van langhen wonden die ghehouwen siin met sweerden of met wapen dierghelike. Dat viifte capittel van den wonden die in die pesen siin ende van den medicinen die orberliic siin den wonden die in die pesen siin. Dat seste capittel van wonden daer die beene mede ghequets siin ende ghewont. Dat sevende capittel van hooftwonden dat int hersenbecken is ende vander annotomien van den hoefde. Item van ghebroken hersenbecken wat men daer toe doen sal ende hoe ment uut sal doen ende tot wat tyde Item medicinen die versachten sweeringhe van wonden. Dat achste capittel dat gheliict contrarie allen arsater van den pigmenten van der heer hugo van luca ende siinre coniuracien die goet es. Item een ander coniuracie metter welker. Tneghende capittel van der scorfheden des hoefts. Tiende capittel van haer te doen wassen. Telfte capittel is van dieten der hoeftwonden. Dat twalfte capittel is van bloede te stelpen of te stremmene. Tertienste es van ghemeenre dispotacien der wonden ende van den ulceren oft van sweeren [die heten ulceum]. Tfeertiende es die redene waerom dat die wonden langhe siin om te ghenesen. Tfiiftiende van wonden die in leden siin die den doot beteekenen ende hoe mense bekennen sal. Item van wonden die in die borst vallen oft in den rugghe. Dat sestiende van wonden die in den buiic siin daer die darmen uut scieten ende als een daer in ghewont es wat men daer toe doen sal. vander annothomien van den buijke ende van den darmen. Dat seventiende van den [ghe]\scutte

ende van den dooren ende van splinteren uut te doene. Dat achtiende van den ghemeenen cueren der ulceren ende hoe men die quade bekennen sal. Dat neghentiende capittel van den sommen van den cueren van alle die fistelen waer si siin van arsenicum sublimatum. Dat twintichste capittel es van der sommen ende ghemeenre cueren van alle den canckeren ende van haren ocusoene.

[Hier beghint deerste tractaet van onsen boec Capittelum 1].

Hoe ghi voersienich selt siin.

Nu seldi weten lieve kinder dat elc surgien siin werken ende seker redenen in dinghen die hem helpen tot siinder redenen in allen wonden te ghenesene sal u jerste redene ende meninghe siin die wonden te consolideren ende toe te sluijten maer dat en mach niet siin het en waer een sempel wonde int vleesch. Want dander als been ende pesen ende dat knorsel been die haerder siin dan vlees ende moruwer dan been ende die liesen of vellekens van den beenen die die beenen bedecken si en heelen niet volcomeliic noch en versamenen niet met haers selfs marterie daersi af siin. Es si vanden vader of vander moeder siecte dat men heet sperma in latine mer voerdat in hem ghebrack waer yet ghestau[r]eert dat haer macht volmocht die verloren was want sommighe meesters wanen dat si ontfaen haer rechte consoledacie alst vlees maer ic segge dat si en doen si en consolideren niet volcomeliic als haer wonden goet siin maer siin si cleene so consenteer ic dat si consolideren als maer vlees dat van den bloede wast ende die materie dat bloet es dat alle daghe in des menschen lichaem wort ghemeerdert mocht wel gherechteliic worden gheristaureert ende gheconsolideert. Hierom sal alle weghe u ghedachte siin te consolideeren wonden die int vleesch siin het en waer dat sake dat u enich van desen vii dinghen u belette. Dat eerste es als een pese ghesteken es. Dat andere es als een wonde int been is. Dat derde es als een wonde es gheap\stumeert.

Dat vierde es als een lit es qualiic te ghereke. Dat viifte es als een wonde zeer diep es. Dat seste als die wonde niet en es biessure. Dat sevende es als die wonde es van quaden feniinden beesten ghesteken. Alle dese dinghen brenghen den surgiin tot vremden ghedachten waer om die wonden worden belet te sluijtene of te ghenesen.

[Capm. 2. van den wonden int vleysch die menigherhande syn hoemen se sal vergaderen].

Van wonden weder sie doer siin of [niet] en siin sulke wonden siin cleene som middelbaer ende som groot som siin si buten ende som siin si in die middewaert ende som gaen si te gronde ende sulke siin daer een stuc al af ende som siin si openbaer als dieghene die ghehouwen siin met sweerden of dierghelike ende van allen soe siin alder quaets te ghenesen die ronde wonden omdat si hebben veel begriips voert aen siin sulke wonden in 't vlees sulck op die pesen sulck op die beenen ende daerna moet ghi u cueren veranderen. Albucasim seit dat alle die wonden die worden gheworpen met steenen of met messen ghehouwen of met sweerden of met ghelaiven of met hout of dies gheliic die siin gheheeten solucie in latiin continuitatis als si versch siin mer alsi veroudert siin ende niet en ghenesen ende altoes veel quaets gheven dan en heet men se niet vulnus maer men heetse ulcus dat es een quaet sweer oft men heet se plaga putrida dat es een verrotte wonde. Ghy selt weten lieve kinder eer ghi u piint die wonde te ghenesen metter medicinen carnis cicativam dat es met medicinen die vlees doen wassen in die wonden [ende die wonden doen sluten] ghi selt eerst u pinen bloet te stelpen ende te wederstane ende te weerne [haer] appostemen. Nochtan als die wonde al doer gaet soe en seldi u niet pinen alsoe zeer bloet te stoppene of ten ware dat si al te cranck worden ende dat si al te zeer bloeden ende dat selen wy noch hier na vermanen.

Dander es datmen op die wonde sal legghen medecinen die quaet doen gheven ja specialiic op die wonden die vander lucht siin verandert ende gheargert sonderlinghe op die wonden die op die pesen siin ende oeck op die wonden die met quesueren siin soe salmen orberen medicinen die quaet doen gheven om dat sie seerich siin ende gheapstumeert ende hier sal siin gheordineert een capittel speciael. Terde es als die wonde quaet gheeft dat men dat weder sal verdriven. Ende die reden es omdat dat bloet niet te zeer en vloye dat die sieke niet zeer en sincopieere dat es dat hi in onmachten niet en valle. Avicenna seit als een wonde vloijt redeliic dat es herde goet want het en laet die wonde niet ap[o]stumeren ende verbidt den rede die medicinen die de wonden quaet doen gheven helpen daer om den wonden dat es als dat bloet ghestelpt es soe eest van heete appostemen versekert ende dan wort die sweringhe versacht vander wonden ende die poren vanden live ontloken ende die natuerlike hitten die worden in die wonden ghesterct ende gheeft haer goede voedinghe totdat die materie wort [ghedigereert dat is] gheriipt. Ypocras seit dat ronde wonden die siin quaet ende die riipe siin goet. Wonden die gheen quaet en geven die en siin niet versekert van spasme ende die quaet geven die en siin niet tonsiene ende dat es te verstane als dat quaet gheneeret es in die wonden met hulpen van medesinen ende met werken der natueren ende dat quaet dat in die wonden es daer die natuere niet in en heeft ghewrocht en es niet goet moet het es herde quaet. Galyenus seit in die glose vanden pronostiken dat es drieerhande werken van hitten want als die natuerlike hitte werct soe worden die humoren verandert in atter ende als die aventuere al werct dan wort ghevoet eenderhande quaet ende heet putredo. Ghi sult weten dat in wonden vierderhande quaet moghen wesen het es saneus putredo pus ende verus ende dat es dat alderquaetste van desen es verus want het es dunne ende quaet veniin ende dat alderbeste dat es sanies albalenis et equalis

[dat] es wit quaet noch te dicke noch te dunne. Daer na es dat beste pus pus[dat] es dicke ende een luttel ghevaruwt ende het en vloyt niet. Putredo es ghemenct quaet dicke ende dunne gheliic als uut appostemen vloyt. Nu seldi weten wanneer ghi hebt vercreghen quaets ghenoegch met holpen van medecinen dan moet mense weder droeghen met linen doecken of met carpien dat es [met vesen] van cleinen edelen hoeftdoecken ghepluct of ghescaeft of oec met medecinen die verdroeghen doen soe dat die wonden moghen consolideren want waer in die wonde veel quaets sie en mochten niet consolideren want alsoe galienus ende avicenna segghen sanies es corosiif ende es dat alder meeste letsel die wonden te consolideren. Daeromme die nachte ende ongheleerde surginen die geen reden en hebben noch en verstaen legghen alle weghe haer pappen sonder besceet op die wonden alsoe wel ten lesten als te jersten welke quaet es waerom si dat doen hebbe ic dicwil ghevraecht ende si antwoerden mi dat si gheen beter medecine en vonden dan pappen want si riipen die wonden ende doen versachten die sweeren ende conforteren ende mondifeeren ende consolideren ende doen die wonden vullen met goeden vleesche ende si en deeren in gheenen dinghen. Dat openbaer quade valsche loghen es sonder dat si gheblecte wonden doen rijpen versachten dat houdic waer. Die wonden daer die pappen toe dienen als ic voren gheseit hebbe want der vroeder meesters ghedochten en es anders niet danmen die wonden doet droeghen met medecinen die vlees doen wassen in die wonden. Ende eest dat sake dat men wille dat vleesch [doen wassen in die wonde dan salmen die wonde] droghe mondijficeren want alsoe galienus seit goet vleesch in die wonden en mach niet werden ghenereert si en werden wel ghemondificeert ende gesuvert van overtoldicheit die in hem es want sanies ende daer si uut comen vanden heffen ende vander derder digesten ghi selt weten dat siin drye digesten die eerste es in die maghe die ander in der lever die derde in

alle leden ende in dat liif vanden mensche maer daer af wil ic nu swighen want dat suldi vinden in der anthonomien daer om seggic u voerwaer dat der vroeder surginen ghedochten ende der gheproefder en es anders niet dan die wonden te suveren ende te mondificeren ende te verdroeghen ende daerbi worden si gherestaureert maer si en worden niet gherestaureert met olien noch met smoute noch met anderen dinghen dye doen rotten daer die nachte surginen haer pappen op legghen ende maken die den dreck in die wonden meerderen doet. Ende nu suldi weten datmen die wonden sal verbinden ii werven inden winter ende driewerven inden somer want alsoe averoys seyt die wonden verrotten meer inden somer dan inden winter. Nochtan en sal dat niet siin ten waren groote wonden ende diepe die al doer [den lichaem] int liif gaen of in die hersenen of in die wonden die in die junctueren siin van den leden ende dander vleesch wonden salmen verbinden eens in den winter ende tweewerf inden somer.

[Camp. 3 van den simple wonden die gheen letten en hebben van den 7 die te voren gheseit syn].

Wonden die gheen litteken hebben.

Dit capittel es van den anderen wonden die gheen litteeken en hebben dan die senuwen die te voren gheseyt siin. Daerom die wonden die aldervolx siin [te] ghenesen ende gheconsolideert dat siin die wonden die ghesteken siin met messen of met glavien of met ghescutte of met anderen dinghen dier ghelike opdat gheen pese gheraect en es of oeck die liese die de beene bedect ende dat salmen bekennen dat die wonde niet en sweert noch seer en doet. Ende en seldi daer anders niet toe doen dan een wieke ghenet in olie rosarum die de wonde open hout enen dach ende doet den sieken rusten van allen werken ende eest dat sake dat die sieke gheen sweeringhe ende ghevoelt noch gheen gheswel soe laet die wonde toesluten ende laet den sieken noch rusten ii daghe hi sal ghenesen. Waer oec dat saken dat hi ghevoelde sweeringhe dat waer een teeken dat die pese of die liese die dat been bedect ghequets waer

dan moetij die wonde vol olie rosarum gieten ghewermt ende maect een wieke die niet te groot en sy noch te lanc dat si die pese niet en quetse datse geen sweeren noch geen wee en ghedoghe ende menct dan doyeren van eyeren met olie van rosen ende net die wieke daer in ende vander selver medesinen legt daer boven op die wonde ende bestriict die wonde al om metter medesinen die ghemaect sal siin van eenre o. olie van rosen ende een vieredeel van eenre o. wiin asiin ende ½ o. boli arminicus ende dat doet toter tiit toe dat die sweringhe al vergaen es ende die wonde quaet gheeft want dan es die wonde versekert daerna doet in die wonde wieken van moruwen liwaede of werc ende daer na plaesteren van deser medesinen die zeer goet es ende wel mondificeert ende suvert die wonde. Ghi sult nemen iii o. mel rosarum dat sal ghesleghen siin ende I o. garstenmeel [ende 1/2. o. terpentine ghewasschen ende tmeel] dat sal siin ghebuedelt [doer enen dicken meelbudel] ende dit seldi al te gader menghen ende siedent alsoe langhe tot dat van pas dick sy ende aldus soe seldi alle die wonden ghenesen ende consolideeren in 't eynde. Waer oeck dat [sake dat die zweringhe] niet en sesseerde met olie rosarum die ghi in die wonde gheghoten [hebt] al warm ende met den wederstane van boli armini alsoe voerseit is soe doet den sieken laten op dander side opdat hi starck si ende waer hi cranck soe doeten hicken metter vliemen ende doet hem alle daghe camer hebben met suppositorien ende doet hem nauwe hoeden van eten ende van drincken tot der tiit dat die sweeringhe si versacht ende die apposteme ende die sweeringhe si versoncken ende salft die wonde alom met der medecinen die voerseit is als van den bolis ende wiinedeick ende olie rosarum. Item om gheen maniere van gheswel of steken in die pesen en seldi plaesteren legghen van cruden ende van smoute of van anderen dinghen die riipen of rotten doen noch om gheen weedom noch sweringhe en

laet den wonden ghenaken werm water want alle dit doet rotten ende tlit verliesen.

[Capittelum 4 van langhe wonden die ghehouwen sijn met zwaerden of met andere instrumenten].

Wonden die ghehouden siin.

Dit capittel es van wonden die ghehouwen siin met swaerden of met anderen wapenen die grote wonden maken ende langhe. Besiet of die wonde soe clein is dat men die lippen vander wonde vergaderen mach mer net u plaesteren eerst in warm water ende duwet twater uuiit ende netse in wit vanden eye ende legse op die wonde ende binse. Ende ghi en hebt gheen ander medesine te doene. Ende es oeck dat sake dat die wonde es soe groot dat mense met binden niet vergaderen en mach soe nayt die lippen vander wonden met siden [of met enen ghewasten drade] ende den enen punt even na bi dweers vingher van malkanderen ende laet onder een gat daert tquaede alder best uut purgeren mach daermen een wieke insteket. op die draden salmen legghen pulver ghemaect van een deel wieroek ende ii deel draken bloet ende iii deel ongheblust calc ende alsment al niet hebben en mach soe mach men nemen een deel calc ende daer op legghen want dat poeder behoet die punten dat si niet en rotten op dat pulver seldy legghen nyeuwe doexkens van ouden linen doecken ghenet in dat witte van eye ende daer na legt daer op die plaester van werke oeck ghenet in dat selve wit van den eye. Ende aldus seldi die wonde vermaken tot int eynde. Waer oec dat sake dat die wonde veranderde [vander lucht ende ghene soludacie en hadden] ende die punten waren ghebroken soe salmense mondificeren metter medecinen die sal wesen ghemaect van taruwen bloemen ende van zeeme ende van water te gader ghesoden alsoe dicke als een pappe tot int ende. int leste salmen legghen plaesteren van werke op die wonden in wermen wiin ghenet. Ghi selt oec weten es die wonde lenck soe en derfmense niet nayen maer es si dweers ghequets vanden live soe moetmense nayen. Ende dat selve

seit avicenna. Ghi selt oec weten hoe dat het edelder es ende alder openbaerste soemen suverliker nayen sal ende die lippen te samen vergaderen als int aensicht ende dierghelike. Men en sal oeck die punt niet soe vast toe trecken noch alte slap laten maer in die middel mate. Ende dat seit galienus es die wonde al te starc toe ghenayt soe doese die wonde appostumeren. Waer oec dat sake dat die wonde waer verandert vander lucht ende si niet en waer versch toe ghenayt dan seldise ververschen met enighen instermenten soe dat si bloede ende dan nayse alwaert dat die sieke hadde grote wee. Eest oec dat die sieke niet en wil ghedoghen dat men die wonde vernieuwe soe seldise kueren met anderen medesinen toter tiit dat si ghenesen is. Es oec die wonde herde hol ende in die pese soe en derfmen se niet nayen. Maer wonden die lanck ende wiit siin ende daer geen stuc aen en es ende al afghehouden die salmen [nayen ende] ghenesen medesinen incarnativen ende met medesinen repercussiven die de appostumen wederstaen ende met medesinen die de lede houden in natuerliker complexien. Ghi selt oec weten dat medesinen niet ende behoeren incarnativen in diepe wonden om [dat] si [soe] verdroeghen die natuere daer goet vlees af soude wassen in die wonden. Maer hem behoert toe medesinen die vleesch doen wassen. Noch het en behoert oec niet dat men diepe ende holle wonden vergaderen sal met nayen of met binden datter gheen onderscot en blive. Alsoe galinus seit ende u tuijcht dat sanies daer in vergadert worde soe moest men die wonde weder op sniden omdat dat [sanies 't] lit niet en verrotte.

Es oec daer diepen gront soe salmen starker op den gront van der wonden binden ende op den mont vander wonden soeteliker ende slapper dat quade virus niet en worde belet uijt te vloyen ende dat let salmen legghen dat den mont nederwaert legghe ende die gront opwaert ende alsoe gheneest die wonde inden gront sonder gat. Nu seldi

weten welc die wonden siin ende die leden diemen alsoe legghen mach dat es den arm tusschen den ellenboghe ende tusschen die oxele ende den arm tusschen den ellenboghe ende die hant die dije ende den voet ende es een wonde in alsulc een let datmen dat niet doen en mach soe seit almansor datmen sal besien des anderen dat es of dat vier daer in es of die gront van der wonden begint te minderen of indien gront geen virus noch putredo en gadert noch en bliift soe en derf men niet ontsien men en sal die pipe ende hole wonde wel ghenesen sonder anders anders te doene. Alsoe almen ander langhe wonden heeft sonder dat mense niet toe nayen en sal noch te zeer dwinghen met bindene alsoe alsmen die grote langhe wonden doet ende es oeck [sake] dat virus ende putredo daer in ghegadert soe moetmense toten gronde alte mael op sniden int gheheel toten eynde toe. Ende waert sake dat pesen of anders yet U belette dan seldi doergaten den gront daert alder nederst es soe dat virus ende putredo onder uuiit vloyt lichteliic ende in elc gat sel di een wieke steken. Ende die wile dat vlees wast soe suldi die eerste wieke minderen ende dat onderste gat suldi lanst open houden om te consolideren. Dat oeck te houden es in allen wonden daer twee gaten siin ende die wonde aldoer gaet. Ende Galienus ende avicenna seggen dat ander oude vroede meesters datmen die wonde die [al] doer gaet dat mense heele datter gheen water aen en ghenake maer waert dat sake dat die sieke [om evele ende om ander sake] most baden soe salmen die wonde bedecken met doecken ghenet in olie oft in ghesmolten was soe dat aen die wonde gheen water en come.

[Capm. 5 van wonden in die pesen in die arme in die voete ende handen dwars over ghehouwen met swaerden of anderen wapenen].

Die wonden in die pesen.

Dit capittel es vanden wonden die in die pesen ghehouwen siin dweers met sweerden of diesghelike in die armen of in die handen of in die beene of diesghelike of die voeten. Al es dat sake dat thodericus ende

veel ander meesters seggen dat quaet es dat men pesen nayt om dies wille als een pese gesteken es soe doeget die sieke groote sweeringhe ende smerte mer daerom sal ment niet laten men en sal die enden vanden pesen te gader nayen met enen starken drade ende op dien draet doen olie rosaet daer in ghesoden selen siin pierwormen die in deerde ligghen ende men sal die wonde wachten dat sie niet en ontnaye alsoe men lanxte mach alsoe wel om die pesen te consolideren als om tflees daer buyten want bi alsulks nayen wort menighe scomme bi ghenesen ende bliift menich daer om verleemt ende verminct ende sonderlinghe lieden ende als die wonden versch siin die wonden bliven vermenct ende waren die pesen metten vleesche boven toe ghenayt. Noch en ontsiet u niet vander sweeringhen of van den weedoende om der steken wille van der pesen want die sweeringhe ende die weedumme vergaen vlus met der voerseit olie rosaet daer die pierwormen [in] ghesoden siin noch dat let en mach niet werden ghesasmieet om dat die pese was al over dwers ghehouwen. Galienus ende haly ende ander gheproefde meesters segghen dat die wonden in die pesen gheerne maken spasmum ende om dat si grote ghevoelnisse hebben ende omdat si vergaderen metten hersenen ende daerom seit galienus als een pese ghesteken es soe coemter [gaerne of] spasmus ende eest dat sake dat spasmus coemt van menigherhande occusoene in die wonden [van den] pesen nochtan siin die aldermeeste occusoenen ende voertste dat es coude ende sweeringhe ende verherdenisse. Alle coude medesinen deeren den pesen want alle haer supstancie es cout alle weedomme alle sweeringhe vermeerdert reuma der appostemen ende gheswel daer af coemt lichteliic spasmus. Item als putredo in die wonden coemt in die [wonden van den] pesen het [ende] en can niet uuiit ghevloyen om dat die mont vander wonden ghestopt es soe verrotse binnen ende dat lit wort ghecorrumpeert ende daer af wert spas\mus.

Ghi selt weten dat die pesen van verscher merterien siin ghemaect met grooter coutheden te gader vergadert als si es of als die versche marterie daer die pesen af siin die waren vergadert metten live. Ende daerom als die wonde binnen rot op die pesen soe coemter af spasmus daerom sal u ghedachte altoes siin te verbiedene ende te wederstane alle dat hier voerseit is daer spasmus af comen mach daerom seldi nemen uwe sien neerstich om die wonden op te houden dat virus hebben mach siin vloyt uuter wonden te vloyen ende en haest U niet te zeere die wonde te consolideren alsoe die nachte surginen doen die niet daeraf en weten toter tiit toe dat die sweeringhe ende weedom siin vergaen ende versacht ende die wonde wel ghemondificeert ende versekert es van heeten appostemen ende den lichaem ghepurgeert op dats te doen es. Es oeck dat sake dat die wonde lanchs waer dat waer beter dan of si dweers ware. Ende dat seit Galienus es si dweers soe es si te meer tontsiene. Daer af seit Avicenna es die wonde dweers in die pese ende en es si niet al oversneden soe moet mense al oversniden om versekert te siin van spasma ende galienus seit hadde oec die pese die ghesteken waer sweeringhe soe soude die wonde appostumeren daer die pese niet oversneden en ware. Ende daer soude een quade weedum ende een vreeseliic onghemack toe comen tot inden hersenen ende maken in hem spasme. Ende dan moeti den sieken doen laten in der ader hoe cranck dat hi is ende moet hem salven siin hooft sinen hals siin storte met wermer olien ende siin ruggebeen ende onder siin oxele dat seldi dicwil doen opdat die wonde es boven die gordelstat mer es si beneden der gordelstat darwaert salment stryken die dyen dat been ende die voeten ende boven tghemachte ende oeck tghemachte. Weet dat voerwaer dat men den sieken aldus versekert van spasmus. Ja waert sake dat spasma comen soude daerom als die pese es al oversneden moet men se nayen ende vergaderen ende dan consolideert si. Ende Avicenna seit waert bi alsoe dat men die pese niet en nayde bi aventue\ren

si en sou niet [gheglutineren noch] consolideren ende soe bliift dat lit verminct daer die pese op dienen waer dat lit gheleghen is.

[Vanden pesen dit sijn die medicijn die oirberlic sijn ten wonden die in die pesen sijn of vallen].

Die medesine toten pesen.

Dit siin die medecinen die orberliic siin ten wonden die in die pesen vallen die moeten siin heet ende droghe in haer natuere ende van suptiilre supstancien ende haer verdroechede es harde goet met eender toe treckkender natueren ende ne geen te stoppene noch te stempene ende haer hitte es ghetimpert want overtollighe hitte en es niet goet noch orberliic.

Men sal die sweeringhe ende weedum versachten met olie rosarum als voerseit es daer pierwormen in ghesoden siin. Ende al es dat sake dat die olie doet rotten nochtan es si harde orberliic om die wonden te doen sachten die in die pesen of elder siin ende [maect] die medesinen suptiil ende vloyende daer om moet die olie siin suptiil met eender stremeder natueren als die olie rosarum ende daerom rot si te min ende si en doet niet te zeer trecken. Ende galienus seit dat die oude olie es van natueren dat se die humoren seer doet smelten ende versche olie doet alle zeer ende weedom versachten mer middelbaer olie die niet te out noch te jonc en es die es herde orberliic. Men moet die olie oeck veranderen na den tiit [dat hi hevet ende nae den tiit] vanden jare dats te somer olie rosaet ende te winter olie comuyn want te winter moeten si heeter siin dan inden somer ende somwiil machment versachten met heeten doeken daer op te legghen ongheblust sulfer met olien ghemenct als een salve die niet te dicke noch te dunne en es. Si es herde goet gheleyt op die wonden van pesen. Item ongheblust calc met soeten water dicwil ghewassen ende al ghepuert ende met olien ghemenct machmen orberen seke[r]liik Ende tuthia inder selver manieren ghewassen als dat calc es oeck seer orberliic Galienus plach in aldus ghedane wonden te orberen terbertiin al sonder ander medesine maer dat was in kinderen of in wiven die waren van verscher complexcien. Maer die ghene

die waren van drogher harder natueren ende complexien daer mencde hi een luttel euforbium metten terbentine. Ende denghenen die alder droechst waren mencde hi euforbium met olie smout ende met den terbentine. Ghalienus seit dat een plaester van asafetida es goet. Ghi selt merken of die pese es bloot [of] ontdect ende die wonde wort open soe en mocht die wonde niet ghedoghen herde heete medecinen als euforbium ende solfor ende diesghelike. Maer medecinen die niet alsoe heet en siin gheliic thutie ghewasschen die machmen dan orberen. Ende Galienus seit dat si sal ghemenct siin met seeme ende oeck dat ghewasschen calc. Ende alle dese medecinen salmen legghen niet te heet noch niet te cout van goeden sonderlinghen medecinen compositen. Galienus medecine die ic menich werf gheproeft hebben dats datmen was menct met euforbium ende rasine ende pec ende olie rosaet ende dies salmen nemen noch soe vele als vanden anderen een. Lieve kinder ghi sult oec neersteliic merken dat uwe medecinen niet te heet en siin noch te droghe ende dies saltu werden gheware als die wonde root wert ende hert dan seldii tlet vercoelen totdat die hitte es vergaen. Ende es oec dat sake datmen die wonde moet wasschen alsoe doet alsoe Galienus seit dat men eerst dat quade uuten wonden sal droeghen met catoen of met liwaede daer na salmen wassen met soeten wine of met ghesoden most of met ghesoden wine met seeme te gader ende droghense weder met liwade soe dat die vuchticheit uut sy. Ende hoet u in alle weghe van medecinen die weyken doen maer medecine die droeghen want Galienus seit het gheviel enen mensche dat hi was ghesteken in die hant met enen cleinen jser soe dat die hant naulijc doer was gheen pese gheraect. Maer die sweeringhe bego[n]st ter pesen comen ende daer quam een meester toe nacht van consten ende leide daer op medecinen om te werken van pappen van taruwen mele ende water ende smout ende daermede verrotte die hand ende die mensche starf des sevende daechs. Had\de

die onsalighe nacht surgiin die wonde open ghelaten ende hadde hi daer op gheeleet medecinen die droghen ende trecken met eenre suptiilre supstancien dat es met eenre suptiilre natueren die mensche en hadde daer af niet ghestorven. Ghi selt weten lieve kinder waerom datmen legghen sal op die wonden van pesen medecinen van suptiilre natueren dat es omdat si sonder pine ende sonder wee ten gronde gaen want die pesen liggen in den gront om dies wille dat si werden behoet ende bescermt van alle dat hem van buijten mochte ghescien met der huijt ende met den vleesche daer si van buiiten mede gedect siin. Voertaen ghevielt alsoe dat die wonden van pesen appostumeerden soe sal al u neersticheit siin die appostume te wederstane ende die sweeren te versachten ende dat sal siin met plaesteren van garstenmele of van bonen meel of meel van wicken ghesoden met wiinedic of met water daerin ghesoden sal siin serapinum ende deze plaester salmen legghen lau want Avicenna seit dat die wonden van den pesen geen dinck quader en es noch meer deeret dan coude dinghen ende als die pesen werden gheblust ende ghefrusseert ende dan gheappostumeert soe salmense cuereren met medecinen die de weedomme ende sweeringhe verdriven dat es met wermen olien malvaniscus es oec herde goet ghesoden ende ghestoten [op die] quetsuere gheleit ende soe doet oeck ajuijn wel ghebraden ende der opgelet.

[Capm 6 van wonden daer die bene mede sijn ghewont].

Wonden metten beenen ghequets.

Soe wanneer dat wonden siin daer die beene mede ghequets siin soe en laet die wonde niet consolideeren van den vleesche toter tiit dat die beenen gheconsolideert siin. Nochtan en mach geen wonde die int been es worden gheconsolideert maer overmids hart vleesch dat daer tusschen wast in die wonden van den beenen doet die wonde knoepen ende dat been restaureren ende dat harde vleesch is gheheeten in der medecinen porus sarcoydes of caro poroydes ende steket in des beens stat. Ende daerom salmen int eerste in die wonde

die int been es laten knoepen metten harden vleesche eer men die wonde laet ghenesen die int vleesch es want anders en mocht die wonde niet restaureren van beenen noch knoepen die verscheit die int vlees es die soude dat been beletten. Men droghe die wonde [want]die beene siin droghe ende die materie van den repermenten en es anders niet dan die voedinghe die de beene ontfaen ende dat es droghe van natueren. Ghi selt u hoeden dat ghi gheen wonden en sluiit noch en nayt in die armen noch in die beenen daer die beenen mede siin ghewont want dat let soude appostumeren. Ende waer oeck dat sake dat enich mensche hadde ghenayt alsulke wonden ende u ter hant quame ontnayese ghernighe ende doet die wonde open ende suvertse binnen. Ende ghi sult dat weten en uwe neersticheit daer toe keeren waert een arm of een been over ghehouwen tot eenre stat of tot tween of meer soe seldi die wonde binnen tasten met den vingher of daer enich stucken vanden beene siin die men uuiit moste doen soe doe se uut ende dan seldi die wonde nayen ende sult onder steken een wicke ende sult die eynden van den beenen dat over ghehouwen es vergaderen dat eene [eynde] teghen dander ende hebben u plaesteren ghereet als ghi weet dats te doen es ende hebt ghereet u vesschen mede te binden ende als ghi dat let hebt ghebonden soe selt ghi nemen een spaen wel ghewermt met werke of met catoen opt spaen ghehouden met linen doeken ende op dat let gheleit suverliic ghebonden opt spaen soe dat niet uuiit en werpe ende altoes verhoeden van appostumeren ende curet orbeliic en behendeliic met alsulke medecinen als daer orbeliic toe siin. Ende als ghi siit versekert van appostumeerne ende ghi die beenen die overgehouwen waren siin begonnen te kuspene soe seldi den sieken doen eten ende doen drincken goede spisen als goede pappen metter melc ende bonen ende riis ende vleesch ende drincken goeden dranck als wiin ende bier maer al bi maten soe salt heelen.

[Capm. 7 van den hooft wonden daert shersenbecken mede ghewont is of te broken].

Van hoofdwonden.

Als dat hooft ghewont es ende dat hersenbecken daer mede soe seldi proeven of thersenbecken al doer es ende dat moech di proeven in menigher hande manieren. Ende dat es als die sieke altoes over keert ten monde dat hi binnen heeft ende dat hi heeft grote wee ende sweeringhe. Ende dat hi is int aensicht seer ontsteken. Ende dat hi siet alomme ende hem siin oghen keeren int hooft ende met desen experimente dat niet en faelgeert dat es dat ghi selt nemen enen draet ii vout ghedraijt wel ghewast ende ghevet den sieken metten einde in den mont tusschen siin tande wel vaste ende dan beghint metten naghelen te striken tot aenden mont toe ende den draet sal lanc siin van den hant toten ellenboghe toe ende doet den draet seer criiselen en luyden ende dat doet dicwille. Mach die sieke dat gheluijt verdraghen ende ghedoghen soe en es dat hersenbecken niet al doer want waert al doere hi en soude niet moghe ghedoeghen datmen metten naghelen op den draet streke. Men sal oeck opt hooft cloppen met enen lichten stocke van lichten houte ende van droghen als van dinnen houte of van linden ende horen na tgheluyt of dat gheluijt ghesont es dan es dat hersenbecken ghesont. Ende hoerde ghi dat tgheluijt doef waer als van eenre droefer clocken die ghescoert es so es dat hersenbecken ghescoert. Ende en verlaet u niet op des sieken eten of op siin slapen ende al gaet hi wel ter camer ende dies ghelike daer ROGYERIUS ende roelandus af spreken want die teekenen siin bedriegheliic. Ende sulken tiit machment openbaren ende tasten met den vingher dattet aldoer es. Ende als ghi seker siit dat al doer es soe seldi merken op die wonde int vleesch of si minder es dan int been soe seldi die wonde vanden vleesche mee[r]deren ende widen ende dat hersenbecken dat ghescoert is altemael ontdecken opdat ghi gheen teeken en siet vander doot want dan doeter u hant af ende beveelten gode. Als ghi die wonde van den hersenbecken ontdect hebt soe neemt waer op tghebroken stick vanden hersenbecken oft es onder

tghesonden of daer enich sculverkiin es dat duera mater quetsen mach want die stucken moet ghi uuiit doen met behendicheiden met uwen instermenten ende huet u dat ghi dura mater niet en quets ende die stucke seldi al uuiit doen endi ghi selt besien waer dat stuc onder ghescoten es. Ende waert dat hilde met den ghesonden of dat stuck altemael al om ende onder ghescoten es dan gietet werm olie rosaet op dat stuck dat onder ghescoten es ende doet die vleeschwonde al vol cleins wercs oft liwaet ghenet in olie rosaet ende doren van eyeren ende dit seldi doen ii daghe. Ende des [derden] daechs seldi u pinen met instermenten lichteliic die stucken ende die scelveren die tusschen dat ghesonde ende dura mater siin uut te doene. Nu wil ic u leeren als dat stick altemael onder tghesonde es ghescoten hoe ghi dat uut doen sult. Alst harde vast hout ende men dat niet uuiit en can ghelichten om dies wille dat ghesonde been al om soe vast hout ende dwincghet dat stuck dat onder es Ghi selt nemen enen doerslach die sal goet ende scarp siin ende wel snidende ende dat sal hebben enen knoep op deinde. Ende ghi sult dat ghesonde been al om houden suverliic ende wident soe dat ghi daer tusschen sult moghen brenghen een insterment dat sal siin op deynde crom daer ghi dat stuck mede op sult lichten ende dan suldi u pinen dat stuck mede properliic uuyt te lichten ende te trecken. Ende den hamer daer ghi mede clopt op den doerslach sal siin van loede omdat niet seer luijden en sal. Ende als ghi dat werct soe seldi den sieken siin oren stoppen met catoene soe dat hi dat gheluiit van den cloppen niet en hore. Ende ghi sult hem oec enen stoc doen houden tussen siin tande alle die wile dat ghi werct. Ende es oeck dat stuck niet al onder ghescoten op die een side ende dander gheheel daert niet ghescoten en es latet staen dat es miin raet. Want ic hebber veel sien ghenesen. Maer waren die hoeken van den stucken soe na bi een dat zeer tonsien ware in aldus danigher manieren coenliic soe seldiit beginnen ende drilen met eenre drijlen die daer toe ghemaect sal siin. Ende ghi sult beghinnen op den hoeck daert ghesonde es ende metten doerslaghe al om af slaen ende

effen dat ghesonde al om alst stick uuijt es. Ende ghi sult hebben menigherhande drielen som langher som corter na dat hersenbecken dic es of dunne. Ende als dat stuck uuiit es ende die scelveringhe ende al datter uut te doen es dan suldi nemen drye cleyn sachte doeken van [witten reynen] hoo[ft]doeken ghenet in [een deel] mel rosarum ghewermt ende de ii deel olie rosarum. Ende legghense tusschen dat hersenbecken ende dure mater behendeliic ende safteliic ende vollet altemale die wonde vanden hersenbecken op die liese. Ende als die wonde aldus ghevult es tot der wonden van den vleessche toe soe salmen vullen met linen doeken of met werke ghenet in olie rosaet ende doderen van eyeren te samen gheminghet. Daer na seldi hebben plaesteren van werke alsoe breet ende alsoe groot alsoe dat si bedecke die wonde altemael vanden vleessche ghenet in die selve medesine. Daer na seldi hebben int leste breeder ende meerder plaesteren van werke ghenet in cout water te somere ende te winter in werm water ende dat [water] reyn uut gheduwet ende ghewronghen. Ende ghi sulse netten in medecinnen die ghemaect sal siin van ii o. olie rosarum ende ½ o. wiinedic ende I o. boli arminici ende legt daer boven [maer] dat haer moet af ghescoren siin ende dit seldi doen tot der tiit tot dat die wonde quaet ghevet. Ende dan begint te legghen op dure mater pulver van wierock herde cleine ghepulvert ende op dat pulver doeken ghenet in mel rosarum ende olie rosarum alsoe voerscreven es. Maer dan salmen die doeken bet uutduwen van der medecinen. Ende met die doeken die wonde vullen vanden hersenbecken. Voert in die wonde suldi doen al vol droegher doeken ghepluct. Ende boven der wonden seldi legghen plaesteren ghenet in der medecinen die ghemaect es van mel rosarum ende van garstenen mele alsoe voerscreven es dat herde wel suvert ende mondificeert. Ende alom seldi legghen diffenciven van bolus arminicum. Int einde [leit] consolidativen cicatrizativum daer ic u af scriven sal int leste tractaet. In allen anderen quetsinghen die int hersenbecken siin daert niet al doer en es. Ende daeraf en seldi niet anders doen dan legghe opt been

datter ghequets is wieken ghenet in olie rosarum en doders van eyeren tot dattet wel quaet gheeft ende daerboven diffensiven van bolus arminicus. Ende alst beghint quaet te gheven dan legt op dat hersenbecken wieken ghenet in olie rosarum en vollet die wonde vanden vleesche met droegher carpien ende boven op die wonde mondificativum van mel rosarum ende van garstenmeel ende om die wonde diffenciven van bolus arminicus tot int eynde dat die wonde ghenesen es. Lieve kinder al hebbe ic ghescreven een corte cuere vanden wonden van den hersenbecken en houtse niet voer onweert want si es herde orberliic ende goet maer nochtan en wil ic niet laten om der clappers wille om dat tfolc seggen soude wildi reden daertoe doen ende ic sal u dat scriven noch meerder [redene dair af] dan alle surginen die niet meesteren siin die niet phisiken weten oft connen.

[Vanden anathomie ende sceppenisse van den hoefde].

Hoe dat hooft es ghemaect.

Nu seldi weten dat dat hoeft es ront ende ghemaect in iii manieren van vleesche ende van merghe dat siin die hersenen ende als buijten ghedect met hare ende onder dat vleesch opt hersenbecken es een liese ende es gheheten almucati ende onder dat been vanden hersenbecken siin ii liesen daeraf dat deene heet duere mater ende die es starker dan die ander want si behoet die ander om der hersen wille die daer in ligghen als een buedelken ende si es gheheten pia mater ende si ontfant die hersenen ende alle die siecten die in die v sinnen comen die comen vanden hersenen. Ende uut den hersenen coemt alle beroeringhe der leden ende die beroernisse coemt vanden hersenen in die pesen ende liden al doer die necke tot allen den leden die beroernisse hebben ende ghevoelnisse. Nu suldi weten dat dese twee liesen die gheheeten siin dure mater ende pia mater int latiin miringi cerebrij die maken iii wonden int hersenbecken besceilike ende steken die een voren int hersenbecken dweers ende die ander oeck dweers achter ende tusschen desen ii inde middelt eene. Ende dese ii siin bescheiden ende tsamen

ghevoecht met vleesche als met tanden gheliic ii saghen deen in dander sluytende ende behendeliic ghesaudeert. Ende dese iii siin ghesceiden van een met eender wonderliker natueren vergadert te gader daermen besceydeliic mede sal bekennen drie [camere] die int latiin siin gheheeten tres cellule cerebry anterior dat es die vorste posterior dat es die achterste media dat es die middelste. In desen iii cameren [daer die ziele in haer habiteert ende woent] siin iii edele ende heilighe natueren. In anteriori dat es in die voerste camer die es werm ende droeghe die natuere doet imagineren dat es [visieren ende] ordineren alle dinc. In die middelste camer leghet die natuere die heeft die redene te vernemene ende te verstane watmen hoert ende es heet ende versch dat die ander siin ende heeft veel gheesten ende veel van hersenen. In die achterste leet die natuere vander memorien dat es voer dencken ende onthouden ende si es cout ende droeghe bi dat die ander siin ende hevet veel gheesten ende luttel hersenen. Ende om des wille dat dese cameren siin [van] menigher hande complexien soe behoeven si menigherhande remegien van medecinen. Ende weet dat die siecte es in die hersenen soe siin alle medicinen die ten hoofde behoren gheheeten yera dats heilich. Ende ghi weet dat die hersenen siin ghedect met ii liesen dat es met dure mater ende pia mater. Ende ic segge u voerwaer dat pia mater es herde dunne ende es seere te ontsiene als si doer es soe eest vreese vanden live ende tontsiene vander doot. Lieve kinder eer ghi u onderwint te curen wonden vanden hoefde seldi merken ende besien die accidencien vanden sieken weder sie quaet ofte goet siin. Ende dat quade accidencien siin die sieke verliest siin verstandenisse ende valt in onmachte ende verliest siin sprake ende siin stemme onvalt hem ende hem siin aensicht root is ende hem die puysten uut broddelen ende hi sinen appotiit verliest ende hi sieck wort inden lichaem ende ten monde cort bitter coleren ende hi valt in heete colera ende in onmachte ende wert gespasmeert ende dies ghelike. Ende daerom als ghi siet alle

dese teeken of som[mige] sonder twifel die sieke en sal niet ghenesen ende daerom vliet van hem ende onderwindes u niet dat es miin raet. Maer siedi goede teeken aen hem soe en ontsiet u niet. Ende menichwerven heb ic ghesien dat dure mater doer was ende die quade accedencien en obenbaerden hem niet ende die sieke genasen metter voerseider cueren ende ic derre coenliic segghen om ghetuyghenisse van experiencien dat ic menichwerven hebbe ghesien ende ghenesen die doergaet hadden dura mater. Maer die quade accedencien heb ic luttel sien ghenesen. Nochtan heb ic se sien ghenesen die pia mater doer gaet hadden al scijnet onmogheliic maer dat was alsoe luttel dat die hersene doer pia mater niet mochte. Ende GALIENUS tughet oeck int convent vanden amphorisme dat hiit dicwil ghesien hadde. Maer ic segghe u voerwaer coemt die quetsinghe doer beide die liesen tot in die supstancie vanden hersenen sonder twifel die sieke sal sterven. Ende men leest in pantegni constantini inden anderen tractaet als merch vanden hersenen es ghequets dat es occusoen vander doot. Daerom ist quaet ende valsch dat deese [quaede] ongheleerde sotten hem beromen te segghen ende te clappen dat si ghenesen hebben niet alleene duere mater mer piamater ghequets ende doergaet. Maer dat noch meer es si segghen dat si enighe cameren ghedeelt hebben van den breijne ende hebbense weder in gheleit ende ghevult ende ghenesen dwelke groteliic gheloghen es. Ende ic was te diest in brabant daer een leeck meester was ende nacht van clergien ende hi was gheheeten meester roeliin van sintruden ende beroemde hem daer wi saten met veel edelder mannen ter tafele ende aten dat hi ghenas enen man die die hersen waren uuijt ghescoten alsoe groot als enen doren van enen eye ende hi en seide niet waer. Te namen was oeck een meesterse ende hiet dame juliane ende haer dochter dameseele maghiin ende beroemde haer van enen man die die hersenen al uuiit ghescoten waren ende si namen die hersenen ende leidese in een silveren scale ende wiesense in warmen wiin ende leidense weder int hooft

ende die man ghenas ende leefde daernaer menich jaer. Ende ic segge dat sommighe tiit putredo van boven tot onder thersenbecken loopt ende metter werke der natuerliker hitten wert putredo ghedigereert ende daerna coemt die wonderlike edele natuere ende werpt dat uuijt doer die wonde. Ende dan wanen die sotten ongheleerde surginen die niet en weten wat dat es ende segghen dat die hersenen siin ende ander leeke lieden die dat sien wanen dat die sotten ongheleerde surginen waer segghen. Maer si liegen openbaerliic. Ende ghi sult dat weten alsoe ghelikerwiis dat thooft es gedeelt in iii partien ende dat es in vleesch ende in been ende in merch. Alsoe siin die hersen ghedeelt in iii deelen dat es in liesen in merch ende in budelkiin dwelke datmen heet ventercerebry. Ende dit seit Avicenna ende der venster siin iii anteryoer medius et posterioer ende daerligghen iii crachten in al soe voerscreven is viertus imaginativa virtus cogitaviam virtus memorial.

[Vanden hersenbecken alst ghebroken is].

Vanden ghebroken hersenbecken.

Nu seldi weten dat Galienus seit als dat hersenbecken ghebroken es soe eest sorgheliker dan van anderen beenen want als dat hersenbecken ghebroken es soe en machment niet weder ghenesen ende daerom moet ment uuijt doen van den beenen dat ghebroken is. Ende daerom segghen sulke oude vroede meesters dat mense [s]al uuiit doe alsmen alder eerst mach datmen te somer niet langher beiden en mach dan vii daghen ende te winter x daghen. Ende alsoe men langher beit soe quader es nochtan ghenas ic enen te rosiers [noster damme] die iii weken lach dat hi niet en sprack noch verstandenisse en hadde ende hadde accedencien eer ic die beene uuiit dede ende alsoe vroech als die beene uuiit waren ende die liesen ghesuvert waren vanden bloede ende ic die wonde ende die liese ververste met wermer olie van rosen soe begonste hi te spreken ende te verstane. Ende ghi

sult weten dat hi was gheslaghen met enen cluppel met enen groten hoefde [in den slape van den hoefde] soe dat in die side vanden hoefde thersenbecken al ontween ghemortelt was tot onder die ore dat in alle die side gheen been heel en bleef men mosse al uuijt doen. Ende doen hi gheslaghen was dat vleesch en hadde gheen wonde. Ende om dat hersenbecken al ontween ghemortels tot onder die oren metter hulpen gods cureerdict hem volcomeliic ende leefde daerna een langhe wile ende hi was ghesont ende ras nochtan waest leden meer dan xvi jaer eer ic dit boek toten goeden eynde brochte. Ende diesghelike es mi menich voerhanden comen dicke ende menich werven in brabant ende int lant van namen ende over barch [gheneve op die zee] ende op die ryviere [van geneven] die ic al ghenas metter voerseider curen. Ende ghi sult oec weten dat dat hooft mach werden ghewont in menigher manyeren nadat die wapen siin daer mede datmen wert ghequets. Ende van allen wonden die int hersenbecken siin die alder vreeseliix siin ende alder sorgheliixst dat siin dieghenen die met carlen gheworpen siin of met scerpen orden van messen of diesghelike want si gaen henen al doer die hersenen. Ende siin die wonde enghe ende clein aen te sien van buten ende herde heimeliic het moghen oec wonden siin int hersen becken die smal siin ende ghecloven alsoe cleine als een haer ende diesghelike es gheheten van den surginen fractura capillaris. Ende als ghi vint alsulke curen int hersenbecken soe suldise ontdecken ende scoen wisschen ende vaghen ende giet daer int op daermen mede scriift ende dat maect die clove swart ende tekense hoe verre dat dat hooft ghescoert es ende dan suldi vander cloven scaven met uwen instermenten enen roc vanden hersenbecken. Ende bliift die clove noch altoes swart dat es een teeken dat die score noch al doer gaet al toter liesen. Ende en bliift in die clove geen teeken vanden inte soe en gaet si niet dore. Ende als dese wonde die de surginen heeten fractura capillaris es sonder wonde int vleesch soe

seldise bekennen met desen accidencien die hem toe vallen dats appoplexia scothomia ende dat hi siin stemme alte mael verliest ende dat hi gheenen appotiit en heeft ende dat niet en digereert noch ghenen camerganc en heeft ende dat hi valt in heete onmachte ende dies ghelike ende dan vliet van hem ende beveelten gode dat es miin raet. Ende en siin daer der accedencien gheene soe seldi coenliic querteleren ende den hoeck af steken vanden hersenbecken dat ghewont es ende tangherliic dat bloet stempen ende verbinden ende laten alsoe ligghen den derden daghe ende dan seldi die wonde ontbinden tangherliic ende wachtense van bloede als ghi u plaesteren afdoet. Ende dan seldi in elken hoeck enen draet twee vout ghedraet daerghise mede ontlicht ende ghi sult die hoeken salven met ghescaefden speke dat die plaester te lichteliker afgaet. Ende dan seldi u pinen die beenen lichteliic uuijt te doene. Ende ghi selt u hoeden dat ghi die beene op den selven dach niet uut en doet als ghi ghequerteleert hebt. Ende ghi sult u oeck hoeden dat ghi op den selven dach niet en querteleert dat ghequets was. Ende dat es daer omme dat ghi altoes sult aensien die cracht uwer sieken. Waer alsoe gheringhe als ghi coemt toten sieken seldi u pinen bloet te stempen. Want querteleerdi hem op den selven dach dat die quetsinghe ghedaen was ende die quetsinghe groot ware soe mochte die sieke sincopieeren ende in onmachte vallen ende dat waer quaet. Maer latetet toten derden daghe dat es veel beter ende soe moechdi coenliic comen om den orber te doene. Ende men vint oec alsulke sotten die de hoeken af sniden ende werpense wech dwelke es groote dwaesheit ende daeraf seldi u hoeden ende selse metten draden suverliic oplichten. Ende als ghi u wieken hebt gheleit soe neemt die hoeken metten drade ende legse suverliic te gader ende vergaderse metten palmen ende vindise geswollen ende ghedronten dat es een goet teeken ende dat seit IPOCRAS in den amphorosme want het betekent dat dat let onfaet goede voedinghe metter geesteliker natueren ende humoren. Ende vintmense oec in die hoeken ghemindert ende vercrompen dat es een quaet teiken want dat betekent dat dat let heeft

verloren siin natuerlike hitte ende gheen voedinghe en ontfaet om ghebrec vanden geesteliken humoren. Item mindert oec sanies eer tiit [is] dats een teeken vander doot. Ende eest [oec dat sake] dat sanies meerdert ende dicht dats een goet teeken want dat beteekent dat natuere goet ende starck es want dat siin geestelike humoren die daer teghenwordich comen. Nu suldi weten dat galienus seit datmen niet meer beens uuten hoofde en sal doen dan behoefeliic is want het es niet orbeliic datmen alle weghe die cure volcht. Alsoe doen konstige surginen. Ende waert oeck dat u groot noot daertoe dwonghe als dat sanies niet uut vloyen en mocht soe doet dat been uut ende wiit die clove want anders en mach men die hersene niet wel ruijmen. Ende Galienus seit dat hi enen ghenas daer hi niet meer beens uut en dede dan alsoe vele dat sanies uut mochte vloyen. Ende op die liese die ontdect was dede die natuere vleesch wassen. Ende galienus seit oeck mede moghen wi sanies verdroghen sonder been uut te doene dats beste want het staet in die hersenen. Ende hoet u oeck dat u niet en doet dolen dat sommighe surginen enen hebben gheseit datmen die cloeven inden hersenbecken sal in beiden siden doerboren want het en dunct mij niet redeliic. Ende waert oeck redeliic ende goet duncken der vroeder meesteren si hadden yet in haer boeken daer af gheseit maer ic en vinder niet af in gheenen boeken. Ende gheen dinc en dincke mi beter wesen dan datmen doe als galienus ende hali ende avicenna [ende constantyn] segghen dat es alsmen hevet dat been uut ghedaen soe volchter gheerne na harde appostemen ende ander quade accedencien die den sieke geerne brenghen ter doot. Ende dat es omdatter bi tiiten onder thersenbecken leghet een stuck vanden beene dat scerp is ende quets die liese ende die hersene of dat het es omdat te stiif ghebonden es ende die wieken quetsen of het es comen van couden of van veel etens ende drinckens [of] van wine of het es van heimeliken occusoene. Ende [siede] dat coemt van openbaren occusoene soe doeten af ende coemet van heimeliken

occusoene soe doeten laten daert u best dunct ende en laeten niet veel eten noch drincken ende regeertene alsoe men hem regeert die in heeten cortse ligghen en cureerce als die ghene die heete appostemen hebben dats datmen sal gieten werm olie rosaet in die wonden of men sal daer in gieten water daer in ghesoden sal siin bismalve ende camomillen ende venigrieck ende liinsaet ofte plaester van garsten mele ende water ende olie rosarum. Ende salvet thooft ende den hals ende dat rugghebeen met ghesmolten hoender smout. Ende in die oren seldi gieten werm olie rosarum ende en vergheet dus niet die heete apposteme soe suldien ter camer doen gaen met medecinen laxativen opdat hi niet te cranc en es want ypocras lidet. Ende als ghi siit versekert van heeten appostemen soe seldi voert werken met medecinen creativam carnis dat es die vleesch doen wassen in die wonden ende die moet siin herde droghe ende haer natuere sonder corroderen ende dit es pulvis capitalis dats ghemaect van cercocollen ende van cleinen wieroek ende van merren ende van sanguinis draconis ende van yrios ende van arestologia ende van rogghen mele ende met dies ghelike. Dit pulver salmen doen op die liese ende die wonde met linen doeken of met goeden cleinen werke tot int eynde. Ende hoet u van verschen dinghen in alsulke cueren. Noch en laet geen quaet gaderen in die wonde dat die liese niet en verrotte want quade accedencien mochten daer af comen. Die vroede meesters segghen dat duremater sumtiit versweert. Ende dat mach sumtiit comen van medecinen die de natuere in hem hebben [dat sy zwerten]. Ende dan seldi nemen een deel seems ende drye deel olie rosarum ende daerin netten enen doeck en dien legghen op dure mater tot die sweeringhe es vergaen. Ende quame die sweeringhe van haer selven ende ghinghe tot den oghen ende sonderlinghe tot den ogen met quaden teekenen alsoe ic voren gheseyt hebbe dan moet hi sterven want dat betekent dat die natuerlike hitte verstorven is ende al verteert. Item het pleghe oeck dicke overtolich vleesch op dure mater te was\sen

dat seldi merken of des vleesch [te] veel es of [luttel] en es. Ende eest luttel soe seldiit verdriven met zeespongen die luttel siin ghewasschen. Ende es daer veel overtolichs vleesch soe seldi daerop stroyen pulver van hermodatteli maer dat sal siin bi maten want [het] es sterck. Ende en hebdiis niet soe seldi nemen dies ghelike dat niet alsoe starck en es. Ende ungentum viride dat ic sal scriven inden antidotarius dat es sonderlinghe goet. Item cockox loock dat men heet int lattijn allelua j luijula (*sic*) ghedroecht ende ghepulverseert ende op wonden gheleit dat verdriift doot vleesch. Item pulver van aluijne succarim. Item neemt [flos eris dats] spaens groen ende zeem ende wiinedick ende siedet alte gader dit doet ghenesen die wonden ende corrodeert doot vleesch. Item neemt litergirum ende pulverseert [herde] cleine ende doeter toe olie van oliven ende wiinedich ende menghet te gader ende stoetet alsoe langhe dat wit werde ende meerder wasse ende werde salve. Item dan neemt es ustum dat es ghebrant coperroot cadinnie argenti dat es die nuemine daer men silver af maect blaeusteen galle sanguis draconis aluijn spaens groen alsoe vele vanden enen als vanden anderen. Ende van alle gader tsestendeel alsoe vele als vanden anderen salven die voren gheseit es vanden lidergirum ende vander olie ende vanden aceto. Alle dit dit salmen cleen pulverseren ende menghent al te samen metter salven. Dese salve salmen legghen op die wonde si doet die wonde ghenesen ende verdroecht overtollich vleesch ende verscheijt ende si corrodeert doot vleesch.

[Medicyn die versachten doen alle zweringhe van wonden.]

Van wonden die sweeren.

Het ghevalt dicwil dat wonden seer sweeren ende dan moetmen die sweeringhe verdriven met medecinen die versachten. Ende dan seldi nemen een medecine [die] heet licium in medecinen. Ende es ghemaect van bladeren van caprifolien mer neemt tsap van bladeren van caprifolien ende die bloemen ende menct daer mede

aloe epaticum ende dan laetment droeghen tot dat hert wert ende dat heet licium ende dat salmen pulveren ende menghent met swinen smeer. Item dese salve salmen smeeren op werken plaesteren die ghenet si in cout water ende legghent op die wonden die sweeren want si versacht die sweeringhe. Item die wortel van nasscaden cleene ghestoten met swinen smoute ende inder selver manyeren alsoe voerseit es daer op gheleit dat versacht oeck die wonden ende verdriift gheswel ende quade heete complexie doet [het] veranderen.

Ghi sult dat weten [hoe] datmen quade heete complexie sal veranderen beide heete ende coude die sonder overtollicheit siin van quaden humoren. Ende die quade complexie met humoren salmen doen die humoren digereren ende daer na purgeren met medecinen die daer toe dienen maer dat behoert toe den meesteren van pisica. Item paritarie ghesoden in wiin ende werm op gheswel vanden handen ende vanden voeten gheleijt doese ontswellen. Item daer groot gheswel es daer seldi nemen tsap van adicke ende van vliere ende timperen daer mede meel van liinsade of van venigriecken of van beiden te gader ende timperent te samen ende legghent al werm opt gheswel of op die wonde. Item neemt broot ende stotet wel ende timperet met sap van eppen ende legghet op die wonde dat doet oeck die sweeren herde zeer versachten ende verdriven gheswel. Item teghen gheswel ende frussuere suldi nemen ghebrande beenen ende siedense in wiin ende dan suldise wel stampen ende incoruperse met seeme ende wermen in een panne ende legghen dat op die weedomme si sullen wel vergaen ende tgheswel sal minderen. Item verkensdreck in wiin ghesoden ende daerop gheleit. Ende coyen dreck in wiin ghesoden dat doet oeck dat selve. Item neemt bolus [armicum] ende bonen meel ende weghebreede ende incorroperse met sterken wiinedick dat verdriift oeck de weedom ende doet ontswellen. Waert oeck dat sake datmen tgheswel hier mede niet en konst verdriven dan moet ghi nemen plaesteren

die riipen doen ende trecken ende ontluijken ende dat es dese neemt boter ende seem ende olie ende wiin ende met desen seldiit temperen garsten meel ende taruwen meel ende al en eest niet ghesoden daer en leit niet an mer dat werm si gheleet daer op dat opent ende doet rijpen ende trect ende als die sweeringhe es gheriipt ende tquade uut es dan suldi maken salve van zeeme ende van [plumen van] aluijne ende in die salve salmen netten die wieken ende men salse steken in die gront [van den wonde] wilt ghiit suver hebben want anders blivet quaet gront want si mondificeert die wonde ende behoetse van fistelen ende van kanckeren.

[Camp. 8 dat ghelijct contrarie alder ouder vroeder meesters].

Wat thomaes gheboert es.

Lieve kinder nu hebdi ghehoert auctoriteiten van veel ander vroede meesteren die over menich jaer voer ons siin gheweest vanden wonden int hooft ende van haren accedencien die hem toe moghen vallen. Nu wil ic u segghen wat mi ghevallen es tot menigher stat dat al gheliic contrarie es van haren ghedachten. Het gheviel int iaer ons heeren doemen screef dusent driehondert ende xvii xiiii daghe voer clein vastelavent te peteren by geldernaken dat een goet riic man was ende hiet heiimer van jansgeest ende dede siin huijs afbreken. Ende een siinder suster[s] sone stont daer ende hem viel een balck [metten eynde] op siin hooft ende voerde hem een ront stuck [wel] een palm breet vanden hersenbecken tot onder ghesonde been [dat] alsoe vast hinc datment niet en conste gheroeren ende dat ment nerghent mede en konst ghenaken daerment mede hadde moghen uut doen sonder wonde int vleesch. Daertoe was ic ghehaelt des anderdaechs ende ic querteleerdet voetstaens. Ende doen ic hem verbonden hadde doen wilde icken verdinghen ende iesch hem een pont groot ende het hadde hem onwaert ende ontboden den besten meester van luijdeke meester geeraert doen en woude ic mi niet meer onderwinden ende liet hem ghewerden. Ende doen hi ontboden was ende hi sach dat stuck dat inghescoten onder tghesonde been doen

vermat hi hem dat hiit uut soude doen [comen] met plaesteren. Ende nam doeken bestreken met fuscum ende volde die wonde daermede vanden hersenbecken tot miins ondanckens ende daer stonden herde veel lieden bi meer dan. c. ende het docht hem [herde] goet dat hi seide. Doen hoerde ic die sotte reden die hi seide. Ende dies hi hem vermat voer die lieden diet goet dochte dat hi seide. Doen en const ic niet langher gheswighen ende ic seide voer alle die lieden gaen wi eten ende als wi gheten hebben soe willen wi onsen sieken besien. Ende ghi selt hem vinden ontsteken met hitten ende met dier curen en sal hi niet leven acht daghe. Doen ghinghen wi eten ende doen wi geten hadden ghinghen wi tot onsen sieken ende wi vonden hem ontsteken met der hitten int aensicht ende alle siin liif alsoe heet als een vier ende sinen pols sloech sterkeliic. Doen dat die vrienden sagen baden si mi dat icken onderstonde men soude den meester van luijdick ghenoech doen van sinen weghen ende si gaven hem j pont groot ende deden hem siins quite. Doen nam ic een driele ende drielde hem een gat int ghesonde been vander eender siden. Al scriif ic dat ic een gat boerde ic boerder vele al vast aen malcanderen ende doen ghinc ic al suverliic ende lichte dat stuc ende dede dat stuck lichteliic uut. Ende een deel van duremater volchder mede daer pia mater metten hersenen uut volchde mer pia mater was ghesont. Doen ghenas icken metter voerseider curen ende cuerreerden. Ende ic most tot elken verbinden hebben miin plaesteren ghereet. Ende als ic die eene af nam soe leidick die ander op ende dat most ic haesteliic doen omdat pia mater uut scoot. Ende die knape leefde daerna menich jaer ende was vroom ende starck ende leefde met wive ende met kinderen een langhe wile. Ende in den selven hove ghevielt op enen cleenen vastelavont dat alle die ionghe lieden quamen ten spele vanden dorpe ende speelden ende dansten ende het was doncker ende dat hof was meest gheworpen al vol stroos. Ende doen quam een k(n)ape ende brocht een bornende kaerse ende nam een pike die dijser hadde wel een elle lanc ende waende steken midden inden dans om die keerse daer aan te clevene ende hi gheraecte enen jonghen knecht van xv jaren

die gheborghen lach int stroo in die een side vanden hoofde tot in die ander side dattet al doer ginc ende metten uuiit trecken wranck hi met crachte die boerde ende scoerde ende scoerde dat hersenbecken al om. Doen quam eens berbiers wiif ende scoer hem dat haer af al om die wonde ende vanct die wonde cleene [ende enghe] want tijser vanden piickstave was cleine ende smal ende si en waende niet dat diep in ghinghe ende si achterwaerde dus twee weken met haere salven ende waenden aldus ghenesen. Ende daertoe waert ic gheroepen ende sach dat die wonde cleene was van buijten ende ic stac daer in miin tinte ende si scoet al in dweers dore ende hadse langher gheweest si hadde noch dieper in ghegaen ende dat behaechde mi qualiicken. Doen onderstont icken voer doot ende querteleerde die wonde ende dat vlees ende hilt niet aent been ende ic sneet vast voert ende ic vant dat hersenbecken al droghe ende daer en hilt nerghens vleesch aent been. Doen mostic sniden dat vleesch al om ende om met cleinen cloven. Ende doen dedick maken scaven die harde scerp waren [ende ene scaven met scarpen tanden] want ic en const met gheender scaven comen toten bloede sonder metter ghetander scaven [doen effendic metter ander scaven]. Ende in die wonde vanden beene goot ic alle weghe werm olie rosarum ghement met doren van eyeren ende daerop gaderde ic weder die stat vanden vleesche suverliic metten palmen. Ende daerboven als in die voerst cuere gheseit ende dat kint ghenas scone ende wel ende leefde langhe ende wert een scoen man ende vroem. Item int jaer dat men screef. m.iiic. ende xxxiiij doen quam een knape van overbarch ende was ghoboren van vabeernen ende hiet hoesteliic van walhem ende bracht een wonde in siin hooft die hem overbarch was gheslaghen met eender cusen dat die slach aldoer ghinc. Doen quam een meester ende dede die wonde al [toe sluten] ende hi waende dat si al ghenesen waer. Ende haesteliic quam hi te lande waert ende die wonde brac weder op op den wech van bergoengien ende hi bleef daer bi enen surgiin een stuck tiits maer hi en

conde hem niet ghehelpen. Doen quam hi al voert tot na sieres ende lach daer oeck langhe bie nen meester ende die en conde hem [oec] niet ghehelpen. Doen voer hi voert tot dinant ende vant daer meester eustasse van geniblies [enen groten beschitere] ende die sneeten ende waenden ghenesen maer hi dede die wonde toe sluten vanden vleessche bi na ende seide gaet tot uwen lande waert ghi siit ghenesen ende draecht dese busse salven met u ende gheeft mi miin loen. Doen quam hi haesteliic tot namen ende hoerde segghen dat daer die grave van sorssam mijn heere [jan] van beemont waere alst waer was ende dat meester colaert van valecijn der graven meester van henegouwe ende siin broeder heer ians daer ware. Ende hij haesteliic [ghinc] tot meester colaert ende bat hem dat hi hem woude onderstaen ende hi besach hem ende waende datter niet en ware. Ende seide gane ende haelt meester thomaes van tienen die de stat van namen besworen meester es ende [ic] wil met hem drincken. Hi haelde mi ende [ic] ginc met hem in die taveerne ende hi sprac my vriendeliic toe ende dede siin hoescheijt soe dat hi mi langhe begheert hadde te siene want hi hadde horen segghen veel doechden van mi. Doen bat hi mij dat ic die wonde besaghe ende ondersochte. Ende ic nam miin tiinte ende stacse in die wonde ende si en conste daer niet in comen want si was al vol doot vleesch. Doen seide ic meester colaert dat overtollich vleesch en laet ons den gront niet vinden maer laet [ons] legghen corosiven dat ons den wech opene. Doen leijde ic daerin vitrolum romanum dwelke ons die canduijten ontdecte. Doen vonden wi een canduijt daer die tinte alte mael in scoot totten paletten. Ende doen si daer in was keerde men se doer ende doer dat hooft als in enen jdelen pot. Ende doen ic die tinte uut track daer volchde na veel wits quaets dat noch te dicke noch te dunne en was ende quam met groten stucken uut vloyende ende het sceen dat die hersen altemael uut souden vloyen. Doen wy beede dat saghen doen seide

meester colaert die man waer doot. Doen sprac die man haesteliic datmen hem helpen soude ende datmen hem coenliic soude querteleren ende seide ic hebbe een goet herte ende ic hebbe liever dat ic sterve dan langher aldus te leven het es meer dan een jaer dat ic aldus ghequets was. Doen bat mi meester colaert dat icken onderstonde voer enen doden man want hi moste siinen heer volghen dat was doemen te rode waert voer. Doen querteleerde ic hem ende ontdecte hem dat hersenbecken ende vant een stuc beens ontween ende dat dedic hem uut. Doen quam daer alsoe veel wits quaets uut vallende dat allen diet saghen seiden die man waer doot ende hi en mochte niet leven toten avende toe ende dat quaet quam van besiden uuijt. Doen most ic dat ghesonde hersenbecken drielen al toten daer dat quaet uut quam. Ende dede hem uut vallen van den ghesonden beene wel.iiii.vingher breet. Ende doen vant ic dure mater verrot alsoe verre als ic tghesonde been uut dede nochtan en hadde pia mater gheenen noot. [Ende alle diegheene diet saghen seide dat hi doot ware. Ende niet leven en soude totten avonde]. Ende hi en dorste hem niet laten legghen te murbilen in siin huijs van vreesen dat hij sterven soude mer die meyer leende hem een yedel huijs [der nyement in en woende] ende daer lach hi toter tiit dat hi versekert was vander quetsueren ende hi ghenas volcomeliic ende wel ende was langhe daerna vroem ende sterck ende voer weder overbarch om soudie te winnene ende quam weder te lande ende diende een langhe wile heeren. Item int jaer m.iii.c. ende .xxxvi. gheviel te landines in gielenshof [dat] siin knape die met hem plach te ridene sloech siin der joncvrouwen die met met hem plach te dienen int hoft met enen groten clippel dat si neder viel ende gaf haer metten clippel soe menegen slach soe dat si bleef ligghen over doot ende die knape waende dat si doot was ende vloot wech. Ende doen sie weder bequam doen bracht mense te namen ende men ontboot mi daer si was doen icse sach die wonde was herde cleene ende ic stacker in die tinte al tote paletten toe als in enen yedelen pot ende keer\dese

aldoer dat hooft ende daer viel quaet recht oft die hersen waren. Ende daer was een [lanc] stick vanden hersenbecken in ghescoten tot onder tghesonde been dat men niet lichteliic en conde twee vingher daer onder ghesteken tussen [den] stick ende tghesonde been ende altoes horten die hersenen alsoe zeere dat tot elken male als icse verbant het sceen dat die hersen uut liepen of uuijt vielen. Ende dat stick dat daer onder ghescoten was was wel .v. dumen lanck ende meer dan drie dumen breet. Ende dat wiif en hadde gheen vriende daer om en dorste icse niet querteleren. Ende ic hadde vreese haddic haer dat stuck uut ghedaen die hersen souden al uut ghescoten hebben tot enen male ende die wonde die int vlees was was herde cleene. Maer daer omtrent wast een deel [vleisch] ghefrotseert ende al ontween ghemortelt ende dat smeerde ic al toter wonden [ende cureerde die wonde] die doer thersenbecken ginc al met olie rosarum want het was in die hontsdaghen ende metter voerseider curen wert dat wiif ghesont ende heeft sint ghedient int gasthuijs van namen te buekenen. Ende dat stick dat diep onder ghescoten was leghet herde vaste gheconsolideert ende dat dal es diepe al doer int hooft. Lieve kinder daerom hebbe ic u dese quetsinghe ghescreven omdat si scinen den anderen meesters contrarie ende daerom en seldi u niet onthopen al siedi grote wonde elke quetsinghe int hooft daer ghi gheen quade accedencien en siet toe vallen. Ende daer die sieke heeft goet herte ende starck. Want dat helpt allen sieken herde zeere te ghenesen. Ende metter vorseider curen en sach ic nye gheenen ghequetsten sterven daer gheen quade accedencien toe en quamen die voren gheseit siin want mij es dees gheliix veel voer oghen ghecomen dicke ende menich werven.

Novum pigmentum domini hugonis de luca.

Ende om des wille dat aldus ghedane hooftwonden daer dura mater en pia mater doer siin ende quade accedencien toevallen siin te onthopen soe seit theordicus dat de heere

hugo van luydic ordeneerde enen dranck die es ghemaect van iiii cruden ende van eender wortelen ende van specien die ghi horen selt ende dit pigmentum es een dranck ghemaect al ghi horen sult ende es een claereit.

Dit is die resepte ghi sult nemen goeden caneel .j. o. goeden witten genghebae .j. o. grayn de paradiis .j. o. cardomum dat tam is galighalanghen peper elck .j. o. groffels nagle .xii. swarte peper .xv. corne alle dese specien salmen cleene pulverseren ende teemsen ende dan salmen nemen .v. lb. goeden wiin ende .j. lb. seems ende den seem salmen sieden met een luttel wiins ende dan salment vanden vier doen ende men sal daer in doen vander voerseider specien alsoe te maten dat si van goeden smake es dat niet te starc en si vander specien. Daerna seldi nemen den anderen wiin die niet ghesoden en es ende sulten menghen toten anderen wine daer die specien in ghesoden siin ende roerent al te gader die specien ende den wiin. Daer na suldiit clarificeren als men clareit clarificeert. Van dese pigmenten seldi nemen xv toghen ende daer mede seldi menghen dit weerdighe pulver dat ghemaect es van .iiii. cruden ende van eender wortelen. Dat eerste cruit es pilosella [dats musen ore in duytsche] ende pimponelle ende glorifilaet ende vaelriaen ende die wortel van ganciaen. Maer ghy sult nemen tweewerven alsoe veel vanden eersten als vanden anderen ende die cruyden seldi droeghen ende harde wel pulverseren ende teemsen. Ende van desen pulver seldi nemen alsoe veel als ghi met drie vinger nemen moecht ten iii malen ende sullet menghen metten pigmenten alst gheclaerificeert es ende sullet daer op stroyen cruijswiis ende sullet segghen In nomine patris et filii et spiritus sancti. Amen. In nomine sancte et individue trinitatis dextera domini fecit virtutem non moriar sed vivam et narrabo opera domini castigans castigavit me dominus et morti non tradidit me. Ende aldus salmen iii werven doen ende seggen die oracie met groter begheerten tot onsen heere dat hem god ghesonde verleene met desen pulver. Nu sal ic u seggen hoemen den sieken den dranc gheven sal

ghi en selten hem niet gheven op den eersten dach noch op den anderen dat hi ghequets is. Maer inden derden of inden vierden als ghi siet dat hi beghint tetene ende hi te drincken eyst soe seldi hem den dranck ten eersten geven enen cleinen toghe vanden pigmentum met den weerdighen pulver van u cruden die voren gheseit siin ende als ghiit hem gheeft soe seldi maken een cruijs ende die oracie die ghi seit doen ghiit pulver mencdet metten pigmenten. Ende dat sal siin des morghens ende des avens ende telken male seldi segghen die oracie. Ende aldus seldiit hem gheven drie daghe tennen een metter seegheninghe ende metten oracien. In desen pulver es veel merx te hebbene opdat die sieke niet weder en keert binnen iii daghen. Ende hout hiit drie daghe binnen sonder overgheven soe vaert voert met deser curen ende met desen drancke tot int einde.

Item een coniuraci die herde ghemein is om wonden te genesen.

Tres boni fratres obviaverunt domino et dominus noster jhesus christus interrogavit et dixit: Tres boni fratres quo itis? Domine nos ymus ad montem oliveti ad col[l]igendum arbos placacionis doloris et sanacionis. Ende (*sic*) dominus noster jhesus christus dixit eis: ite et ponatus supra vulnere lanam succidam madefcatam in olio olivarum et dicatis hanc coniuracionem: sicut vulnera domini nostri in cruce pendentis non putruerunt nec doluerunt nec rancielaverunt sic vulnus istud nec putruat nec doleat nec ransulet sed dominus noster ab omni malo accidente custodiat et defendat: In nomine patris + et filii + et spiritus santi + amen.

Nu hebdi ghehoort lieve kinder van desen hooftwonden [die] diversiteit maer hout u altoes aen dat sekerste dat es mijn raet. Ic segghe u voerwaer dat sulke gheneest van groter quetsinghen dier van hondert niet een ghenesen en souden. Ic rade u oec dat ghi u niet te zeer en verlaet op die segheninghe metten wollen metten yeken in groten widen ende diepen wonden want ghi worter bi bedroghen. Maer cleene wonden moghen daer lichteliic mede ghenesen want die yeke metten wollen es resolatiif ende behoedet die apstumeringhe ende die olie olive versacht die wonden ende alle quetsueren.

Camp. 9 vanden scorfden hoofden ende van moertdranc.

Nu willic u voert scriven van scorfden hoefden ende segghen u dat scorftheit somtiit coemt overmits den arsartre die sulctiit leghet plasteren die alte heet siin ende alte droge die die versheit vander huijt verteeren ende maken die huijt hert soe dat die haren uut vallen ende en conen niet weder ghewassen om die droechheit ende om die hertheit vander huiit. Item plaesteren die te langhe ligghen doen tselve. Item somtiit comet van salsum flegma ende die es met groten juecsele ende maect veel scellen omdat die materie ghemaect es van flegma ende van colera. Item sulctiit comet van melancolien ende dan en eest niet met soe groten joecsele omdat die materie cout es ende dat die humoren grof siin soe maken si puijsten als buylen inden genen die wel eten ende luttel arbeyden ende niet en baren [of zweten] Ende die comen van menigherhande humoren. Eest dat sake dat die plaesteren quaet gheven soe coemse van heeten bloede alre meest. Ende siin sij cleine ende droeghe dat es van bloede ende van coleren. Ende siin die puysten grof ende groot soe comen si van bloede ende siin si [cleen ende] scerp soe comen si meest van coleren. Ende siin si oec sonder quaet te gheven noch dat si niet en juecken noch seer en doen soe comen si van swarten coleren. Isser oec vele met joecten soe comen si van souten flumen. Nu hebdi ghehoert waer af dat scorftheit coemt [ende die werken daerof]. Nu seggic dat kinder moghen scorft siin ende si siint aldermeest ende moghen oec siin jonge ende oude beide. Die ionghe ende die oude als die scorftheit verandert si moeten ghepurgeert siin vanden humoren daer die scorftheit af coemt op dats te doen es. Ende daer om eest [dat sake] dat coemt van bloede so salmen die natuere [doen] digereren met oxisakeren ende men sal doen laten die ghemeen adere [dats die middel adre] inden arm ende daerna salmen purgeren met cassia fistula ende met

manna ende met tamarinden dese medecine salmen hem geven met watere dae[r] fioletten in ghesoden sullen siin ende daer af salmen hem gheven te drincken een werf [sdaghes] ende als hi ghepurgeert is soe sal hij baden of stoven ende wel sweeten ende alle daghe sal hi drincken sierope van fumus terre. Coemt oec scorftheit van salsum flegma soe suldi die materie digereren met oximelle ende purgeren met yeraruffiin ende met cateracum limperiale want dese medecine purgeren verbrande humoren. [Ende dernae sal hi stoven ende dairnae wasschen met ghesouten watere wa[n]t het suvert ende opent die poren ende droecht. Deze medicin die syn ghemeen in die humoren die verbrant syn]. Daer na salmen dat hooft doen weeken met water daerin ghesoden sal siin malve ende violetten cruijt ende soete boter salmer toe doen. Ende als dat hooft gheweect es soe salmen dat cruiit stoten ende daerop legghen dit salmen dicke doen ende thooft wassen metten selven water. Ende als dat hooft gheweict ende ghebat es soe salmen die quade haren uut trecken met enen noepjser of met psilacrum. Ende ghedoecht hi alte grote smerte soe seldien smeeren metter salven die alle siecte versoet ende versacht ende si es oec goet tot wonden die verdroecht siin. Neemt olie violaet ende rosaet ende ii doren van eyeren ende ghesmolten barghensmeer ende inco[r]poreet al te gader ende maect daer salve af ende smeert thooft dermede want si versacht bernende smerte. Daer na suldiit verdroeghen metter medecinen. Ghi sult nemen mostaert saet ende tsaet van staphisagere ende sulse pulverseren ende temperen met seeme ende salven thooft daer mede maer men en salse niet langhe laten opt hooft want si mochte hem doen hebben [den] rede. Item duven quaet ghemenct met wiin edic ende met zeeme es oec goet. Ende dese plaester es oec goet den voeten die gheswollen siin van watere ende oec van gane. Item neemt seepe ende levende sulpher ende peper ende piritrum ende stafisagere ende gheblust quicsilver metter spe\kelen

van elx even vele maer min vanden quicsilver dan van den anderen dit salmen alte gader conficeren met swinen smoute of met wasse hier mede salment thooft salven want si suvert ende verdriift scorftheit van den hoefde

Ung[u]entum.

Ungentum tegen mormael ende es goet ende orbeliic ten moerdrancke ende den scorfden hoefden. Neemt ongheblust calc ende orpiment ende pulverseret ende incopereret met morwer seepen ende oliif smout ende salvet daermede want het es herde goet ten mormale want het droecht herde zeere. Item neemt storax liquida .vi. dr. ende menghet met wiin edic ende met oliifsmout ende salvet thooft daer mede want het es sonderlinghe goet teghen salse flumen. Item neemt litergierum .ii. dr. ende pulverseert herde cleine ende .j. dr. olie ende .j. dr. wiin edic dit menct alte gader ende maecter salve af ende salft daer mede scorfde hoofde het cureert die scorftheit ende malum mortuum ende alle ruijdicheit die van couden coemt. Item neemt lappacium acutum dats wortel van perdicken ende scabiose ende sietse in wiin of in asiin van wine of in olie al met alle den sope ende daer mede salmen distepereren litergirum cleene ghepulvert of met pulver van stafisageren ende salvent hooft daer mede. Item dese salve es goet teghen malum mortuum ende den puijsten die niet en siin verandert. Item neemt ongheblust calc ende orpiment ana ende pulverseert ende timpert met olysmout dat cureert die scorftheit sonder haer uut te trecken ende sonder verliesen. Item dit experment is herde goet ieghen scorftheit ende crausel ende malum mortuum ende ieghen die luijsen ende iegen die clieren die inden hals ligghen ende ieghen die clieren vanden hoefde. Neemt .ii. o. litergierum clein ghepulvert olie van okernoten .j. o. tsap van affadillis dats cruijt dat ghelu bloemen draecht ende es gheheten in medecine affodili of centum capita om dat veel hoofden heeft jari enule campana brioni celedonie van allen desen cruijden salmen nemen tsap van elken

even vele ende alsoe veel edix ende menghet al te gader ende incopererent metten litergierum ende sulter mede bestriken die onghemaken die ic u ghenoemt hebbe want het es een medecine daer toe die goet es ende edel. Item neemt viridi dats spaens groen ende swinen smeer ende incopereret te gader ende salfter scrofde hoefde ende dan seldi nemen pulver van ouden ghebranden solen ende beide dese pulver te gader menghen te weten pulver van coeyen stronte ende pulver van ouden solen ende daer opt hooft stroijen totdat thooft ghesocht es ende aldus salmen doen enen dach of twee ende daer na salment wasschen met ghesouten wermen water ende daer na droeghen met linen doeken ende daer na salment weder salven met groender salven ende bestroyent metten pulver van solen ende vanden coestront ende aldus salment doen tot dat al ghenesen es. Item neemt gheroest sant ende roet ende moru pec ende olie ende menghet al te gader ende maect daer af salve ende salfter mede want si es goet teghen scorftheit ende malum mortuum ende cancrum ende si verdriift quaet overtollich vleesch van den wonden want het verdroecht herde zere ende corrodeert alle dese voerseit medecinen siin om scorftheit mede te verdriven.

[Camp. 10 van hair weder te doen wassen].

Haer te doen wassen.

Nu wil ic u leeren hoemen haer sal doen wassen ghi sult eerst werf wriven die huijt met enen scarpen linen doeke sterkeliic totdat begint te bloeden ende siedi dat daer uut gaet bloed soe salder wel haer wassen ende oec anders niet. Dan suldi nemen boter ende alsen ende egelgars dat flammula heet in latine ende gersorie dats fumus terre dit salmen alte gader sieden in water ende men salt eerst al ontween stoten ende hier mede salmen hem dicwil thooft wassen dat die porren ontluken ende doet uut comen die lucht ende den roeke toter huijt trecken dat haer doet wassen. Item doetet haer afsceeren ende salvet hooft met den seeme ende stroijt daer op pulver van ouden solen

ende van coestront. Ende aldus suldiit laeten staen tot dat pulver af droecht. Daer na seldi thooft wassen met water daer in ghesoden sal siin fumus terre dit doet oec ghenesen scorfde hoofden ende doet haer wassen. Item siedet perdike en lapacium [a]cute [al] metter wortelen in goeden wiin ende wasset thooft daermede dat doet haer dic wassen ende vele ende latet haer [niet] uut riisen. Ende en latet niet soe seer grau werden. Ende dit selve doet agrimonie. Item om haer te doen wassen ghi sult nemen byen ende doense in enen pot ende bernense ende maken daer pulver af ende incorporeert met zeeme ende salven die placken daer mede daer gheen haer en wast. Maer men salt eerst wriven met seeme of met ajune alsoe sterkeliic dat die witte huiit al[bloet] root wert ende het eseen sonderlinghe goet experment om haer mede te doen wassen hier af en wil ic niet meer segghen mer ic wil u voert scriven die dieten vanden ontsiene hooft wonden.

[Capm. 11. Die dieten van den hoeft wonden].

Die dieten.

Die diete sal siin int eerste als die wonden int hooft sorgheliixt siin ende dat hersenbecken al doer es ende men ontsiet vander liesen. Ende oec die wonde vanden pesen ende die sieke cranc es. Soe salmen hem gheven broeseme van broede ghebroesemt en de .x. werven ghewassen met wermen water inden winter. Ende daer naer met couden .iii. werven ende dan salmen daerop stroyen wit suker. Te somer sal ment wassen met couden water. Men sal hem oec wellinghe maken van ghesoden gersten die sal siin gheweyct ende ghestoten ende ghesicht dat men sieden sal ende peniit daer in doen of suker rosaet of amandelmelc op dat die wonde niet tonsiene en es. Maer es si tontsiene ende thersenbecken al doer is ende men ducht voer die liese soe es hem die amandelmelc quaet. Ende en coendi geen ronde garste ghecrighen soe neemt grote van evenen. Of minct tarwen starkeliic ende gietet op water dat werm es ende siedet ende coudet met peniit of met suker rosaet. Ghevet hem oec appelen ge\braden.

Waer die sieke zeer cranck van natueren soe moech di hem gheven jonghe hoender ghesoden met verguijs of met baken vleessche of met verkensvoeten ende al met verjuijs of met wine van appelen van garnaten. Siin dranc sal siin teseine op gerste ghesoden of water ghemenct met x deel wiins van prumen garnaten of water ghemenct met claren verjuijs dat niet ghesouten en es. Maer dat siin die ghene die niet sorgheliic ghewont en siin int hooft of in die pesen. Of men sal hem gheven desen goeden dranc die de maghe seer conferteert ende wederstaet die quade lucht ende roec vander maghen int hooft op te vaerne. Ende en stopt met den lichaem ende blust die quade hitte. Item ghi sult nemen ronde garste .ii. o. broesem van brode j. o. suker rosaet .j. o. die keernen van prumen granaten .j. o. ende .x. prumen van damaske. j. o. Alle dit salmen sieden in .x. pont waters toter helft ende dan salment cleesen ende houdent in een glasen vat. Ende desen dranc salmen cout gheven drincken. Van anderen wonden die alsoe zeer sorgheliic niet en siin machmen gheven tot .ix. daghen teseine ende dunne bierken. Ende na die .ix. daghen machmen hem gheven wiin ghemenct met water op dat hi gheenen rede en heeft of quade hitte ende die wonde versekert es van heeten appostemen. Want binnen .ix. daghen siin ghemeenliic alle wonden versekert van heeten appostemen ende van der cortse ende en siin si niet versekert dat coemt bi die scult der sieken dat hi sinen meester niet ghehoersam en heeft gheweest ende hi en heeft hem selven niet ghewacht. Of het es smeesters scult omdat hi mach hebben plaesteren gheleit die niet orberliic en siin op die wonde. Men mach hem oec wel gheven vleesch ende ander spiise die goede voedinghe maken.

Capm. xii bloet te stelpen [dat uten wonde comt].

Die leerer tuycht ende het es openbaer dat bloet dat die wonden bloeden al comet uut den aderen het coemt uut groten aderen of uuijt cleinen die met vleesche siin ghespreet. Daer om wil ic

u leeren hoe ghi bloet stelpen selt. Ghi sult merken uut wat aderen dat bloet coemt of vloijt want daer siin sulc aderen die niet en slaen ende die siin lichteliic te stelpen ende siin onsorgheliic. Ende daer siin sulke die slaen ende heeten arterien ende siin den andere contrarie. Ende alle arteryen comen uuiit der herte ende daer om slaen se. Ende alle die ander die niet en slaen die comen uut der lever. Nu suldi bekennen die arteryen als dat bloet vloyt al springhende ende trect weder achterwaert ende dicwil comet weder ghespronghen haesteliic. Ende tbloet es veel rooder [dan] dat uuiit den anderen aderen coemt ende dat ander loept eenpaerliic sonder springhen ende sonder rusten ende alsoe comet uuiit den anderen aderen die ghesneden siin. Avicenna seit als een te seere wort verbloet van arterien die ghewont siin ende tbloet vervolcht ende hem toe coemt spasmus sonder twifel hi moet sterven. Ende wert siin glottende soe sterft hi oec siin glotten dat es nocken of hicken metter kele. Ende sincopeert hi ende siin glot beide te samen soe sterft hi saen. Ende verandert hem siin reden dat siin oec quade teeken. Ende daer om moetmen haesteliic bloet stelpen.

Nu wil ic u voert leeren die namen hoement stelpen sal ghi selt dat let datter bloet opwaert houden int beginsel ende selet begieten al om met couden water. Ende daerna seldi die wonde met medecinen die bloet stelpen daer op legghen ende maken plaesteren daeraf ende legghen se daer op alsoe dat niet te vast en si ghebonden soe dat hier geen weedom af en ghevoele. Ende Galienus tuijcht dat gheen dinc meer en deert noch en doet bloeden dan wee want si doet comen heeten appostemen. Ende van den medecinen die daer zeer goet toe siin ende orberliic ende wonder werken int bloet te stelpene. Dat es dat ghi sult nemen witten wieroek die clibberachtig is ende aloe epaticum sanguis draconis ende bolus arminicus van elken even vele ghepulverseert ende ghemenct met haer van hasen herde cleijne onttwee ghesneden ende ghemenct altegader met witte van eyeren also dat alsoe dicke si als zeem. Item dat sterkeliker stelpt ende beter es. Ghi sult nemen ongheblust calc

ende sanguis draconis ende gips dat is [plaester] daer men die huijse mede wit maect in lumbardijen of in vrankerike aloe epaticum, wieroc vitrolum van elken even vele ende menghet met haer van hasen ende met spinne webbe ende met wit vanden eijeren alsoe voerseit es. Item een ander dat harde machtich ende goet es. Ghi sult nemen sercocolle sumac ghebrande sponcien ghebrande teglen sulpher loot scuijm ende dat es alsmen tloot scuijmt dien dreck die daer boven leet al droghe dat heet int latiin scaria plumbi dat es loot scuijme dragantum dat es(!) viterolum tuijthije dat es van elken even vele ende dat salmen menghen met wit vanden eijeren alsoe voerscreven es. Item een goede medecine die ghemaect es neemt calcotha xx. dr. ende [cleinen witten wieroec 16. dr. aloes glu sicci(?) ana 8 arsenicum 4. dr. gipsi, 20. dr. van allen desen] maect daer pulver af ende teemsent cleine ende stroyent op die wonde [volhandich] sonder sparen ende die wieke wisen ende widen daer in want het es wonderlike goet. Ende eest dat sake datmen alle dese medecine niet ghecrighen en konst soe salmen nemen diemen ghecrighen can ende menghent met den wit van den eyeren ende met den hare van hasen alsoe voerseit es. Ghi sult leggen uwen vingher op die ader daer dat bloet uuijt coemt ende houden langen tiit daer op ligghende. Ende dan suldi daer op legghen u plaesteren ghenoech ende sonder sparen. Ende hoedt u als ghise weder ontbint des derden daghes dat ghi die plaester niet af en doet met crachte want het waer quaet ghedaen. Maer als ghise soe vint soe legter op vander selver medecinen veel morwer en weeker dan die ander waren of al[leen] ghenet int witte vanden eije alsoe vele ende alsoe langhe dat die ander [eerste] plaesteren doorweect siin dat si lichteliic af gaen sonder pine ende hoet u dat ghi se niet af en weect met wermen water als die ongheleerde sotten doen want dan sal die ader of die arterie siin gheconsolideert. Ende deser medecinen gheliic en gheliict gheen ander medecine of bloet te stelpen ende die aderen te consolideeren. Het [ghe]valt oec dicwil datter bloet vloijt

uut den cleenen aderen die int vlees siin ghespreet ende dan en behoefdi niet soe sterke medecine want men stelpse wel met witte van den eyeren. Ende des winters salmen doren metten witte menghen. Ghi sult weten alst bloet vloijt uuijt den arterijen of uut den groten aderen ende die voerseide medecinen niet en helpen dan suldi nemen die arterie of die grote ader daer dat bloet uut vloijt met enen haexken. Mer hoet u dat ghi die ader niet en doersteect ende nayse wel met eender naelden en knoepse vaste soe dat bloet daer niet uut en vloye. Ende alsoe salmen oec doen den anderen arterien. Daer na suldi enighen vanden anderen medecinen die voerseit daer op legghen ende suverliic binden toten derden daghe sonder ontbinden. Ende eest datmen dat niet ghedoen en can alsoe voerseit es soe en helpt gheen onscout ghi en bernt die ader of die arterie met enen ghegloijden jser alsoe diepe ende alsoe dicke dat het make een grote dicke [ende harde] korste [die langhe dueren ende] die niet haesteliic af en valle eer die ader wel ghestelpt si. Ende hoet u dat ghi gheen pesen en bernt.

Nu wil ic u segghen wat mi eens gheviel te gemblies. Ic quam daer riden op mijn paert doer die stadt recht ieghen die vleeschhalle ende daer quamen [vele] lieden mi ieghen ende baden mi of ic af sitten woude ende dat ic met hem gaen woude. Ende si leiden mi op een sale die al vol lieden was en der op lach een man die ghewont was in siin hant ende meester jan van gembloes hadde hem onderstaen ghehat meer dan vi weken. Ende die hant was soe seer verrot dat der een ader al doer gherot was. Ende bloede alsoe zeere dat het op spranc alsoe hoghe ende alsoe seere als een man die seere piste. Ende daer stonden drie oude meesters ende heeten drie isers met hoefden ende bernden die ader. Ende soe sij meer bernden soe si sterkeliic meer bloede ende die man lach of hi doot gheweest hadde want die ader was met den bernen alsoe verscoert ende verhit dat die man was ghescepen onder haer hande als een dode ende alsoe bleec int aensicht als die eerde Doen ginc ic tot hem ende leide

minen vingher op die ader ende stoptese ende dede haesteliic comen .ii. papen metten heilighen sak[r]amente ende metten heylighen olisel ende ic gaf die ader den eenen pape ende ic dedese hem stoppen tot dat hem die ander pape hem siin biechte ende sakarment ende siin olisel ghegeven hadde. Ende die wile dedic halen ongheblust calc ende ghepulverseert ende maecte veel plaesteren van werke ende nettese in dat wit vanden eyeren ende ic werp die wonde al vol van den levenden calcke ende leyder op die plaesteren ghenet in dat wit van den eyeren. Ende ic bonse daer op suverliic ende die man ghenas ende en hadde ic daer niet ghecomen die man en hadde niet gheleeft iii of iiii pater noster tiits.

Ulceren.

Capm. xiij vander ghemeender disputacien der wonden ende vanden sweeren die men heet ulcera.

Al es dat sake dat ic ghenoech hebbe gheseit vanden wonden ende vanden sweeren diemen heet ulcera in haren properen staet nochtan wil ic om te lichter ende te beter kennisse te hebben daer af[segghen] een ghemeen dispotacie na galienus. Daer om segic dat alle die wonden ende ulceren van beginsel coemt soe siin droghe medecine orbeliic sonder in die wonden die van quetsueren comen maer als sij siin gheriipt ende ghemondificeert int einde dan behoevense medecine die droghen. Ende behoert oec in al sulke wonden die vander lucht verandert en verderft siin. Alsoe als wiit vinden vanden wonden die int vleesch siin dat voren int capittel es geseit. Item oec die wonden van pesen of biden pesen salmen vlien als vanden viere dat es in haer proper stat gheseit. Maer vanden wonden ende van den ulceren daer een stuck al af es es onse ghedachte vleesch te doen wassen. Maer dat en sal niet wesen dan met etene ende met drinckene met goeden bloede ende met medecinen die droghen ende niet te zeere en mondificeren. Ende Avicenna seit dat alle die medecinen die droghen sonder corroderen siin vander natueren datse vlees doen wassen in die wonden ende in die ulceren. Maer in ouden wonden daert stuck niet [al] af en es ende salmen anders niet legghen

dan medecinen die de huijt doen wassen ende die moet wesen seer stiptich ende seer verdroeghende die wonden die bloedich siin ende versch ende die de lucht niet en heeft verandert. Ende die[t] stuck metter huijt ende metten vleesche niet af en es ghehouwen en salmen anders niet doen dan die lippen doen vergaderen ende dat siin met medecijne seer droghende ende stiptich. Ende die oec hebben die natuer te mundificerene. Waer oec dat sake dat in dese wonden overtollich vleesch wiese soe suldi daerop legghen medecinen corsiif die heet ende droghen siin van natueren. Ende waer oec verrotte ulceren daer corosive medecine niet ghenoech en conde ghewerken soe seldi nemen medecinen die bernen als vier. Ende die wonden die veel quaets gheven suldi mundificeren met medecinen die veel machtigher siin dan die gene die vlees doen wassen. Ende ghi [sult oec weten] ende gheloeven dat die onrein wonden die alte veel quaets geven es orberliic die medecine die seer mondificeert ende suvert meer dan in dander wonden die moeten wesen een luttel corosiifs. Vindi oec wonden of ulceren met quaden complexien soe sullen wise cureren met medecinen die contrarie siin der quader complexien dat es die droghen metten verschen ende die heeten met den couden. Ende aldus sullen wy verstaen in allen anderen. Ende wy sullen alle weghen verhoeden die complexie vanden vleesche ende vanden leden dier ghewont siin.

Capm. xiiij. [Waer om ende bi wat sake dat die wonde merren te ghenesen langhe. Ende wat hem letten mach].

Alsoe als galienus seit ende tuiicht int boec de ingenio sanitatis dat die wonden merren langhen te ghenesen om die quade complexie van den vleesche daer die wonden in siin of om tquade bloet datter ghecorrumpeert es in qualitate of in quantitate. In qualitate dats dat die wonde soude gheven goede voedinghe ende en can want dat bloet es alte suptiil of alte grof of het es alte sterc ghecorosiift soe dat niet en deert den vleesche alleene datter ghewont es. Ende dat coemt meest van quaden complexien vanden lever of vander milten dat men bekennen mach bider varwen van des sieken lichaem. Dats als die varwe ghelu es of bleec

of met quaden ghedaenten. Ende dan moetmen die quade complexie vander lever of vanden milten pinen te beteren met medecinen die daer orbeliic toe siin ende met latene ende met spiisen die goet bloet doen wassen. Ende dan salmen die wonde cuereren. Ende es oec tbloets meer dant sculdich es te wesene dat salmen bekennen bi dien dat die lichaemen [ende daderen] vol siin van bloede. Ende es oec des bloets min dant sculdich es te sine dat machmen oec bekennen aen die magherheit des lichaems ende hi hevet lettel goeder varuwen. Dat es een teeken dat die natuere en vint geen materie daer si vlees af mochte ghenereren. Dan seldi dat let baden met warmen water tot dier stont toe dat beghint te heffen ende te swellen ende root te werden. Ende men sal hem doen eten goede spise ende goeden dranck doen drincken. Nu suldi weten dat die quade complexie vanden vleesche dat in die wonden es mach siin van hitten of van couden of van droechten of van verscheden. Eest dat sake dat coemt van hitten soe suldiit met desen teeken bekennen dat es dat lit root wert ende heet ende die wonde ghevet al te veel quaets. Ende comet van couder complexien soe siin alle die teeken contrarie. Ende comet van droechten soe es dat lit hert ende scerp ende gheeft luttel quaets. Ende comet van verscheiden dan eest het moru ende gheeft dicke quaet. Ende alle dese complexien salmen cuereren met medecinen die contrarie siin als die heete metter couder medecinen die natuere hebben te stelpene alst tsap van nasscaden of met wiin edic of met water daer scorsen van appel van garnaten in ghesoden siin ende met dies ghelike. Die coude metten heeten. Die droghe metten verschen als met baden met wermen water tot dat begint te swellenne ende root te werdene maer hoet u dat ghi niet te langhe en badet met wermen water want daer soude alte veel meterien toe trecken met groten hinder. Ende die plaesteren die men op dus ghedaen wonden sal legghen en selen niet alte droghe siin als met bolus arminicus ende met wiinedic ende met dies ghelike. Nu seldi weten dat dicwil wast quaet vlees in die wonden. Ende dat salmen verdriven met medecinen die corosiif siin

gheliic int capittel vanden fistelen want daer overtollich vleesch is daer en can die natuere niet wel ghewerken. Ende daer om en seldiit niet verschen als men doet daermen vlees doet wassen. Want vanden werken die de natuer werct wast goet vleesch in die wonden. Het ghevalt oec sulc tiit dat die lippen vanden wonden hert siin ende daer om en can in die wonden gheen goet vleesch ghewassen. Ende daerom salmen hicken met eender vliemen of met den oerde vanden scaerse of met enighen anderen instrumenten soe datter bloet uut vloijt. Siin si oec alte hert soe suldise af sinden toten goede vleesche ende dan suldi die wonde cureren. Het ghevalt oec somtiit dat in die wonden wassen persepeken ende dan moetmen se laten ende purgeren den lichaem met medecinen ende men moeten hoeden van grover spisen ende voeden met suptiiker. Ende sumtiit ligghen der enich stucken van beenen inden gront vander wonden ende dat en laetse niet ghenesen. Ende dat suldi u pinen met behendicheiden uut te doenen. Het ghevalt oec sumtiit dat die wonde niet en can ghenesen metter voerseider manieren ende dan moetmense cureren alsoe men ulceren cureert. Ende soe wie die cueren niet en can hi en weet niet alst qualiic ende wonderliic metten wonden gaet ende waer hi daer mede henen sal ende hoe hi die cueren veranderen ende beteren sal.

[Capm. 15. Vanden wonden die in die lenden sijn, die die doot betekenen ende hoemense bekennen sal].

Die teeken vander doot als die mensche ghewont is.

Die leden die de doot beteekenen alsi siin ghewont. Dat es die blase. Die hersene. Die nijeren. Dat herte. Die lever. Die longhene. Die milte. [Die maghe]. Die dyafragma. Ende die clein smale darmen ende dat conserveert ypocras in sinen amphorijsine ende seghet als die blase es ghewont. Of die hersene. Of therte. Of die lendenen. Of dyafragma of enich van den smalen darmen. Of die maghe Of die milte. Of die lever. Of die longhene betekenen al die doot Ende Galienus seit ende expo\neert

die glose [ende int coment van den amphorismen] ende seit alst therte es ghewont soe eest bloet dat uter herten coemt swart ende die wonde es in die luchter side vander borst bider mammen ende die sieke sweet en duijstert [zwymt] ende die [uterste] leden siin cout. Ende dat beteekent die doot. Es oec die wonde in dijafragma soe es die wonde biden corten ribben ende dan hasemt die sieke sterkeliic ende dicwil ende met sterker weedom ende versucht al in een ende roert al in eene beede die oxselen als ghi siet alle dese teekene al sterckeliic es hem die doot bi. Ja op dat die wonde gaet ter pesen waert maer es int vleesch of ten vleesch waert soe seit galyenus datmense wel cuereren mach. Is oec die wonde in die longhene soe comet tbloet uut al scuymende [ende hi aessemt haestelike] ende siin varuwe wert verwandelt. Is die wonde oec in die maghe soe coemt die spise uter wonden. Ende es die wonde in die darmen soe volcht die stront uter wonden ende somtiit coemter sirbus dats smeer daer mede. Es oec die wonde in die hersenen soe suldiit bekennen [metten tekenen] int capittel vanden hooftwonden. Waer oec dat sake dat in allen voerseide leden en scenen gheen sterkelike teeken dan suldi soeken alle die behendicheit die ghi coent ende moecht om mede te cureren want metter hulpen van gode soe salse licht ghenesen. Ende siedi oec sterfelike teeken soe doeter u hant af ende beveelse gode. Ende Avicenna seit dat die ghene die ghewont es inden buijc ende hi wort walgende of nockende of veerdich inden lichaem dat hi sterft. Ende waert datter adem quame uuter wonden die in die borst waer ende dat herte bevede ende den adem cort wert soe sterft hi oec. Om dieswille dat die meesters hebben verredent ende hebben versproken vander wonden vander longhene soe wil ic yet daer af disputeren. Daer om seggic dat die longhene mach siin ghewont in .ii. manieren dats van binnen of van buijten. Wertse ghewont van binnen soe wert die mensche ptisicus. Ende serapio seit daertoe drierhande reden dats ptisicus en mach niet ghenesen. Die eerste reden es

dat die die cracht vander medicinen niet en can ghecomen toter longherne. Dander occusoen is dat die longen versch van haer selven is. Die derde reden is dat si niet rustelyc en es maer sij slaet altoes ende roert maer ghij sult weten dat serapionis menighen waren van ouden verrotten wonden. Ende Galienus seit waren die wonden van longhere versch eer sanies daer in begonde te vergaderen soe mach si wel ghenesen. Ende daerom en sal niement onthopen te cuereren. Nu seggic u vanden occusoene van buyten es die wonde versch soe mach si wel ghenesen ende consolideren alsment wel verwaert. Ende die wonde die van buijten coemt es veel beter te ghenesen ende te mondificeren dan die van binnen coemt alsoe ic u te voren gheseit hebbe dat die wonde vander longere niet en can ghenesen dat doet haer verschheit ende haer bloijenes. Ende Avicenna seit dat die leden die ghewont siin moeten hebben ruste sullen sij ghenesen. Ende en hebben si geen ruste soe en moghen si niet ghenesen. Item voert die wonden die comen uut den einde vanden laceerten dats iiii vingher [breet] boven den knijen ende iiii vingher beneden den knien of boven tgeweere vander hant [of] tusschen den ellenboghe ende den oxelen siin dootwonden. Ende [Galienus seit] Almansor seit dat muscula dats te seggene [in Dietschen] die muijs siin ghemaect vanden vleesche ende pesen ende vanden banden ende vanden instrumenten van begheerende beroerenisse nochtan es haer ghedaente crom als een boghe. Ende omdat haer beginsel eens deels coemt vanden hersenen ende eens deels vander herten daer om siin die wonden die in die muijs vallen sorgheliic ende quaet. Ende wanneer spasmus coemt vanden wonden die vallen op die laceerten dat es int wassene soe en moghen [sy] niet ghenesen. Ende dat seit Avicenna ende waert datmen die laceerten dweers over snede soe en machmen spasmus anders niet cureren dan metten lacerten te oversniden soe radic datmen se laet staen het es beter. Maer mach dat anders niet siin soe eest beter alsoe galienus seit datmen die lacerten dweers over snide ende cureert aldus den sieken van

spasme ghemeenliic. Alle die wonden die in die pesen siin ende in die gheweeren vanden leden [die] siin sorgheliic want dicwil volghen daer na quade accedencien als spasmus ende veranderinghe der reden ende verandert haer gedachte ende haer wesen ende dies ghelike ende waer dat die wonden siin in welke leden die herde diep siin en siin niet sonder vreese. Ende alle die wonden die int vlees siin daer luttel goet of pesen in siin of bande of liesen of ander die niet herde diep en siin noch niet veel bevaens en hebben siin seker te ghenesen. Roelandus seit als enighe lever of longhene uut der wonde coemt ende wij ontsien hem die wonde te widene soe selen wi hem aldus helpen. Ghi sult den sieken doen ligghen op sinen rugghe ende selten doen recken. Ende dan suldi nemen van boven die huijt metter hand vol dweers ende een ander salt nemen [tvel] van onder oec alsoe metter hant vol. Ende als ghien onder u beijden hebt soe saldaer een trecken opwaert ende die ander nederwaert. Ende dan suldi u pinen die lever ende die longhene in te doene op dat si niet verarcht en is vander lucht. Ende dan heete Roelant coutriseren met enen gheloyden jser. Ende seit als haer [alsoe sal] die wonde wel mondifiseren en suveren. Ende Roelant seide dat hi wert ghehaelt te balloengien in italien tot enen man die hadde gheleghen v daghe of .vi. ende vant een deel vander longhere uuijt ghescoten ende zo seer ghedrunten ende gheswollen datmen se niet in en conde ghedoen. Want die ribben hildense soe vast ende dwongense te gader datmense niet en mochte indoen. Ende daer om was die longhere verarcht vander lucht ende verstorven dat si was al te vol maden. Ende seide dat daer toe werden ghehaelt alle die besten van balloengien vander const van surgiien ende si judiseerden hem voer doot. Ende [hi] seit dat hien onderstont ende sneet dat stuc al af ende metten roden pulver ende met anderen medecinen ghenas hi den man. Ende leefde daer na menich iaer ende hi voer te jherusalem met sinen meester ende quam weder te lande ghesont ende wel varende.

Galienus seit waer oec enich man die vraghen woude wat ic daer toe hadde ghedaen of ic daer toe gheroepen hadde gheweest int beginsel ic antwoerde weder ende seide dat ic die wonde hadde suverliic open ghedaen met enen beitele ende die longhere die uut was ghescoten haddic verwermt met enen hane of met eender hennen op den rugghe ghecloeft ende alsoe die longen daer mede in gheduwet ende hadde die wonde open ghehouwen tote dat si wel ende volcomeliic ghesuvert hadde gheweest. Galienus seit waer oec jement die vraghen woude hoe enich mochte leven sonder longen. Daer op antwoerde ic datter een deel vander longhene datter binnen bleef es ghewassen ende heeft ontfaen voedinghe van natueren dat ander deel vander longhen es weder ghewassen bider hulpen van natueren dat lichteliic ghesciet in die moruwe leden. Ende om dies willen dat die longhen es soe bider herten die fontein es der natuerliker hitten daer alle die leden ende den gheheelen lichaem mede wort ghevoet.

[Vanden wonden in die borst of inden rugghebeen].

Wonden [in] die borst.

Voert an die wonden die in die borst vallen of inden rugge of elre die al doer gaen die salmen aldus cureren. Galienus seit ghi sult u hoeden van medecine die bloet doen stelpen want alsoe als die vroe meesters van syencien segghen blivet bloet binnen ende keeret weder ter herten het soude den mensche doen sterven. Galienus seit maer men sal legghen medecinen die trecken ende ghi sult u oec hoeden van medecinen die weyken soe dat inden gront vander wonden geen verscheit en vergadere. Want aldus ghedane wonden siin herde quaet te suveren ende te mondificeren om des wille dat haer gront es diepe ende heimeliic. Ende daer om seit Galienus datmen in die wonde vander longhene of dyafracma of in siphac moet men alle weghe studeren soemen meest mach om te doen verdroghene of met plaesteren buijten gheleit of met drancke. Ende es dat sake dat ghi niet en hebt medecinen actractiven soe suldi daer op legghen cathoen die drinct ende suvert

die verscheit die uter wonden loept. Die wieken die ghy daer in steken sult sullen siin met groten hoofden soe datmen se niet en verliese in die wonden maer dat die hoofden buijten bliven. Want scoten sy daer in ende si daer in bleven die wonde soude binnen verrotten. Ende beveelt den sieken dat hi op die wonden slape soe datter geen quaet in en blive. Waer oec dat sake datmense moste wasschen soe seldi sieden seem met water ende daer mede sel dise wasschen. Ende hoet u als ghise wilt mondificeren van starken medicinen als flos eris [spaens groen coperose] ende viterolum of dier ghelike want die sieke souder af sterven. Ende als ghi niet en siit versekert van den bloede of vanden quaden drecke dat inden gront van der wonde is vergadert ende niet can gheruijmen noch werden ghemondificeert [noch ghezuveren] soe seldi hem doen drincken wiin of reghenwater daer in ghesoden sal siin terra siggillata of sumac balaustia ende spiden ende dies ghelike. Aldus ghedane medecinen siin harde orberliic in wonden die al doer gaen want si heelense ende consoliderense van binnen. Wildise oec heelen ende mondiferense van binnen met drancke soe suldi nemen diapenydum ende diadragantum met water daer in ghesoden sal siin liqerritie ijsope rosinen ende dies ghelike. Eest oec bi alsoe dat dusdanighe wonden langhe staen sonder ghenesen soe wordent fistelen. Ende dat seit albucasim dat dese herde qualiic ende selden ghenesen daer om seldi u haesten ende seer eernstich wesen aldus ghedaen wonden te cuerreren ende te ghenesen.

Capm. xvi vanden wonden [in den buuc] daer die darmen uut gaen hoemen doen sal.

Wonden der dermen.

Avicenna seit dat daer iiii dinghen toe behoeren. Dat jerste is datmen die darme weder in doen sal [in den lichaem]. Dander is dat men die wonden naijen sal. Dat derde is datmen daer op legghen sal medecinen die orberlic siin als medecinen incarnativen. Dat vierde es datmen sal neersteliic verhoeden dat gheen van den edelen leden en swellen dat is dat bloet binnen den lichaem niet en runne. Daer om seg ic corteliic waerdi ghereet inder ieghenwoerdicheit eer die dar\men

worden verandert van der lucht ghi soutse lichteliic weder in doen sonder pine maer siin si verandert vander lucht soe moet di verdriven die wint die daer in vergadert es om des couts wille vander lucht of ghi moet die wonde widen maer het dinct mij beter datmen den wint verdrive op dat ment doen mach. Ghi sult nemen zee sponghen ende nettense in werm water ende legghense [so] op die darmen ende men doe dat met ouden wine dat es beter dant water want het conferteert die darmen. Ende als die darmen siin ontswollen soe doet mense weder in den lichaem het ghevalt dicke dat weder cout es ende dat men den wint aldus niet verdriven en can dan sal men doen als Galienus leert ende ander goede gheproefde meesters als halij almansor ende seit dat men den sieken leiden sal in die stove ende op houden metten handen ende met den voeten soe dat dien rugghe uutwaert buijghe ende den buijc inwaert ende aldus salmen keeren ende weinden soe selen die darme lichteliic weder in gaen. Ende en canmen se aldus niet weder in ghedoen soe moetmen die wonde aldus meerderen ende widen met aldus danighen instrument dat aldus ghemaect es. Ende es dat sake dat sirbus met den darmen uut coemt alle datter swart of groen es salmen af sinden want bleeft daer in het soude verrotten altemale. Ipocras seit quaem sirbus metten darmen uut het souder verrotten haesteliic al waert onlanghe uut daer om [salmen] sirbus binden met enen drade van siden met alle sinen aderen suldiit gaderen ende bindent metten drade ende snident af op dat dat [uterste] sirbus dat es dat smeer uuter wonden hanct. Ende en deediit aldus niet soe soude dat lichaem altemael binnen verrotten om dat bloet datter in soude gloyen. Als dit al ghedaen es soe suldi die wonde toe te nayen. Galienus seit int boec van ingenio [sanitatis] dat men sal naijen te gader myrach ende siphac want mirach heeft veel pesen ende daer omme vergaderet node maer alst alsomet siphac te gader ghenaijt es soe vergaderet vollijc ende gheneest teer. Daer na suldi daer op leggen medecinen incaernatijfen die deen metten anderen doen conglutineren ende die sieke sal ligghen averrecht op sinen rugge soe dat hi ligghe crom

ende den buiic in volleghen. Ghi sult oec merken dat alle die wonden vanden buiicke die opwaert siin. Soen sen sieken doen nederwaert hanghen die beene aent hooft. Ende es die wonde nederwaert soe seldij den sieken legghen opwaert metten voeten Waer oec die wonde in die rechter side soe seldien doen leggen op die slincker side. Ende waer oec die wonde in die slincker side soe sal hi ligghen op die rechter side. Aldus salmen doen om dieswille dat die darmen niet en scieten ter wonden waert. Die sieke sal hem oec hoeden van spise die wint maken inden lichaem ende sal siin suptiile dijeten. Waer oec dat sake dat enich vanden darmen worde ghewont soe ghebieden die oude meesteren datmen settet een cliisterie met wermen roden wine want dat en salse niet laten verrotten ende sal verdriven die weedom ende versachten ende segghen sy voert in haren boeken worde enich van den groten darmen ghewont die souden lichteliker ghenesen dan die cleene maer die cleene daer die gheheeten es jenuum die en sal niet ghenesen als hi ghewont es. Ende dat segghen die meesteren dat es om dat hi veel aderen ende arterien heeft. Ende omdat hi es suptiil om dies wille dat hi legghet alder naest der lever. Nu wil ic u segghen die manieren vanden darmen die ghewont siin op dat si niet te seer ghewont en siin dat ghise sult naijen met eender cleender naelden met enen syden draet. Ende dan suldise weder inden lichaem doen ende sult die einden van den drade buijten laten vander wonden. Ende en laet die wonde buijten niet toe sluijten toot aender stont dat die wonde vanden darme si ghenesen. Ghi sult oec legghen op die wonde vanden darme medecinen incarnativen op dat ment ghedoen can. ALBUCASUS seit dat sulke meesters van expermenten hebben gheseit als die darmen siin ghewont soe salmen nemen mijeren met groten hoefden ende men sal vergaderen die lippen vanden wonden tsamen ende legghen die mieren daer op die eene neven dander tot int eijnde vander wonden tot dat die wonde toe ghesloten si metten hoofden vanden mijeren. Daer na suldi die darme inden lichaem doen ende die wonde buijten toe naijen die hoofden vanden mieren bliven aen die

darme gheknoept tot dat die wonde vanden darme al si ghenesen. Ende den sieken niet en mach ghescien noch deeren. Ende die expermenterers segghen dat die manier es goet ende seker. ALBUCASUS seit oec waer dat sake dat enich vanden cleinen darmen worde ghewont zeere het en baet konst noch list want hi en soude niet ghenesen watmen hem dede.

Camp. xvii vander anthonomie [van den buycke ende] van den darmen.

Lieve kinder nu hebdi ghehoert hoemen die darme die uut den lichaem siin weder in doen sal ende watmen doen sal den darmen die ghewont siin. Nu wil ic u leeren vander anthonomie vanden buijke ende vanden darmen. Ende den buiic heet vulgo ende es ghemaect buiiten [van den velle] ende binnen van dunnen lijesen Ende die heet Galienus Amonica na desen liesen siin .ii. lacerten die besachtich siin ende dunne als liesen ende siin soe ghevoecht deen metten anderen dat mense niet ghesceijen can. Ende daer om alle die meesters van anthonomien tuijghen dat een lacerte es ende niet twee want sii siin alte dunne. Na desen siinder [noch] twee vleeschachtig die comen vander borst dalende tot beneden aenden ghemachte. Ende alle dese vergaderen te gader ende worden ghevoecht deen met den anderen. Ende alle dese conpositien siin gheheeten mijrach. Ende daer coemt pitoneum ende heet syphac ende alle dit omgaet den buijc ende heeft gheen bloet want het es besachtich. Nu seldi weten dat inden buyc siin sesterhande darmen. Die eerste es gheheeten jntestinum duodenum ende daer om es hi gheheeten duodenum om dat hi lanc es .xii. dumen vanden ghemeenen die hi es. Ende oec heet menne die overste poerte vander maghen ende es deerste vanden smalen darmen. Die ander es gheheten jenunum intestinum omdat hi alle weghe yedel es want men en vinter niet in. Ende es oec van den smalen darmen doch es hi grover dan duodenum ende cleinder ende smaelder dan die ghene die daer na volcht. Die iiide es gheheeten orobus dat en es

anders niet dan een sac ende es een vanden groten darmen. Die vierde die hier na volcht es gheheeten ylion ende es vander alder smaelsten darmen ende die alder meest leget ghewonden ende weder wonden ende die siin gheheeten in dietsche ghecronkelde darmen. Ende daer om siin sij gheheeten ylion om dat si keeren ende weinden deen jeghen den anderen ende maken confucen. Ende daer om die ghewont siin in die darmen die en moghen niet ghenesen. Die viifte es gheheeten colon omdat al dat in hem coemt wort alder volchxt uut gheseghen ende wel haesteliic ghedeijlt. Die seste ende die leste es gheheeten longaon ofte anus ende oec heet men intestinum rectum ende dese twee leste siin vanden 2 meesten. Daer om suldi weten als constantinus seijt in pantegni dat onser darmen siin .vi. drie die overste ende drie die onderste. Drie grove ende drie cleene smale. Ende als die smale ghewont siin soe siin sij quaet te ghenesen. Ende die grove machmen wel ghenesen in sulker manieren als ghi voren ghehoert hebt.

Capm. 18 vanden ghescutte van doerne ende van die ghelike.

Alsoe als die ghedaente siin menegherhande vanden ghescutten alsoe menegherhande es die manijere uut te trecken want som siin sij ghebaert dat is met wederhaken. Ende som hebbense langhe stelen ende som cort som ront ende som verhoect. Nu seldi weten dat sy som vallen in pesen oft in vlees of in been ende sulken tiit gaen si al doer inden gront vanden lichame ende sulken tiit en gaense niet doere. Oec suldi dat weten dat alsi al doer gaen ende die raken enich vanden edelen leden als die hersenen of dat herte of die lever of die longene of die maghe of enich lit dat die doot beteekent soe seldiit laten uut trecken. Eest oec dat sake dat ghi gheen dode teyken en siet dan suldi u aensicht daer toe keeren behendeliic want die sieke sal lichteliic ghenesen. Ende laet ghiit daer in steken die sieke sal sterven. Nu wilic u scriven die teekene daer ghi mede sult bekennen alst quareel ghevalt in die hersene. Heeft die sieke hooft sweer ende swimelinghe ende siin

oghen worden root ende siin aensicht al ontsteken ende hi verliest alle siin verstandenisse ende keert ter kelen bitter coleren. Ende bi aventueren vloyt hen tbloet ter nosen ende ten oren uut ende hem ontvalt siin sprake ende verliest siin stemme. Ende die verscheit die uuter wonde vloyt es also moru als pap. Alsmen dese teeken siet soe eest harde sorgheliic ende zeer tonsiene nochtan en eest niet alte male te onthopen want men heefter menich langhe sien leven die de careelen int hooft waren ghedronghen. Ende ic selven enen besach te geneven op die zee die miin ghebuer was diet langhen tiit hadde ghedraghen in siin hooft ende was vroem ende wel bedect. Ende siin meester hadde hem den scacht uut ghetoghen ende tyser was hem in siin hersen bleven. Ende hi was ghescoten op die zee uut eender gheleijen onder tbeckeneel int voerhoeft. Nu suldi bekennen die teeken alst ghescut valt int herte soe es die wonde inde slincker side onder die mamme ende die sieke voelt careel roeren ende waghen om die beroerenisse vander herten. Ende uut der wonden sal vloyen swart bloet ende uuterste leden selen sweeten cout sweet ende hi sal siin onmachtich. Ende als ghi dese teeken siet soe vliet van hem want die doot es hem bij. Als quareel valt in die longere soe vloijt daer uut scuijmachtich bloet. Ende den sieken verandert siin varuwe ende siin adem es hoghe ende groffeliic ende sweet ende begheert die coude lucht. Ende alst tcareel valt in dyafragma dat es in die liese vander borst soe es die wonde buijten den cleenen corten ribben ende dan ademt hi met groter pinen ende sweet sterkeliic ende verheft beyde die scuederen. Alst tcareel valt in die maghe soe coemt die spijse uut al rau met den careele. Valt hi oec inde buijc in zirbus ende inden stront of enich vanden darmen als int capittel voerseit es dat es zeer tonsiene. Valt hi oec in die blase ende coemter yet uute soe en mach hi niet ghenesen. Die ander leden als dien hals die scuederen die storte dat rugghebeen die darmen die dijen die been die scenkelen ende dier ghelike ghenesen alremeest. Die maniere van ghe\scutten

uut te treckene es niet een dinc dat [men] volcomeliic can begripen want die meesteren alle daghe met suptiilheden maken ende vinden [nuwe] instermenten [ende vinden nuwen manieren] quareelen mede uut te doene. Nu die eene maniere nu die ander. Ic wil nochtan setten enighe manier waer bij die onbehendighe surgienen moghen enighe maniere vercrighen daer si hem mede moghen helpen als si comen daert noot es om uut te doene. Ende daer om segic dat siin .ii. manieren van ghescutte om uut te doene trecken. Of men moet uut trecken ter selver stat daert in quam of op dander side jeghen daert in quam. Ende als men uut trecken moet ter selver stat daert in quam ende het quaet is uut te trecken soe moet men daer soe lange in laten tot dat tijser dat vlees verrotte ende dan salmen lichteliic uut doen. Ende eest int been vanden dien ende en canment niet uut ghedoen soe salment oec laten ende alle daghe suverliic roeren ende waghen al treckende. Ende en wilt aldus niet uut gaen soe salmen dat been al omme ende omme dat ijser daer boven met enen suverliken boerken als met eenre elsen of dies ghelike tot aen der stont dat quareel bereit sy lichteliic uut te doene als dat gat ghewiit es. Miin raet es soe waer een ghescut ghescoten es in des menschen live ende welker neven es ende in wat lede dat steect suldi u pinen met alder behendicheit die ghi vinden moecht met tanghen ende met anderen instrumenten suldiit uut trecken soe ghi alder lichteliixs moecht ende suverliicst. Hout dat jser int been vast ende es dat hout uten jser soe seldi nemen een foret dat ghewronghen es als die wiin tappers hebben ende dat sal [ghewronghen ende] welgetimpert siin van stale. Ende het sal siin alsoe grof dat niet en sal gaen ten gronde vanden yser ende dat foret salmen steken int huijs vanden ijser ende dan suldiit in draijen gheliic of ghiit wout doer boren. Ende alst niet diep en can in comen soe suldij dat foret uut trecken met crachte. Ende dat foret sal houden harde vaste. Ende eest dat sake dat tijser heeft wederhaken soe suldi die tanghe in steken ende gripen alsoe ghi alder wiiseliixst moecht ende gripen metter tanghen die

wederhaken vanden ijser wiseliic [ende dwinget die wederhaken metten quareel zuverlic metten tanghen]. Ende en can men des niet ghedoen soe salmen nemen piipkens van copere of van ysere. Ende en canmen die niet ghehebben soe salmen nemen gansen piipen ende steken die in die weder haken ende dan griipse metten tangen ende dwinghetse te gader ende trecse al te gader uut metten jser suverliic ende met behendicheiden ende roeret tijser harwaert ende darwaert soe langhe dat been daert tijser in steect widet. Ende die wonde vanden vleesche salmen laten verrotten al om ende om dat ijser. Ende ghi sult u hoeden met dat ghi dat ijser roert dat ghiit niet en breect int been. Ende ghij sult u oec hoeden dat ghi niet en quets met snidene al om dat ijser die pesen ende die aderen ende die corden ende die arterien ende sult soeken alle die behendicheit die ghi vinden moecht dat ijser mede uut te trecken uut wat leden dat het si. Es oec een ghescut in die hersenen of in die liese of int hersenbecken alleene opdat hem die sterke teeken niet en togen die voerseit siin soe en suldi u niet onthopen. Ende alst ghescut uut es ghetoghen op dat die sieke die macht heeft soe seldi u pijnen die wonde te cureren met der cueren vanden hoeft wonden die voerscreven siin. Al hebbe ic ghescreven alst ghescut in die hersen is ende in die liesen men dat uut sal trecken dat en es miin raet niet wat datmen scriift of leert. Want ic hebber voetstaens sien sterven alsoe scier alsdat ijser uut was maer ic rade bet datment der in laet ende men trecke dat hout uut of men saghet af soe men suptijlste mach naest den vleesche ende laet der natueren gebaren [ende gode] dat es miin raet. Waer oec tghescut inde borst of inden rugghe soe salmen cuereren alsoe alst int capittel es gescreven vanden wonden die indie borst doergaen tot inden gront. Ende vallet oec in die darmen soe seldiit cuereren alsoet int capittel es ghescreven vanden wonden inden buiic ende in die darmen. Waer oec dat ghescut gheveniint waer dat suldi bekennen met desen teekene. Dat es dat dat vleesch al om swart es ende bleec ende al verstorven ende verandert siin varuwe. Ende dan

moeti al dat vleesch dat begrepen es metten fenine of snijden toten gronde. Ende daer na cuereren die wonde met medecinen die daer orberliic toe siin. Nu wil ic u scriven hoe ghedaen dat die tanghe sullen siin daer mede datmen tghescut uut doen sal. Die tanghe siin ghescepen voren als [die] bec van enen vogel [die langhe becken hebben] ende voren ghemaect als een saghe met tanghen die sullen siin ghemaect van finen stale ende wel ghetempert alsoet tijser heeft begrepen alsoe dat hem niet en ontga. Ende daer moeter veel siin ende menigherhande som clein som groot ende som middelbaer na dat die ghescutten siin clein of groot ende die wonde wiit es of nauwe. Nu willic u scriven int einde van desen capittel een experment dat mij zeer goed dunct want het es met gode onsen heere die alle dinc machtich [is]. Als ghi coemt daer die sieke es ende ghi dat ijser uut wilt trecken soe suldi vallen op u knijen ende segghen .iii. pater noster ende iii ave maria. Ende als die gheseit siin soe seldi nemen dat yser met beiden handen ende segghen noch Nicodemus extraxit clavos ex manibus et pedibus domini nostri jhesu christi. Sic trahatur sagitta ista de corpore huius pacientis. In nomine patris et filij et spiritus sancti amen. et statim per virtutem dey exibit.

Van doren of splinteren uut te trekken.

Doren ende splinteren ende al sulke dinghen die den mensche int liif steken mach men uijt doen met plaesteren ende met medecinen die uyt reckende siin. Neemt armoniacum ende menct met zeeme ende legt daer op. Item cepe narcisci dats een maniere van aiuyne dat ghestoten met zeeme ende daer op gheleit. Item die wortel van ryede ghestoten ende met zeer ghemenct ende daer op gheleyt. Die alle dese medecine mengede te gader ende daer op leide si souden sterkeliic trecken ende werken. Avicenna seit dat een ghevilt vorsch daerop gheleit trect wonderlike zeer of die den vorsch stiete te pulver ontween ende leiden daer op. Ende alsoe doet den creeft ghestoten. Item thooft van den laceerten alst of ghesneden is met langher hoelwortel ende wortel van riede ende aijuun te gader ghestoeten ende daer op ghelijt

trect wonderlike zeer. Ende macer seit dat riet arundo met smeere daar op gheleit dat trect wonderlike zeer doren ende splinteren uut op dat si niet te vast en steken. Item ghescut ende aldat int liif steect trect uut bladeren beeten ende diptamus te gader ghemenct. Ende macer seit dat aristologie rotundum ghestoten ende daer op gheleit trect uuiit alle dinc. Ende hi seit dat die wortel van eraca dats vanden witten peper dat in der lieden hove wast [als ander wermoes] dat ghesoden ende daer op gheleit trect die beene uut die verrot siin. Ic segghe u oec dat spolium serpentum dat es der slanghe sluiif ghestoeten met swinen smeere ende daer op gheleit doet tselve dat alle die ander doen. Item een plaester appostolicum dat na siin recht ghemaect es na de resepte vanden antidotarius es sonderlinghe goet quareele uuiit te treckene ende alle dinc dat int liif steect.

Capm. [18]. van allen ulceren int gemeen ende hoemense bekennen sal.

Het tuijghet Galienus ende Avicenna dat alle die ulceren werden gegenereert van wonden ende vanden appostemen die qualiic verwaert siin ende die siin ghecorrumpeert ende sij comen oec van puiisten want alsoe ic gheseit hebbe wanneer dat die wonden gheven meer quaets dan si gheven souden met rechte dan salmen se heeten ulcus. Avicenna seit dat geen dinc in die wonde of apposteme maken pus dan die spise daer die sieke of soude ontfaen [die] voedinghe dat wert ghetoghen daer toe ende wert ghecorrumpeert om die crancheit van den leden daer die wonden in siin of om die salven of om die plaesteren die doent mollificeren ende dat het versachten met haerre groter verscheit ende vetheit. Avicenna seit oec dat pus dat suptiil es ende dunne dat gheheeten es virus ende dat dic is ende grof dat es gheheeten sordicies of sanies ende es gheronnen quaet ende es een luttel swartachtich of het es als heffen Virus waert ghegenereert van subtilen humoren ende van verschen ende van heeten. Ende sordicies ghegenereert van groven humoren ende hadt te doene te mo[n]dificeeren als virus. Ghi sult oec weten dat men alle fistelen ende kankeren mogen heeten ulcus. Maer ulcus

en es niet fistula of cancker want fistel of canker siin quader te regeeren of te cuereren dan ulcera. Ende daerom en wil ic anders in dit capittel niet spreken ende scriven dan van ulceren die niet en siin gheliic den fistelen ende den canckeren. Avicenna seit dat die ulceren siin openbaer of si siin verborgen diep ende hol. Ende vanden ghenen die diep siin ende hol ende haer vleesch al om ende om verherd es salmen noemen fistula. Want het es een pipe die doer dat lit gaet. Het siin oec alsulke ulceren die reijn siin van quaden ende sulc onreijn van quaden. Want in hem es veel ontallichs humoren ende verscheit al en siin si niet quaet. Die ulceren die openbaer siin dat siin die niet diep en siin die en behoeven anders niet dan datmense consolidere met medecinen die niet te sterc en siin mer ulceren die niet te diep en siin behoeven datmense doet vullen met vleesche met medecinen die vleesch doen wassen. Ghi sult oec weten ende des gheloeven dat galienus seit dat gheen vleesch en mach wassen dan van bloede [allene] dat alle die leden doergaet ende goede voedinghe te maken. Daer om suldi voer alle dinc die complexie vanden leden diermen vleisch in moet doen wassen ende die complexie vanden lichaem verhoeden. Ghi sult doen eten lichte spijse die lichteliic doet veranderen die maghe ende maken goede digestien. Ende daer na seldi werken met medecinen die zeer droeghen ende mondificeren. Galienus seit hoe dat ulcus meere ende dieper es soe hi dan behoeft sterker medecinen om te verdroeghen om des wille dat daer veel bloets invloyt nochtan seldij u hoeden van medecinen die alte heet siin om des wille dat dat suptiil niet en wert gheconsolideert ende dat grove niet hert en wert. Ende hoet u dat die stat dat ulcus [op] staet U niet en bedrieghe dat vijrus inden gront niet en scuijle. Ende ghi weet wel daer voer daer af ghenoech hebben gheseit int capittel vanden [wonden]. Noch [tan] willic u een luttel daer af vertrecken ende toe doen want hier ist te doene. In de ulceren die diep siin daer virus in scuijlt tot inden gront suldi alsoe legghen dat die mont vander wonden han[g]t nederwaert ende den gront opwaert

soe sal die virus te lichteliker uut vloijen. Ende en canmen des niet ghedoen dan salment clieven tot inden gront vander wortelen soe dat daer niet in en blive dan den sack daer virus in mach scuijlen. Dan suldi beginnen binnen op den mont vanden ulcus. Ende voert vindi toten gronden alsoe verre als het ontdect es al hadt gheweest contrarieert doent ontdect ende ghecloven was. Es oec dat sake dat mens niet clieven en mach dan moetmense wassen binnen met syrurgyen of met clistorien. Ende die medecinen daermen mede wassen sal sal siin seem ghemenct met wine ende met loeghen ghemaect met water van asschen van wiingaerde of met loeghen ghemaect van weede asschen ende dit wassen is herde sterck soe dat die ulceren die niet herde onreijn en siin noch herde veel vijrus en geven en consten niet ghedoeghen. Mer die ghene die seer vloijen van quaden die eest orberliic. Ende zee water of ghesouten water daer sout in gesoden waer want het verdroecht seer ende doet ghenesen. Waer oec veel vijrus daer in soe suldiit wasschen met water daer in ghesoden sal siin aluijn want het es utermaten goet ende het wascht wel ende mondificeert ende droecht. Ende is repercussiif ende verbiedt dat geen humoren daer toe en trecken. Ende avicenna seit dat alle deze wassinghe deeren den ulceren op datter mede is apposteme. Daer na alse wel siin ghewassen soe seldi wieken metter medecine die vleesch doet wassen ende daer in steken. Ic segge u dat voerwaer dat die ulceren die diep siin ende hol ende daer geen medecine in en can comen toten gronde diet vleesch doen wassen si en siin vloijende ende wassende ende men gietse in toten gronde met cliisterien of met wieken. Ende oec ghevallet in sulke ulceren dat medecinen die vlees doen wassen moeten siin viscoijs liimachtich soe dat si cleven ende sulc siin dunne. Ende ghi sult u hoeden dat gi geen medecine en sult orbaren die vleesch doen wassen tot aender stont dat ghi se wel hebt ghemondificeert die ulceren ende ghi hebt ghetoghen die voedinghe toten leden daer ulcus is op dat die voedinghe ghemindert es int lit in wat leden dat is. Ende waer dat het es als dat ulcus es ghemondifi\ceert

ende ghesuvert suldi u hoeden van sterker medecinen die mondificeren. Ghi selt oec merken vroedeliic die complexie vanden leden die ghewont siin of daer ulcus in is ende die complexie van alle den lichaem als ic dicwiil eer hebbe geseit. Ghi sult oec considereren of daer ulcus is gheconglutineert wael ende volcomeliic. Ende dat suldi weten of daer luttel quaets uut coemt. Ende quaet dat goet is dats wit ende licht ende effen noch te dicke noch te dunne ende dan gheneset sekerliic op dat niet en sciint. Ende ic sal u noch scriven vanden quaden dat uut den wonden gaet int capittel vanden fistelen na dat u te doen es. Galienus seit dat die menschen die vlusch ghenesen van ulceren siin van goeder complexien ende haer bloet es goet ende si en hebben geen overtollich verscheit. Ende alle die ghene die overtollich verscheit hebben ende overtollich droecheit haer ulceren ghenesen node. Al is dat sake dat der kinder lichaem siin versch ende ontfaen vulken ulceren ende quade zeere dan oude lieden ulceren en moghen niet ghenesen. Ende daerom dat si luttel goets bloets hebben dat goed is. Ende der kinder verscheit is natuerliic. Ende ic spreec vander onghenatuerder verscheit. Ende daer om siin die ghene diet water hebben quaet te ghenesen want haer verscheit is overtallich ende vremde. Ende die ulceren vanden wiven die kinder draghen siin oec quaet te genesen. Ende alle vrouwen die gheen menstrum en hebben tot haren tiden. Nu wil ic u leeren kennen die beste uuijtvercorenste medecine ende die gheproefde diet vlees doen wassen in die diepe wonden ende ulceren doen vollen van goeden vleessche. Ende dat siin dese die ic u noemen sal. Dats sarcolle sentaura plumbum ustum antijnamum combustum limatura [ferri] combusta vel cupra dat is dat ghewiist is van isere of van copre stof meel van der molen ende liim van vissche. Mer ic rade u lieve kinder dat ghi u hoet van medecinen die vlees doen wasschen datse niet en siin alte corosiif want si souden vleesch doen smelten ende souden maken verscheit dat die ongheleerde surginen souden wanen dat virus waer. Ende daer om

souden si daer noch sterker medecinen toe doen die noch seerder souden mondificeren ende dat soude die ulceren alte mael bederven. Ende dat seldi bekennen met desen teeken dat dese verscheit coemt van sterker medecinen. Dat is als die ulceren worden soe lanc soe dieper ende wider ende holre ende heet ende root. Ende die verscheit die daer uut vloijt is [dunne ende] rootachtich ende coemt vanden vleesche dat smelt om die stercheit vanden medecinen ende siint sonderlinghe als die sieke is cranc van der medecinen die vleesch doen wassen soe suldi die medecine minderen die mondificeren. Die ulceren die veel virus geven die hebben te doene datmen eerstwerven medecinen sal openbaren die droeghen ende mondificeren virus. Ende als virus ghemondificeert is dan seldi legghen die vleesch doen wassen. Ende ist dat sake dat virus niet en mindert ende die ulceren werden hoe lanc hoe verscher dan suldi weten dat die medecinen niet en siin droeghe ghenoech tot des lichaems behoef. Ende daerom salmen pinen den lichaem te conferteren. Ende dan suldi u pinen te mondificeren als met zeeme ende medecinen die stiptich siin dat is die stelpen als balaustie ende aluijn. Waer oec dat sake dat ulcus waer soe zeer verdroecht dan suldi minderen die cracht vander medecinen die droeghen ende mondifijceren ende stempense. Ic seg u dat voerwaer soe wie dat die canum niet en verstaet noch en weet noch en can wat dat hi doet dat es quaet te aventueren. Ende die medecinen verdroghen die ulceren die veel virus hebben. Dat siin balaustie galle psidra die scorse vanden boemen die wieroc gheeft litergirum die bloem vanden roden olien dat men heet in latijn papaver rubium ende garsten meel ende wasset met zeewater ende met water daer aluijn in ghesoden is dat es herde goet virus mede te verdroeghen. Ende conponeerten medecine es wonderlike goet en sonderlinghe der pesen siin die salve die herde zeer prisen avicenna ende almansor. Ende eest dat ghi sult nemen litergirum ghepulvert ende ghemenct met olie rosarum ende met wiin edic sal sonderlinghe menghen ende incoporerent soe langhe dattet beghint te dicken ende wit te werden ende dan menghet antimonium ustum dat

es ghebernt coper calc cuminum dats ghebernt vitrolum blau steen pieringhe galnoten sanguis draconis aluijn cadunie argenti dats mine van silver van elken alsoe veel als dat sestendeel vander salven ende dat salmen al pulverseren ende werpent inden mortier ende vergaderent al te samen ende maken daerof salve. Avicenna seit dat plaesteren ghemaect van notelteeren bladeren groen ghestoten ende daer op gheleit. Of vanden groenen noten alsoe al si siin of vanden scorsen ghestoten ende in wiin ghesoden is herde goet het verdroecht ende ververscht sonder enich deeren. Onrein wonden ende ulceren die veel quaets geven die moet men met medecinen die sterc siin eerst werven mondificeren ende suveren tot aen der stont dat die onrein drec die quaet siin al ghemondificeert ende ghesuvert siin. Daer na suldij allencken u medecinen versachten dat si niet en sullen siin alsoe bitende sterck. Ende als si wel siin ghesuvert ende ghereinicht dan suldi werken met medecinen die vleesch doen wassen. Nu wil ic u scriven die medecinen die die onrein ulceren mondificeren ende suveren. Dat is jrios met seem ende meel van vitsen orobi oec met zeem. Ende aristologie met zeem ende met wijn edic. Ende vanden campointen is wonderlike goet ungentum viridi Almansoris want het verdrijft quaet vleesch ende corrodeert ende dat salmen doen eerstwerven. Nem flos eris dat es spaens groen ende seem van elken een dr. dit seldi te gader menghen ende orberen want het es een sonderlinghe medecine die versachten. Hi sal nemen .ii. dr. zeems ende .i. dr. spaens groen. Item een ander salve die sonderlinghe goet is. Neemt droesene van heffen olie rosarum wiin edic zeem van elken .j. dr. viridi eris .iii. dr. al dit salmen te gader menghen ende maken daer af salve want si is herde goet. Ghi sult weten dat aristologie longa orberliker is in ulceren dan rotonda want die langhe suvert ende mondificeert bet dan die ronde. Mer die ronde es beter in wonden dan die lange. Nu suldi weten dat sulc ulceren siin die hem selven eten ende coroderen ende dan moetmen alte mael ende oec tlit daer ulcus in es met ventosen of met echelen die men daer op sal setten ende dit

salmen verstaen te cuereren dat niet quader en worde want het ghesciet somtiit dattet tlit soe wort ghecorrodeert al om ende om datment moet of sniden om den lichaem mede mede te behouden. Ghi sult oec weten dat sulke ulceren siin die corroderen sonder verrotten. Ende sulc corroderen ende verotten. Ende daerom moet gi besceedeliic merken welc die een of die ander siin eer ghi onderstaet die cuere. Ende die medecinen die orberliic siin den ulceren die corroderen sonder rotten. Dat is datmense sal doen baijen met water dat vercoelt ende droecht als rose water of water daer in ghesoden sal siin murta of reghen water met wiin edic of met water daer in ghesoden sal siin rose blader of eyken scorsen. Die ulceren die corroderen met verrotheit salmen wassen met zee water of met loeghen want het es orberliic ende goet daer toe. Avicenna seijt dat die beste curacie [met te cureerne] dat siin stiptich medecinen die vercouden ende verdroghen als psidia dat es die scorse van pumegarnaten ende mirtillen dats eenderhande keerneken of saet ende wast over barch ende over zee of eenderhande ende es winters en somers groen ende heeft bladeren als palm boemen ende ruijket uuter maten wel. Ende siin natuere es cout ende droghe ende stiptich ende men maect daer af olie mirtiin ende sirroop ende es herde stiptich. Ende antea dat es dat soet van rosen. Ende plaesteren ghemaect van accedula dat es van sucelen die ghesoden siin in wiinedic of met sijroop accetois te gader ghemenct. Of met droghen cucubiten ghebernt met edic of met sijroop accetois ghemenct. Ende ghi sult weten dat Galienus heet aldus ghedaen ulceren ignem persicum of formica ambulativa in die ulceren die corroderen. Die ulceren die quaet ende verrot siin die salmen den lichaem purgeren met medecinen ende dat lit met echelen. Men sal die cuere haesten ende niet merren want die verst doet die quaetheit meeren. Is oec dat sake dat aldus ghedaen ulceren overtollich zeer rotten dan moetmen se cautriseren met gheloijden jseren of met sterker corrosiven. Ende daerna versachten met soeter boteren. Oec dat die corsten die verbrandt siin worden verandert in pus. Ende

somtiit sniden wi die quaede vleeschen die verrot siin al af dat daer niet dan goet vlees en is ende dat machment bekennen aen dat bloet dat goet is ende aen siin hitten. Ende bi aventueren moet men dat lit af sniden soe dat die lichaem behouden blive. Ende Avicenna seit al en siin aldustanighe ulceren of fistelen of canckeren nochtan siin si quaet ende zeer tontsiene. Ende daer om salmense wasschen met zeewater ende [met capitellen ende] met sterker loeghen ende met dies gelike. Ghi sult oec weten lieve kinder dat dicwil coemt alsoe veel humoren toten ulceren ghevloijt dat die ulceren werden gheapstumeert ende dan salmen vulc pinen te weder staen ende den lichaem purgeren met medecinen of met fomiten. Ende Ipocras seit dat vomitus es herde orberliic daer toe want dat doet die materie verwandelen vanden enen toten anderen. Ende men legghe plaesteren daer op die apposteem weder staen als ic ghescreven hebbe int capittel vanden wonden. Ende en canmens niet weder staen soe beveelt die cuere gode want het es in pasibel datmen die apposteem cuerreren mach. Avicenna seit dat ulceren die quaet siin te cuereren ende te consolideren ende siin niet sonder corroderen noch sonder rotten die en siin niet te meer tonsiene dan ghemeen dinc sonder proper want sij siin [beide] wandelinge die corroderen ende rotten. Nu wil ic u seggen waer omdat si quaet siin te cureren ende te consolideren. Dat es om dat bloet quaet ende die medecine daermen se mede cureert ende siin niet orberliic want sien verdrogen niet genoech noch si en mondificeren niet ghenoch. Ende dat suldi bekennen met dien dat meer quaets [gheeft] dant plach. Of dat seer corrodeert ende diep wert dant plach als ic u te voren gheseit hebbe om dat te zeere mondificeert of dat die medecinen te zeer verhitten. Ende daer om wert die complexie vanden mensche zeer onttimpert. Of die complexie vercout of wert te moru of si verdroecht te zeere. Of dat vleesch wert [te] hert op die lippe vanden ulceren of binnen den ulceren. Of dat been is ghecorrumpeert inden gront vanden ulceren. Ende alle dit

hebbe ic ghenesen ende hoe ghedaen datmen sal cuerreren die quaetheit vanden bloede ende hoemen sal die quade complexie re[cti]ficeren met contrarien dingen ende dat overtollich vleesch verdriven ende therde vlees hoement cuereren sal is gheseit ende noch segghen sal. Avicenna seit dat overtollich vleesch en wast niet in die wonden of in die ulceren dan omdat verhaest is met medecinen die vleesch doen wassen eer si ghemondificeert siin. Nu suldi wete wel die medecinen die orberliic die quade ulceren mede te mondificeren ende te cuereren. Dats datmen viilt dat coper of van jser of van flos eris limatura eris. ana. j. dr. conglutina coins auri catine. ana. iii. gummi cipressi . dr. .iiii. gome . dr. ii. aristologie combusta thijris minuti alsoe veel dats ghenoech si mede te conferteren. Item een ander medecine die Avicenna makede. Item limaturam eris ende ferri van beiden even vele die salmen menghen met aluijn water ende men salt doen in roden leem ende bernen in enen heeten oven ende dan salmen af maken pulver ende orberent men maecter af van litergirum ende van oli mirtien of van olie mastici ende des gheliic plaesteren het es wonderlike goet. Ende ghi dat weten datmen en geen olie en sal doen in ulceren hi en si herde verdroghende ende houde stiptich als olie rosarum ende olie mirtinium ende olie masticium want alle medecinen daer men ulceren mede cureren sal moten hebben natuere die een te verdroeghen. Ende daer suldi u hoeden van medecinen die mollificeren het en waer in ulceren die comen waren van quetsueren als ic elre hebbe gheseit. Of ten waren ulceren met groter smerten die sweerende werden ende dan machmen orberen medecinen die mollificeren al scinet contrarie. Is oec dat sake dat aldus ghedaen ulcus niet en gheneest ende werdet tlit verhert ende corodeert ende rottet eer lanc soe meer ende heeft leden ½ jaer ende meer dan machment wel heeten fistula of kancker.

Capm. xix vander summen ende va[n]der ghemeender cueren van allen fistulen. waer dat sij sijn.

Fistula es een ulcus diepe en enghe in die mont ende weerachtig ende hert van vleesche datter om gaet. Ende es als een gansepipe die doer tlit ginghe. Ende waert ghenaemt fistula na aenscine die een pipe heeft daermen den adem mede in blaest in den balch daer uuiit is ende is daer occusuene [2. rehande maniere want hi] comet van binnen of van buijten. Die occusoene die van binnen coemt is van quaden ghecorrumpeerden humoren. Die occusuene die van buiiten coemt die coemt van wonden of van ulceren die qualiic ende onbesceideliic siin ghecurreert. Ende dat machmen bekennen in tween manieren of dat is met haer ghedaenten ende met accidente dat is met toevallen beide te gader met toevallen ende haer ghedaente machmen bekennen met desen teeken. Als dat vleesch dat al om die fistelen gaet hert is ende die mont enghe ende den gront wiit. Maer die coemt van accedencien alleene die teijkenen siin aldus ghedaen niet want in hem es veel sanies dat seer stinct ende quaet es ende onghenatuert ende dat sulc stont al teniet gaet ende verdroeghet al. Ende dat is [dieghene die niet en zijn vervult van quade] humoren noch die niet en siin van verscher complexien ende die anders ghesont siin van lichaeme ende die ghevoet siin met droegher spisen. Ende als men tlit verhoet daer die fistel in es van arbeide ende van vergrillene ende van die ghelike. Ende mach aldus .viij. daghe of .xiiij. daghe oft .xx. somtiit meer somtiit min. Ende breket weder uuiit. Ende vloijet sanies somtiit grof ende dicke ende somtiit suptiil ende dunne nader menichvuldicheit vanden leden. Ende hebbe u elders gheseit dicker dan eens hier te voren besceeden is van quaden dat uut den wonden vloyt ende van der ghedaenten ende hoemen se curereren sal elc na siin ghedaente. Ja met binden ende met leggen ende met doergaten ende met anderen manieren. Ende dat es oec hier ghenoech gheseit van dien

dat uiit den fistelen vloijt. Ende vander verscheit ende vanden fistelen. Mer vander curen van den fistelen om dier wil ic scriven ende seggen met haeste. Ende dat alsoe als die fistelen siin menegherhande na den leden daer si in siin alsoe menegerhande moten siin die curen. Want sulc is in moru vleesch. Ende sulc in pesen ende in die ander leden ende dan is hi quaet te ghenesen ende wederspenich. Ende sulc is in die herde beenen ende die ghemeen teekenen als die fistel is in enich van desen leden siin openbaer [te] bekennen Ende dat suldi bekennen met desen teekenen die niet en faelgeren Want ghi weet wel die peesachtige leden ende die beenachtighe. Ende ghi siet oec wel wat quaetheiden in hem is. Oec seldi weten hoe out si is vanden sieken want heeft hi iet langhe op die pese ghestaen of op herde been soe heeft hise sekerliic ghearcht ende ghecorrumpeert. Avicenna seit oec ander teijken na ghedaenten van den quaden datter uut coemt. Dat is als die fistel coemt op die pesen dat quaet datter uiit vloijt is suptiil ende dunne ende stinct ende dat coemt om die couthede wille vander pesen want die pesen siin cout van natueren. Ende als die fistel is op die herde beene dan ist quaet veel dunne[r] ende is als elsap. Ende alst coemt uiit die arterien ende aderen soe eest dicwil als heffene. Ende alst coemt int vleesch soe vloijter veel quaets uut dat es grof ende dicke ende droeve ende niet ghedigereert. Ghi sult oec wete dat die fistel die int vleesch is en doet niet alsoe wee noch en sweert niet alsoe zeer als die op die pese is. Ja alsmen die gront tast [metter tasten] ende dats daerom dat die pesen ghevoelachtich siin. Ende dat seit Galienus als die pesen ghequets siin soe gevoelsi dweers die ander leden. Ende die fistel die int herde been is en ghevoelt geen ghebeente om dat herde been en heeft gheen ghevoelenisse. Oec seldi bekennen die fistel die int herde been is dat vleesch boven dat been is moru ende oec datmen dat been metter tasten lichteliic tast. Ghij sult oec weten dat sulc fistel is out ende sulc versch. Ende die ghene die versch is ende niet out dat siin die ghene die niet verjaert en siin. Ende die out is ende een jaer heeft die is herde zeere

ghecorrumpeert diep inden gront vanden leden. Ende al sulke fistelen siin quaet te cuerreren. Dat gene dat alder orberliixte is tot alsulken fistelen die verout siin ende die sieke verout is van quaden humoren die die fistel letten te ghenesen dat is datmen se eerstwerven sal purgeren op dat die sieke alsulc is dat hiit mach verdraghen. Ende ghi sult consuderen welc humoren siin te purgeren. Al is dat sake dat in die fistelen alre meest hapundeert ghecorrumpeerde fluijma ende die consideraci is ghenomen vanden surginen die naect siin van konsten ende geen medecine en connen. Nu suldi considereren als fleuma habundeert soe is die stat daert fistel in is wit ende moru. Ende putredo die daer uut vloijt is grof ende wit achtich ende veel habundeert melancolie soe is die stat blauachtich ende swartachtich ende hert. Ende putredo [is] vaelachtich ende swart habundeert colera so is die stat gheelachtich met groter bernender steecten ende putredo vloijt daer uut gheelachtich habundeert oec bloet soe is die stat root ende die aderen van alle den lichaem siin vol ende ghedrunten. Ende putredo die daer uut vloijt is bloetachtich. Nu soe moeti die humoren ende kennesse wel met teeken die ic u voer hebbe gheseit ende ghescreven. Nu wil ic u voert leeren hoemen se purgeren sal. Als fluma habundeert soe suldi eerstwerven purgeren ende didereren met oximelle ende dan purgeren met benedicta of met pillulen anee of met anderen medecinen lacsativen die fluijma purgeren. Ende waer die sieke soe cranc dat hi niet nemen en mochte die electuarie of pillen dan salmen met [desen] medecine purgeren nem turbit .ii. deel ghemalen genivaer ende pulver van suker .iii. deel ende dat salmen al te gader menghen ende daer af suldi den sieken gheven ½ dr. met [warmen] water. Ende des derden daeche na die purgacie suldi hem doen baden. Ende als hi uut den bade gaet dan seldi hem geven .j. dr. opiaten die heet is [als] triakle of medriacum ofte aurea alexandrina die noch beter is ende dese sal men gheven met wermen wine. Dopiaten medecinen gheeftmen om datse verteert die quade heffenen weder si heet

of cout siin die bleven siin in den lichaem Jeghen melancolie te digereren suldi geven oximelle compointe ende purgeren met yralogodion ende sulten doen baden des derden daechs ende als hi uut den bade gaet suldi hem geven triacle of metriacium ende en hebdi geen yralogodion soe suldi nemen ander medecinen die melancolie purgeren. Jeghen die colera te digereren sal di nemen exisatan met wermen water [ende purgiren] met tertacicum imperiale dat beide die coleren purgeren beide de rode ende die gheluwe. Ende daer na suldi hem gheven rubiam trosiscatam of ander dies gheliic. Alst bloet habundeert soe suldi doen laten ende dan suldi die fistel beginnen te cuereren. Mer eer ghi begint die fistel te cuereren soe suldi versien die iii dinghen. Teerste es datmen die fistel sal mondificeren met wassen. Dat ander is datmense sal droegen ende motificeren. Dat derde is datmen die gront ende die stat sal vollen van vleesche met medecinen diet vleesch doen wassen ende consolideren. Ende die fistel mondificeert men ende wast alsoe ic u hebbe ghetoent in die ulceren. Ende dat water daermen die fistel mede sal wasschen sal siin zeewater of water dat ghesouten es ende loeghe ende scerp water als seepwater [ende aluin water als ic u voren hebbe gezeit int Capm der ulceren]. Ende somtiit machment int water doen dat ic hebbe gheseit smelten armoniacum of flos eris ende wassent seer thangheliic. Nu suldij weten die maniere vanden wasschen. Ghi sult die fistel al vol gieten toten gronde met uwer behendicheit die ghi cont ende en condise niet ghevollen met anderen dinghen soe vulse met cliisterien [en] dan stop die mont vander fistelen ende latet daerin een ure ende dan dwinghet metten handen aldaer ghi weet den gront vander fistelen ende duwet uut al suverliic ende dan volletse weder als ghi eerst dedet ende stopse ende laetse daer in van des merghens toten avende ende van den avent tote den merghen. Ende dat salmen doen alsoe langhe totdat virus es ghemondifyceert. Die quaetheit vander fistelen machmen mortificeren ende verdriven in drie manieren. Dat is met

snidene dat vleesch aft dat ghecorrumpeert is of met sterker corsiven die ic in dit selve capittel noch scriven sal of met couterien van viere dat alre orberliicts es ende dat lichste ende dat alder beste. Den sack vander fistelen salmen vullen met medecinen die vleesch doen wassen die ic sal scriven int capitel ende daerom eest behoerliic int beginsel dat mense versoeke met tasten om te weten of hi recht gaet oft crom (e)s gaetse crom soe moet ghi tasten met eenre tenten van loede want si es ghevoechgheliker dan dander tasten want si boeghet na die cromheit van der fistelen. Ende ist dat si heeft veel gaten soe seldi tasten elc gat bisonderlinghe ende merken of si hebben een canduijt of elc gat siin canduijt ende sinen sack sonderlinghe heeft ende niet te gader en vergadert inden gront vander fistelen dan en eest niet een fistel mer meer dan een. Ende ALBUCASIS seit dat sulke niet en conen begripen metter tasten mer ghi sult moeten besoeken met cliisterien oft coemt ten anderen gaet uut soe en eest mer een fistel. Als ghi aldus die warheit bevonden hebt soe suldiit veel te lichteliker cuereren. Es oec die mont vander fistelen [te] enghe als si pleghen te sine soe suldien op sniden ende widen of ghi sult nemen merch van vliere ende verdriven soe dat smal werde ende stekent int gat of ghi sulter in steken vleijsch van musen of dies ghelike op dat die sieke ontsiet te snidene metten jser. Ende daer suldise mondificeren ende wassen also als ghiit weet tot aender stont dat virus al te niet es ghegaen. Daer na suldi wieken maken nader lenghen vander diepheit soe dat het gaet toten gronde vander fistelen ende die wieken selen siin ghewonden onder sterke medecinen die mortificeren doen. Ende dat suldi doen tot aender stont tot dat die fistel sal siin al verdroecht ende ghemondificeert Ende het ghevalt oec somtiit dat die wieke niet en can comen toten gronde vander fistelen metter medecinen om dieswille dat die fistel alte diep es of dat gat crom es ende niet recht en gaet ende menigherhande es. Ende ghij sult oec weten dat droeghe medecinen niet en moghen comen ten gronde ende daerom en mach die fistel niet worden ghemon\dificeert.

Ende daerom suldi u medecinen mede mortificeren menghen ende temperen met [goeden starken] wiinedic soe dat si vloijende siin ende dan gietse daerin met alder behendicheit die ghi weet soe dat si comen ten gronde ende dan stoppet tgat toe. Ende [doet] soe dat dat gat al opwaert ligge ende den gront nederwaert ende dan suldi van buten salven met couden dingen ende doet tlit vercoelen dats miin raet want het es herde orbaerliic. Ende als die fistel verdroecht is dan suldi versachten met soeter boteren of met [verschen] swinen smoute dat onghesouten is of dier ghelike tot dat die corsten siin verbrant ende af vallen ende die fistel begint haer quaet te geven. Ende als ghi siet vloijen sanies dat es goet ende ghedigereert ende si begint te minderen ende niet soe zeer en vloijt als het placht te vloien dat is een teeken dat hi ghemondificeert is ende daerna cureerse met medecinen die vleesch doen wassen tot int ende. Ende die edel IPOCRAS seit int boec vanden pronosticaten dat goet sanies es wit al doer ende doer even gheliic ende dat niet qualiic en riect ende dat is licht ende niet swaer ende dat is een teiken dat natuerlike hitte in haer werct ende maect goede digestie ende en laet niet meer corroderen of rotten van binnen der fistelen. Ende quade sanies stinct alle weghe ende dat is een teiken datse rotten doet ende datsi is contrarie der goeder digestien ende beteekent quade overtollighe hitte van binnen der fistelen. Waer oec dat sake dat die fistele en waer niet diep ende dat se niet en ginghe recht inwaert doer tlit mer datse volghede die huiit alleene dan suldi daer in steken een tente van houte al toten gronde ende clieven dat vleesch boven al tote den ende [van der taste] gedelinereert si ende sniden dat quade verrotte vleesch al of om ende om waer oec dat sake dat u dat bloet lette soe suldi stempe alsoe ic u voer gheseit hebbe int capittel vanden bloede te stempen ende daer na cuereerse met medecinen diet vleesch doen wasschen. Waer oec sake die sieke niet en conste ghedoghen datmen dat vleesch of snede als die fistel ghecloven is soe seldi daer in leggen medecinen die mortificeren doen. Ende daer na medecinen die ver\sachten

doen ende al om ende omme medecinen repercussiven ende daerna medecinen die vleijsch doen wassen. Es oec dat sake dat ghise [aldus] niet en cont ghecurreren soe suldise cautrijseren toten gronde. Ende ghi sult u oec hoeden dat ghi niet en wert bedroghen metten cutriseren inden gront want het ghesciet dicwile met versumenisse der ongheleerder meesters die niet en weten van medecinen. Want een fistel die mer een gat en heeft heeft veel onderscoten te cautriseren die een wert ghecautriseert ende die ander bliift te cautriseren soe en sullen u werken niet bescieten want alle die macht van den fistelen is datmen dien gront rake metter cauterien te mortificeren. Is oec dat sake dat die fistel alsoe diep is datmen ten gronde niet en can comen noch met cuterien noch met mortificative of datmen dan ontsiet dat die cauterie of mortificacie medecinen mochten comen tot enighe edelen leden van binnen of toten leden principale als tot der herten of toten hersenen of toten leveren of toter milten of toter blasen of toten cullen of toter darmen. Of dat lit daer die fistel in waer en mocht niet ghedoghen den snede dan laet der natueren gheworden ende god want het en mach niet ghenesen. Is oec dat sake dat die fistel coemt in enich lit van den rugge of in enich ribbe of in enich lit van den gheweere of in die hant of in die voet of in die pesen of in die grote aderen of arterien dat siin pols aderen die slaen of in den siphac van den lichame is incurabel mer die fistel die in die pese is dier gheliic en siin nerghent om incurabel dan dat men daer niet sniden en mach noch met bernen noch met sterken corosiven mortificeren noch men en salse niet onderstaen te cureren ten waer dat sake dat si waer herde versch nieuwelinghe aen[ghe]comen ende dan salmense mortificeren met sachten ende met soeten medecinen die verdroeghen. Is oec dat sake dat die fistel es int herde been ende is bedect metten vleesche soe suldi u pinen te ontdecken met alder behendicheit die ghi cont ende met instermenten die oberliic siin ende scavet al af datter ghecorrumpeert is es vanden been versweert ende verdroecht alle die verscheit want die verscheit en soude laten geen goet vlees opt been wassen. Ende

Avicenna seit dat alderzeerste vleesch doet wassen dat is dat men dat been droeghe sal houden vander verscheit. Waer oec die fistel in dat been van den dijen ende dies ghelike ende gaet tot int merch dan salment scaven toten merche alsoe verre alst ghecorrumpeert is. Ende daer na seldiit restaureren soe ghi best cont. Is oec tbeen te mael ghecorrumpeert soe en macht niet ghenesen men en doet alte mael uut. Ende waert oec uut den hoefde vanden dien of vanden hopen beene of vanden rugghe beene dan en seldiis u niet ondervinden om die vreese vanden halse ende vanden nacke. Nu wil ic u scriven ende leeren kennen ende maken die medecinen die wonderlike goet siin die fistelen mede te mortificeren ende die canckeren ende alle ander quade ulceren ende quade onghemake die niet ghenesen en moghen sonder mortifiseren. Nem sal armoniaci arcenici citrini dat geel operment want men vint oec dat root is mer hier salmen nemen dat geel [is] sulpherum vivi dats ongeblust swevel flos eris .ana.i. dr. limature ferri dragaganti dats vitriolum romani aluuns jam cui antimonum .ana. ii. dr. argenti vivi .i. dr. calcis vivi. <fr>1/2</fr> lib. al dat salmen cleen pulverzeren ende teemsen ende quicsilver gheblust metter spekelen salmen daer toe doen daer na salment te gader conficeren met loeghen die sterck is of met ghesouden water daer af salmen [maken] trosistos ende droghense in die sonne of in enen [heten] oven ende als si gedroecht siin soe salmense pulverseren ende legghent in enen alluchel ende sublimerent ende datter af ghesublijmeert is dat salmen houden in eenen glas. Ende dese medecine sal siin bernende als cautriseren met gloijden iseren. Ende ghi sult weten dat alluchel is een vat dat ghemaect is [aldus een decsel boven ende] onder als een pot als die meesters hebben die werken in alkemie ende is ghemaect van glasen of van eerden [mer die ghemaect is van eerden] sal siin binnen verloot soe dat die specie van der medecinen niet uut en mach vlieghen. Nu willic u scrijven die maniere van sublimieren. Ghij sult nemen die medecine diemen sublimieren sal dat is dat pulver doen inden bodem

vanden pot van alluchel dan suldien van buijten bestrijken metter medecinen diemen heet latum discrecionis ende die sal siin ghemaect van menschenhare herde cleen ontween ghesneden ende dan colen ontween ghestoten van esels strontte of van poteerden elc even vele ende dat te gader ghemenct ende that salmen daer mede alom ende omme beblecken op dat alluchel van gheliisder eerden es ghemaect mer ist alleen van glasen soe en derf ment anders niet doen dan dat decsel vanden aluchel te gader ende bestrikent met lutum sapiencie daert decsel ende alluchel vergaderen. Ende als si alsoe vergadert siin ende ghestopt decsel metten pot vanden alluchel sel die droegen biit fier van verre of in die sonne. Ende daer na int vernaijs ende maken daer onder een cleen vier ende sacht ende latent soe twee ueren vanden daghe staen. Ende daer na salment laten staen couden alden nacht. Ende des ander daechs salmen dat vat af doen ende dat men boven vint aent decsel dat salmen vergaderen ende dat in den bodem leet salmen wech werpen. Item een ander medecine die herde goet es neemt limatura ferri arcenici citrini calce cuminom eris usta coperrose van elx even vele dats ghenoech si dit salmen al te gader pulverzeeren ende conficieren met ghescuijmden seeme ende maken daeraf trosisken ende daer op leggen droghe ende dan salmense pulverseren ende conficieren met zeeme. Aldus salmen driewerven doen ende maken trociskos ende op leggen droeghe soe datse niet en corrumpeeren noch en smelten. Ende als ghise wilt orberen suldise pulverseren alsoe vele als ghij te doen hebt. Item een ander medecine diemen orberen sal daer pesen in siin nem tsap vander wortelen van selidonien ende kinders orine van elken . dr. .iiii. calcus vive . dr. .iii. arcenici citrini . dr. .i. Ende dit suldi aldus conficieren dat sap ende die orine suldi sieden in enen pot ende den calc wel dairmede incorporeren. Dairnae alst een luttel heeft ghesoden dairmede menghen den arcenicum en latent al zuverlike zieden ende niet

te zere ende latent couden ende dan formerent dair of trocisces. Item ende een ander die oic guet is selven elebori albi aristologie centaurea radic scolopendere yreos farine orobi ana. Dit salmen pulverizeren ende sal die fistel dair mede vollen dic wile want het sal den fistel dairmede vollen. Dit siin die medicijnen die tvleysch mynderen doen ende corodeeren ende siin herde absterstijf ende bitende dats vitrolum hermodattulen elleborus albiis flos eris ende vele ander die ic noch scriven sal int leste inden antidotarius van dese boke ende ghi weet dat elc guet is sonderlinghe dovertallich vleijsch mede te verdriven. Ende die wil machse menghen alte gader. Ende dat lichtste ende dat beste is van allen dats vitriolum romanum.

Want alsoe als Galienus seit indie voirseide wonden van den lichaem mijnret dovertallich vleysch ende in droge consolideert. Item een composite medicine die herde guet is ende seer corodiert. Niemt calcis vive . dr.3. arcenicum citerni . dr. .i. ende mijngt alte gader ende incorporeert mit warmen watere ende maecter of trocisces ende droechtse. Ende als ghise oirbaeren wilt pulverizeert enen ende oirbaerse.

Capm. xx vander somme ende vanden cueren van allen den canckeren ende van haren occusoene.

Cancer is alsoe als Avicenna seit is een aposteme melancolien van ghebrander melancolien van coliken materien of dair die melancolie is ghebrant in. Ende met ghebrant reijnre melancolie mer van quader stinkende melancolie ende is cancker ghenoemt na den creeft. Want also als die creeft vaste cleeft dair hi in comt also doet dese aposteme int vleysch dair hi in is. Of om des wille dat hi hout die ghedaente van den creeften. Ende heeft vele aderen die gheliken den voeten van den creeften ende hi comt van melancolien van binnen of van buten. Der occuzoen die van binnen comt is van quaden ghecorrumpeerden humoren van melancolien ghesent int tlet metter craft van der natueren der occusoene die van buten comt is van wonden of van ulceren die qualic ghecureert siin ende dit siin die teijkenen dair of dair men den brant mede be\kennen

sal. Int beghinsel is ghescepen als een arwete of als een bone. Ende dairna wasset also groot also groot als een cauwoerde dair men betaelgen of maect. Die comen van provinchie wairt ende is ront ende herde hart ende is zwartachtich. Ende is in hem is hitte. Ende siin aderen al groene of blaeuachtich. Mer als hi is gheulceert so stinct hi ende siin lippen siin grof dic ende hart ende siin uutwaert ghekeert. Ende den mont van den kanker wijt ende ront van hem selven. Den kanker mach men besceiden na 3 rehande maniere van occuzoen ende na menichvoudicheit van den leden tiden. Na die besceidenisse van der occuzoene wanter een comt van natuerliken melancolien die cout is ende droge. Ende dan en ist niet zere gheulceert noch niet zere zwert. Ende dander comt van melancolie die die natuerliker colera heeft verbrant ende die is herde zeer gheulceert met groter weeten. Mer distigneerse oic na die menichvoudicheit van den leden wanter een is in die morwe leden als int vleisch. Ende dander in die middelber lede als in den pesen ende des gheliics. Ende die dorde in die herde bene. Mer die comt in die middelste lede die seit men dat hi incurabel is. Ende dat selve seit YPOCRAS dat hi seit so wie met den canker verborghen is beter onghecureert dan ghecureert. Want den ghenen die ghecureert siin het sij met sniden of met bernen of met starcke mortificate stervet vollic. Ende darmen laet te cuereren moge langhe dair na leven. Ende dit seit YPOCRAS in den boec van der pronostike. Mar distignare na den menichvoudicheit van der tide dat hi heeft dair sulc is nuwe ende sulc is out. Den ouden kent men dat hi is blaeuachtich zwert ende hart ende zeer ghecorrodeert. Ende canker wert oec ghedistigneert van den meesteren na der menichvoudicheit van der ghedaente want also als die meesreren willen heten se den enen noli metangere den anderen lupus dats den wolf. Ende den derden canker ende besceiden elc van desen siin stat. Ende segghen dat noli metangere comt van den knien opwairt. Ende sij besceijdense oic na dier ghedaente van der complexie. Want sij segghen dat canker ende lupus van vele

heter complexien dan noli metangere. Ende si maken oic differencie tusschen canckrum ende lupum Ende segghen dat lupus is vele heter van coleren dan canker om dies wille dat hi meer corodeert dan canker Mer ic en hebbe van aldus ghedane besceidenisse nerghent vonden in gheen boec van den ouden meesteren metter wairheit. Avicenna ende almansor segghen dat als canker beghint dat men mach wederstaen ende verhoeden dat hi niet quader en worde gheulcereert. Mer als ghi (!) beghint te wassen so bliift hi alle weghen also. Ende hi is quader veel als hi gheulcereert. Ende dair om int beghinsel eer hi begint te wassen ende te meren ende te ulceren. Suldine tangerlike wederstane. Ende dat sal siin met laten in die middel adere van den armen ende men sal purgeren met ephitmum acartartico imperiale ende dair na salmen hem gheven rubeam trociscatam metten vierendele van driacle. Ende hi sal hem oic hoeden van spisen die genereren zwerte colera als linalgel coijen vleijsch gheiten vleijsch gansen enden ende des gheliics. Ende hi sal hem oic hoeden voir groenen wine. Siin dijeten sullen siin jonc hamel velthoenrekieken doderen van eijeren ghesopen hi sal oic gueden raspen dunnen wiin drincke ende dies gheliic. Op ten cancker salmen legghen plaesteren van couden cruden als van weghebladen van nasscaden van spillum van porselainen van cyareynen van wilden caerden van desghelike. Of men salsse salven ende bestriken met olie rosarum ende met groven vernise dat werct herde zere ende verbiet den cancker te ulceren. Item een herde guede salve ten selve.

Rp. tuthie herde wel ghewasschen olibani ghewasschen ceruse ana dat sal men stoten alte gader met olie rosarum ende met groener vernise dat werct herde zere of metten voirseiden couden cruden te gader mijnget ende conficeren als een salve. Ende hier mede mach ment aventueren den cancker verhoeden van ulceerne. Es oic die cancker gheulcereert so en besaet niet die coude medicijn. Men moetse mundificeren met herde heeter medicine als cauterien met viere of met starcken bernende medicijn. Mer hoet u dat ghi u niet en onderwint te bernen met gloyenden ysere

noch met bernende medicine te mortificeren den cancker als hi is gheulcereert van ouden tiden. Ende dit seit albucasim. Ende die maniere van cancker te cureerne die gheulcereert is dat is dat men int eerste selden lichaem purgieren op dats te doen is. Ende dair na so suldi merken oft int let dair die canker in is is grote hitte. Ende dat suldi vercoelen met couden cruden mette zape dairna suldi den canker al of sniden. Avicenna seit dat men met ghenen dinghen en can distrueren men en snide alte male also verre als hi tlit bevaen heeft helpt god wat sals dat dan ghewerde als hi is in die peesachtige leden dair vele pesen siin dairmen sniden noch bernen en mach noch met starcken medicinen die distrueerne. Ende niet metten wortelen uut hebben en mach dan salmen den cancker nemen met enen hake al om ende om holen ende sniden al siin aderen ende uuttrecken so datter ghene in en blive noch niet van den canker. Ende hoet u dat ghi tbloet niet so vollic en stopt mer latet langhe ende ghenoech bloeden ende perset uut alom ende omme metten handen dat ghebent is ende ghescumen uut ga. Mer al dit en is noch niet ghenoech mede te cureerne dairom moet men naemaels bernen met gloeijede ijsere. Ende wat besaet dit en mach niet siin in die peesachtige leden of in die principael leden. Wair oic dat sake dat die zieke niet en mochte ghedoghen noch sniden noch bernen dan salmen met starcken medicijn die voren gheseit is int capm van den fistel werken ende cueren dairna met medicinen diet vleijsch doen wassen tot dan ghenesen si. Nu wildi weten en bekennen wanneer die canker gheblossen is ende guet vleijsch uut comt al omme ende om ende quade ende groene verwe al wech is dan is die canker sekerlic gheblossen. Ware oic dat sake dat die sieke niet en mochte ghedoghen starcke medicijnen dan latem gaen ende onderwindes u niet meer. Nochtan al ware dat sake dat canker ware in die peesachtige besteden of leden [al] heb ik gheseit dat hi is incurabile en zuldijs niet laten ghi en sultem succureeren met medicijn dair men den fistel mede succureert die in die peesachtige leden siin. Mair dat moet siin in beghinsel als die cancker comt. Nu wil ic scriven medicijnen die herde guet ende oirberlic siin ten cancker die

ic hebbe ghenomen uten meesters boeken. Ende is dat dese salve die Galienus maecte ende is gheheten unguentum diaponfolingen. Ende is oic guet te blussen wonden die onsteken siin. Ende sij is oic guet boven allen anderen den canker ende den onreinen ulceren te mundificeren. Ende sij is oic guet boven allen anderen medicijnen den quaden benen mede te ghenesen want sij voltse van vleysch ende vercoelse ende cycaterizeerze scoen lic. Nemt olie rosarum ende wit was ana o. 6 ent tsap van den hoefde van lupina . o. 4. salis nitri pulver van ghebernde lode ende dat ghewasschen . dr. .i. ponsi longi dat is spodij olibani ana . dr. .i. nu suldiit aldus conficeren ghi sult nemen die olie rosarum ende twas te gader smelten met enen cleynen viere. Ende sult dair in doen alle die specien cleyne ghepulveriseert. Ende doir enen dicken teems gheteemset ende sultet in enen mortier te samen ghemengen ende alsen zap ende uva lupina (?) ghieten dairop. Ende also alst wel ghemenget is zul dijt laten staen enen halven dach of meer. Ende dan suldi tsap dat dair boven vliet of ghieten ende dan oirberen als ghise te doen hebt. Item unguentum dat goet is ende oirberlic den fistelen ende den canker ende den onreijne ulceren Rp. axunge porcius . o. .2. olie rosaet dat herde out is . o. 3. aristolige yrios ana .3. . o. al dit pulverizeren met swinen smere al te gader minghen pulver metten smoute ende maker of salve. Item porcine vetussime .iii. dr. olie rosarum die out is .iii. o. auripigmenti .ii. o. vitroli .iii. o. aristologij yreos .iii. o. al dit pulverseert ende dat swinensmeer sel di smelten metter ouder olie ende al te gader menghen dat pulver metten smoute ende maken daer af salve.

Item mater seit dat ghestoten coel op oude wonden gheleit doese ghenesen ende op cancer. Mer die wonden ende cancer salmen eerst wassen met wermen wiin ende des daechs driewerven verbinden metten coel die sullen siin ghestoten. Item trifolium dat is die duiitsche seysmoer ghestoten ende op den cancer gheleit doeten ghenesen. Item assche vanden ghebranden dille

inden cancer gheleit ende in die onrein ulceren is herde orberliic ende cureert alle dese quade sweere. Item lolium dats dolc ghestoten met rafanum dat[s] met miradeke ende met een luttel souts dat gheneest wonden ende canceren versachtet ende gheneesten. Item draguncia is herde goet ten canceren. Item mater seit dat pulver ghemaect van ghebranden mans stront ende ghemenct met peper van elc even vele ende op cancer gheleit is seer goet ende geen dinc beter. *Expliciunt Explicit primus tractatus istius librij*.

[Hier beghint dat anderde tractaet ende alre eerst wat een aposteme is ende van hoe menighe occuzoene of saken].

Hier beginnen die capittelen van den anderen tractaet van surgien van allen den appostemen ende van haren occusuene ende met haren namen sonderlinge [oic van allen ghebrokenen leden ende ontsette leden] ende die curen. Ende dat tractaet hout over al .xxxix. capittelen.

Capm. .i. van appostemen ende wat aposteme is ende van menighen occusune dat si comen.

Capm. .ii. van appostemen ende heet flegmon.

Capm. .iii. van couden appostemen te doen riipen.

Capm. .iiii. van antrax ende carbunkele.

Capm. .v. van herusipila te curreren.

Capm. .vi. van formica te cureren.

Capm. .vii. van igne persico dat is quaet fuer.

Capm. .viii. van noli me tangere te cureren.

Capm. .ix. van herpes estiomnes dat is die wolf.

Capm. .x. van couden appossemen van simia.

Capm. .xi. van cancer ende sephiros die differencie.

Capm. .xii. van bubo dat siin claporen.

Capm. .xiii. van testudo die cureren.

Capm. .xiiii. van bocium dats den cossum.

Capm. .xv. van nata die cueren.

Capm. .xvi. van den scrufelen ende glandulam.

Capm. .xvii. van den scroffulen sonder sniden.

Capm. .xviii. van den scroffelen met sniden.

Capm. .xix. van den glandulen te cureren.

Capm. .xx. van exteroghen te cureren.

Capm. .xxi. van allen ghebroken leden [ghemeenlic] te cureren ende hoemense vergaderen sal.

Capm. .xxii. van [allen] den ghebroken leden [sonderlinghe] ende ierst vanden kinnebacken.

Capm. .xxiii. van den halstevenen die curen.

Capm. .xxiiii. vanden ghebroken ribben.

Capm. .xxv. vander broken boven den ellenboghe.

Capm. .xxvi. van den ghebroken armen daer dat overste been af ontween is tussen den ellenboghe ende der hant.

Capm. .xxvii. vanden broken inden scenkel.

Capm. .xxviii. van den ghebroken beene beneden den dien.

Capm. .xxix. vanden leden die ontset siin uut den gheweere.

Capm. .xxx. vanden kinnebacken uuten gheweere.

Capm. .xxxi. vanden scuderen uuter leden.

Capm. .xxxii. vanden elleboghe uter leden.

Capm. .xxxiii. vander hant uut der leden.

Capm. .xxxiiii. van den vingheren uuter leden.

Capm. .xxxv. vanden rugghebeene uut den gheweere.

Capm. .xxxvi. vander hope uuter gheweere.

Capm. .xxxvii. vanden kinnen uuter leden.

Capm. .xxxviii. vander kniescijve ontset.

Capm. .xxxix. vanden voeten uut den gheweere.

Capm. i vanden appostemen sonderlinge met haren namen Incipit tractatus secundus wat appostema is. [Ende van hoe menigher occuzoene of saken dat si comen].

Apostema is een gheswel of alderhande ghedrontenis sonder natuer. Ende dat seit Galienus ende Avicenna dat alderhande apostemen occusunen siin tweederhande [dats] dat hi coemt van binnen en van buijten. Der occusunen die van binnen comen coemt van quaden ghecorrumpeerden humoren. Die occusune die van buijten coemt die coemt van [quetsinghe of van] vallen of van slane. Nu suldi weten dat alle apostemen siin .iiii. simpel

specien. Ende dat mach siin van bloede ende is gheheeten flegmon of het mach siin van roden coleren ende es gheheeten herijsipila dat es vier of het mach siin van fluijmen ende is gheheeten zimia of het mach siin ende comen van swarten verbernden coleren ende is gheheeten sephiros of cancer. Nu suldi bekennen van allen desen flegmon die van overtolich bloet coemt hi is met groter hitten ende met grote weewuten ende gheswelle. Dit siin die teeken[en] van herisipilen die van rooden coleren coemt hi is rootachtich ghemenct met gheelre varwen ende met sterker sweer[en] ende wast hart [ende breit hem] volc. Dit siin die teeken[en] van simia die coemt van fluijmen dat is van witter varwen gheliic den ghesonden vleesche ende moru ende alst men tast ende duwet daer op metten vingheren soe bliift daer in een dal als oft waer in deech. Dit siin die teyken[en] van sephiros ende van cancer die comen van coleren die swart hebben ende grote hertheit ende siin swartachtich ende sonder ghevoelenisse. Ghi sult oec weten lieve kinder dat AVICENNA seit dat herde luttel appostemen siin van simpelen huijmoren. Mer sij siin meest van ghemen[g]der humoren. Dan siin si veel quader te bekennen omdat haer teiken siin ghemenct. Ende daerom seldi merken met alder behendicheit die ghi moecht daertoe keeren om te bekennen welc humoren siin alre meest of alre minst ende daerna suldi die curen ordineren. Daer omme wil ic u nu [maken vroet] na die macht van minen sinnen [ende] scriven ende leeren sonderlinghe ende besceideliic die curen van elker specien ende eerstwerven van flegmon.

Capm. .ii. van flegmon.

Ic segghe dat flegmon mach comen beide van buijten of van buijten. Coemt hi van buten soe mach hi siin sonder habundancie of met habundacien van bloede. Ende comet sonder habundacie van bloede soe en seldi anders niet doen dan die appostemen cureren. Ghi sult oec weten dat alle appostemen hebben .iiii. tijden in principium dats int beginsel als die humoren beginnen te veranderen ende te vergaderen

tot eenre aposteme die tiit mach [dueren] drie daghe of een luttel meer. Ende dan salmen daer op leggen medecinen repercusive die die aposteme wederstaen. Ende die medecinen moeten cout ende droghe siin in haer natuer. Ende die siin als donder blaen ende nasscade ende wilde carden bladelose ende wiin edic ghemenct met water ende dies ghelike. Augmentum dat es die tiit dat die aposteme begint te wassen ende duert tot dat hi al volwassen is. Ende dan salmen leggen medecine resoletiven ende die siin heet ende droeghe in haer natuere. Ende die sal ik u alle noemen met haren namen int eijnde vanden curen van flegmon. Eritus dat es die tiit als die aposteme niet meer en wast ende dan moetmen legghen medecinen die risolveren ende doen ripen. Declinacio is die tiit als die aposteme riip ende vol quaet es ende dat hi uuiit ghebroken is ende begint te ghenesen. Ende dan behoeft medecinen die mondificeren dae[r] ic u afscriven sal in den anthidodarius van desen boeke. Den flegmon die van binnen coemt ende salmen niet wederstaen met couden noch met droghen medecinen die siin repercussiif. Mer men sal dat eerste beginsel den sieken doen laten [ter aderen] op dander side vander apostemen op dats te doen is men sal den lichaem purgeeren met medecinen op dat die lichaem alte zeer vervult is of die aposteme alte groot is ende alte veel bevaen heeft. Ende die lichaem purgeert aldus met laten ende met medecinen repercussiven het en waer dat enich van desen .vii. dinghen verbode. Dat jerste is of enich aposteme waer in jonghen kinderen. Dat ander in ouden luyden. Dat derde lude die ghenesen siin [cortelicken] van groter siecten. Dat vierde als die materie herde veel es. Tfiifte als die materie herde crachtich is. Dat seste als die aposteme onder die kele is of onder die oxele ende nevent tghemacht. Dat sevende als die aposteme coemt uten [edelen] leden als uut den hersenen of uut der herten of uuter lever of uut der cullen. Ende en latet ne geen van desen sevenen occusoenen soe moghet ghi coenliic die aposteem wederstaen met sape van couden cruden als met solatrum dats

nasscade die met eender heimeliker [re]solucien repercuseert dat is wederstaet die heete aposteem int beginsel ende met wilder portulainen met ombilicum veneris met olie rosarum ende een luttel wiinedic ende een luttel bolus arminicus te gader ghemenct. Dit siin die medecinen repercusiven sonder enich stoppenisse der poren dats olie rosarum ende solatrum. Dit siin die ghene die de poren een luttel stoppen als die tamme porseleine ende cauwoerden donderblaer crassula mayor dats smeercruiit. Dit siin die medecinen repercussiven die de leden doen versterven ende men niet ontberen en mach daer groot overtollich sweer is. Dat is tsap van tammer latuwen jusquiamus dats belsencruiit olie ende apie. Dit siin die medecine repercussive die herde goet siin ende orberliic die salmen pulverseeren dat siin die rosen ende alle drie d[i]e sandelen ende spodium ende bolus arminicus ende terra siggillata van allen desen moechdi elc sonderlingh bi hem selven alleen [bezighen ende] orbaren of gheminct. Mer wil di orbaren dese sape van desen medecinen ende wildi dat [te] bet doer slaen doet daer toe wat wiin edic soe salt te bat wederstaen. Wildi oec maken composiit repercussive die herde goet es ende orbeliic soe neemt tsap van enegen den voerseiden cruden .ii. o. olie rosarum .i. o. ende .½. o. wiinedic. Item olie rosarum .ii. o. bolus arminicus .<fr>1/2</fr>. o. aseto .i<fr>1/2</fr>. o. Ende onsiet gi u dat dat mach werden ghecorrumpeert doet daertoe .ii. o. terra siggillata dit repercussiif mach die coenliic legghen op elc lit daer ghi u af ontsiet datter enich humoren mach toe trecken. Ende is dat sake datter enich toe getrocken is ende die aposteem gheconvermeert is of dat hi gheulcereert is soe en doeter op gheen repercussive mer al om daerbi daert eerst begon te sweeren. Deze voerseide medecine repercussive sal men orbaren int beginsel als die aposteme die heet is begint dats in den eersten [tijden]. Nu suldi weten in den eersten wat men doen [sal] in augmento dats in den anderen tiit als die heete aposteme begint te wassen en te breiden dan salmen orberen medeciin

repercussiif ende resolvatiif te gader ghemenct als taruwen achterlinc in wiin edic ghesoden ende dit daer op gheleit. Nu suldi weten dat siin medecinen die resolveeren dats camomilla die bloemen daer of ende olie van anetum dats olie ghemaect van den bloemen [ende tzaet] van dille ende van olie smoute alsoe men maect olie rosarum ende dat saet van den dille is resolutiif ende penninc cruiit ende malve ende paritarie terwen achterlinc ende gansen smout hoender smout sambucus ebulus branca ursina coel ende haer saet storax liquide laudanum mastiic isopus humida. Dit is die jeke van der wollen ghesoden alsoe langhe dat si wert als zeem ende die salve es herde resolatiif ende heeten die curginen die geleert siin isapij humidi ende die wolle metter jeken ende menich ander die ic u nu niet noemen en wille mer ic salse bet noemen in den antidodarius. Als ghi enich orbaren wilt van allen desen medecinen te resolveren in augmento van heeten apostemen suldi iet menghen daer mede van den repercussiven medecinen die voerseit siin. Item een herde goede plaester mede te resolveeren. Ghi sult nemen peninc malve coelblader bloemen van camonilla van elken een hantvol dat salmen sieden in water ende stotent. Daerna salmen maken pulver van dillen sade ende van coelsade ende menghent met taruwen achterlinc ende maken plaester daer af ende leggent daer op. Item ungentum die herde goet is daertoe neemt olie camomille of olie anetini .vi. dr. swinensmout of hoendersmout ana .i. dr. dilsaet ende bloemen van camamille van allen te gader ghepulvert van elken .ii. dr. ende maect daer af salve. Nu hebdi ghehoert wat medicinen dat men orberen sal in principio ende in augmento. Nu wil ic u scriven wat men doen sal in statu dat es in den derden tiit dat die aposteme stil staet dat si niet en mee[r]dert noch en mindert. Dan sal men orbaren medicinen die ripen doen ende sceeden ende werken. Dat is als tarwenheefsel ghemenct met hoendersmout daer op gheleit doet herde wel ripen ende sceyden. Dit siin medicinen die rypen doen malve die in die hove wast die vet is ende die wortel van bismalve ende die wortel van perduken

ende van lelien ende van loeke ende van aijune ende die wortel van palternake ende menich ander wortelen ende cruijden ende li[n]saet ende venigriec ende tarwendunst ende heefsel ende verkenssmout. Ende die een composite medicine hebben ghetimperde hitten met viscosiiteit. Item een goede plaester die ripen doet bloetachtighe apostemen die gemenct siin met heeten ende beroert siin quaet te gheven. Neemt malven blader ende fioletten cruut van elken .j. hantvol ende .ii. hantvol van der wortelen van bismalven ende sietse herde seer ende stootse herde seer al ontween. Dan neemt .j. lb. oude olie [smoute] of [out] swinensmout onghesouten ende meel van liinsade ende van venigrieke van elx. j. o. ende van tarwendunst .ii. o. al dat sal men te gader stoten ende menghent met den cruden ende met water daert in ghesoden si ende maect daer af plaesteren die niet te dic en si of te dunne. Mer ghi sult u hoeden dat ghi geenen venigriec daer toe en sult doen op dat ghi [u] ontsiet van te zeer te verhittene soe soutet doen ontsteken.

Capm. van couden apostemen [te doen rijpen].

Die couden apostemen salmen doen ripen met plaesteren. Ghi sult nemen een hooft ajunum ende een hoo[f]t loox ende 2 eyeren ende dat sal men braden in die ameren ende al te gader stoten ende nemen alsoe veel riip heefsels als alle die andere siin ende menghense te gader met olie smoute ende maecter af salve. Nu wil ic u laten ende swighen van den couden apostemen tot dier tiit dat ik u hebbe gheseit van heeten [apostemen] die occusuene ende die cure volcomeliic. Ende daerna wil ic u leeren die curen ende besceidenis van den couden apostemen. Nu hebdi ghehoert van flegmon wat men sal doen in principio ende in augmento ende in statu. Nu wil ic u leeren voert wat men doen sal in declinacione. Ghi sult merken of flegmon die van overtollighen bloede coemt als ander heete apostemen siin riip dan sal u ghedachten siin te doen uut breken met sniden of mit plaesteren. Nu wil ic u leren kennen of si volcomeliic riip siin dat is als die hertheit begint te

versachten ende rootheit bleict ende die sweeren ende die weedom te minderen ende dat niet meer en slaet of en clapt ende den reden is vergaan Nu suldi u pinen met neersticheit op te doen nochtan suldi dat weten dat sulke apostemen uut breken van haer selven ende dat siin dieghene die haer materie subtiil is ende sterck ende die niet herde diep en is ende die scerp siin int hooft ende hooch verheven. Ende daerom ist dat sake dat u dunct dat van haer selven uut sal breken alst tiit es so en dorfdiit niet snyden met vliemen noch met scaermessen. Waer oec dat sake dat men plaesteren uut mach doen breken dat es goet soe en derftment niet sniden. Alle goede meesters tuijghen dat alle die apostemen die vleeschachtig siin en salmen niet sniden noch uut doen breken si en siin al riip. Ende hier uut is ghenomen van den vleeschachtighen leden die apostemen [die int aerscat comen die] sal men sniden ende uut doen breken met wat behendicheit dat mach siin eer si vol riip siin. Albucasim seit dat men se uut sal doen breken of sniden al rau eer hi diep si om des wille dat hi niet te diep en sweert noch en rotte of en werde fistele int aerscat. In die apostemen die siin in die[pees]sachtige leden of biden geweere en sal men niet beiden tot dat si al riip siin mer eer si vol riip siin salmense sniden haesteliic of steken met vliemen. Waer oec dat sake dat men snede die aposteme of uut dede breken die in die vleeschach[tige] steden siin dat is int quade vleesch soe sout langhe siin eert quaet gave ende soe souden die lippen van den wonden hert worden ende souden veel quaets daerin gaderen. Ende al dit is contrarie den apostemen die in die peesachtighe leden siin ende biden gheweere als men beit tot dat si al riip siin. Want die pesen souden rotten ende herde quaet werden te ghenesen ende noch eweliic bliven verleemt. Als ghi al dit hebt versien ende onthouden neersteliic dan suldi u pinen die apostemen op te doen daer ghi siet dat hi alre hoochste is ende alder riipste ende hoet u van den arterien ende van den aderen ende corden. Ende sniit

alle weghe na die hertheit van den live nadat ghi siet dats te doen es. Dat opdoen vanden apostemen is menigherhande na die menichvoudicheit van den leden ende vanden steden daer si in siin want overal daert slecht is ende geen rimpen en siin daer salmen sniden lanc den rimpen [ende dair rimpen syn dair salmen sniden metten rimpen] sonder int voerhooft. Want alsoe als Avicenna seit volghede men den rumpen die int voerhoeft siin die wiinchbrauwen souten sincken ende vallen over die oghen. Ende daerom eest herde orbeliic dat die surginen conen anthonomien ende dier vint men herde luttel want si siin aldermeest leec ende ongheleert ende en kennen die besceidenisse van des menschen leden niet daer men apostemen moet sniden. Nochtan wil ic u leeren een besceidenisse vanden leden alle sonderlinghe daer apostemen siin die men sniden moet na die leere vanden ouden vroeden meesteren. Als die aposteme es int hoeft dan salmen sniden na der lancheit. Ende soude men sniden bi dat oghe soe soude men sniden dweers. Want die oghen staen dweers. Ende in die nase na der lancheit van der nasen. Ende in die kinnebac na der lancheit. Ende achter die ore sal men sniden na der lancheit effene want die stat is effen. Ende al dit mach men bekennen in ouden luijden om haer ruyschen die si hebben. Ende in die armen ende in die scenkelen ende in die dien ende in dien vede ende in den cullen ende in den lacerten van den buke ende in den rugge salmen sniden lanx ende in die handen ende in die vingheren ende in voeten salmen sniden effene na die lancheit onder de oxelen ende boven tgemacht dat siin die claporen ende bider stat salmen sniden ront dats dat yet begriipe van der dweersheit ende van der lancheit. Ende in die siden ende op die ribben siin dweers gheset. Ende voersiet alle weghe dat ghi niet en raect die pesen noch die lacerten noch die arterien noch die groote aderen. Ghi sult oec in die grote apostemen sniden grote gaten ende grote wonden ende in cleene apostemen cleene wonden. Ende Albucasim seit waer de huut van enen quaden sweere ghedunt ende doer gaet als een doeck ende al verstorven dan moet men sniden toten gronde want dat es een teyken dat die humoren

siin subtiil ende ghecorrumpeert ende en conen niet ghelosen van goeden vleesche om haar subtiilheit wille. Als ghi die apostemen hebt op ghedaen dan suldi al dat quade datter in es uut duwen ende den vingher daerin steken ende uut halen ende soeken alom met den vingher ende en sulter geen quaet in laten. Ja siedij dats te doen es. Nochtan segghe ic u dat waer die aposteme groot soe en seldiis niet tot enen male [al] uut doen maer allencken dat die sieke niet en sincopieere dats dat hi niet en valle in geen onghemac. Ende sonderlinghe waer die sieke cranck of herde out [of] jonghe kinder of vrouwen die kinder draghen. Daerna suldi hem binnen vollen met ouden linen doeken of met goeden cleenen werke ghenet in dat witte van den eyeren. Ende waert dat sake dat herde zeer bloede dan suldi nemen cout water ende wiin edic ende wit van den eyeren ende stelpet daer mede ende helpt u dit niet soe suldi doen als int proper capittel staet van den bloede te stelpen. Ende hoet u dat in die wonde geen water of geen edic of geen smout of geen vette dinc en come. Ende eest te doen te wasschen soe seldi sieden water met zeeme ende daermede wasset want dat wast ende mondificeert. Of men siede seem met wine ende wast daer mede want dat doet dat vlees vergaderen. Mer die wiin most siin stiptich of met zeeme ende met sarcocolle te gader ghemenct ende gesoden alsoe dicke als salve. Mer ghi sult dat zeem eerste sieden totdat dicke werde ende dan suldi daerin stroijen sarcocolle ghepulvert ende te gader menghen ende bi aventueren ten sal niet te doen wesen te wassen of te mondificeren. Mer men sal daerop legghen medicinen carnis cicaturam dat siin medicinen die vlees doen wassen tot dattet ghenesen is. Waer oec dat sake dat men die apostemen hadde op ghedaen eer hij riip waer om der occusuene die voerseit is soe sal men maken een broken dat siin plaesteren van taruwendunst ende van sape van eppen ende met seeme ende dat te gader ghesoden ende dat daerop gheleit dat digereert die materie ende resolveert ende mondificeert sanies. Ende weet dat [dit] es die rechte kennisse in achterwaren alle die apostemen na den werck ende na

die maniere van ripen. Daer om soe behout dit capittel met voersiennicheit want het es een goede heimelike behendicheit daer luttel goede surgien af weten noch en connen. Nu wil ic u scriven ende leeren die medicinen die de quade sweren ende apostemen doen uut breken. Dat es die wortel van maroscus ghesoden met water ende met seem ende maect plaesteren ende legse daer op die stadt daert alre haestichst es. Of ghi sult nemen mel anacordi ende olie ende morupec van elken even vele dat salmen altegader over tfier menghen ende daermede bestriken daerment wil doen uut breken het sal voetstaens uutbreken. Ende [dese] componite medicinen maecte almansar. Item neemt fermentum dats heefsel ende vitrum ende mostaertsaet ende duvenmes ende hoendermes of enden[mes] of mes van sporwaren Dit sal men al te gader menghen met doren van eyeren of met mostersaet- of hofkerssaet dat wael dic ghesoden ende maect daeraf plaesteren want het is sonderlinghe goet. Item ghebernt been [van] wat beesten dat gi wilt ende maect daer pulver of ende menghet met ouden swinensmoute ende legget daer op. Item neemt die keernen van appelen van peeren ende stoetse met seeme ende legse daer op het doet uutbreken. Ende wildiit sterker maken uut te doen breken neemt cantaride ende wriifse ontween met ouden olie smout ende [warmet een luttel ende] maect daer plaetseren ende legget daerop het doet herde wel uutbreken mer gi sult er toe doen wiinedic. Item neemt sal armoniacum ende vitrum ende flos eris van elken evenvele ende conficeert al met zeeme ende out oliesmout ende maecter of plaesteren ende legse daer op het is goet.

Capm. iiii van antrax van carbunculus die cueren ende die differencie.

Antrax ende carbunculus hebben grote besceidenis want antrax coemt van quaden ghemencden ende gheveniinden humoren ende daerom is hi herde sorgheliic. Ende carbunculus komt van heeten bernenden bloede ende dat quaet ende ghecorrumpeert is ende grof. Ende aldus ghedaen apostemen siin [root of] geel [of] groen of swart. Ende

Avicenna seit die rode es alder sekerste ende daerna die geel ende die swarte es alder quaets ende alder sorgheliicst ende daer en mach men niet af ghenesen ende sonderlinghe als si siin biden herten [of biden hersenen]. Ende Galienus seit lichteliic brenghen sulke apostemen quaetheit doer die arterien toter herten ende dan keert die sieke toter kelen aldat hi binnen heeft ende die sieke valt in onmachten ende dat siin alle quade teeken. Ghi sult dat weten dat dese apostemen siin gheheeten bonam vesicam. Ende van sommighen nijgra pustula ende in dietsche die kerschebloemen. Ende ghi sult dat weten int beginsel is cleenre minre dan [een] crocke ende is eerstwerven seer blauachtig daernaer root ende daerna swart. Nu suldi weten dat eerste remedie dat men daertoe doen sal dat sal siin dat men den sieken sal doen latenter ader in die selve side daer die aposteme staet ende doen houden subtiile dieten. Ende men sal hem gheven medicinen diet therte sterken ende conforteeren met vercoelnis die wel ruken als prumen garnaten die acetuns [syn ende appelen en peren ende hoenre kieken wel ghesoden met veriuse wijn edic. Ende men sal hem wel doen ruken welrukender dingen als rosen ende camphore]. Ende men sal hem gheven wiin met prume garnaten met tyenwerven alsoe veel waters ghemenct cout hi sal hem oec hoeden na siin macht van vleische [Ende en can hijs hem niet hoeden soe ete hi alsulc vleysch] als ic u te voren gheseit hebbe ghecruut met veriuse of met sterken wiinedic. Hem is oec herde orberliic goede trijakel. Waer oec dat sake dat hi altoes woude slapen soe sal men wecken met tamburen ende salse roepen met haren name. Men sal hem oec legghen plaesteren op therte van .j. o. rode rosen ende van al soe veel scandalen ende .ii. o. garstenmeels ende van .ii. dr. camphers ghedistempeert met rosen water. Is die aposteme van vore soe salmen die plaester leggen al om den navel op die borst. Is hi oec achter soe salmen die plaester leggen tusschen beide die scouderen. Op die aposteem sal men leggen plaesteren die resolveren ende doen rijpen ende uutbreken. Ende dat sal siin tarwendunst ende oliesmout ende sout te gader ghemencht of tarwe ghe\knuijt

op witte vighen met sempe of meel van liinsade. Of men stote vette vighen met vitrum ende legse daerop. Rosinen ghestoten met soute ende met olie van oliven doet uutbreken ende suvert. Ende doren van eijeren ghemenct met soute ende daerop gheleit is herdegoet ende doet uutbreken. Op den carbunkel sal men legghen een plaester van sape van eppen met seeme ende tarwendunst. Scabiose ghestoten ende gheleit op antrax siin toten uutbreken ende versterven binnen drien ueren ende geeft mense drincken met wijne soe purgeerse virus ende mondificeert antracem. Men seit dat die clene consolide die men heet medesuete ghestoten ende daerop gheleit verdriift antracem ende doeten ghenesen met eender goddeliker cracht. Mer mach hen oec doen ripen met plaesteren die ic hebbe gescriven int flegmon. Ende noch sal ic u scriven in den antidotarius van desen boec die speciael medicinen antrax ende carbunculus mede te doen rijpen. Ghi sult alom ende omme legghen medicine repercussiven. Ende als hi uutghebroken is dan suldien mondificeren metter medicinen die te voren gheseit siin ende cuereren metter medicinen die vleesch doen wassen ende die consolideeren. Waer oec dat sake dat ghi langhe merrede uut te breken soe suldi hem sniden ende dat quaet al uut duwen ende curreren alsoe als wi hebben geseit. Ic segge u dat voerwaer dat aldus ghedane apostemen als antrax ende carbunculus comen geerne in dien tiit van der pestelencien dan sienider vele.

Capm. v van herusipula [die cuere der of].

Herusipula is een herde quade aposteme gheveniint. Ende al is dat sake dat ic hebbe ghescreven besceidenisse int capittel van flegmon tussen flegmon ende herusipula. Nochtan wil ic u hier een luttel die redenen van den ondersceit overleggen hoe dat mense te bat mach bekennen die een voer den anderen. Ende daerom suldi weten bi wat teiken dat ghi sult bekennen flegmon voer herusipula. Ende ic segghe u dat der teiken siin vele ende openbaer want herisipula is root ende tonet hem open\baerliic.

Ende die rootheit van flegmon is groenachtich ende zwartachtich. Ende die rootheit van herusipula is ghemenct met geelre varwen als van sofferaen. Ende als men tast herusipula soe vergaet die rootheit te niet ende wert al wit ende daerna wordet al weder wit root. Ende herusipula is meer buten in die huut. Ende flegmon is diep in dat vleesch. Ende herusipula verbrant van groten hitten die huijt boven ende bladert al om. Ende die sieke heeft den rede veel sterker ende veel eer van herisipula dan van flegmon. Ende die sweer es veel meere dan van herusipula want die weede comt van den groten persen van dien gheswelle van binnen int vleesch van flegmon. Nu soe wil ic voert[an] swighen van der besceydenis van hem beiden want het mach wel ghenoeghen Ende wil die cuere van herusipula beghinnen. Daerom suldi int beghinsel den lichaem purgeren ende rumen met medicinen die coleram purgeren sonder veel hitte. Daerna legget medicinen die vercoelen sterkeliic. Ende doet alle dat ic u ghescreven hebbe in die cuere van flegmon nochtan seit Avicenna dat men moet herusipula meer vercoelen dan flegmon. Ende in flegmon behoeft men meer purgacien dan in herusipula dat is daerom dat die humoren ende die materie veel grover ende quader te digereren ende te ripen siin. Ende dic coemt herisipula van quader gheveniinder materien. Ende dan sal mense wederstaen met couden medecinen dat die gheveniinde materie niet weder in den lichaam en slae. Maer men sal legghen alom repercussive medecinen ende hoet u dat ghi die materie niet te zeer en wederstaet want het soude grote sweringhe maken of die aposteem soude werden heet of groen of swart ende soude beginnen te corrumpeeren. Ende als ghi ijet siet van allen desen suldise cureren met medecinen die mollificeren. Ende als ghi u ontsiet dat dat lit beghint te corrumperen soe seldien doen hicken met vliemen [of met eckelen ende setten echelen diet quade bloet uut zughen. Nochtan als die aposteme groot is ende tlet groot so salmen die diepheit metter vliemen] ende is dat lit clein soe en derf mens en niet [al te] dicke hicken metter vliemen.

Capm. .vi. van formien te curreren.

Formica is een clein pustula ende comen van coleriken materien ende coemt met juecsel ende met sterken sweer ende met hitten ende somtiit wa(n)delt ende breidet hem ende ulcereert die stat ende siin varuwe is gheluachtich ende siin substancie is bont ende swartachtich. Mer die wortel daer af is breet. Ende in alle formiken ghevoelt men steken of de mieren hadden gheseict. Ende Avicenna seit dat alle die apostemen die in die huijt siin ende wandelen die heeten formica. Ende haer cueren siin dat men den lichaem sal purgeren ende daerna sal men die stat vercoelen metten medecinen die ic u seide in die cuere van flegmon. Maer waer die stat gheulcereert soe en salmen niet vercoelen dan alom ende om. Ende op die ulceren en salmen geen molificatiif legghen dan alle weghe siccatiif. Ende daertoe is goet dese salve die ghemaect is van seruse ende litergierum gheconfisiert met oleum rosarum ende men salse purgeren met medecinen die colera purgeren.

Capm. .vij. de igne persico [dats quade vier].

Ignis persicus dat es een aposteme ende coemt met ioccele ende met groter sterker bernender hitten ende alle die stat wert ghebladert ende die bladeren siin al vol duns waters ende dat es al veniin. Ende sulc stont is alle die stat ghevarwet als assen of swart als colen of vael als loec. Ende aldus ghedaen apostemen siin sorcheliic ende siin geheeten dat helsche vier. Ende oec heet mense carbo in medecinen. Ende tussen ignem persicum ende carbonem is differencie. Nochtan siin si beide coleren citrini die brant is al vuer ende is ghemenct met melancolien. Nochtan in igne persico regneert veel meer coleram dan in carbone. Ende in carbone regneert veel meer melancolien ende daerom wert si swart als een coel. Ende aldus ghedaen apostemen siin herde sorgheliic ende daerom seint mense tot sinte anthonus van vionoys of [te Walcuort] tot onser vrouwen ten nijvele of tot sinte geertruyden of te lin\teren

tot sinte genoliven. Ende die men aldus voert toten sancten seit men dat si lesschen in .ix. daghen ende dat es scoen mirak[e]l [van onsen here god van hemelrike] of si sterven binnen neghen daghen. Maer ic darf wel seggen voerwaer dat men aldus ghedaen vuer wel mach blussen in .ix. daghen met medecinen of min. Daerom wil ic u leeren hoe mense lesschen sal ende ghenesen. Dat eerste dat men doen sal men sal den sieken doen laten dat quade bloet uut datter ghemenct es met quaden coleren ende men sal diep sniden daert verbrant es dat quade veniin datter in vergadert es ende doent uut loepen. Ende daerna salmen legghen plaesteren van couden medecinen ende al omme repercussiven als met bolus arminicus ende met rosewater ende met wiinedic of met groenen gallen ende met wiinedic of met anderen medecinen repercussive die voer gheseit siin ende die ic scrive in den antidotarius van desen boeke. Op den brant suldi legghen medicinen die den brant doen rotten ende weiken. Ende als die brant af is ende ghi siet natuerliic vleisch dan salmen op die wonde legghen medecine die sachteliic droeghen als es cetorum dat men maect van serusen ende van witter wasse ende van olie rosarum ende van een luttel camphoren ende dit seit RASIS. Item ghi sult nemen scoriam plumbum dat is ghebrant loot ende tsap van rase ende olie rosarum ende was ende wit hers ende maken daer of plaesseren. Item neemt flos eris .ii. dr. was [ende] wit hars van elken .vii. dr. flos eris seldi stoten ende dat ander smelten met een luttel olien ende dan flos eris dan daer in doen ende bestriken daer mede daert gheulserreert es dese selve cuere sal men in formicam miliaren. Of men sal nemen galle van eenen buck met sout ende met wiin ende wiinedic. Dit salmen al te gader sieden ende den ulcus daer mede bestriken. Item neemt die hoefden van ghesouden vissche met wiin ende met aterment ende wiinedic dit suldi legghen op die ulceren. Nu wil ic dat ghi weet dat formica is van drie manieren. De eene is gheheeten formica ambulativa. Die ander formica manducativa of corrosiva dats alleleens. Dat derde es gheheeten formica

mirialis of granosa dats oec alleleens. Ende men vindet serpigo ende impetigo. Ende ghi sult dat weten dat formica ambulativa of corrosiva of impetigo siin van subtiilre coleren ende serpigo is van grover coleren. Ende formica mortificativa of corrosiva siin oec van grover coleren. Ende formica granosa of miliaris die siin noch van alre groofster coleren. In allen desen mag werden ghemenct flegmon ende verbrande melancolien ende wert gheheiten ignus persicus of carbunculus of priema. Ende dit seit serapio ende galienus seit dat alle apostemen die corroderen siin van verbrander melancolien. In alle dese apostemen salmen int beghinsel die colere materie purgeren met colagogum dats met medecinen die quade coleren purgeren of met latene. Ende daerna salmense vercoelen als te voren gheseit is ende daerna alst gheulcerreert is sal men legghen medicinen die resolveren of dulceren tweewerven des daechs ende eenwerven des nachs. Ende ghi sult weten dat men sterkeliic sal vercoelen van coleren ende van bloede.

Capm. .viij. van noli me tangere [die] cuere.

Nu wil ic u scriven van enen ulcus dat gheheeten noli me tangere om ii reden. Die een reden si soe men hem meer roert ende handelt soe hi arger ende quader wort. Die ander reden is om dieswille dat is morbus contagiosus dats tonghemac dat van den eenen gaet opt dander als cremsel lasarie ende dies gheliic.

Nu wil ic u leeren den occusuene kennen van nolimetangere. Ghi sult weten dat nolimetangere coemt van tweederhande coleren van roeden coleren ende van verbrande coleren. Die verbrande coleren comen van buijten ende daerom maecse buten swarte corsten. Ende alsmen die swarte corsten afdoet soe vint men daeronder root vleesch ende hert ende dat is die rode colere die niet verbernt en es. Ende ghi sult weten dat eerstwerven is ghescapen als een buijlken ende daerna wordet ulcus corrodens ende begint te corroderen ende wast int aensicht bider nasen. Ende ghi sult weten dat cancer meer corrodeert in enen daghe dan noli me tangere in tien daghen. Ende lupus meer in enen daghe

dan cancer in eenre maent. Miin eerste raet is dat ghi den sieken sult doen laten die hoeftader en daerna die materie doen vergaderen met oxisakere of sieroop acetens ende purgeeren met colagogum ruberbarum ghetimpert met gheitenweije ende mondificeert die humoren die bereet siin te bernen als bloet. Ende die coleren des derden daechs doen stoven met couden cruijden als [violetten cruut] nasscade witte wilghen bladeren wiingaertblaen ende papelblaen. Ende als hi uten stoven gaet suldi hem gheven goede triacle al soe veel als een swart tarnois mach weghen met wine daerin ghesoden sal siin liinnaria dats wilt vlas. Daerna suldi opdoen die corste ende sulter oplegghen pulver dat sal siin ghemaect van salgemma ende assen van ouden wiingaert rancken en sult al om ende om smeeren met popeljoen des ander daghes des morghens seldi weder die corst af doen ende wasschen metten sape van wegheblaen of met lauwen wiinedic. Ende daerna seldi stoten die blader van weghebreen of die blader van taxom barbatum met mastike. Item wast dat ulcus dicke met siins selfs orine ende daerna tempert aterment ende wiinedic tegader ende dropt daerop met eenre veren ende dan legt daerop taxum barbatum met mastiic ghestoten .ii. werven des daechs. Ende is dat sake dat ghiis aldus niet en coent ghecurreren dan suldi nemen aterment ende ongeblust calc ende tartrum van elx even vele ende maken daer af pulver en timperent met loeghen van asschen van [ouden] wiingaertrancken soe dat te dic noch te dunne en es ende leggent daerop alle den nacht ende salvet alom ende om met popelgoen Ende des ander daechs es daer veel corsten op die doet af ende timpert dan weder sal gemmen met sape van weghebreede [bladen] ende leggent daerop. Ende daerna suldiit wasschen metter voerseider loeghen ende sult stoten wegheblaen ende dat sap een luttel uutwringen ende dan suldise daerop legghen ende dat suldi negen daghe doen. Ende als die aposteme es ghemondificeert soe sal dat vleesch root siin. Ende soe sal daer uutdrupen bloetachtighe dropen ende dan suldi stoten liinaria ende sulse daerop legghen al metten

sape want het es sonderlinghe goet teghen noli me tangere te curreren als hi ghemondificeert is. Ende des ander daechs suldien wassen met der voerseider loeghen ende sulter op leggen pulver van rose ende van wieroec ende van mastiic. Ende als die ulcus ghevult is van goeden vleesche dan suldien consolideren ende ciicatrieren alsoe alsmen in die ander apostemen gheseit heeft ende die sieke sal hem hoeden van wiin ende van starken drank ende van allen somer coleren ende van allen vleisch dat melancolie genereert als runtvleesch geiten hasen gansen herten ende anden ende desgheliic. Ende hi moet scuwen alle dat die maghe rau helt ende verseren dat goede digestie maect als goet tarwenbroot jonghe hoender kieken ende die wael ghesoden ende alle sal siin cout ende ghetimpert. Ghi sult u hoeden dat ghi dat onghemac nerghent en ruert dan metter medecinen.

Capm. ix. van herpos estiomnes dats die wolf.

Herpos estiomnes es een herde quade aposteeme ende es te segghen dat hem selven eet. Noch anders est gheheeten lupus dat is een wolf. Ende lupus coemt van herisipila die te voren gheweest heeft ende niet en heeft gheweest ghetempert ende daerom eest thelsche vuer of sinte anthoniis vuer ende coemt van heeter bernender coleren ende ghecorrumpeerder die ghetoghen es toten leden daert corrodeert ende eet ende breit hem starkeliic al corroderende. Ende int beginsel voelt die sieke grote steecten met bernender hitten. Ende als lupus verandert [so is hi blaeu] es soe bekennet men dat [tlet] hart is ende swart ende diep ghecorrodeert es. Ende dan moet men haesten tangherliic te cautriseren met gloijden jseren of men legghe daerop sterke medecinen die mortificeren als arsenicum sublimatum of realgar ghereperreert. Ende ghi sult weten dat men realgar aldus sal reperreren men sal nemen .ii. jseren platen of coperen ende salse gloijende heet maken ende sal dien realgar daer tussen legghen ende latent droeghen. Ende aldus sal men doen .iii. of vierwerven daermede salt blesschen ende verliesen siin veniintheit ende sal goet siin mede te mortificeren lupus cancer ende fiste\len

ende noli me tangere ende alle quade onghemake. Ende dan suldi legghen al om ende om repercussiven ende ghi sult nemen mose van wiinedic ende menghet [ende salve] daer mede al om. Ende alst swart es [ende weec] soe suldi daerop legghen sulpher met boteren ghemenct totdat die swarte corsten al afvallen. Ende dit suldi doen totdat dat quaet [doot] vleesch al af is ghevallen ende dan suldiit wassen met water ende met wiinedic ende dan suldien curreren met medecinen die vleesch doen wassen. Ende en haest men niet tangherliic te succureren ende te helpen hi soude al te zeer corroderen ende breiden. Ende ic segghe u dat voerwaer dat dit is dat beste dat men daertoe doen mach van curen dat is met arsenicum sublimatum want in herpes estiomnes doet voetstaens verdriven die sterke bernende steken ende scier maket een ander apposteme. Ende herpeten mortificeret ende beneemt hem te breijden. Ende alst al gheseit es soe is die cuere van cancer ende van herpeten alleleens

Capm. .x. van couden apostemen ende [die] sinia [hieten].

Nu hebdi ghehoert alle die occusuene ende besceidenis met haren teiken ende die cueren van den heeten apostemen. Nu wil ic u voert scriven van couden apostemen ende eerstwerven van sinia daer ghi af hebt ghehoert int beginsel die teiken van den apostemen. Ende ic segge dat men int beginsel den lichaem sal purgeren met medecinen die flegmon purgeren. Ende is die lichaem herde seer vervult soe suldien laten ende sulten doen hoeden van veel etens ende van veel waters te drincken ende van alderhande spise die flegmon voeden. Ende dan suldi die aposteme cureeren ende die medicinen moeten dan siin van natueren datse verdroeghen ende resolveren. Ende men en sal niet wederstaen met couden medecinen die droghen ende repercussiven als die heete aposteme int beginsel mer medecinen die resolveren. Ende die medecinen die daertoe herde orbaerliic siin dat is loeghe van asschen van wiingaertrancken ghemenct met wiinedic ende I sponse daerin ghenet of eenen doeck .ii. vout of .iii. ende daerop gheleit of

men nette sponse in seepwater of in aluijnwater. Ende de medecinen die ic gheproeft hebbe siin herde goet ende orbaerliic dat is aluijn mirre ende sout ende sulpher al te gader ghemenc met olie rosarum ende wiinedic ende oude gheitenstront is herde goet met edic ghetempert ende soe is coijenstront. Men sal oec nemen coelen ende dille ende alsene ende siedense in water ende netten daer een sponse in ende legghense daerop. Of nemet aloe ende sofferaen ende bolis armenicus ende achacie ajuijn ende mirre ende conficeert al te gader met wiinedic ende coelsade. Of make een plaester met bolus [armenicum] ende olie ende sout. Ende men salt alsoe binden dat die bant die aposteeme begriipt al om ende om soe dat die aposteme niet en sincke die materie [ter ander siden wert. Ende] in die middelt van der aposteme salmen strecken ende binden. Ende ghi sult weten dat in die aposteme van rechter natuerliker flegmon sien gaderen selden quaet mer si worden alre dicste te niet gheresolveert. Ende waer oec dat sake dat mense niet en conste [te niet] doen gaen met medecinen die resolveren soe suldi u pinen te doen rijpen. Ende dat siin die medicinen die ripen doen apostemen van flegmon ende oec van melancolien ende alderhande coude apostemen die van couden humoren comen. Ghi sult nemen dat sap van vliere ende van adeke ende van parellen ende van loeghenstocken ende vanckel ende siedent wel met dianteijt ende met zeem ende met olien ende met boteren altegader dat doet apostemen utermaten wel ripen Item die blader van poerloeke ende van cardum benedictum ende die wortel van bismalven ende alsene. Ende als dit altemael is ghesoden in water salment stoten met swinensmoute ende dit is een weerdich maturatiif. Ende ghi sult weten die herden apostemen en sal men niet plaesteren met medecinen die herde heet siin ende herde droeghe want si souden noch droger werden ende herder mer met medecinen die molificeren doen ende dissolveren als march van herten ende van runderen van calveren van bucken van leuwen mer men salder mede men[ghen] storax liquida.

Capm. .xi. van cancer ende saphiros van beiden [die differencie].

Als ghi vint een herde aposteme van swarten coleren soe is hi gheheeten saphiros of cancer mer daer is differencie tussen want in den cancer ghevoelt men sweer ende weedom ende gheswelle slaet [ende] alom ende om daer legghen aderen al[st] warent voeten [van spinnen of] van creeften ende die siin swartachtich of groen. Ende dit en es niet in saphiros want saphiros en heeft gheen ghevoelenisse of sweer. Ende ghi hebt gehoert die cueren van cancer ulceratim int proper capitel ende dat is u ghenoech. Mer ic wil u scriven die cure van sephiros. Ghi sult int beginsel den lichaem purgeren met medecinen die swarte coleren purgeren ende ende doen hoeden van spisen die swarte coleren voeden. Ende daerna suldi beginnen te werken in den aposteme met medicinen die resolveren ende versachten te gader want men behoevet niet dat ment cureert simpele met dien dat resolveert ende verdroecht want het soude worden hert als een steen ende dat subtiil is soude te niet gaen metter resolucien ende dat grof is soude metter droecheit werden hert als een steen. Ende hi sal hem oec hoeden van baden want dat bat resolveert die subtiil materie ende die dicke materie maket hert. Ende die medecinen die resolveren ende sachten tegader dat siin die medecinen die ic alre gheseit hebbe als alle die smoute die marghe ende die saden van venigrecum ende van liinsade. Item armoniacum bidellum storax ende lapdanum ende out olive olie ende olie van lelien ende dies ghelike. Ende int leste soe gheliict die cuere van sephiros de cuere van scroffelen. Ende daer om laet u duncken die curen van sephiros als ghiis hebt te doen ende soekentse int capittel van den scroffelen.

Capm. .xii. van bubo dat siin claporen.

Bubo is een aposteme die gheerne coemt onder doxele of [in] inguine dats boven den ghemachte. Ende dicwil wort men daermede bekeert van heeten onghemaken. Ende daerom en sal men niet weder staen met medecinen repercussiif dat haer materie niet weder en keere toten edelen

leden principael ende currumpeerse. Want bubo die onder oxel coemt haer materie coemt uter herten [ende diese repercusseerde si soude weder keren toter herten] ende souden den sieken doen sterven. Ende bubo coemt neven den ghemachte haer materie coemt uter lever. Ende diese dede wederkeeren met medecinen repercussiif haer materie soude wederkeeren toter lever ende soude die lever doen verherden ende doen hebben die quade geelsucht of die materie soude wederkeeren ten gemachte ende soude die cullen doen swellen ende corrumperen. Daerom suldi u hoeden dat ghi niet en legt medecinen repercussiif. Ghi sult weten dat dese aposteme is gheheeten na enen voghel ende bubo dats een ule die bi nachte vliecht. Ende metten daghe leit hi verborgen in sinen nest alsoe leet dese aposteme diep ende groot ende hert vergadert. Ende haer materie is uten edelen principael leden verdreven met groter verbernender hitten. Nu suldi weten die cuere. Ende ic seg u dat boven alle dinc soe suldi ierstwerven den lichaem purgeren ende suveren. Ende siin diete sal siin subtiil. Ende ghi sult [en] doen laten op die hant die leverader op dander side van der aposteme. Ende dan suldi u pinen die aposteme te resolveren met medecinen die sachteliic resolveren ende sulc stont doet resolveren olie van camomille alleene. Ende hoet u dat ghi niet en piint te resolveren ghi en hebt den lichaem eerst ghepurgeert met medecinen of met laten. Want het waer te ontsiene dat daer veel humoren toe mochten trecken. Ende is dat sake dat na die materie niet en worde gheresolveert ende die hitte meerdert ende begint te slane dan siidiit seker dat sanies daerin begint te vergaderen. Ende moechdi u pinen te doen ripen ende dan op te doene. Ende ghi sult maken een ronde snede ende sult cureren totdat hi ghenesen sij. Ende is dat sake dat ghi en aldus niet en cont ghenesen soe suldien cutriseren met gloyden jseren of sulte cureren met sterken corosiven als arcenicum sublimatum met gheblusschen realgar als te voren gheseit is. Ende ghi sult weten dat bubonis siin claporen in duijtsche ende in walsch.

Capm. .xiij. testudo dats een bollior.

Testudo is een bolloijr in walsche en dat coemt gheerne kinderen int hooft ende is quaet te ghenesen want het heeft enen sack als die scrofelen ende glandelen daerom moet men querteleren ende den sack al uut doen want bleve daer yet van den sacke soe en mocht niet ghenesen ende daerom salment dan corroderen al uut met corosive.

Capm. xiiij [van bossum] dat is den cossum.

Bocium is een vleeschachtighe aposteme ende coemt in die kele ende is gheheeten in duiitsche croppen onder die kele ende coemt aldermeest den wiven aen ende is gheheten der onder huit. Nu suldi weten dat sulc comet van natueren ende sulc van aventueren. Albucasus seit dat dieghene die van natueren coemt ende mach men niet ghenesen noch en besciet geen medecine. Maer die comt van aventueren die mach men ghenesen op dat hi clein is. Ende die cuere is datmen sal sniden ende metten sack uut trecken soe datter niet en blive vanden sacke. Dan seldiit naijen ende daerop legghen werc ghenet in dat witte van den eye of in water of in wiinedic dat die humoren niet doer en trecken ende dat bloet dick werde daerna cureret totdat ghenesen sij. Maer ghi sult u hoeden dat ghi niet en sult sniden met jser daert in pesen es [vergadert] ende in aderen ende arterien ende oec in geenen groten bocium. Mer men sallen wederstaen metten lichaem te purgeren. Als ghi beghint die flegmon te purgeren asetosum (?) Ende dat is pulver van turbit ende hi sal luttel eten ende drincken ende hi sal hem hoeden van water te drincken ende van alderhande grover spisen die node smelten in die maghe ende die cout siin. Ende siin spise die sal siin wel ghesoden ende wel ghebraden. Ende siin broot sal siin wel ghehovent ende licht ende siin vleesch sal siin van jonghe hamelen j jaer out ende gheiten ende kieken ende paertrisen ende dies ghelike ende haren wiin sal siin root ende claer ende van goede roke ende smake.

Capm. .xv. van nata [die curen].

Nata is een gheswel alsoe groot als een campernoel ende is van overtolighen vleesche ende moru ende en sweert niet noch en doet niet herde seer noch en is niet heet noch en slaet. Ende sulc werden alsoe [groot datse meere worden dan] als eens mans hooft of dan enich ander lit dat een mensche heeft. Ende brunus longobrunensis [seit] dat een quam tot hem te beloynien die hadde natam in siin scouderen op siin assele ende doen hem brunus sach waende hi dat hi een cussen hadde op siin scouderen. Doen hiit ontdecte ende sach dat onghemac doen ontsach hiit hem te onderstane omdat soe groot was ende senden weder tot sinen heere ende ontseiden. Ende hi ginc tot enen surgiin die hi wel kende ende die ghenas hem herde wel ende hi deden weghen ende hi woech .vii. lb. Mer des en vint men niet vele. Ende die cuere van hem es dat men sal sniden al om ende om ende om [of] villen ende daerna sal men herde wel cautriseren met gloijden isere om dat bloet te stelpen. Ende het soude rechte voert weder wassen ende wert niet ghecautriseert. Hadde oec nata al te groote wortelen soe waert vreese te sniden. Nochtan salment half afsniden ende die ander helft cautriseren. Ende sulc hebben die wortelen soe clein ende soe subtiil dat se hangen als cullen ende dan en derf men [se] niet villen [mer] al te mael of sniden met enen breeden gloyden iser tot neven den lichaem. Ende ghi sult u hoeden dat ghi niet en sniit die nata die swartachtich is ende luttel ghevoelenisse heeft want het is een aposteme cancrosum.

Capm. .xvi. van scrofelen ende van gla[n]dulen.

Scrofelen comen gheerne in den hals onder die kele ende onder de oxele ende boven tghemachte ende comen van quaden digestien. Ende Avicenna seit datse nerghent om en siin gheheeten scrofelen dan datse veel ghevallen den verkenen om haer geellicheit ende om des wille [dat] van een waster vele. Ende als onder die scrofulen wassen int smenschen lichaem onder dinghen die den scrofelen gheliic siin als glandelen nodus bubo testudo bocium cancer. Ende haer der alder differencie wil ic u doen

verstaen in dien dat ghi ghenoech doet denghenen dier [u] af vraghen. Daerom seg ic u dat die scrofelen hebben tbeste diverse van den glandulen want scrofelen houden hem al te gader ende si en siin niet ghesceiden van den vleesche maer si siin daerin ghewonden alte male ende met groten sweer. Glandulen dat siin clieren dier isser luttel goet int ghetal. Ende al tast mense si en doen niet seer. Ende men doese gaen van der eender stat tot der ander [als] of si van den vleijsche gesceyden waren want si en hebben gheen wortelen noch beginsel int vleesch. In die glandulen is meer flegmon dan melancolie. Ende [in] die scrofelen regneert meer melancolie [dan] flegmon. Ende ghi sult weten dat nodus heet in dietsche overber ende is ghesceiden van den anderen ende coemt alre meest in den rugghe of in die hande of in die voeten. Ende oec comet geerne in die wonden van den gheweere ende daerom en hevet gheen ghevoelen ende en doet enen niet (zere). Ende het is ront ende herder dan enich van den anderen sonder cancer. Testudo heeft oec besceidenis van allen den anderen die voergheseit siin want het is meerder ende moruwer. Ende dat meeste deel daeraf coemt van fleuma ende dat minste deel daer het af comen mach is melancolie. Bubo heeft oec besceidenis van alle den anderen. Want ten is niet ghesceiden van den vleesche mer het is daerin ghewonden sterkeliic als die cancer ende en coemt nergent elre dan onder doxele ende nevent tghemacht ende is gheheeten bubo na den voghel ule om datter veel heeft ende een groot hooft ende bi nachte vliecht ende des daghes leghet verborghen in siin holen. Alsoe heeft deze aposteme een hooft uutgaende ende diep int vleisch verborghen ende houter in herde vaste ende comet in die verkens stede als onder doxel ende neven tghemachte. Bocium heeft oec besceidenisse van alle den anderen want het coemt alle weghe onder die kele ende wast ende meerdert dat die ander niet en doen [ende het wast] van overtoligher couden versche vleesche ende fleumatiick is dat coemt vanden hersenen dalen drupende onder die kele van reuma ende die aposteme ge\valt

meest in die landen die droeghe siin ende viscous ende luttel wiins drincken ende water herde cout ende dat drincken sonder wiin. Ende dat is int gheberchte ende in calaberen ende in dier ghelike. Ende dairom suldi weten ende merken dat van allen desen apostemen die voer ghenoemt siin soe si moruwer siim soe si meer hebben van fluijmen. Ende oec siin sulc dat si houden van bloede ende die siin rootachtich ende sweeren zeerder dan dander doen ende die ripen dicke ende trecken te quade ende die ghenesen. Cancer heeft oec groot besceidenisse te bekennen tegen alle die ander die voerseit siin ende dat vindi int capittel van cancer. Nu hebdi wel ghehoert die differencie van allen den apostemen ende haerder alder cueren sonderlinghe. Ende nu wil ic u scriven die proper cueren van den scrofelen ende eerstwerven sonder sniden. Ende ghi sult oec weten over waer dat een ghe[recht coninc] is in vranckeriick dat ghi metter cracht van gode al ghenesen doet. Ende daerom seit men alle kerstenheit dore dats coninx onghemac van vranckerike. Nochtan en scrivet[gheen] auctoer in sinen boeken. Mer ic hebber menich ghesien overbarch die ghenesen waren des coninx weghen van vranckerike.

Capm. .xvij. van den scrofelen te cuereren sonder sniden met medecinen.

Scrofelen te ghenesen sonder sniden seggen alle die oude vroede meesters in den beginsel sal men den lichaem purgeren ende een luttel goets doen eten ende drincken ende groten hongher doen overliden. Ende den lichaem te purgeren sal siin in twee manieren. Dat sal siin met medecinen die camer doen hebben ende met latene. Ende die proper medecinen die de camer doen hebben dat siin die de grove fleuma purgeren als pulver dat men maect van goeden turbit ende gingebar ende sucute want alsoe als avicenna seit het en verhert noch ende verliest die darmen. Ende ic segge dat niet so goet en es als vemitus dats die maghe te rumene met keerne ter kelen ende te laten die hooftader. Men sal oec doen overliden groten hongher ende daerna niet laten sat eten. Noch hi en sal niet eten

grove spise noch water drincken hi sal hem hoeden veel sprekens ende lachens ende dies ghelike want van alsulken dinghen trecken veel materien daertoe ende hi sal hem hoeden soe hi meest mach van hooft sweer. Ende als hi slaept sal hi siin hooft leggen leeghe ende niet hoghe. Ende Avicenna seit dat ventosen niet orbaerliic en siin denghenen die scrofelen hebben want si en conen niet getrecken uut den scrofelen. Mer sie trecken meer die materie toten scrofelen ende maken se grover. Als dat es ghedaen sal men beginnen aen die scrofelen te werken. Ende dat es met medecinen die tegader resolveren ende molificeren als fenigrecum ende metten sade van malvavistum ende van liinsade [ende van lelien] ende met alrehande marghe ende smout [ende] dat beste smout dat is van beeren ende van leuwen van dassen van wolven ende van vossen. Ende dit siin die medecinen die noch sterker resolveren. Armoniacum galbanum bidellum storax mastiic ende laudanum. Ende ghi sult u oec hoeden dat ghi niet en selt resolveren met medecinen die droghen want die dunne materie ende die subtiile soude te niet gaen ende die grove soude werden hert als ic hebbe gheseit. Nu wil ic u scriven die composite medecinen die gheproeft siin ende die sonderlinghe goet siin alle herde dinghen mede te resolveren binnen drien daghen of binnen een weke ten lanxten ende dit seit Galienus in thotagenis. Neemt mostaert netelsaet sulpher seescuijmen aristologie van elx. i. dr. bidellum armoniacum out oliesmout ende was ende maect daeraf een plaester. Item diapulon is goet dat die oude meesters plaghen te maken. Neemt litergierum ghepulvert .i. o. ende doet in een panne ende doeter toe .iii dr. olismout ende menghet tegader in een panne ende doet over een cleen vuer ende latet suverliic sieden soe dat niet en berne tot dat litergierum ghesmolten si ende daerna nemet tsap malvavisce .j. o. ende liinsaet ende venigrieck elx .ii. o. ende menghet altegader ende siedet totdat begint te dicken dan doet van den viere ende rueret totdat cout es ende dicke ende dan maecter af trosisken ende houdet totdat ghiis te doen hebt. Item een ander plaester dat

wonderlike goet es om te resolveren neemt picis liquide ende out oliesmout ende duve mes ende aluimen tamini ende die wortel van capparis ende verkenssmout van elken even vele. Dit salmen altegader in een panne doen over tvier met seeme ende maken daeraf een plaester. Item farine arabi farine fabarum out geitenmes van elk .ii. o. verkenssmout .½. o. ende dit salmen altegader conficeren met zeem of met orinen of met wine[edic] Item geitenmes met wiinedic ghemenct es goet ende scapenmes es goet. Item een plaester dat gheproeft is ende dat herde goet is tot allen herden apostemen armoniacum bidellum ende galbanum ana doetter toe sulphur ende maect daeraf een plaester. Dit mach men oec alleen doen met armoniacum. Avicenna seit dat een wonderliic plaester is die men maect van der wortel van lelien ende liinsaet ende duven mes alst men altegader conficiert met wine. Is oec dat sake dat dit al niet en besciet soe moet men met iser daeraen werken sal die sieke ghenesen. Maer dat moste siin een goet meester ende gheproeft. Als die scrofelen siin in den hals onder die kele. Ende nu wil ic u voert leeren hoe men werken sal met sniden.

Capm. .xviij. van den scrofelen hoe men werken sal met sniden.

Int beginsel sal men die scrofelen nemen metter [eenre] hant ende houdense vast ende dan sniit die huijt op die scrofelen na der lengden van den lichaeme. Ende hoet u dat ghi niet verder en sniit dan si gaet die huijt op van den scrofelen want waer dat sake dat daer die sack waer ghesneden soe soudse men herde qualiic uut moghen trecken Ende dan ontpluijct beede die siden met scerpen haken ende vilt af al om ende omme den sack van den scrofelen. Ende dan neemt dese scrofele met enen hake ende trekse uut alte mael gheheel soe dat er niets in en blive opdat ghescien mach weder van den sacke noch een clein scrofelken. Ende waer dat sake dat u dat bloet lette te werken soe vullet die wonde met medecinen die bloet stelpen. Ende als dat bloet is ghestelpt dan suldi nemen waer af is iet in bleven van den sack. Ende is daer iet in bleven soe en suldi daer niet meer met

jser in werken om die vreese van den pesen of van arterien mer gi sulter in legghen sterke medecine ende corosive totdat al verrot es datter in bleven is ende dat te niet gaet of die scrofelen souden weder wassen. Daerna suldi daerin legghen botere totdat die corsten al verrot siin ende dattet quaet gheeft. Ende als die scrofele is wael ghemundificeert dan suldi u pinen te consolideren. Ende ghi sult oec weten dat sulke lieden siin die liever dat onghemac hebben te draghen dan hem te laten helpen omdat si dat sniden ontsien of datse gheen goede meesters en vinden. Ende daerom dieghene die dat sniden soe ontsien sal men dese cuere doen. Men sal legghen op die scrofelen corosiif dat die huut doet vleyschen als duvenquaet of met cantariden ghemenct met edic. Ende als die huut af is suldi daerop leggen sterke medicinen die rotten doen ende te niet gaen als calc viva ghemenct met seepen of met dies ghelike. Ende dit is een experment dat herde goet is. Neemt calcis vive .ii. o. arcenici citrini .ii. o. realgar .½. o. dit sal men al stoten ende menghen met seeme ende maken magliones totdat des te doen es ende die huut af es ghevleescht soe legt die medecinen daerop ende siit neerstich ende repercusseerten al om ende om met couden medecinen. Ende doet den sieken hoeden dat die medecine niet af en riset op een ander stadt ende dattet tvleijsch niet en verberne daert niet te doen en es ende dect den stanc al omme ende omme voer den scrofele met wasse of met deeghe daer maect enen rinc af daer die medecine in ligge. Ende hoet u dat die scrofele niet vast en clevet ende gheknocht [sy] aen pesen of aen arterien want dan en besciet dese sterke medecine niet men mocht er niet uut hebben sonder grote quetsinge ende scade van den leden noch met snidene. Ende als die scrofele is ghecorrumpeert ende gheconsumeert ende verbrant dan suldise met botere ende met speeksel doen rotten dat verbrant met sterker medecinen ende [die] corsten af doen vallen. Ende men moet [voir] sien dat die sterke medecine niet te veel noch te luttel en si want hoeveel datter siin sal

te punte des en can ic niet ghescriven besceideliic mer dat leghet aen den meister van besceidenisse die wel kent die stat ende disposicien van den onghemaken ende die sterckheit van medecinen ende des gheliic. Ende dat aldersekerste dat men doen mach dat is datmen die sterke medecine dicke vernieuwe met een luttel daerop te leggen dan tot enen mael [te] vele. Het ghevalt oec dat men vint scrofelen ghemenct met [bloede] die te quade willen trecken ende die sal men doen ripen met liinsade ende met fenigriec ende met dies ghelike. Ende daerna suldise op doen ende in die wonde een wieke doen ghenet in sterke medicine soe dat alle die overtollicheit uut corrodeert ende dan dat verbrant is met der sterker medecinen sal men doen af rotten met soeter boteren ende daerna cureren met medecinen die daer orbaerliic toe siin daer men ander wonden mede cureert totdat si ghenesen siin.

Capm. .xix. van glandulen te cuereren met snidene.

Nu suldi weten dat gla[n]delen siin clieren ende nodi dat siin overbeene die en sullen anders niet worden ghecureert dan met sniden als ic te voren gheseit hebbe van den scrofelen. Den glandulen en sal men anders niet doen dan mense sal op sniden ende uuttrecken. Mer die overbeen die men heet nodus die mach men int beginsel ghenesen sonder sniden. Ende dat sal siin dat men sterkeliic daerop sal dwinghen met groter persen ende wrijven sterkeliic soe langhe dattet al te niet gae ende die stat al idel siin ende effen. Ende daerna salmen daerop leggen van medecine stiptich ende dat is [als] aloe ende acacie mirra ende olibanum sarcocolle ende dies ghelike. Ende dese medecine salmen pulverseren ende sal dat pulver menghen met den witte van den eie of met wiinedic of men sal daerop maken plaesteren ende daerop leggen ende bindent sterc ende latent daerop liggen ende dicke vernieuwen of men make een plate van loode ende bintse daerop wel vaste ende laetse. aldus langen tiit ghebonden want het es herde goet.

Capm. .xx. van exteroghen te cureren.

Clavus dit is een exteroghe in dietsche ende in walsche heetet vinnit dagutse (?)

ende is een hert vleesch als enen nagel ende wast geerne aen die voeten of aen die teen. Ende het let den mensch herde seer aen siin gaen. Ende dit is die cuere daer af men salt al om ende om of sniden ende dat herde doen sceiden van den vleesche ende allencken af lichten ende uut den vleesche trecken ende dan cautriseren met enen heeten jser of legt in die wonde een luttel ongheblust calck ghemenct met moruwer seepen ende met capittel ende daerna salment versoeten met soeter boteren of met verschen swinensmoute totdat die corste dier verbrant is afvalle ende dan curreert alsoe u dunct dats te doen is si siin sere volliic ghenesen. Item exterogen of doren af te doene sal men den voet ierstwerf wassen ende weiken in warm water ende honich ende dan salment boven een luttel op scaven of sniden ende dan sal men op dien doren leggen een plaester van onghepiinder hersen op een leder.

Capm. .xxi. van allen ghebroken leden [ende ghemeenlic te cureren].

Ghy hebt ghehoert van den wonden ende van den apostemen. Nu wil ic u scriven van allen den ghebroken leden die uten gheweere siin ende van den ontsetten leden. Ende segge dat miin meeninghe ende ghedochte daertoe te cueren es dat men dat lit gerechteliic sal vergaderen ende suverliic ende wel houden met binden ende dat waert ghe[res]taureert met porro sarcoydes dat is metten knoope die de been tegader doet knopen ende vesten ende daerom wil ic [u in dit] capitel corteliic voerdencken ende leeren van allen den ghebroken leden hoe ghedaenwiis dat mense sal rechten ende vergaderen ende restaureren. Mer ic wil eerstwerven haer teiken aensien dat er niet in en come grote twyfel ende dolinghe van den onbesceiden meesteren ende onkonstighe. Ende daerom seg ic u dat als enich lit ghebroken is het toent hem openbaerliic ghenoech want het is goet te tasten ende te siene. Want het hevet op die ene side ene hovel. Ende op die andere side een dal. Ende alsment neersteliic tast soe hoert ment lude cassen ende die beene die ghebroken siin tegader clateren. Daerom als ghi dit siet dat een lit ghebroken is soe en suldi boven enen dach niet beiden te vergaderen. Want soe ghi langher beit soe het swaerder sal

siin ende herder te vergaderen ende te restaureeren want die beene verherden ende men en soudse niet moghen rechten noch vergaderen het en soude siin met overtolighen trecken ende dat en mochte niet wesen sonder vreese ende dat oec langhe te vergaderen ware daer mocht veel quaets af comen als apostemen ende dies ghelike. Alle die manieren van den trecken ende vergaderen. Dat lit sal men nemen met beiden handen ende in beide die siden van den leden ende sueteliic trecken ende recken soe dattet een deel wart ghevoecht met den anderen. Ende dat sal men doen herde suverliic want woudement met crachte doen het mochte daeraf apostemeren. Ende daerna suldiit tlit tasten oft effen staet ende dan salment binden met sachten lusschen dat die sieke geen pine daeraf en ghevoele. Ende men en salt oec niet soe slap binden hi en ghevoelt niet [Ende recht] daert ghebroken es daer salment sterkeliic[er] binden bet dan daert ghesont es. Ende soet vorder gaet van der broken soe ment slapper binden sal. Ende ghi sult u ghevoech nemen in beiden siden van den ghesonden. Ende der lijtschen sal siin drie of viere na dats te doen es. Ende die veeschen sullen siin teghen dat lit is groot of lanc of cort. Ende Galienus seit in die borste sullen die lasschen siin groot mer dat en sellense niet in die hant of in die vinger. Ende hi seit oec tot allen staden sullen die veesschen siin soe sy breetste moghen. Ende men sal hoeden datter niet in ghevouden en sal siin. Ende op die veesschen sal men legghen spaenre om datter gheen hovel en blive in die broke op dat niet en es gheapstumeert noch gheswollen. Albucasus seit als een ghebroken lit groot es dan en sal men die spaenre niet af doen binnen .vij. dagen of meer teghen dat men versekert es van heeten apostemen. Ende die spaenre sullen siin behendeliic ghemaect ende subtiiliic ende sullen siin van dunnen houte of van wilgenhoute ende dies ghelike. Ende die lencte van den spaenderen sullen siin na die grootheit of na die cleinheit van den leden. Ende dat een spaen en sal niet lig\gen

van den anderen niet breeder dan enen vingher breet. Ende daerna suldi binden die spaenre nadat ghi ghesien hebt met cordekens ende met pipen wreijelen ende niet te vaste want het mochter of ontsteken. Ende waer dat sake dat dat [ghesonde] vleijsch worde ghequets met den enden van den spaenderen soe suldi overbinden die spaenre met werke of met dies ghelike. Ende Avicenna seit dat men niet en sal haesten die spaenre af te doene tot dier tiit dat die ghebroken beene worden gheconglutineert ende gheneest soe dat om die crancheit van den leden dat ghebroken is dat dat lit niet crom en blive. Maer het is beter dat si daerop blive langher dan haer behoerte is dan dat mense af dede eer eert haer behoerte ware. Ende tot hoe menighen daghe dat men se ontbinden sal sal men versien of dat lit heeft enighe sweer of groot jucsel of enighe heete aposteme. Ende siedi dat daer gheen en siin soe en derfdiis niet verbinden voer des derden daechs. Ist in die hant of in die vingher des vierden daechs. Ende ist in den armen den viiften of den sevenden daghe. Ende ist in die dien van den knien opwaert soe salmen laten .xii. daghe of meer. Ende ist van den knien nederwaert int been ten .vii. of ten .ix. dagen. Ende en siet men geen quade accidencien binnen dese tiden soe mach ment coenliic laten staen te verbinden totdat gheristaureert is ende gheknoept. Ende Galienus seit dat goet ende orbaerliic is dat ment laet staen te verbinden totdat gheknoept sij ende ghenesen op datter en gheen van der voorseider accedencien toe en comen. Ende waert sake dat haer enich van den quaden accedencien hem toenden soe waert orbaerliic dat ment alle dage verbonde. Ende waren daer in sweeren soe salmen daerop legghen wolle metter ieken ghenet in olie rosarum ende men en salt niet soe vast binden alst ten eersten ghebonden was. Ende waer daer in groot jucsel soe salment baden met wermen water want dat water resolveert die materie daer dat jucsel af coemt. Ende daerna sal men doeken netten in olie rosarum ghemenct met wiinedic ende daerna opgheleit

tot aen der stont dat dat jucsel si vergaen. Ende waer daer aposteme soe salmen haesteliic laten op die ander side ende al in een vercouden tlit met medecinen repercussive totdat tlit altemael vercoelt. Ende ghi moeter op legghen blau doeken ghenet in olie rosarum ende olie [van] camomille tegader ghemenct ende daerop gheleit. Of doeken ghenet in roden wiin die stiptich si want hi conferteert tlit herde zeer ende stercket het conferteert herde seer ende resolveert oec die apostemen. Ende dan en salmen niet vaste binden dan al suverliic dat die plaester daerop blive behouden die den aposteem wederstaen. Ende als ghi siit versekert van der aposteme dat hi te niet is ghegaen ende die swere al vergaen soe suldiit dan wederbinden van eersten suverliic ende niet te sterc totdat ghi siit versekert dat alle die quade accedencien siin te niet ghegaen. Ende duncket u dan orbaerliic soe bindet weder sterc alst van eersten was. Nochtan suldi u hoeden dat ghi niet en bindet soe sterck dat die voedinghe niet en mach comen toter broken. Ende dan suldi bekennen alst tlit begint te verdroeghen ende te versmalen. Ende als ghi dat siet so suldi dat lit beghinnen te baden met wermen water. Ende ghi sult den bant allenken slappen soe dat die voedinghe beghint te comen ter broken dan bindet als van eersten. Die medecinen die orbaerliic siin mede te restaureeren die ghebroken leden ende die uut den gheweer siin ende ghewronghen. Dit siin die ghene die in haer natuer droghe siin ende een luttel liimachtich ende heet als wieroc mirre ende dies ghelike. Ende ghi sult weten dat ipocras verbiet dat men niet en sal leggen consolidatiif voer .vii. daghen of voer dies maels dat men versekert es van apostemen ende van gheswelle. Ende galienus seit dat men tlit niet en can brenghen te punte men legghe int beginsel consolidatiif. Mer begonde tlit root te werden ende te swellen ende te sweeren dat raet galienus dat mens niet en doe. Mer hi raet dat men die materie trect van der eender stat tot der ander dat wi dat lit vercoelen soe wi meest moghen met medecinen repercussiven. Ende dese plaester siin goet tot allen broken ende dissolacien ende

torcien dats dat dat lit uten geweere es ende niet alte male ende dat heet torcio ende dat is ghewronghen. Dit plaghen die ander [oude] meesters te orbaren. Ende dat is dat men neemt meel dat ghestoven is aen die want van der molen want het is orbaerliic tot menigherhande complexien ende sonderlinghe den wiven ende den kinderen want het is ghetempert in heeten ende in couden. Ende die maniere van den plaesteren te maken dat es dat men meel sal tempereren metten witten van den eijeren soe dat dicke si in goede mate. Item een ander plaester dat sonderlinghe goet is want het ristaureert die beene die ghebroken siin volliic. Ende es herde orbaerliic tot menigherhande complexien. Neemt aloe epaticum bolus armenicus thurus mirre acacie sanguis draconis sipressij dragantij mastiic van elx even vele dit sal men altegader menghen metten witten van den eyeren ende men salder toe menghen een luttel meels van der molen daer voer af gheseit es ende niet soe te dicke noch te dunne. Ende dat sal men breiden op een starc linen laken ende daerop leggen. Ende die sieke sal houden int beghinsel subtiil dijete van eten ende van drincken totdat hi versekert is van swellinge ende van heeten apostemen. Ende daerna sal hi eten grove spise ende viscouse daer die broke af sal werden volliic gheconglutineert ende ghek[n]ocht. Ende dit is die spijse die grof es als daertoe goet als taruwe wel ghesoden ende riis ende die hoofden ende die voeten van quecken die groen ende vers siin. Ende melc van verschen kase ende groven wiin ende dies ghelike. Porus sarcoydes dat is een hert vleesch als een knoop dat ghemaect es van den voetsel daert been af es ghevoet als van des beens materie ende van natueren als van occusoene daert af ghemaect is ende dat is die ghemeen materie te consolideeren als dander lede als vleijsch ende pesen. Dat been wort ghegroot van groven dicken bloede ende daerom salment voeden met grover spisen ende dranc als ic voer gheseit hebbe. Ende ghi sult u oec hoeden van allen dien dat bloet maect dunne Als dunnen wiin ende claer ende dies ghelike. Ende waer dat sake dat porus sarcoydes worde al te groot alst

dicwile ghevalt ende dan moet men laten die grove spise ende dranc ende weder beginnen te voeden met subtiilre dieten ende weder sterker te binden. Ende men sal daerop legghen plaesteren die stiiptich siin als prumen garnaten ende blader van mirten ende van mispelen ende van eyken ende dies gheliic ende van olie van mirten ende van olie rosarum ende dies gheliic. Ende de dinghen verbieden die snode siin ende minderen die natuere ende materie. Ende het ghesciet oec somwiil dat aen tghebroken is met wonden ende dan moet men die wonde ontdect laten bliven ende hoeden dat die spaenre niet en ghenaken der wonden. Ende des avens ende des merghens legt in die wonde carpie dat van cleinen witten doeken es. Ende altoes houden die wonde suver ende reine dat er geen sanies in en vergader. Ende als gij dat versekert siit ende der aposteme dan suldi die wonde cuereren met medecinen carnis creatuere. Ende alst tlit dat ghebroken is is ghebonden na siin behoert met sinen veeschen dan sal mense decken soe dat niet en werde verandert van der lucht. Ende daerna als die wonde ghenesen is ist te doene soe moechdi die spaenre afdoen sonder vreese. Ende als die beene in die broke siin ontween ghemortelt dan en ist niet sonder vreese want en succureert men niet volliic met laten dat is dat men hict metter vliemen soe datter tbloet uut gaet dat lit soude versterven ende daer soude worden herpost estiomnes ende soude verrotten tlit ende corrumperen. Ende alst tbloet daeruut loept soe wederstaen alle dese vreese. Ende waren in die wonde stucken van beenen die al ghesceiden waren van den anderen die moet men met behendicheiden uuttrecken. Ende en waren si niet al af ghesceiden ende deden tlit versweeren ende seer doen met steecten soe salment clieven daer op ende ontdeckent soe men alder behendicht mach ende sal se uuttrecken. Waer oec dat sake dat quaet in die wonde meerderde dan minderde dat beteikent dat daer in waren bleven stucken van beenen al en tonense hem niet. Ende dan salment versoeken metter tas\ten

totdat mense vint ende sulse met behendicheit u pinen uut te doene. Ende alle weghe bereidet alsoe datter geen quaet in en blive mer dattet redeliic uut loepe. Ende ghi sult u oec hoeden dat ghi der wonden [met] gheen smout noch gheen vette dinghen en ghenaect. Want daer soude veel quaets uut comen datte tlit mochte corrumpeeren. Ende ghi sult dat weten dat leden breken in menigher manieren na die grootheit van haer quaetheit want als avicenna seit soe is die ronde broke quaetste te vergaderen ende te incarneren. Ende ipocras seit dat die broke die inwaert gaet is veel quader dan die uutwaert gaet. Ende dat is om die quetsinge van den pesen. Ende die broke met wonden daert tbloet uut vloyt ende met quetsueren ende die siin gheapstumeert dat siin die quaetste van allen. Ende die broke die coemt in die grote lede is quader te punte te brengen ende te vergaderen dan die coemt in de cleine leden. Ende als vercout ende niet soe werm is gheset soe moet ment met meere cracht recken ende strecken. Ende dies en hebben die clein leden gheen doen want een arm is beter te punte te brenghen dan een been dat ghebroken is ende volliker ghenesen ende gherestaureert. Ende dat been van den knie nederwaert dan die dijen van den knien opwaert. Ende ghi sult oec weten dat die broke van den beenen niet en wort alsoe gerechteliic gheristaureert alst sculdich waer te siin ende blivet crom ende onrecht. Ende het mach siin des meesters scult of dat eerstwerf was qualiic te punte gheset ende gherecht of het mach siin der spaenderen scult omdat mense te haest of te vroech heeft af ghedaen eert begonde te knopen. Of het mach siins selfs scout siin dat hi niet stillle en leget als hi sculdich es te doene. Ende dan pleghent som meesters weder te breken. Ende albucasim seit hadt orbaerliic gheweest die oude meesters hadden daer iet af ghescreven in haren boeken. Ende hi seit oec dattet beter es ghelaten dan ghedaen want daeraf mocht comen grote vreese ende dat lit mocht veel quader werden. Mer ghevielt alsoe dat siin moste ende dats te doen ware soe moetij besien waer porus sarcoydes dat gherestaureert es ende ghe\knoopt.

Ende ist herde groot ende sterck soe en suldiis niet weder breken dat [want Avicenna seit dat lichte niet weder en soude breken daert] eerstwerven ghebroken was mer het mocht andersins wel breken. Ende waert porus sarcoydes niet groot ende sterc soe salment consteliic baden met wermen water daerin ghesoden sal siin malva ende violetten ende milloete ende die wortel van bismalven ende dies ghelike [tot ander tyt] dat porus sarcoydes sal siin wael gheweict ende ghemorwet. Ende daerna suldiit breken ende weder rechten ende te punte setten ende bindent vast alsoe alst orbaerliic is. Ende als porus sterck es ende groot ende ment weder rechten moet soe salment boven sniden ende daert been crom staet salment ontdecken ende rechten dat lit. Ende alsoe alst orbaerliic is met groten neerste restaureren. Ende dan wil ic ist mogheliic dat men mach die broke cureren die qualiic is gherestaureert op dat si nijeut es ende niet out met plaesteren die mollificeren als bladeren die ic voer gheseit hebbe. Ende dese plaesteren siin daertoe goet die ghesoden siin als malva visca ende venigriec ende van liinsade ende dit mach men conficeren met endensmoute of met hoendersmoute of met olie van lelien ende van gheelen wasse. Ende plaesteren ghemenct [van merg] van coienscenkelen ende van endensmoute ende van botere ende van olie van lelien ende van geelen wasse si is daertoe herde orbaerliic. Ende het is oec een herde goet plaester van vetten vighen of van dattelen met duven mes. Ende daerna als dat lit is wel ghemolificeert dan suldij dat lit [recken ende] rechten ende te punte weder setten in siin stat. Het ghevalt oec somstont dat na die restauracie valt eenen knoop ende onsiert dat lit herde seere. Ende als die knoop is biden gheweere so benemet hi den leden siin natuerlike werken ende beroeren. Ende die occusuene waerom dat het es heb ic voer gheseit als van den porus sarcoydes dat die ghebroken been tegader bint ende knoopt. Ende ic heb u die cure gheseit niet vaste te binden ende met subtiilre dieten ende metten plaesteren die stiptich siin ende ver\bieden

die voedinghe daertoe te comen daer porus sarcoydes af wast dat overtolich ende zeer maket den knoop ende te groot. Ende die plaesteren siin als van natacien (?) ende mirren ende olibanum ende dies ghelike al[s]mense conferteert met wit van den eije of met stiptighen wiin of edic ghemenc met wine. Ende al dat die stiptiche medecinen [doen] dat doet een plate van loede sterc ghebonden op den knoop. Ende als gheworden is alte hart als een steen dan salment boven clieven ende die consolidacie vanden beene ontdecken ende sceeden den overtolighen knoop die sal men af sniden ende [af]scaven met instrimenten die daer orbaerliic toe siin. Ende daerna cureret die wonde alsoe als ghi weet dat men ander wonden cuerreert. Nochtan suldi weten dat na die restauracie sulc stont dat lit blivet cranc ende minder dant siin soude. Ende daerna omdat die restauracie niet vast en es. Ende die occusue die dat doet is menigher hande als dat al te sterck was ghebonden soedat die voedinghe daertoe niet en conde comen. Of het hadde teveel bande die dat lit verswaerden of het was te dicke verbonden of dat te veel ghebayt was met wermen water. Of dat dat lit dat ghebroken is teveel verleechde of verroerde eert tiit was of te luttel voedingen of te subtiil of het hadde teveel cleen ghebroken splinteren van den beene. Ende daerom al sulke versumen tlit ende cranc te cuerne ende te beteren moet men den sieken voeden met grover spisen die veel voedinghe geven ende grove ende dic moet siin. Mer ververschen totdat bloet begint te meerderen ende te wassen ende men sallen dicwil baden in wermen water ende dat niet te heet. Daerna suldi legghen op dat lit emplium pecium dat daertoe trecke veel voedinghen ende dat sal men daerop legghen langhe. Ende dat is emplium picium dat men neemt colophoniam ende swart pec dat men heet in latiin picis navalis ende resinam dats wit hers van elken even vele. Ende men sal een konsteliic werm water maken daert tlit in baden sal totdat die voedinghe ontfaet ende dat tot hem selven si ghecomen tot siinre ghe\daenten.

Ende die sieke sal hem oec hoeden van gramscappen ende van erren moede Ende alsoe als johannes dalmascenus seit alle dat deert hem die in gramscappen siin ende in doeghen volcht der complexien vanden lichaem des menschen.

Capm. .xxij. van allen den ghebroken leden sonderlinghe te cuerreren ende eerste vander kinnebacken.

Nu hebdi ghehoert dat ghemeen capittel van den ghebroken leden nu wil ic u voert scriven van elken lede sonderlinghe te cureren ende eerstwerven vander kinnebacken. Ende ic segge dat wel mach ghevallen dat die kinnebacken breect inwaert ende dat es te breken goet. Ende als ghi wilt ranficeren soe suldiit considereren oft inwaert es ghevoecht sonder breken in tween stucken. Ende dan suldi steken den voersten vingher van uwer rechter hant in den mont opdat die broke is in die luchter side. Ende is die broke in der rechter side soe seldi steken den voersten vingher van uwer luchter hant in den mont ende duwen uutwaert dat buijlken vander broken dat inwaert steet gheboghen ende metter ander hant effenen suverliic dattet staet effen als het plach te stane. Ende dat suldi bekennen aen die tanden als si effen voeghen tegader in haer staen. Ende is die kinnebacken vaneen ghesceiden in tween stucken dan sal mense van beiden siden recken ende aen der stont dat si natuerliic staen effen alst plach te stane. Ende ist dat die tanden wagghelen soe bindet den enen tant aen den anderen met enen gulden drade of met eenen silveren of met eenen starken siden draet. Ende waer oec dat sake dat ghi u ontsaecht van hecte apostemen dan suldi cattoen of wolle met der ieken ende olie van rosen ende wit vanden eijeren daerop legghen ende dan bindet alsoe u dunct dat men alderbeste binden mach. Ende en ontsiet ghi u niet van heete apostemen soe en suldi voetstaens daer niet op legghen plaesteren van ghestoven meel vander molen dat aen die want han[c]t ende

ghemenct ende ghetimpert met witte vanden eijeren ende dat sal men breiden op enen doeck tweevout ghevouden ende daerboven salmen legghen een breet spaen na de breide vander kinnebacken of een stuc van enen soel van enen ouden scoen ende aldus salment laten lighen ghebonden tot dat ghenesen sy. Ende waer dat sake dat weder apostumeerde of datter in quame grote sterke sweer of grote juecte. Ende waert dat enich van desen accedencien gheviele dan seldi doen als ic u voerseide int ghemeen capitel van den ghebroken leden tot aen der stont dat die quade accedencien vergaen siin. Ende daerna gaet weder plaesteren ende verbinden totdat ghenesen. Ende saechdi dat niet effen en stonde soe ontbindet ende effent weder soedat natuerlike staende is. Ende waer dese broken met wonden soe besiit of daer siin enich stucken van beenen die of ghesceiden siin soe suldi u pinen met instrumenten die daer orbaerliic toe siin uut te doene. Ende waer die wonde soe cleine soe suldise meerderen alsoe als u dunct dats te doen es ende daerna cureerse totdat ghenesen es ende ghi sult oec den sieken bevelen dat hi hem hoet van onvrede ende houde siin rust ende siin ghemac. Ende siin spise sal siin dunne ende licht als supen. Ende die oude vroede meesters seghen dat dese broke dicwil wort ghecureert ende gheristaureert ende al ghenesen binnen drie weken. Ende dat seit haly dat is daerom dat been vander kinnebacken is no ende heeft march binnen.

Capm. .xxiij. vanden ghebroken halskake ende die cuere.

Die halskake is gheheiten in latiin furcula pectoris die waert dicwile ghebroken ende dat mach men lichteliic bekennen ende tasten. Alst ghebroken is ende ghi daertoe gheroepen siit soe suldi daertoe roepen twee hulpe daer een ophouden sal ad iutorum dat es den arm boven den ellenboghe ende sullen trecken achterwaert ende opwaert ende die ander sal recken den hals ter ander siden waert dat die hals scanene niet ghebroken en es. Ende dan suldi die broke effenen met uwen vingheren al\soe

alst betaemliic is soe datter geen oneffen[heit] en blive noch gheen dale. Ende dan seldi legghen onder die oxcel een cussen van wolle of van doeken suverliic ende groot na dats te doen es. Ende recht den ellenboghe dat hi den ribben ghenake. Ende waer dat sake dat die eijnden vanden halskake waer inwaert ghebroken soe dat men die eijnden niet uutwaert en conde ghetrecken om datse diep in is ghesteken dan doet hem averrecht liggen op sinen hals ende legt onder sine scouderen een cussen. Ende u helpers sullen u scuederen dwinghen inwaert tot dat eijnde vanden halskake dat diep in leget ghesteken opwaert ghelicht ende dan rechtet suverliic. Is oec dat sake dat die sieke ghevoelt steecte alsment tast metten vinger dan siidiis seker datter in siin splinteren van beenkens. Ende dan suldij haesteliic clieven op die broke ende sult die splinteren uutdoen. Ende hielder enich stuc aen enighe side vander broken soe suldi over tbeen enighe instrument van houte steken soedat syphac niet en worde ghescoert ende daerop suldi sniden ende uutdoen. Ende waer die wonde groot soe suldise naijen ende tegader vergaderen ende incarneren. Maer ontsaech di u erghent of soe en suldiis niet doen. Mer ghi sulten cureren soe ghi sachteliicste moecht met olie rosarum ende met wiinedic ende met dies ghelike. Ende als die broke es sonder wonde ende sonder snede dan suldi leggen plaester van ghestove van der molen of enich restauratiif ende legter op sacht werck ende boven dat werc enen twevoldighen doec ende daerboven suldi leggen een dunne spaen dat sal siin drie vingher breet ende vier vingher lanc. Daerna seldi binden met eenre vesschen die sal siin .iii. vinger breet of vier ende sulse laten gaen over den hals ende bren[c]se weder onder beide die oxelen. Ende daerna bindet den arm aen den hals ende onder die oxel legt een cleijn oercussen des nachs al[s] hi [slaept. Ende hi] sal slapen op sinen rugge. Ghi en sult oec niet verbinden voer viif of vii daghen ten waer of daer enich [quade] accedencien toequamen als apostemen of sweeren of juecsel. Ende daerna doet die plaester af totdat ghenesen si. Ende ghi moet besien alle daghe oft [dien bant] niet en slapt ende ist [hi] gheslapt soe

suldiit weder van nyens verbinden. Die oude meesters hebben gheseit dat men die halscanene moet cureren met groter behendicheit ende subtiilheit want si is herde piinliic te binden ende te restaureeren. Ende selke vroede meesters seiden dat die halscane waert gherestaureert ende wel ghenesen ende gheneset binnen .xxviii. daghen of binnen .xxx. daghen. Ende selke lieden werden wel haesteliic ghenesen. Ende dat is miin seggen want ic des menichwerven hebbe gheproeft aen menighe die te lanxsten binnen 3 weken waren genesen.

Capm. .xxiiij. van ghebroken ribben die cuere.

Alst ghevalt dat een ribbe breect soe en ist niet verborghen als men die stat soect metten vingher ende taster na so seldiit vinden onneffen ende bi aventueren men hoert de beene crijselen. Ende een ribbe mach breken in twee manieren hi mach breken inwaert ende uutwaert ende dieghene die inwaert breect is lichter ende beter te cuereren dan dieghene die uutwaert breect ende rechter ende effender soedattet stae alsoe effen als het plach te stane. Daerna suldiit baden met water daerin ghesoden sal siin goet cruijt als weghebladeren ende alle die consolideren ende dies ghelike. Ende dan sal men een spaen daerop binden op dats te doen is. Ende waer oec dat sake dat een ribbe waer inwaert ghebroken dat suldi bekennen [dat] die sieke ghevoelt grote weedum ende grote steecten als dieghene die hebben dat vledersiin. Galienus seit pleuresis is een aposteme die van binnen coemt op die ribben ende met groten weedum ende met groten steecten ende met heeten onghemake. Ende oec sterven daer meer luijden af dan ghenesen. Ende omdat die sieke alsoe grote steecten voelt dat is daerom dattet [denden] van der ghebroken ribben dwinct op die liesen van diafragma. Ende oec die sieke heeft den adem cort ende heeft den hoest ende keert ter kelen zeer veel bloets. Ende dan en can ment niet gherechten metter hant. Nochtan hebben gheseit sulke oude meesters ende raden dat men den sieken gheen spisen teten en gheve die veel winds voeden ende den lichaem doen swellen want dat gheswel vanden li\chaem

driift die broke vanden ribben uut[wert]. Ende al ist dat dit som stont orbaerliic ghevalt om ghebrec vanden anderen behendicheden nochtan dunct mi quaet ende ic en priis niet want het soude volliic doen comen heete apostemen. Het seiden oec sulke meesters die vroet waren dat men daerop soude setten ventosen ende trecke zeere tot hem ende dit dunct mi veel beter ten waer dat si teveel materien soude toetrecken. Het waren oec sulke anderen die seiden dat men daerop soude legghen wolle metter jeken ghenet in werm olivensmout ende dat men tussen die ribben soude legghen werc of doec soedat die bant effen legghe al om den lichaem. Ende si seiden oec noch waert sekerliker dinc dat die sieke niet en mochte ghedraghen den steke omdat vander ghebrokender ribben noopt diafragma ende steect. Dan moet men daerop clieven ende die ghebroken ribbe ontdecken ende afsniden met behendicheit die stucken die diafragma noept ende steect. Ende waer die wonde groot soe suldise naijen ende tegader vergaderen. Ende dan suldise cuerreren alsoe als men die wonden cureert ten waer of daer enighe heete apostemen toe quamen. Ende waer daer heete aposteme so salmen daerop leggen plaester ghenet in werm olie. Ende dan salment cuereren met medecinen daer men heete apostemen mede cureert van binnen. Ende men sal hem voeden met spise ende met drincken die daertoe behoerliic siin. Ende hi sal slapen op die side daer hiit alderbeste ghedoghen mach tot aender stont dat hi ghenesen sij. Ende een ghebroken ribbe mach wel ghenesen ende worden gherestaureert binnen .xx. daghen.

Capm. .xxv. van ghebroken adiutorium.

Albucasus seit dat adiutorium is die arm tussen den ellenboghe ende thooft van der asselen. Ende Avicenna seit als die broke soe breect si breect lichter uutwaer[t] dan inwaert. Ende als men wil rectificeren ende te punte setten soe moetene haere twee siin ende die een sal den arm recken ende die ander sal die hant houden op die broke. Ende ghi sult tasten die broke metten vinger ende effenen daerna

suldier oplegghen plaesteren consolidatieven opdat ghi u niet en ontsiet van heete apostemen. Ende binten soe dat die veesche opwaert ga tot biden scouderen ende nederwaert tot biden ellenboghe opdat die broke in die middelt is vanden adiutorium. Ende waer die broke bi den lichaem dan suldi die veesche laten gaen over die scouderen ende bindent daermede. Ende waer die broke bider ellenboghe dan suldiit binden met den ellenboghe ende die veesche sal siin drie vingher breet of viere. Ende ghi sult laten te verbinden tot .vii. daghen ten waer ofter iet lette. Ende dan suldi weder binden met den spaenre die soe lanc sullen siin datse in elke side vander broke over sullen gaen drie vinger. Ende en ontsiet ghi u niet van enighen accedencien soe suldi verbinden over den anderen dach. Ende het dunct ipocras herde goet ende orbaerliic want het behoet alle weghe quade accedencien. Ende men mach se te lichteliker wederstaen alle quade accedencien die te ontsien die restaureren moghen letten. Ende waer oec dat sake dat ghi int beginsel ontsaecht van heeten apostemen dat giit saecht root ende gheswollen dan en suldi niet [vaste] binden met plaesteren [noch met spaenren] voer seven daghen of langer totdat ghi siit versekert van heeten apostemen ende legter op dat versacht als wolle metter ieken ghenet in olie rosarum ende wiinedic tegader gemenct. Ende daerna als ghi versekert siit van heeten apostemen dan suldiit seer ende vast binden. Ende doen als ic u ghescreven hebbe int ghemeen capittel vanden broken. Ghi sult oec alle daghe besien of die bant iet slapt ende of dat lit qualiic staet ende dan suldiit vaster binden ende tlit weder rechten. Ende doet den sieken ligghen op sinen rugghe ende siin hant legt op siin maghe ende een moru oercussen over adiutorium. Ende siin diete sal siin alsulc als ic hebbe gheseit int ghemeen capitel vanden broken ende dat sal siin lichte spise ende suptiil int beginsel totdat die broke begint te restaureren ende te knopen. Ende daerna sal siin spise grof siin ende viscouse. Het hebben gheseit vroede meesters dat een ghebroken adiutorium ende een ghebroken been vander knien nederwaert mach wel ghenesen

binnen .xl. daghen. Ende dan suldiit ontbinden ende badent met wermen water. Ende dunct u die restauracie niet vast ghenoech dan suldiit weder vastbinden metten spaenderen ende latent tot .l. daghen of [tot] twee maenden.

Capm. .xxvi. van ghebroken armen vanden elleboghe nederwaert.

Die vroede meesters segghen dat dien arm van den ellenboghe toter hant is ghemaect van ii beenen ende siin beede gheheeten focilia ende die eene is clein ende die ander meerder. Ende die cleine steect boven ende volcht den dume. Ende dat meeste is dat onder den cleinen vinger steect Ende het ghevalt somstont dat die eene alleene breect of het es groot of het es cleine. Ende somtiit breken si beide tegader. Nu suldij weten als dat cleine boven den duijme is ghebroken es beter te ranficeren ende te ghenesen dan dat grote. Ende alsdat grote breect dat onder steect is herde swaer ende quaet te ghenesen ende veel quader dan offe beide ghebroken waren. Ende alst clein boven is ghebroken soe salmen suverliic rechten ende suverliic trecken. Ende waert [tgrote] ghebroken dat onder steect dat moet men sterkeliic trecken ende effenen. Ende warense beede ghebroken tegader dan soude mense trecken veel sterkeliicker ende effenen. Ende dat mach men met medecinen carnis cicaturam lichteliken te ghenesen. Ende alsmen gheneest adiutorium sal men cuereren den arme. Ende men sal op een ghebroken arm doen seven spaenre soe worden deen of dander van den focilen ghebroken siin of beide of spaen dat men legghe op die broke sal siin sterker ende breeder dan die ander. Ende ghi weet wel dat ik u gheseit hebbe int ghemeen capittel van[den] broken hoe men se sal binden sterker op die broke ende soe men vorder gaet van der broken soe ment slapper binden sal. Ende [ghi] sult alle weghe verhoeden die materie te trecken vanden bloede toter broken datter geen aposteme en come. Mer als ghi die voedinghe wilt trecken toter broken dan suldiit sterker ende vaster binden van der broken

dan op die broke. Ende waer dat sake dat hem enich stuc vanden beene toende in die broke dat niet al af en ware ghesceiden dan suldi u pinen dat stuc weder te setten in siin stat na uwer machten. Ende waer dat stuc al afghesceiden ende dat steke in die huijt dat siit seker dat niet en mach worden gherestaureert ghi en snidet op en windet stuck uut. Ende ghi sult den sieken den arm doen hanghen aen sinen hals in een dwale of in enen doeck Die sal siin soe breet dat hi alle den arm bevaet dat hi effen ligge ende doeten hoeden van wandelinghen totdat den arm is gheknoept ende ghenesen ende doeten slapen op sinen rugge. Die vroede oude meesteren seggen dat dese broke worde gheristaureert binnen .xxx. daghen of sulc tiit binnen .xxviii. daghen. Ende dat is nadat die sieke siin complexie is goet ende siin machte.

Capm. [xxvij] vanden ghebroken dien.

Als die dien ghebroken siin dat mach men bekennen met tasten ende si mach breken inwaert ende uutwaert want dat been vanden dien is breet van natueren. Ende die dije heeft mer een been ende dat sal men aldus restaureren. Men sal den sieken doen ligghen op sinen buijc metten aensicht ter eerdenwaert ghestrect. Dan sal men aen beide siden die dije met banden winden of in ander manieren dat men die dije trecken mach aldermeest met tween ministeren die sterkeliic trecken aan beiden siden ende sult die broke effenen met beiden handen. Ende vindi metten tasten enich been ghesceiden vanden anderen dat steect int vleesch [sodoet] als ic u dicwil gheseit hebbe. Ist al afghesceiden vanden anderen soe snidet af ende doeghet uut. Ende ist niet al af soe rechtet ende settet in siin stat weder ende daerna bindet. Ende mensal hem regieren met dieten alsoe ic u gheseit hebbe in die broken vanden adiutorium. Avicenna seit dat dieghene die siin coxa ghebroken heeft dat hi moet een luttel houten. Ende daerom moet ghi studeren met uwer behendicheit te binden waele. Ende sulc stont is die broke herde groot ende dan sal men leggen boven den bant een groot bort ende lanc toten voeten ende bindet boven die veesche. Ende dat

doet men daerom dat die voete niet en mach roeren noch dat been als hi slaept. Mer dat en sal men niet doen als men ontsiet die heete aposteme. Mer men sallen ontbinden ende cureren met dien dat ghi wael weet. Die vroede meesteren seggen dat men die broke mach restaureren binnen .l. daghen luttel min of meer.

Capm. xxviii van ghebroken been beneden die knien.

Int been vanden knien nederwaert siin twee beenen. Een been dat groot is ende is gheheeten crux. Dat ander is cleyn ende is gheheeten focila. Ende het ghevalt dat een breect alleene [ende somtijt beide te gader. Ende alst cleine breect] soe est beter te ghenesen ende te ristaureeren dan dat grote. Ende dat clein breect inwaert ende dat grote breect uutwaert. Ende als si beede breken soe siin si veel quader ende swaerder te ghenesen ende te ristaureren. Ende alser een ghebroken is dat is herde goet te bekennen want het voeghet tot welker siden dat men wille. Ende men sal dat been alsoe cuereren als men den arm cuerreert want haerder beider broken ende haerder beider curen siin alleleens. Nochtans wil Albucasus seggen dat men enen ghebroken been maken sal twee spaenre alsoe lanc als dat been is vanden knien nederwaert tot den voeten toe. Ende dat een spaen leggen op die een side vanden beene ende dat ander spaen op die ander side. Ende die sal men boven die banden binden met drie banden op elc eijnde een ende in die middewaert eene opdat hi dat been niet roeren en sal als ic u hebbe gheseit vanden ghebroken dijen. Ende die vroede meesters seggen dat men dat been sal legghen in een kiste van houte ghemaect na die lencte vanden beene omt beroeren vanden beene. Ende ghi sult dat weten lieve kinder al ist dat ic niet en hebbe ghescreven sonderlinghe van alle den ghebroken leden. Nochtan moechdi herde wel nemen exsempel aen alle dese [die ic] daeraf ghescreven ende gheseit hebbe.

Capm. .xxix. van leden die ontset siin uut den gheweere hoe mense weder insetten sal ende curerense.

Dislocacio dat is een sceidenisse dat een lit versceet deen vanden anderen uten gheweer of dat tgheweer uut siinre stat is ende verbiet beroerdenisse vanden leden dat uut den gheweer is ende ontsiert dat lid. Ende alst ghevalt dat enich vanden leden werden ontset uut den gheweere dan suldi eerstwerven voersien ofter enich ander onghemac toe is ghemenct als met wonden of met ulceren of met heeten apostemen. Ende is die dislocasie simpel soe suldise haesteliic weder insetten eer die stadt vercoude of apostimeerde. Ende waerse ghenct met anderen onghemaken soe en suldise niet weder insetten. Mer ghi sult dat onghemac cuereren want waert ingheset eert onghemac waer ghecureert bij aventueren die sieke mochte spasmeren. Ende Avicenna seit dattet sceeren is ende seit aldus als die dislocacie is sulc dat mense mach lichteliic insetten sonder grote weuwet. Al waer dat sake dat die dislocacie waer ghemenct met ander siecheit men mocht coenliic weder insetten. Ende dan die wonde of die aposteme of wat onghemac datter ware soe salmense cureren alsoe als ghi weet in die ghebroken leden. Ende in die gheweere siin sulc dislocacie die goet siin weder in te setten alst gheweer vander hant ende vanden vingheren. Ende daer siinder sulc die herde quaet siin weder in te setten alst gheweer vanden ellenboghe ende dat es die piinliixste vander dislocacie. Ende die dislocacie die piinliicste is weder in te setten dat is dieghene daer die eijnde vanden gheweere ende van den beenen medeghebroken siin.

Capm. .xxx. vander kinnebacke uten gheweere.

Dislocacie mandibile dat is die kinnebac die selden uut den gheweere gaet. Ende alst ghevalt dat se uut gaet dat mach men bekennen dat die onderste tande oneffen staen tegen die overste tande ende hi en can niet wel ghespreken. Nu suldi weten hoe mense weder in sal setten ghi sult nemen beide die eijnden van der kinnebac onder die oren opdat die dislocacie is in beiden

siden. Mer en is si niet dan op deen side soe sal men die kinnebac nemen metten enen eijnde. Ende dan suldise lichteliic trecken uutwaert totdat si voeghen weder te gader. Ende dat is als die tanden weder te gader comen ende den mont toeluiict daerna sal men daerop leggen doeken die sullen siin ghemaect van wasse ende olie rosarum die doeken daerin ghenet. Ende daerna suldi dat binden lichteliic ende sult den bant laten gaen onder die kinne ende over thooft. Ende siin spise sal siin supene ende hi en sal niet knauwen voer dies male dat die weute al vergaen es ende die kinnebac ghesuvert es. Ende het ghevalt sulcstont dat die dislocacie vander kinnebac alsoe hinghe heeft gheweest ontset uut den gheweer dat mense niet weder in en can ghebrenghen ende dan moet mense salven met [oli] violaet in een bat. Ende ghi moetse baden veel ende ghenoech met wermen water soe lange datse moru worde ende die hertheit vergae. Ende daerna suldi doen als ic gheseit hebbe te voren ende ghi sulse dan lichteliker insetten wilt god. Mer ghi sult dat weten als beide die kinnebacken siin uut den gheweere tegader dan moet mense voetstaens weder insetten of daer sullen al te quade accedencien toe vallen als dien rede ende ansteliic den hooftsweer ende dat is omdat die laceerten die te zeer verrect siin. Ende bi aventueren ghevielt dat hi siec worde in den lichaem ende keert toter kelen dese coleren soe moet hi sterven.

Capm. .xxxi. vanden ontsetten scouderen.

Dislocacie humeri dat siin die scouderen ende dat seggen die vroede meesters dat die scouderen moghen worden ontset in .iii. manieren. Die eerste is opwaert die ander is vorwaert die derde is nederwaert. Achterwaert en machse niet ontset worden ende dat es om des scouderblats wille dat weert. Ghi sult weten dat humerus selden wert ontset uut den gheweer opwaert om des wille dat [se] hanct nederwaert. Ende het ghevalt oec selden uutwaert omdat die pesen weeren. Mer het ghevalt alredicste inwaert ende dat is sonderlinghe in magheren lieden. Ende het ghevalt in hem herde lichteliic ende in

vetten lieden herde selden. Dat teijken van dislocacie is een ronde uut gaen onder doxelen ende een diepheit op die asselen. Ende een besceidentheit teghen die ghesonde scouderen. Ende die sieke en can siin hant niet gherechten op tot sinen oren. Ende hi en mach den arm niet lichteliic roeren. Ende als ghi daertoe gheroepen siit soe suldi doen uwen minister opwaert richten metter hant en dan setten uwen dume onder doxele of legter onder een hart ront dinc als een bolle ghemaect van doeken of van werke ende licht daermede dat been dat uut den lede is sterkeliic opwaert tenwaer dat die sieke waer een kint. Of dat die dislocacie versch waer ende niet verout. Ende waert oec alsoe swaer dat mense aldus niet en mocht weder insetten omdat verout waer. Dan salmen die stat baden met wermen water daerin ghesoden sal siin cruden die weiken doen ende mollificeren als malve ende fioletten ende die wortel van bismalve ende millaete ende dies ghelike ende daerna suldi den sieken legghen op sinen rugghe ende ghi sult nemen enen ronden cloot of een bal van doeken ghemaect als ic te voren gheseit hebbe ende legt onder doxele. Ende ghi sult u strecken tegen hem ende setten uwen voet op den cloot. Ende ghi sult nemen siin hant met uwer hant ende trecken den arm sterkeliic na u ende duwen metten voet sterkeliic den cloot die onder doxel leghet. Ende men sal hem thooft vaste houden dat hi niet en roere. Ende aldus sal die scouder lichteliic in worden gheset. Of men sal doen aldus men sal nemen eenen starken man die langher sal siin dan die sieke ende hi sal setten siin scouder onder die sieke assele ende sal sterkeliic opwaert heffen met al siinder macht soe dat die sieke altemael ghelicht si vander eerden op tot in der lucht. Ende dus sal een ander siin die siin hant sal trecken nederwaert ten lichame. Ende waer die sieke licht soe sal men een swaer dinc aen hem hanghen soedat hi te swaerder si. Ende aldus wort hi voetstaens in gheset ende die scoudere te punte ghebracht. Ende oec mach mense weder insetten ghi sult nemen een leeder ende sult legghen adiutorium op een sporte die omwonden sal siin met sachten doeken. Ende dan suldi des sieken hant sterkeliic

neder duwen ende trecken op deen side. Mer ghi sult weten dat hiermede lichteliic mochte breken adiutorium. Ende daerom sal men legghen die sporte recht onder de oxele neven thooft van adiutorium eer men begint te trecken. Ende dies gheliixs brenghen groot verdriet toe die ic nu swighen wille want het soude mijn boeck te seer verlenghen ende mi verdriet des. Als die scouder weder is ingheset in haer stat dan sal men legghen onder doxele een cloot van wollen ghemaect of van wercke of van doeken. Ende dan suldi daerna legghen plaesteren van stove vander molen ghemenct met wit vanden eye ende met wierock ende dat gheleit op die scouderen ende dan bindet alsoe alst behoerliic si. Ende men moet die hant binden aen den hals. Ende hi sal binnen den eersten luttel goets eten ende lichte spise totdat die dislocacie ghenesen is ende ghesterct tot .vii. daghen ende ghi en dorves niet verbinden. Ende waer dat sake dat die scouder bevoelde enich swaernisse nadat si ghenesen waer ende qualiic mochte beroeren dan moet ghi hem baden alsoe langhe dat die scouder tot haer selven come [can].

Capm. .xxxii. vanden ontsetten ellenboge.

Dislocacie cubite dat is den ellenboghe als hi uut den lede is soe is hi swaer te ghenesen ende weder in te setten dan alle dander. Ende dat is om die grote cracht vanden cleinen peeskens diet tgheweer houden te gader ghebonden ende dat si cort siin. Ende oec om tweder stanenisse dat si hol is. Ende den ellenboghe mach tot allen siden worden ontset. Ende sonderlinghe achterwaert ende vorwaert. Ende tquaetste is dat hi achterwaert is ontset ende dat is om dat vleesch dat men dat qualiic te punte brenghen mach. Ende het is goet te bekennen als hi uut den lede es want het es openbaer om des wille dat op die een side es hoghe. Ende die ander side es neder. Ende die sieke en can siin arm niet ghevouden noch hi en can siin hant niet ghebrenghen op siin scouder. Ende oec moechdi mercken aen den ghesonden arm teghen den sieken. Ende men en macht niet vercueren mer insetten alsoe warm dat niet en vercoude want het soude volc apstumeeren om die grote weeute die de sieke

hebben soude. Ende waert gheapstumeert men soudet cume weder in conen ghesetten ende cume soudet ghenesen ja waert achterwaert ontset. Ende bi aventueren die sieke mochter af sterven om die grote weeudom ende sweer. Ende alst men alsoe werm in heeft gheset eert vercout is soe eest goet ende licht in te setten. Ende u minister sal sinen arm legghen op den sieken assele. Ende daerna suldi legghen u op sinen ellenboghe ende duwent tlit met uwen dume of met den palmen totdat weder in is gheset te punte in siin stat. Ende waer dat sake dat inwaert uut waer ontset dan sal men doen als ipocras leert. Ende dat is dat haer twee den arm sullen recken alsoe als ic hebbe gheseit. Ende daerna sal men nemen die hant vanden sieken arme soedat hi die hant legghe op die scouderen. Ende aldus salt siin voetstaens ghenesen. Ende waer dat sake dat waer ontset achterwaert dan en ist niet alsoe goet weder in te setten. Dan suldi den arm recken met groter cracht ende keeren tot allen siden. Ende ghi sult u handen salven met olien ende selten met dien ghesalfden handen sterkeliic indoen met groter cracht soe dattet in come. Ende daerna salment winden met plaesteren gherestaureert alsoe alst behoerliic is. Ende ghi sult den arm doen hanghen aen den hals. Ende latent alsoe ghebonden tot dattet gheweer es ghevest in siin stat. Ende dan ontbinten. Ende dunct u dat niet ghevest en is dan suldiit weder binden met plaesteren totdat ghevest werde. Ende bliifter enich swaerheit of traecheit in den gheweere van den beroernisse nadat ghenesen is dan suldi den arm doen baden [in wermen watere] ende wriven suverliic totdat [hi] versacht is ende salvent met scapenruet ende met botere tegader ghemenct voert badet hem daerna. Ende als ghiit salven wilt soe wermt die salve ende niet te heet.

Capm. .xxxiii. vander hant uut den lede.

Disuntaura manus dat is die hant als si uut den lede is soe mach mense lichteliic weder in setten. Ende ghi sulten [arme] recken achterwaert ende nemen die hant ende reckense vorwaert ende sult trecken elken vingher sonderlinghe. Ende sult beginnen

aen den dume ende alsoe voerwaert tot den cleinen vingher toe ende aldus salse worden gheeffent. Ende dit is noch een ander maniere ghi sult legghen tgheweer van der hant op een bort ende dan suldi legghen u hant op den hovel vanden gheweere ende dwinghen dat dien hovel effen werde. Ende daerna dwinct met plaesteren restauratiif ende latet alsoe ghebonden met plaesteren viif daghe lanc of .vii. ende dan ontbindet. Ende en ist alsoe niet ghenesen soe doet alsoe ic u voer seit hebbe met baden ende met salven.

Capm. .xxxiiij. vanden vingheren uut den lede die cure.

Dislocacie digitorum als enich vanden vingher uut den lede siin dan suldiin recken ende insetten ende duwen met uwen dume op dat onneffen tot dat hi is in siin stat [ende dat in setten] van den vingher vanden handen ende vanden teen vanden voeten die uut den lede siin is alleleens.

Capm. .xxxv. van den rugbeen uut den gheweer die cure.

Dislocacie spondelium dat is vanden rugghebeene als dat uut den lede is soe eest herde sorgheliic. Waert dat sake datter een volcomeliic uut den gheweer waer ontset. Ende ghi sult dat weten waert dat hem voetstaens niet gheholpen en waer ende al werm ingheset werde sonder twijfel die sieke sterft om die grote perse van den halse. Ende sterc bedwanc dat machmen bekennen dat hi hem bescijt ende bepist ende sonder lust ende sonder weten dat coemt van der crancheit vander blasen ende vanden aersgate. Om des wille dat die laceerten vanden aersgate ende vander blasen hebben haer natuer verloren ende worden ghecranct. Sulc ander leden als die armen ende die beene ende die voeten [worden oic ghecranct]. Ende ist deerste spondile vanden halse dat den necke volcht soe vervolt den adem ende [hi] sterft voetstaens. Ende ghi sult weten dat constantinus in pantegni [seit] dat die hals sesse spondila heeft met ghetale. Ende den rugghe .xii. ende der laceerten is v^{c} ende .lxxx. Ende van alle desen siin sulke dat hooft ende sulke die oghen ende sulke dat aensicht ende sulke die ander leden doen roeren. Ende daerom gaen die pesen opwaert ende nederwaert

Ende sulc halen te menigher stede daert die leden af hebben. Ende daerom als die spondila vanden halse is uut de gheweere dan suldi doen recken den sieken hoeft opwaert al suverliic ende dan suldi spondilia recken ende effenen alsoe als ghi alderbest cont metten handen. Ende als ghiit te punte hebt gheset ende gheeffent dan suldi daerop leggen plaesteren restauratiif ende daerboven een spaen breet ende lanc na die breide ende na die lencte van den halse. Ende dat suldi dan aent hooft sien ende aen adiutorium [binden] dat niet en roere ende weder ontset en werde in siin stat. Ende die drade daer ment mede sal binden en sullen niet siin ront mer plat omdat si niet en quetsen. Ende het sullen siin scrodelen van doeken. Waer oec dislocacie in die spondilen vanden ruggebeene soe suldi conside[re]ren tot welker siden dat ontset [is]. Want het mach werden ontset te vier siden waert. Ende ist ontset inwaert ter borsten soe en bescietet te gheen behendicheit die men daertoe doen can noch dieghene die ontset is te beide siden waert. Ende dieghene die ontset is uutwaert die is daer boelte ende het ghesciet kinderen soe en can mens niet ghenesen of hi sal daeraf sterven of hi bliift daeraf onghesont. Ende dit seit IPOCRAS mer dat ghesciet van vallen of van slane of van al sulken saken dat mach men wel cureren. Ende dan suldi doen als ipocras seit ende dats dat men den sieken sal doen ligghen op sinen buijc ende men salder onder doen legghen yet dat sacht is dat die borst niet en quetse. Ende sult gaen staen op hem ende duwent been in dat uutghescoten is met den versenen soe langhe dat weder come in siin stat ende dan effenent met den palmen. Of ghi sult daerop legghen een bort ende sult daerop treden met den voeten ende in duwen. Ende en condiit aldus niet inghebrenghen dan suldi nemen een tafel op een voet ende maken in die want een gat daer die sieke sal bi ligghen op sinen buijc. Ende steken dat bort met den eenen einde in dat gat vanden want soe dat die helft vanden borde comt liggen recht op die bulte vanden rugghebeen. Ende ghi sult staen metten voeten op [dander] deijnde vanden borde ende treden daerop soe\dat

weder in siin stat come. Daerna alst wel is gheeffent dan suldier op legghen plaesteren restauratiif ende daer boven wercs ghenoech ende daerboven een spaen drie vingher breet ende lanc teghen dat die bult groot is soe dat een luttel op come toten ghesonden. Ende daerna suldiit binden soe dattet spaen ende plaester hout. Ende waer dat sake dat er iet onneffens bleve na de restauracie dan suldi langhe daerop doen leggen medecinen die doen mollificeren ende versachten ende alle weghe spaenre daer boven. Ende oec waer herde goet daerop ghebonden een plate van loode.

Capm. .xxvi. vander hopen si uut den gheweer is die cure.

Dislocacie anteancha in latine dat is die hope in dietsche die mach werden ontset in vier manieren inwaert uutwaert vorwaert ende achterwaert. Dat teiken daerment mede sal bekennen dat inwaert uut den lede es dat is als men beide die beene tegader voeghet ende leghet den voet bi den ghesonden dien voet is langher dan dat ghesonde been. Noch die sieke en mach dien voet niet brenghen [ten] ghemachtewaert. Ende die knije vanden sieken been coemt oec langher nederwaert dant ghesonde been ende al om tghemachte ist gheswollen. Ende daerom dat [t]hooft van der hopen coemt daertoe. Dat teyken daer men mede bekennen mach dat uutwaert uut den lede is dat is contrarie van den anderen want dien voet die ontset is is ghecort. Ende daert int ander te voren gheseit tghemachte gheswollen is dat is hier deelachtich ende diepe ende daer jeghen hoghe ende volachtich. Ende dat teiken dat vorwaert uut den lede is dat is dat die sieken been bughet tot allen siden waert nochtan is die knie sonder grote weedom niet ende hi en mach niet wandelen op tbeen hi en tredet op [die] versene ende hi en can niet siin orine ghemaken ende het es gheswollen al om tghemachte. Ende dat teijken dat achterwaert is uut den lede dat is dat hi die knie niet en mach bughen ende thoeft dat daer opwaert staet doet swellen. Nu moeti considereren eer ghi

die hant daertoe doet of dese dislocacie vercout sij of veroudert. Ende siin si veroudert soe en onderwindes u niet. Ende siin si nu soe mach men se wael cureren. Ende die cuere van allen dese vier manieren van dislocacien die voerseit siin die orbaerliic siin dat siin diegene die IPOCRAS leerde dat ghi sult nemen al reckende die einden ende voeghen tgheweer ter rechter siden waert ende ter slincker siden waert soe langhe dat weder come in siin gheweer. [Ende] dese cuere leert IPOCRAS. Ende dits een ander ghemeen cuere dat is dat die minister sal sterkeliic dat been trecken met den handen inwaert ende nederwaert. Of men sal dat been binden boven die knie met eenre dwalen en een ander minister sal dat been sterkeliic houden. Ende ghi sult staen ter siden ter slincker die ghequets es en selt uwen dume setten neven den bant neven tghemacht ende sult dat einde vanden bande sterkeliic trecken ende een ander salt trecken metten anderen einde vanden bande die op dander side staet. Ende aldus suldi beede tegader trecken soe dattet tgheweer tegader dwinghe. Ende ghi sult op u side siin neerstich in te duwen metten handen ende metten voeten. Ende dat teiken dat in es dat is als ghi beide die beene tegader voeghet van den sieken even effen ende gheliic tegader even lanck. Ende daerna legter plaesteren op ende dwinghet alsoet behoerliic is. Item ghi sult den sieken bevelen dat hi stille ligge soedat die hope niet en roere ende latet alsoe ligghen twee daghe ende daerna suldien ontbinden ende die plaester of doen ende voeghet dat been met den anderen. Ende siedi dat si beide effen ligghen soe is die dislocacie wel ghevest. Ende dan suldi dicwil doen baden ende en waren se niet wel ghevest soe legghet weder plaesteren als [van eersten noch] .iii. of vier daghe. Ende daerna ontbindet ende hi en sal hem niet verhaesten met wandelen totdat wel ghevest is. Waer oec die dislocacie van alte veel verscher humoren soe suldiit cautriseren alst in gheset is in siin stat alsoe als ic u sal leeren.

Capm. .xxxvii. vander knie dat uut den lede es.

Disuntura genu dat is die knie die uut den lede es Die oude vroede meesters hebben gheseit dat die mach werden ontset in drie manieren sy mach werden ontset inwaert [uutwert ende achterwert]. Voerwaert mach si niet werden ontset ende dat is om die kniescive diet bewaert. Ende dit is daer ment mede bekennen mach dat is dat been niet en weghet metten dijen ende men salse weder in setten alsoe men in set den ellenboghe ende alsoe cureren.

Capm. .xxxviij. vander kniescive die uut den lede is die cure.

Dislocacie rotule rotula dat is die kniescive als die wert ontset soe sal men die voet setten op die eerde ende metten handen weder insetten ende legghen doecken of werc op rotula daerse uut waer ghescoten ende een spaen daerop binden soedat niet weder uut en sciete. Ende als ghiit aldus hebt bereit soe en laet hem die knie niet lichteliic bughen noch haesteliic totdat ghesacht sij.

Capm. .xxxix. vanden voet als hi uut den lede es die cure.

Dislocacie pedes als die voet ontset is uut den lede. Ist dat verandert is ende verout ende vercout dan suldien baden ende salven ende sult den voet sterkeliic doen recken ende den hovel induwen dat effen staet alst eerst stont. Ende dan suldi den voet veeschen met plaesteren ende met spaenderen alsoe als u dunct dats te doen es. Ende dat ic u scrive vanden voete dat selve suldi verstaen van den knoselen. Ic hebbe gheseit ende ghescreven vanden dislocacien dat is vanden ontsetten leden die uut den gheweer siin hoe ghedaen wiis dat mense weder setten sal te punte in hoe gheweere ende cureren alsoe ic menich jaer heb gheproeft. Mer dier meer of wil weten die soeke Avicenna ende albucasim dier ghenoech af segghen. Ende ic hadde u daer meer af ghescreven mer het dunct mi ghenoech mettien dat ic gheproeft hebbe. Ende die behendich is hi mach daer af ende toe doen na dat hem dunct dats te doen es.

Explicit secundus tractatus istius liberij.

Hier eindet die ander tractaet van desen boec als van den apostemen ende van allen ghebroken leden ende van dislocacien. Nu wil ic u int derde tractaet scriven ende leeren van allen anderen onghemaken beide die van binnen ende van buten comen. Ja die der surginen toe behoeren. Ende met der gracien van onsen lieven heere wil ic beginnen ende ierstwerven van sommighen onghemaken van den oghen ende van anderen onghemaken die daerna volghen als vander nasen ende vanden oren ende ander onghemake die int aensicht comen ende in die kele ende in den mont. Ende van menighen anderen onghemaken als vanden ghescorden ende vanden steene ende van der laserijen ende van ydropensij dats van watere ende vanden cautriseren dat is van branden te maken.

Hier begint capitel van den derden boec.

Capittel [.i.] van der anathomie vanden oghen ende van optalmen. Van lopenden oghen die alle weghe ....ipen die cure daeraf. Van der liese die op doghe wast. Van naglen op doghen. Van bloede in die oghen. Van catharacten in die ogen uut te doen. Capm. tweede van allen onghemaken vander nasen. Van polipus van stinkenden [nose] die cure daeraf. Van bloeden te stelpen die cure. Capm. .iii. van den onghemaken in die lippen vanden tantvleesche ende vanden tantsweere die cure daeraf. Capm. .iiii. van allen onghemaken der tonghen dat menegher hande es. Ende ierstwerven van ranula. Van uvula dat is dat hoeft ontset die cure vanden brancij ende van amigdale die cure. Capm. .v. vanden spinancien ende van haren specien. Van beenen of graten of ander dinghen die in die kele moghen siin. Capm. [.vi. van alden onghemake van den monde van siecheit der tonghen. Van puus telen in die mont van vula of den huuf. Van swellinge biden wortel van der tonghe. Van squinancie. Capm. .vii.] van allen onghemaken inden oren [eerstwerven die wormen of steenkine of ander dinc die

in doren vallen] vander doofheit vanden oren die rusen [of pipen] vanden bloede dat uut den oren loept ende vau anderen quade vanden oren daer veel quaets sanies uutloept. Capm. .vii. van allen waringhen die int aensicht comen. Capm. .viii. van serpigo ende inpetigo die cure daeraf. Capm. .ix. van morfea die cure. Capm. .x. vanden crausele. Capm. .xi. vanden lusen. Capm. .xii. vander laserijen [ende] van den pocken. Capm. .xiij. van den gheveniinden beesten die biten ende steken van verwoeden hontsbeten van byen steken van scorpioens steken. Capm. .xiii. van ydropresen dats vanden watere. Capm. .xv. vanden emerroyden dat siin spenen [ende] vanden aersdarmen die uutgaet van den fistelen inden aers. Capm. .xvi. vanden steenen [in die blase vander stenen] inder wivenblasen vanden ghescoerden onder den navel. Van den ghescoerden als die darmen nederwaert sincken van den ghescoerden te cureren [met cauterien] vanden selven met sniden. Van darmen alsi si scieten in den culbalch dats hernia intestinalis. Capm. .xvij. van hernia dat gheheeten is in walsche scornufelen ende van haren spenen. Capm. .xviij. vanden veden. Capm. .xix. van hermofrodia dats van denghenen die hebben mans en wiifs sceppenisse. Capm. .xx. vanden cauterien dats van den branden. Capm. .xxi. van die verbrant ende verscout siin. Capm. .xxii. van spasme.

Capm. .i. vanden anathomien vanden oghen die cure.

Dit derde tractaet van onsen boeke wil ic u scriven ende leeren eerstwerf van den oghen. Mer eer ic beginne van den onghemake vanden oghen wil ic u een luttel scriven van den anathomien vanden oghen. Ende segge dat de oge herde wonderliic ende herde behendeliic ghemaect met der natueren ende geeste alsoe onbekent als die onghemaken siin vanden oghen om des wille dat si soe subtiil siin ende soe wonderliic ghemaect als ic u te voren gheseit hebbe van den seven rocken ende van .iii. humoren. Ende dit siin die drie onghemake vanden oghen die men alrebest bekennen mach ende die alreghemeenste siin ende dat is opstalmia pructus lacrime inflacio ende rubedo macule ungula chataractara

dese comen dicwil den surginen te cureren.

[Het derde tractaet van onsen boeken wil ic u scriven ende leren. Eerstwerven van den oghen. Mer eer ic beghinne vanden onghemake van den oghen wil ic u een luttel scriven vander anathomie vanden oghen. Ende ic segghe dat doghe is herde wonderlic ende herde behendelic ghemaect metter natueren gheestelic. Want si is ghemaect van .7. tunicas. Tunyca in latijn dats een roc in Duutsche. Ende si is oic ghemaect van 3 humoren als menseit in asagogis. Die 3 voerste rocken syn vele subtijlre dan die 4 achterste. Ende dair om syn si vele claerre want in die drie voerste wordet tsien volmaect. Ende dachterste syn vele grover ende dicker ende doncker. Nu suldi weten hoe dese seven tunica ghemaect syn. Deerste tunica is gheheten retina. Dander secundina. Die derde roc sclyrosis. Die 4 tela aranea. Die eerste humore vanden 3 is gheheten vitr[e]us. Die ander cristallinus. Die ander derde albugines. Nu suldi weten dat cristallinus humoers es rechts in die midden lichtende ende claerre als een cristal want hi is een alte machtich instrument vanden ziene. Ende hi is dat men niet lichtelic mach quetsen ende hi is ront want hi is alle wege bernende. Ende hi is omdat hi alrehande verwe begripen mach. Na cristallinus humore comt vitreus sonder enich middelheit. Ende hi en is niet also hart als cristallinus humore. Ende dats dairom dat hi tempert die van cristallinus ende is gheheten vitreus om dies wille dat hi licht als glas want vitrum in latine is glas in dietsche. Ende dese humore morwet die comt van den cristallinum. Na vitrum humore comt retina tunica van den hersenewairt ende comt sprutende uut pia mater ende is bedect met pesen ende met aderen ende met arterien als met enen nette dat mijnct in die oghe. Die retina volcht secundina ende dese comt sprutende uut dura matre. Na secundinam volcht sclirosis ende dese comt sprutende uut den hersenbecke ende het is hert van voren. Na cristallinum volcht arane tunica om des wille dat hi is subtyl ende dunne als

spinnewebbe. Want tela aranea dats in dietsche een spinnewebbe. Na aranea volcht albuginea omdat ghelijc is wit van eyeren ende dese humoren werct die witheit van den oghe ofte zwertheit. Want is vele ende dicke van desen humoren ende clare so wort doghe wit. Ende ist in die middelmate dats noch te vele noch te luttel noch te dicke noch te dunne so wert doge middelber noch te wit noch tezwert. Albugineahumore volghet uvea tunica ende is gheheten uvea tunica om des wille dat ghelijc in synre claerheit als een wijnbeyen uvea in latine dats een wijnbeye in dietsche. Na uveam tunicam volcht corneca die licht als een horen. Die sevende tunica die en besluut niet alle dander in midden. Mer nochtan bevaet sise al om ende omme. Ende is gheheten tunicam om des wille datsi alle dander al omme ende omme bevaet ende ghevoecht hair metten anderen ende si is in den midden doergaet. Nu suldi weten dat fantasticam cellulam comt sprutende opticus nervus beide uut dura mater ende uut piamater. Ende oic comter uut aderen ende pesen ende arterien so clene ende subtile ende som grovere die hem recken toten oghe dair die tunice mede werden ghemaect herde besceidelike dunre ende grovere. Ende dat selve suldi weten van den 3 humoren ende diesghelijc moechdi sien dat van eenre wortel comen sprutende beide van cruden ende van bomen menigherhande beide telgen ende stocke ende lovere ende bloem ende vrucht ende elc heeft sonderlinghe sine bescheidenisse. Alse comen uut fantasticam cellulam sprutende pesen aderen ende arterien ende oblicus nervus dat hol is ende heeft .2. telgen deen gaet tot int sien vanden rechter oghe. Ende dander telligh gaet in die slinker oghe ende doer die hole pesen obticos comt int zwerte van den oghe. Ende wordet tzien verwarmt ende ghestarct. Ende dan keert die gheest van ziene in fantasticam dair die zieke in leghet ende gheeft die zieke te verstaen wat dat hi buten vernomen heeft. Ende dan metten ordinancien vanden zielen so begripet syn verwe ende ghedaente ende grootheit ende cleynheit van allen dinghen. Ende als men den oge toe luuct so keert dat sien int an\der

oge. Ende so ontfaet deen oge tzien van beiden den ogen ja als doghen ghesont syn. Nu suldi weten dat nervi obtici mogen worden verstopt van grover humore so dat die craft vanden ziene niet en can ghecomen toten pipullam oculi dats toten sien vanden ogen. Ende dan verliest die mensche syn siene nochtan heeft hi die ogen claer ende scone ende sonder wete ende zwere ende dat heet gutta serena ende dat en mach men niet ghenesen met ghenen medicinen van buten ende qualic van bynnen. Ende dairom wil icker of swigen want het hoert den phisiken toe ende niet ter cirurgien. Mer ic wil u scriven die cure vanden onghemake van den ogen die dicwile den curgine te hande ende die alreghemynste syn ende alrebest bekent want ghi sult dat weten dat een geen onghemac en is van allen leden des menschen lichaem. Also onbekent also donghemake syn vanden ogen om des wille datse so subtilijc ende so wonderlic ghemaect syn. Als ic u te vore gheseit hebbe vanden 7 rocken ende vanden 3 humoren.]

Van den optalmia.

Optalmia is een aposteme of eenen loop van humoren toten oghen die somtiit is cleine ende somtiit is groot ende somtiit alte quaet. Die cleine comt van luttel goede humoren en somstont alleen van quader heeter complexien en die hitte vander sonne of van ghescubbe of van roke of van wakene. Ende dese minste optalmia mach men lichteliic ghenesen ende verdriven met ghetemperder dieten ende met witte vanden eijeren wel gheclapt ende ghescuijmt ende in doghe ghedropt. Ende dese medecine is jeghen die hitte ende ieghen die rootheit ende ieghen die steecten ende ieghen menigherhande onghemac van den oghen dat van hitten coemt want twitte vanden eyeren is cout ende wederstaet die hitte ende suvert die oghen binnen. Ende het heeft eenrehande natuere dat conglutineert ende dat hevet en geene simpel medecine. Die grote optalmie is als dat oghe heeft grote sweeren ende die contrarie coniunctura is root ende sterke hitte die ogen tranen. Die alre grootste ende die alre quaetste bekent men met dien

dat die coniunctura tunica haer niet en tonet mer het esser op ghewassen veel roots vlees ende die oghe scedelen siin gheswollen ende omghekeert ende dat oghe alte mael gheswollen. Ende dese optalmie wert volken gheulcerreert in doghe. Nu suldi weten dat in die grote optalmia ende in die meeste ende in die quaetste na die grootheit ende die cleinheit is orbaerliic laten die hooftader ende purgeren die heete humoren ende doen houden die suptiil dieten als die ghene die ligghen in heete onghemake. Ende colirium album ghetempert met vrouwensponne die een meijsken soecht droppet daerin. Ende plaesteren daerop legghen totdat gheswel al wech sij. Ende die plaester sal siin ghemaect van roden rosen ende van roden sandelen van elken .j. o. ende garstenmeel ende camphora .j. dr. dit salmen alle temperen met rosewater ende maken daeraf plaesteren ende legghense op dat oghe. Ende als die humoren hebben ghelaten haren loop ende doghe niet meer en sweert dan suldise baden met water daerin ghesoden sal siin rosen met een luttel souts. Ende en gheneset aldus niet soe moet ghi daerin drupen colirium dat riipen doet. Ende dat is ghemaect van wierock ende daerin pulver citrini om doghe te mondificeren. Ende waer dat sake dat daerna weder ulcus in doghen quame dat men bekennen mach also in die coniunctiva is een rode plecke [ende in cornea een witte plecke] dan soe suldi weder in dropen colirium album om die sweere ende die weute mede te verdriven. Of waer die ulcus herde groot dat ghi u ontsaghet dat uvea tunica mocht uut den oghen opscieten ende worden een onghemack dat gheheeten is bothor ende dat es ghedaen als een wiinbeyer ende leget opt doghe ende dan moet men daerin dropen [colirium dat ripen doen. Ende dat is ghemaect van wieroec ende dat moeti dair in drupen] colerium helesir dat is te seggen doergaet. Ende en ontsiet ghi u daeraf niet dat ghi den ulcus wilt consolideren dan suldier in dropen colirium de plumbo. Waer oec dat sake dat na die consolidacie bleve twitte op die oge dat suldi verdriven ende cureren met colirium van den stronte van den lacerten. Nu suldi weten hoe dat men alle colirium maken sal. Ende

eerstwerf colirium album. Ghi sult nemen ghewasschen seruse .x. dr. opii .i½. dr. ende al dit sal men pulverseren herde cleine ende incoperreret met scoenen claren reghenwater ende maken daeraf cleene ronde clotterkiins minre dan crocken. Ende als te doen is sal men een ontempereren met vrouwensponne van eenre dochter ende dat sal men int oghe drupen met eenre vederen. Colirium van wierock dat rijpen doen der oghen aposteme maect men aldus R. thurus .x. dr. anthimony sarcocolle ana .ij. dr. dit sal men conficeren met imallaginen (?) malvavistij fenigrecij ende crocij ende maken daeraf colirium ende doent int oghe. Dit is die confex van den pulver citrini. R. sarcocolle .x. dr. aloes .ii . dr. croci .ii. dr. mirre .i. dr. liinsaet .ii. dr. al dit sal men pulverseren ende budelent ende orbaren. Colirium plumbi dat mondificeert ende suvert die oghen ende consolideert die ulceren vanden oghen R. plumbum usti anthimonii thutie ablute eris usti gummii arabicij dragacanti ana . dr. viii. opi .<fr>1/2</fr>. dr. Colirium helesir. R. anthimonii lapidis ematicis ana .x. dr. acacie aloe ana .i. dr. al dit sal men wriven ontween ende conficeren metten sape van verbena of metten sape van corrogiola ende formeren daerof cleene formen als peper coren ende droghent. Ende als ghiit orbaren wilt ontimpert een met wit van eyeren. Dit colirium is herde goet alsoe gi u ontsiet dat vanden ulcus vanden oghen uut ghinghe uvea tunica ende worde int oghe bothor. Ghi sult oec int beginsel van optalmia doen laten die hooftader tusschen den dume ende den vorsten vingher. Ende ghi sult hem doen setten ventosen in den necke. Item ghi sult maken plaesteren ende daerop legghen int beginsel. Ghi sult nemen tsap van violettencruijt ende wit van eyeren ende rosewater ende hiermede salmen temperen garstenmeel of van bonen ende dit selve mach men doen metten sape van weghebreeden of van donderbaer of van nasscaden int beginsel van sweeren. Item tegen den sterken ende den groten oghesweer suldi maken plaesteren van broesemen van brode ghestoten ende ghetempert met vrouwensponne ende met rosewater ende met doren van eyeren ende daerop legghen. Dit colirium is ghemeen ende sonder\linghe

[guet] teghen die bernende hitte in die oghen ende die grote steken ende die grote sweer[e] ende verdriift die rootheit ende die wederkeerende oghe scedele: R. thurus mastiic dragaganti albi gummi arabici amidi rosarum thutie.ana. ende dit sal men subtiiliic pulverseren ende met rosewater ende met vrouwensponne ende met den sape lacteken temperen ende hieraf sal men .iii. dropelen drupen in die hornic van den oghen des avens als ghi slapen gaet. Item een ander colirium dat men in dies ghelike ende in wonden vanden oghen moet orbaren: R. le mathicis amidi tlichte coralle albi [et] rubei dragagantij gummi arabici sandali albi ende rubei ana. Al dit sal men clein pulverseren ende ontemperen met rosewater ende met vrouwensponne ende daerin netten catoen ende leggent opt doghe. Al es dat sake dat men int beginsel moet leggen repercussiven dat en sal niet siin alte sterc mer het sal siin sachte. Men en sal[in] doge geen maturatiif doen dattet de oghe niet en doet rotten: Item om tsien te verclaren ende teghen die bedeckenisse vanden siene van den oghen is dit collirium alte goet. R. mirre aloes olibanum mastiic sarcocolle castorij croci ireos. ana al dit sal men pulverseren ende met claren witten wine te gader menghen ende temperen ende in den hornic van den oghen drupen. Het mochte enich man twivelen ende vraghen want optalmia coemt van couden humoren alsoe wel als van heeten. Al coemt hi van heeten dicwil dan van couden waerom heet apostema calida dat wil ic u besceiden ende seggen dat coude humoren moghen int oghe wel maken heete apostemen. Dat is als die coude humoren liggen bedwonghen in de liese vanden oghen soe makense een sterke weude ende sweer. Ende om tgrote verkeernisse vanden geesten ende daeraf worden die coude humoren verrot. Ende Galienus seit dat alle dat verrot is is heet. Ende hierom heetment optalmia calidum apostema al comet hi oec van couden humoren.

Capm. vanden lopenden oghen die tranen die cure.

Dits vanden lopenden oghen ende die tranen. Ghi sult

weten dat die tranen vanden ogen moghen comen van den occusoene van buijten of van binnen. Die occusuene van binnen als van waterrachtighen humoren die vanden hoefde comen ghedropen tot in die oghe. Die occusuene die van buten coemt die is al van blijscappen of van rouwe want daeraf wort eenderhande complexie in die hersenen daer water af wert ghediisteleert. Ende ghi sult weten die tranen die van binnen comen in die aderen die onder thersenbecken liggen. Ende dit wil ic u besceideliic te kennen gheven. Wanneer dat si comen van binnen ende van onder thersenbecken of van boven thersenbecken. Als si van onder comen dan nijest die sieke dicwil daermede. Ende als si comen doer die aderen daer boven dan voelt die sieke in die aderen van den voerhoefde ende van den slape crupen herwaert ende darwaert [oft waren mieren die crupen ende wandelen]. Nu hebdi wel ghehoert die occusuene van tranen wanen dat si comen ende die besceidenisse daeraf. Nu wil ic u voert leeren hoe mense cureren sal. Ghi sult eerstwerven dan hooft vanden sieken doen sceeren ende daerna suldi den hals doen dwinghen met eenre dwalen of elwaer mede al suverliic soe dat haer die aderen vanden hoefde toenen. Ende dan suldi nemen twee naelden ghevademt met cleinen draden ende ghi sulse beide steken onder die aderen al doer mer hoet u dat ghi die aderen niet en raect noch en wondet. Ende die een naelde sal steken drie ving her verre vander ander. Ende dan suldi tussen beide die naelden recht in die middelt over sniden dweers die ader ende sulter later dat bloet dweers (?) uut lopen al soe vele dats ghenoech si. Ende alst ghenoech heeft ghebloet dan suldi die ader binden metten draden vander naelden ende knopen die einden van den drade soe dat tbloet ghestelpt si. Ende daerna seldi leggen catoen of werc ghenet in dat wit van den eyeren om dat bloet te stelpen. Ende ist te doene soe leghet men daerop medecinen die bloet stelpen. Ende voert soe cureert die wonde alsmen ander wonden cureert. Ende aldus salmen doen in die aderen vanden slape als dat onghemac is in

die [side] dan salmen die ader oversniden in die [selve] side. Item het siin goet cauterien die ic u sal scriven in siin proper capittel: Item plaesteren die herde goet siin ende orbaerliic daertoe die men sal legghen opt voerhoeft ende op den slaep om die tranen te doen verdroeghen ende tbloet: R. aloes thuris mastiic bolus armenicus acacie mirre ana perte equales die salmen altegader pulverseren ende conficeren met rosewater ende maken plaesteren ende legghense opt voerhooft ende op den slaep: Item collirium ten selven dat sonderlinghe goet es: R. thuris mastic aloe epatici ematicis litergirum ana. dat sal men al conficieren met reghenwater. Item waer int oghe groot juecsel dan suldi ontempere aloe epaticum met wine ende met rosewater ende dat drupen in die ogen. Nu suldi weten wat men doen sal als die tranen comen daer die aderen vanden hersenbecken die onder thersenbecken staen dan eest orbaerliic dat men purgeer thooft met pillen ieraphigra of met pillen aureus. Ende oec moet hem die sieke hoeden van verscher spisen totdat hi ghenesen is. Ghi sult u oec hoeden dat u niet en bedrieghe onghenatuerde haren die in die oghebrauwen wassen som die doghen tranen ende loepen [want si steken dogen ende taensicht]. Ende als ghi dat vint soe seldi die oghescedelen omkeeren ende met enen instrument uut trecken ende metten wortelen. Dat is van den oghen die root siin ende gheswollen alsulke oghen seldit dat haer eerstwerven afsceeren van den voerhoefde ende sult .iii. vinger boven tfoerhoeft [houden die huut effen. Ende daerna] sniden dweers vanden enen hornic vanden slape tot den anderen hornic vanden slape. Nochtan hoet u dat ghi niet en quets die laceerten vanden slape. Mer als daer ghenoech bloets uut es gheloepen dan suldiit bernen met enen gloijden iser ende daerna suldier op leggen boter ende des ghelike totdat die corst afvalle ende daerna cureert die wonde als men ander wonden cureert.

Capm. vander liesen die op doghen wast.

Penxans oculorum dat is die liese die op die oghe wast.

Constantinus [seit] als coemt van wonden of van pocken of van dies ghelike soe ist incurabel. Mer alst coemt van humoren die tusschen uveam tunicam ende cristalinum humoren leghet gheconglutineert soe machment wel cureren. Als ghi dat wilt cureren soe moet ghi considereren ende vernemen oft nijeuwelinghe aen comen is of van outs. Ende of dat dicke ende grof is of dunne ende suptiil is. Want alst nijeu ende suptill dan machment wael cureren [met] medicinen. Mer alst out ende hert ende grof es dan en mach mens niet cureren met medecinen mer men cureret somtiit met medecinen. Als die liese is versch ende suptiil dan salmen dese medecine daertoe orbaren. Ghi sult nemen tsap van roden papaver dats van roden coelen ende tsap van wilden caerden van elken even vele ende dit sal men in die oghen drupen: Ist oec te doen sterker medecine maect pulver van sarcocolle ende van sukoreije ende van amidum ende van camphoren van elken even vele ende doet in doghen: Item neemt thuijtije .I.3. spume maris ende eyerscalen van elken .ii.3. anthimoni ceruse .½.3. dit sal men herde suptiil pulverseren ende in die oghen doen: Item een ander pulver ten selven dat herde goet is als die meesters segghen: R. die vilinghe van coper ende legse seven daghe te weiken in goeden wiin edic ende daerna legt in die sonne te droeghen ende maecter af suptiil pulver ende doet in dat oghe. Item teghen twitte ende die liese op die oghe ghi sult nemen tsap van [van wortelen van] ve[nne]coel ende doet in een coperen vat ende latet daerin staen neghen dagen ende drupent in doghen. Item ieghen dat selve suldi sieden venckelwortelen in goeden witten wiin toter helft of meer ende dan suldiit cleesen ende in doghen drupen: Item contra pannum et manctaz oculorum dat is te segghen dat witte ende die liese op die oghen suldi nemen blau bloemen die int coren wassen ende die suldi hanghen in enen ordenael in die sonne ende dat water datter uut diisteleert sal men in doghen drupen want het verdrivet twitte ende die liese op die oghen met groter cracht. Item

utermaten een goet colirium teghen twitte vanden oghen ende teghen juecsel ende teghen den naghel ende teghen alderhande decsel vanden oghen R. arcenicum rubeum vitri .i. dr. sal armoniaci .ii. dr. calcanti usti .vi. dr. flos eris .iii. dr. Ghi sult sal armoniaci [legghen] int sap van ruijten en alle die ander salmen pulverseren ende met den sape van ruten daer sal armoniaci in is ghesmolten [dit] sal men al te gader menghen ende maken collirium ende doent in die oghen. Item teghen die oghen die scinen dat si altemael uut den hoofde scieten souden ende groot uut siin ghescoten. Dan suldi nemen blader van agrimonie ende stotense met wit van den eyeren ende legghense op doge hi sal ghenesen.

Capm. van naglen op die oghe die cure daeraf.

Angula in oculo dat is die nagle int oghe ende is vierderhande. Die een is hert ende peesachtich dat seit albucasis ende gheliict harden syphac. Die ander en is niet peesachtich ende is gheliic eenre witte versc[h]eit die beroerende is. Ende ungula begint te wassen in den enen hoornic vanden oghe ende dan wasset allenxkens totdat doghe al overdect es ende tsien benemet. Die maniere vander curen is dat mense af sceiden sal metter surgien. Nochtan dwerc metter surgien is sorgheliic in die oghen want is te ontsiene dat men mocht gheraken corneam tunicam ende doergaten pupillam oculi dats tsien vanden oghen. Ende al ist dat sake dat ic er niet ghedoen en can noch mi niet en wille onderwiinden van alsulken cueren nochtan wil icse u leeren cuereren na miin[e]r konst. Ende segge u dat ghi den sieken sult doen legghen siin hooft in uwen scoot ende daerna suldi met uwer hant den oghescedel op houden. Ende dan suldi den naghel grijpen met enen haecxken dat een luttel sal siin gheboecht opt deinde. Ende daer suldi ungulam op lichten ende dan suldi nemen een naelde ende doen daerin peerts haer of een coyen haer of eenen sterken vaden ende die naelde sal op deinde een luttel gheboghen siin. Ende daer na suldise steken doer ungulam metten drade of met den hare ende trect ungulam daermede opwaert. Ende wilt ungulam metten drade tot den

einde dat pupillam volcht tot opt dander einde. Ende als ghiit altemael hebt ghevilt dan snidet al toten gronde met enen cleinen sceerken of elwaer mede. Ende hoet u nochtan dat ghi niet en sniit vleesch want daeraf soude comen dat die oghe alle weghe soude lopen ende tranen. Ende somstont ghevallet datmen ungulam mach grijpen met haexkens alleen of metten draden alleen als te voren gheseit is. Ende trect men ungulam opwaert ende villet metten instrumenten die de oude meesters plaghen te heeten spatumen. Ende als ghi ghedaen hebt soe werpt een luttel souts in doghe soe dattet smelte dat vanden nagel ghebleven is of sout ende commyn te samen ghewreven ende met water ghemenct ende in die oge ghedropen ende daerboven seldi leggen catoen ende wit van eyeren ende in olie rosarum ghenet totdat ghi versekert siit van heten apostemen. Des anders daghes soe besiet oft begint te verhitten dan legter op dat vercoele ende versacht der aposteme. Ende is die niet soe cureret met medecinen die orbaerliie siin totdat ghenesen sij. Dese medecine sal men doen als dat vel of die liese op dat oghe veroudert is ende verhert dan mach men coenliic werken met deser medecine. Ende waer dat sake dat men in dien naghel op doghe niet en mochte steken een naelde noch dat men geen haexken daerin en mochte steken omdat noch te moru waer ende te weeck om dies wille dat te peesaehtich is dan moechdiit wel cureren metter medicinen die voerseit es.

Capm. vanden bloede int oge die cure.

Als dat oghe al vol bloets is van quetsinghe of van elwaer af ende dies veel is dan suldi den sieken doen laten die hooft adere ende sult legghen opt oge medecinen repercussiif totdat bloet al wech is van den oghe. Ende en gatet alsoe niet af dan suldaer opleggen medecinen die sceyden doen ende resolveren. Ende vander medecinen die resolveren ende sceyden tegader alse comin ghepulvert ende ghemenct met wasse ende [ghewarmt] opt oghe [ghe]leit. Ende dit is die maniere daer op te leggen ghi sult opt oghe legghen een wit sindael ende sult maken een

plaester vanden wasse ende vanden comine ende sult die plaester doergaten te menigher stat met eenre griffien off dies ghelike ende sulse werm leggen opt oghe ende tsindael daeronder ende dit suldi dicwil verwermen tot dattet altemael vergaen sij. Het ghevalt somstont dat uvea tunica scoert ende sciet uten oghenscedel al oft waer een rosenbeijer. Ende haly seit dat die sieke met dien oghe tsien nemmermeer en mach vercoeveren. Mer die groote smerte ende weute ende steecten vergaen ende dat oghe bliift leeliic ende overtset. Ende dit is die cure daeraf dat men een naelde steken sal van onder opwaert in die wortel vanden uvea tunica en een ander ghevademt met eenen tweevoudighen drade ende stekense doer die wortel van uvea tunica op den hornic vanden oghe ende die een seldi laten steken [dair in] ende dan suldi metten eenen drade dat een deel van uvea binden opwaert ende metten anderen deel van den drade dat onderste deel uvea binden nederwaert. Ende alst al ghebonden is dan salmen die naelde uuttrecken. Ende dan salmen daerop legghen dat die aposteme versacht. Ende dit salmen laten alsoe langhe dat uvea [tunica met] die drade al afvallen van hem selven ende dan voert an cureren soe dattet ghenesen si. Ende het ghevalt oec somstont dattet doghe altemael uutsciet ende nochtan en lettet hem niet aen tsien. Ende wildise dan weder insetten soe doet den sieken laten die hoeftader todat die wonde is gheresolveert van den oghen. Ende daerna suldi doen setten ventosen sonder vliemen in den necke ende legt plaesteren opt oghe van stiptigher medecinen als van acacien ende van aloe ende van olibanum ende van sarcocolle. Ende dwinct die plaester soe vast als doghe ghedoghen mach [met vele plaesteren] ende latet tplaester ligghen [vaste ghebonden] enen dach ende enen nacht. Ende daerna besiet of dien bant ontslapt is ende is dien bant ijet gheslapt soe suldi dien bant nog vaster binden. Ende alst alsoe heeft gheleghen ghebonden eenen nacht soe suldi dat oghe ontbinden. Ende is dat oghe weder gheset in siin stat

alset plach te staen natuerliic dat es goet. Ende en ist niet weder in siin stat alst sculdich is te stane natuerliic soe beginnet weder als van eerst metten plaesteren ende met den dwinghen ende metten ventoijsen in den necken sonder vliemen. Ende dit doet soe langhe dat doghe weder stae in sien stat natuerliic.

Capm. vanden catharacteren in dogen [uut te doen].

Het coemt int oghe eenderhande onghemac ende es es gheheeten catharacteren ende het es eenderhande water dat vergadert is op pupilla ende bedecket tsien ja alst veroudert is ende verhert. Ende alsmen pupillam besiet nauwe sie scinet bestopt siin. Ende dit water mach siin tweederhande dat eene mach men cureren ende dat andere niet. Ende dat men cureren mach mach men bekennen met desen teiken. Als men dat oghe besiet soe eest binnen claer ende als ghi den sieken dat oghe toe doet luuken ende dan dwinct dat oghescedel met den dume ende wriift doghe in beijden siden ende als hise dat op luijct ende ghi dat water dat ghesceiden is weder siet vergaderen tot eene hoepe dan mach ment wel cureeren. Ende dat water dat swart is ende alsmen dat oge wriivet ende dat water dat ghesceiden is niet voetstaens weder en vergadert ende daerna weder overlanc vergadert dat en machmen niet ghenesen. Ende dit is die cure die men ghenesen mach. Ghi sult den sieken doen baden tghesonde oge ende hi sal siin hant daerop doen en daerna sal hi dat sieke ogheop luijken ende dat sal siin daert herde claer is. Ende dan suldi hebben u instrumenten ghereet daer die meesteren plaghen aldus ghedaen water mede af te doen ende te cureren. Ende si siin ghemaect na der vormen van der naelden mer si moeten op deen side siin dicke. Ende die naelde daer men mede weeken sal sal siin op een einde dicke ende overwonden met garen om te bet te keeren met den vinger ende op dander einde salse siin scarp. Ende dit instrument sal men steken in conjuncturam tunicam [dats int witte van den ogen bij corneam tunicam] ende keeren dweers alsoe ligghe also men siet dat oert vander naelden suldi inwaert steken toten oort vander

naelden coemt op die corneam tunicam daert jedel is ende daert water leghet voert tgat vanden siene [ende tziene beneemt. Ende dien suldi sniden metten oerde vanden naelde 't water ende sultet u pinen nederwert te brenghen vanden ziene]. Ende siedi dat water blive ende niet weder en keere ende die sieke siet besceideliic wat dat men hem toent. Ende siedi dat water wederkeert soe doet weder anderwerf totdat niet weder en keere ende dan trect u instrument uut. Ende dan suldi in die oge drupen [water] daer in gheleghen sal hebben comiin ende sout of water daerin gheleghen sal hebben scoen claer sal gemi[n]e. Ende dan suldi legghen opt oge catoen ghenet in dat wit vanden eyeren ende olie rosarum ende legten daert doncker is .x. daghe. Ende gi sult hem bevelen dat hi hem niet en roere binnen die tien dagen noch en hoest of en nijese. Ende hi sal hem nauwe houden van grover spisen. Ende ghi sulten hoeden van drincken. Ende ghi sulten ontbinden eens [sderden daghes] ende hem toenen alrehande dinc ende ghi sult hem toenen ende laten sien ende dan suldien weder verbinden alsoe ic u gheseit hebbe. Ende laten hem alsoe liggen seven daghe eer ghi hem verbint ten waer dat oge verswoer ende grote hitte ghevoelde ende grote steecten dan suldiit verbinden eer die seven dage liden. Ende en ghevoelt hiis niet soe laeten liggen eer ghi hem verbindt die seven dagen al uut. Ende als coemt die sevende dach ontbinten ende toent hem alrehande dinghen. Mer dat en suldi niet doen voetstaens als ghi u instrument uutghetoghen hebt want dat water soude weder om keeren sterkeliic ten siene [waert]. Ende ic segge u dat dese cure es swaer ende sorgheliic. Een meester hebse sien werken enen goeden meester die dat water conen verdriven ende cuerreren ende haer instrumenten daer sij dit mede werken nochtan diet al ghesien heeft het is herde bedriechgeliic want blijft herde selden [ghenesen] het en coemt weder. Nochtan sacht ict bliven in die stat van thienen aen eenen ouden man die was ouder dan .c. jaer ende het was een ketelboeter ende hi hadde siin sien verloren meer dan seven iaer. [Ende meester]

simons sone van bergien die curreerdet hem die te namen woende ende ic was daer ieghen waerdich ende ic holp hem. Nu suldi weten dat die catharactara die niet gheconfermeert en siin noch verhert die sal men nemen ende cureren met dicwil thooft te purgeren met pillen cochie ende te derven wiin te drincken ende van alderhande spise ende dranc die root maken ende climmen int hooft ende oec met collirium van voghelsgallen. Ghi sult nemen die gallen [van] voghelen die leven van prijen .x. dr. die sullen siin ghedroecht ende euforbium ende coloquintida ende seraphini van elken .j. dr. van allen desen suldi maken collirium met den sap van vennecoel. Der namen vanden onghemaken vanden oghen siin vele als macula albugo dat twit op die oghen ungula dat is die nagle. Ende catharactara dat is twater daer ghi af hebt ghehoert. Nu suldi weten dat macula coemt in cornea van den [oghe] int doergate in eenen van tunica ende es sulc van eenre bleeker varuwen ende eerden ende coemt van meerder occusuene dan dat van menighen humoren coemt die ghemenghet siin. Ende die macula is incurabel. Ende ghi sult oec weten dat albugo niet anders en es dan een verouderde macula. Pannus coemt van liimachtighen humoren in die oge. Ende pannus in doghe is in walsche ende in dietsche die liese die de oghe overdect als oft waer een doocke ende dat mach men [op lichten ende] afvillen. Ungula coemt in den eenen hoornic vanden oghe ende wast al over dat oghe [tot in den anderen hornic. Ende is som stont in die substancie vanden oghe] Ende coemt van eenrehande humoren die int oghe habundeertende dat mach men afsniden ende villen [als pannus] alse ja alse is bi der tunicam die meer verscheiden ansiet van humoren danse soude daert af dict eene verhertheit. Catharactara coemt van humoren die comen vloyende in die oghen ende vloyen nederwaert tussen uveam humoren ende cristallinum ende dan en toenet hem niet van buijten ende dan en bescietet niet wat men van buijten daerop doet. Mer moet hem

van binnen curreren alsoe ghi te voren hebt ghehoert ende met pillule aurea ghemenct met esula. Ende met pulver ghenomen met den monde dat ic u in dit boec niet en wille scriven want het behoert der phisiken. Mer ic salse u noch alle leeren ganst mi god onse heere. Nu suldi weten dat somstont vloyen humoren tusschen cristallinum ende albugiinum ende dat mach mensomstont cureren ende somstont niet ende dat mach men aldus bekennen die sieke sullen dat sieke oge toeluijken ende wrivent met den vinger den oghescedel ende lichten haesteliic weder op ende siedi [dan] pupillam openbaerliic breiden ende sceiden dan salment wel cureren.

Capm. vander nasen cuere.

Nu hebdi ghehoert die curen vanden onghemake van den oghen nu wil u sriven die onghemaken vander nasen ende eerstwerven van eenen onghemake heet polipus ende is overtollich vleesch dat hem tonet van binnen der nasen. Ende die occusuene daeraf is een grove humore viscoijs die coemt ghemorificeert vanden hoofde dalen ter nasen [so] dattet vleysch wert. Ende dat mach men bekennen dat die nase ghesopt es soe datter gheen adem uutlosen en mach. Ende die roke is quaet die daeruut coemt ende stinct ende men siet daerin vleesch. Ende oec coemter uten nasegaten somtiit een dinc gescoten al oft waer een blase. Ende somtiit meerdert die nase van desen onghemake ende wort al waterachtich. Ende dese sieken ghevoelt niet goets ende die nase wort al hart. Ende dat quade vleesch dat in die nase is en comt niet uutwaert ende dan en suldier niet toe doen want het es een maer van cancer. Ende waer dat sake die nase ghesont scene van buyten ende moru ende dat mense wel mochte handelen ende dat hi niet en waer swartachtich dan cureerten coenliic sonder vreese dan suldi die nase opluijken ende sult dat vleesch nemen met eenen haec ende treckent uutwaert ende snident alte mael of ende waert dat giit niet altemael of en const ghesniden ende datter aenbliift suldi altemael af scaven met enen subtilen instrument

soe dat wel ghesuvert si. Ende daerna suldiit cautriseren ende die wortel uutbernen met eenen gloijden iser of legter op sterke corosive dat [al] af ete ende daerna legter op boter tot dat die corste afvalle ende dan suldiit cureren tot dat ghenesen si: Ic heb oec dicke polipus ghenesen met sterken corosiven sonder sniden. Het ghevalt oec somtiit dat dat vleesch was doer dat opperste been dat doergaet is daer gheen instrument toe comen en mach noch en can. Ende dat suldi bekennen als ghi hem averrecht doet liggen op sinen rugge ende als ghi hem giet in siin nasegaten edic of wiin of water en gheen verscheit daer af en come in die kele. Ende dit is daeraf die cure. Ghi sult nemen enen draet die een luttel grof sal siin ende sulter aen knoepen veel knoepen ende den eenen knoep vanden anderen een vingherbreet. Ende sal die sieke steken dat een einde van onder opwaert met eenre tasten of met eenen subtilen iser of met enighen anderen subtilen dinghen tot dat hi come tot den oppersten gate ende dan trect den adem vander nasen opwaert totdat dat einde come in den mont ende dan suldi nemen beide die enden vanden drade ende trecken harwaerts ende darwaert al[s] men trect een saghe daer men hout mede saecht soe dattet vleesch afga metten knoepen. Daerna suldi den draet uuttrecken ende sult een wieke daerin steken die sal siin ghenet in sterke medecine dessiccatiif ende steect inden nase een looden pijpe todat ghenesen sij. Quame oec in die nase enich ander onghemac als oft waer een wratte of diesghelike soe suldi se cureren alsoe men polipus doet.

Capm. vanden stanc vander nasen [die curen der of].

Die stanc die vander nasen coemt als Galienus seit die coemt van ghecorrumpeerder humoren die uut den hoofde comen int knoeselvleesch vander nase daert in vertaijt ende verliimt dan worden die humoren verrot met eenrehande hitte daeraf coemt eenrehande ghecorrumpeerde lucht ende stinct ende die sal men aldus cureren. Men sal purgeren thooft met iralogodian of met pillulen daeraf ghemaect. Men sal oec thooft salven met wermer olien. Ghi sult oec nemen calami aromatici anteras dat is dat saet van rosen

gariofilorum ana I. dr. galle mirre ana. ½. dr. musci. <fr>1/2</fr>. dr. Al dit sal men pulverseren ende in die nase doen. Item tsap van eerculle dit daerin ghedaen is herde goet. Item neemt spika nardi gallie muscate gario fiolarum ana .ii. dr. dit sal men sieden in drie pinten goets wits wiins ende wel rukende ende dit sal hi gargarificeren ende wieken daerin netten ende steken die in die nase: Item neemt tsap van swarter menten ende van ruten ende gietent hem in die nase. Item doet hem drincken sentaura met wiin ghemenct ende die wortel van varen in water ghesoden ende tien daghe alle daghe daerin ghedaen dat es herde goet.

Capm. van bloede te stelpen ter nasen.

Bloeden ter nasen mach siin van drie manieren hoet coemt van groter sterker hitten die bloet doen vallen of het coemt van veel overtolichs bloet of van groter cracht van natueren. Ist overkeerachtich bloet dan suldi maken wieken van cempenwerc ende nettent int witte van deneijeren ende [stroyen dair op] pulver van rosen ende mirtillen ende wieroc ende mastic van elx I. dr. ende steken die wieke in die nase: Item coemt dat bloet uter rechter nasen soe suldi nemen dat sap van weghebreeden ende wiinedic van beiden even vele ende tegader menghen. Of int sap van umbilicus veneris of donderbaer of nasscade ende netten daer een doec [van lynwaden] viervout of meer ghewonden ende legten op die lever in die rechter side. Ende vloijet uter slinker siden dan suldi die plaester legghen op die milte. Ghi sult oec ventosen doen setten sonder vliemen. Ghi sult oec binden den arm boven den ellenboghe ende die dien. Item verkensstront al werm ghehouden voer die nase ende gheroken stelpt bloet [haestelike]. Item blaeder van plompen ghehouden onder [die tonghe] stelpt dat bloet. Item manscullen gheleit in water ende in sterken wiinedic. Item der vrouwenborsten daermede ghewasschen stelpt bloet ter nase ten waer dat die natuer soe ondercomen waer ende ghecrenct dat sij niet onthouden

en conste dan en bescietet gheen medecinen ende dan ghevet god op.

Capm. van allen onghemaken die comen moghen in die lippen.

In die lippen in den mont ende in de kele comen menigherhande onghemaken. Ende ic wilse u hier al sonderlinghe noemen. Ende ic wil van elken sonderlinghe scriven die cuere volcomeliic. Ende ic segge dat van heeten ende van sterken humoren worden die lippen gheulcereert ende ghecloven. Ende dit siin die medecinen die daertoe goet siin ende openbaerliic: R. gumme dragagantij amidi pennidi ana pulverseert ende tempert met rosewater ende daermede suldise salven of met olie rosarum. Ende die medecinen die goet siin ten ghecloven lippen [dat is dat] Ghi sult nemen die keerne van okernoten ende bernense ende die wortel van porceleine van beiden even veel ende conficeert met seeme ende met olien dat uter ghebernder keernen vander okernoten coemt is oec utermaten goet ende spilium met ghesoden wine ende laten ventosen setten onder die kinne dat es goet ieghen ulceren vanden lippen ende ieghen ghecloven lippen. Ende als alle dese medecine niet en besciet[en] dan suldise cautriseren met gloyden iseren ende toten gronde ende dan cureert alsoe ghi cont.

Capm. vanden tantvleesche [dat verrot is of vervult of versworen] de cure.

Dit tantvleesch wordt somtiit verrot ende gheulcereert of tghehemelte ende dan salment wasschen met starken wiinedic ofte met ghesouten water ende daermede salment wriven [sterkelike] soe dat bloet ende die verrotte verscheit uut come ende daerna droghet [ende] stroijter dit pulver op: R. consolida maior groffels naglen rosen caneel scorsen van prumen garnaten ana. Dicwil verandert die verrotheit int tantvleesch ende int tghehemelte ende wart cancer of fistel ende dan salment wasschen met wiinedic ende met ghesouten water ende wriven alsoe ic u voerseide ende daerna sal men daerop stroijen dit pulver: R caneel groffels nagle noten miscaten rosen aluijn zuccarini pieritrum die hoofden ende die beenen vanden creeften die steenen vanden dattelen ghebernt ende die scorsen van prumen garnaten

van elken even vele. Ende en besciet dit al niet soe salment cautriseren toten gronde. Ende en gheneset niet metten cautriseren dan moet ment ontdecken ende dat been dat ghecorrumpeert is uut doen ende voertaen cureren totdat ghenesen sij. Ende wast daeruut overtollich vleesch dat sal men met eenen haexken af lichten ende al af sniden toten gronde ende latent wael bloeden. Ende daerna opstroien pulver desiccatiif. Mer om dies wille dat aldus danich overtollich vleesch pleghet gheerne weder te wassen soe eest beter dat men cautriseer dat al[st] afghesneden is.

Capm. vanden tantsweer [die comen mach van veel manieren] die cuere.

Het ghevalt dicwil dat die tanden harde seer sweren ende dat mach comen van heeten humoren ende van couden gereumatiseert vanden hoefde tot in die tanden weder het es van heeten humoren of van couden suldi doen setten ventosen in den nacke. Oec suldi nemen poerlooc saet ende doent sieden in water. Ende sult dien tant die swart is daermede roken in aldus daghiger manieren. Ghi sult nemen twater vanden poerlooc ende ghi sullet in eenen pot sieden ende daerop setten een trachter ende die pipe vanden trachter op den tant ende rooc ontfaen in den mont ende in den tant. Ende daer siin oec ghemaect dese veersen in latiin. Dentem sic sana poriaci collige grana inde per embotum dentem sub fumiga totum. Nec careas thure cum iusquiamus simul ore: Item die wortel van tintimalle in wiinedic ghesoden ende werm in den mont ghehouden is herdegoet teghen den tantsweer waer af dat hi coemt: Item comet hi van heeten humoren ende dat tantvleesch al vol bloets is ende al den lichaem vervult van heeten humoren dan suldi doen laten die hooftader. Ende en is dies niet ghenoech soe salmen doen laten onder die tonge. Item siet in wiin comijn ende olijven smout ende netter in een plaester al werm ende legse op die storte: Item teghen die verrotte tande die ghegaet siin die sulke ontfunken die stocken van origanum ende steken al bernende int gat. Item die wortel van tintimalle ghesoden in wiin toter helft met dunnen wine ende die tanden suldi wassen tweewerven ter maent ende

ghi en sult nemmermeer hebben tantsweer: Item teghen groten ende swaren tantsweer suldi sieden in wiinedic nassaden bislen saet ende wit coelsaet. Ende in dien wiinedic daer dit al in ghesoden sal siin suldi doen een luttel opiums ende daerin laten sincken. Ende die decoccie suldi den sieken doen houden in sinen mont op die side daer die tantsweer is: Item een goet versachtenis ieghen ten tantsweer siet die beieren van eertnelle of die bladeren in wiin ende dien wiin salmen langhe in den mont houden: Item waer die tant verrot soe salmen uuttrecken. Of ghi sult leggen in sterken wiinedic die wortel van eergal ende daerna salmen stoten ende legghent in die sonne te droghen totdat het werde als seem ende daermede sal men bestriken die wortel van den tande die men uut wil trecken ende hi sal uutvallen sonder pine. Of men make van eenen deel pulver. Ende [als] die wortel vanden tande die quaet is ghesalft is dan suldiit pulver vanden anderen deel daerop stroijen ende die ghesonde tande die daer bi staen suldi omwinden met wasse dat die medecine hem niet en ghenake want hi soude uutvallen: Item tempert taruwenduijst met melke ende maect daeraf plaesteren ende legt op die wortel vanden tanden ende ghi sult verhoeden die ander tanden. Ende [dit] siin expermenten die luttel [guet] surginen [noch] conen of weten.

Capm. vanden onghemake van der tonghen van ranula die cuere.

Het ghevalt dicwil dat die tonghe wert siec ende wast daeronder eenderhande aposteme ende is gheheeten ranula daer om dat ghescapen is als een cleen vorsche ende let der tonghe aen de sprake. Ende somstont wasset alsoe zeere dat die mont al vol waert. Ende daerom int beginsel eer het groot werde salment wriven met deser medecinen. Ghi sult nemen arcenicum citrini ende ruber .½. dr. genber galle peper aluijn van elken .j. dr. ende menghet al met wiinedic ende conficeert daermede. Ende ghi moghet daeraf maken trosiscos wildi ende alst te doen is pulverseert een luttel ende wrivet daerme onder die tonghe. Ende daerna suldi dem sieken doen houden inden mont olie ro\sarum

totdat die smerte al vergaen is vander stercheit vander medecinen. Ende besciet dese medecine niet dan suldiit afsniden. Mer siedi dat soe verworden is ende versworen als een herde aposteme dat hem niet seer en doet dan en onderwindes u niet want het es van eenre manieren van melancolien die men niet cureren en mach. Mer die ranule die men afsniden mach sonder vreese is witachtich ende is niet sonder versche humoren. Ende dese moechdi coenliic afsniden in deser manieren. Ghi sult een haexken steken onder die tonghe ende al afsniden die aposteme ende wel af sceijden alom ende om ende treckent uut. Ende dan doet den mont wassen met wiinedic ende een luttel souts daerin ende dan suldiit voerdaen cureren [als ghi weet dat oirberlic tot dat ghenesen sy]:

Van squinancie dats een aposteme wassende in die kele.

Squinancie is een aposteme deser stede apostemen worden in lacerten van buten sodat vanden materien niet en lijt inwairt. Of si wert in lacerten van binnen of inden substancien gheheten mery ysophogus die wech der mage. Of in eenre hande holheit tusschen canna pulmonis ende in die men heet hysmen. Ende si sijn alremeest sanguineus ende dicker flumatic ende selden coleric. Ende alre mynst melancolic. Die overvloeyende humoren wert ghekent bi haren teken. Ende die materie wesende in die uterste lacerten wort bekent bider blickinghe der apostemen. Ende dat die zwellinge of toe treckinghe der lucht niet belet en worde. Ende die materie in dindenste lacerte is bekent om dat een deel des ghezwels buten blijvet. Ende met pinen ghezwelget wort. Ende die materie wesende in hismen of dair bynnen wort bekent bi dat vanden ghezwelle buten niet en blijvet. Ende die en mach niet zwelgen ende qualic sinen adem uut ende in dragen. Ende worde die toevallende aposteme ghestijft die oge pulen hem uut hi en can die tonghe in sinen mont niet ghehouden noch spreken in gheenre manieren. Ende hem gaen scumen uten monde. Ende die lacerten pervoris dats ter borst zere pinen ende schinen springende. Dan en behoert den cururgien niet te seggen dan hem ontsine.

Mer in die bedecte hete materie niet die toevalle hebbende ghenesen in beghin met latene basilica dats die leveradere. Ende is die aposteme vele dagen begonnen omme dattie van eersten dairtoe niet gheropen en waerste dan laten die medianen twelke is sculdich te syn tot sincopis specialic als die lichaem is sterc van vleysch. Ende des ander dages die adere onder die tonge. Ende emmer en laet onder die tonge niet ten si dat die latingen der medianen ende cefalica voir gheweest heeft want anders ende dicke ghesciet haestige doot ende specialic is die sieke plectoricus dats van vulen live. tLaten ghedaen men gheve hem inden mont te houdene ghesoden rosewater sumac balaustra lenticlam ende gallen met ghetempert in diamoron ende houde in sinen mont starcus yerunduum ende ydromelle of starcus passarum stercus gallinarum starcus canis allene bene etende. Ende specialic starcus unius pueri lactencus die verdroecht is in die sonne. Item R. starcus canis allene bene etende gallarum satureije ana pulvert Ende dat ghecleynsde siedet met een luttel zeems. Ende scinct den sieken met peniden. Ende wair dat sake dat hijt niet ghezwelgen en conste so set een cleen ventose met viere int begin op de fonteijn des sonder catharusum van gruse in deser manieren R. tarwengruus een scotele met heten watere ende dect ende dan laet drogen enen wile dan wrivet in enen mortier ende cleynset. ende tempert met zeewater ende maect gargarismen of gagrisium. Ende drincken gheerstenwater. Ende en ete niet hals so sal hi zwelgen. Die storte ende den hals buten salft met olie camomillen ende legter op wolle metter yeken. Men legget oic op subtilic een plaester ghemaect van zwaluenneste dat ghemenc is der squinancien ende der apostemen der sturten ende des hals in elken manieren twelke men maect aldus: Nemt den nest der zwaluen ende doeten langhe wallen in watere dairna cleynstene met enen dunnen teemse sodat die grove paelgen wech gheworpen worde ende tzoete oft cleyne dat dair blijft ghehouden wort. Dan so walt in ander water radicem psillij radicem bismalve radicem brioni folia malvarum et viola\rum

ende paritaria die welken ghewaken men stoetse harde wel metten zwaluenwater voirseit. Ende met scerpen docten ende met mele van lijnzade dat het worde als zap. Ende men doeter toe oleum commune of out smeer sonder sout ende wallet al ende maect een confixie van ende plaesteren. Want die voirseide plaester ontbint hem selven bi miraculen of rijpt squinancien weder dat is bynnen of buten alsment spreect op lakene ende ment leit al heet op die kele of dairomtrent. Dit is guet den hals salven met olie van camomillen ghemenct met ouden botere onghesouten. Ende bewindet in wolle metter yeken. Dit is guet der aposteme es bynne of tmeeste deel van hare als die tijt wort verlinget. Dat si niet weder en slaet noch en ontbint dat men metten ripende gargarismen als dese R. droge vigen semen malve semen lini ende sietse in water ende gargarizeert. Of vigen met water met botere met wine ghemenct want het rijpt alle aposteme die bynnen syn in die storte of in die maghe of in die darmen ghewassen. Ende alst u kent dat rijpe is dat men kennen mach bi dien dat twee buten ghesocht is entie toe vallen. Dan bute met eenre vliemen doirstekende. Ende emmer hoeden van quetsinge der aderen der zenuwen ende der arterien ende nader openheit suvert. Ende ist binnen ende het niet en scort metten gargarisinen voirscriven men breect met subtile sinnen na die lere haly albatis met botere ende water van vigen ende met wine dats te wetene met gargarisinen stipticorum als decoctie gallarum achasie psidiarum balaustra aluminis jameni want dese tegader trecken die liese der stede ende daposteme wort ghescort. Ende die aposteme ghescort ende tetter uut ghelect met heten watere. Int welke men broke botere ende olium violarum ende gargarizeert tote al tetter uut ghescoten is. Dairna met water der liquerrissie in ghesoden is yere camarissi maect gargarisma. Die is guet doderen van eyeren ghesoden. Mer is die materie cout te myn wederslaet men ende te heter gargarissmen behoefmen torbaerne. Ende na der openinghe behoeft men starker vaghinghe met zuverenden dingen inden welke yet si van mirren van sarcocolle.

Van benen of lemen of ander dinc in die kele.

Dat ghevalt onderwilen dat in die storten mach verwarren of bliven een been of een graet of ander dinc dan lech den pacient die storte jegen die sonne. Ende duwet die tonge neder ende moghes cunt zien so trect subtijlic uut met engiene van crommen tangen. Ende condijt niet ghesien noch uutghetrecken so ghe[e]f hem te zwelgen grote brocke oft inwert gaen mochte. Ende helpt dat niet so doetene braken eer die spise in die maghe verteert is. Ende en helpt dat niet so doetene zwelgen een stic vleyschs dair een draet an is. Ende dan trecket weder uut metten drade. Of een spongestic inder manieren subtilic besmeert of metter velle van eenre prumen mach mense hebben dat bynnenste uutwert keert. Of pellen van ghebraden ape[l]sen te winter.

Capm. 6 van al den onghemake van den mont.

Eerstwerven vanden anathomie vanden monde. Of dats die mont inden welken bynnen al omtrent gaet een velleken twelke is ghetunceert met mery ende metter mage wair omdat ghevalt. Als vele dingen ghenaken den roeste dat si den mensch doen broken Ende ter holhede vanden mont comen .2. wegen. Ende int overste is opyglotum twelke is ghescepen om die boce te volmakene. Ende omdat moet hebben yet van toeghetrecter lucht te ademe. Epyglotis is ghemaect van .3. cartillagines deen is blikende vore ende is gheheten clipialis. Ende van den leken den sturte of die crop vander kelen. Ende tander achter ghecontinueert metten bene alanda ende is gheheten sonder name. Die .3. wart gheheten simbalaris wart beroert met haren musclen. Wairom als een mensch eet so wert die wech der lo[n]gheren besloten. Ende dan so opent die van ysophagus dats mery of die wech der maghen. Ende als een mensch spreect so ondoet die canne of die wech der longen waer omme dat ghevalt als die mensche eet ende haestelike wil spreken of haestelic syn adem verhalen so scieter yet in die canne pulmonis of wech der longheren wairom die natuere beroert wort te hoestene ende niet en cesseert voirdat ute es ghehoest dat in die canne was ghegaen. Op dit

let so hanct vula of die huuf die welke is boven groot ende beneden cleen diewelke vula doet wel luden die voce die gheconfirmeert wert biden epiglotis biden welke epiglotis dat oic mede wort purgiert dovervloedichede vanden hersene. Ende in die holhede der mont wort ghescedelt die tonghe die welke is ghecomponeerde lit van wit morwen vleysch al vul zenuwen ende arterien der welken is nootsakelic hebben een let van synre grote. Ende dese tonge heeft in die wortel .2. fonteynen in die welke dat die specle wort vergadert bedouwende ende verschende die tonghe. Dit lit dient der natuerlic virtuut bedi het vervolt die stene vanden moelnare kerende ende wendende die spise onder die tanden. Ende dese voirscreven tonghe ghevoelt die smake wairom die die smake by hair wort ghesent ten ghemenen synne. Ende si dient oic ter redeliker virtuut wanneer sy wort beroert metten ghebiedene der virtuut omme te formere twoert ende te vervolne die termine der silleben. Der tanden syn inden meesten .32. dats in elken cake .I6. Ende in somme synre mer .28. dats .I4. in elken kaken. Dese tanden al ist dat sy syn van beenachtigher materien nochtan ghevoelen si. Al syn si bene dat dander bene niet en doen. Voir die tanden syn die lippen die welke syn anden mont als die dore ant huus ende gaen omtrent dese lede alse sturte tanden tonge gingive.

Vander siecheit der tonghe.

Die tonghe ghedoecht veel siecheit als puisten zwellingen clievingen curtinghen bindingen spasmus ende relasacien of reckingen ende ramula. Ende dese ramula comt onder die tonge als voirseit is ende is dicke een coude fleumatike aposteme. Mer isse melancolic dat selde ghevalt so syn haer tekene bleke verwe met hartheden dan so doeter u hant in gheenre manieren an. Mer issie fleumatic ende clene so wrijfse starkelic met soute toter bloet uut come. Ende en ist also niet ghenoech so snijtse met enen scaerse ende dairna wrijfse Entie wrungen met heten saken is oic goet. Die puusten entie ulceren werden ghecureert ghelijc den alkohol van den monde dairof men seggen sel int selve capittel. Die zwellinge op apostemen est

dat si comen van heten humoren worden ghecureert bider latingen dats die hoeftader ende siedingen der vruchten. Ende metter dwaeing die men seggen sal in vula. Ende te houden inden mont tzap van latuwen. Mer si daposteme of die zwellinge comende van couden saken so purgeerten met pigrum galieni cochias die purgacie ghedaen dan useert uterende dwanigen. Die clievingen der tonge worden cureert met pulvis draganti ende mussalagen malve ende psillium ghesoden ende ghemenct met sukere. Item met scumen die comen vanden stocken van wanalven tegader ghewreven ende gheeft hem drincken tysane. Ende eten ghesoden voete van verke of scape ende wrive die tonge metten zenuwen vanden voete. Die draet die onder die tonghe is gaet onderwilen toten eynde vanden tonge onder ende trect deynde inwert so dat se inwert wort ghevonden wairom dat hi niet wel en wert beroert te sprekene die letten die cuere is te snidene. Ende dairnae te cauterzeerne nochtan ist beter dat men tene male snijt met enen goudinen instrumente ghemaect als een hakescare ghegloeyt int vier. Die spasme der tonge ende datse wert tegader ghetrect boven ten wortelen. Ende ghegroeft des welcx cuere is te houdene in den mont olium anetini ende camomille ende betten thooft ende den nacke met wermen watere ende metter voirseiden olium.

Van puustkijns inden mont.

Die mont ghedoech diverscheden allene als puustkine ende onthudinghe die welke is gheheten in arabijtschen altrohol die welke sijn onderwile heet ende onderwile cout. Die hete worden cureret mit flembothomie ende scarificacire onder den kin. Ende met siedinge der vruchten dicke geseit ende met deser gheproefde medecine R. spodium rosarum sumac coriandrum siccum gheperlde lentes sene semen portulace ana ende een luttel camfers ende maect pulver met welken ghi moet wriven den mont dairna dwaet cum aqua rosarum ende aceto al werm. Die coude worden ghenesen mit cochias purgierende ende met zeeme ende atuminte wrivende ende dicke

dwaende mit oximelle. Ende houden dicke inden mont mirabolani kebuli ende pieritrum.

Vanden huuf.

Die vula of humuyla of huuf wort onderwilen ghezwollen ende onderwilen gheapostumeert omme die lopinge der humoren. Ende hi wort onderwilen ghelaxeert ute ghetrect. Daposteme van vula comt onderwilen van hete humoren twelke wort bekent ende bider rootheden der steden ende bider hetten. Ende dan moet voren gaen die latinghe van sefalica ende purgieren van colera met siedinge der vruchten ende daerna moet volgen dese dwainge met welken dat men dicke gargarizeert R. lentes balaustien psidia galle rosen sumac alle of die meeste hoop siedet met .2. deel waters ende .I. deel asyns ende maecter of gargarisere. Item lecht anden roest van rosen balausten sandalen ende een luttel canfers ende duwet dairan metter tonge want dit helpt als is laxeert van heten humoren. Ende comet van couden humoren dair en is ghene hitten noch rootheden. Mer der is menichte van speclen dan purgierten met cochias teerste ende met pigra dairmede gargarizeert met deser siedinge R. acetum .2. deel zeem .I. deel ende siedet ende doeter zaet van mirtillen rasum pieretrum ende gingiber. Dairna maect pulver van peper ende sal armoniacum antimonium ende gallen ende blast pulver in die uutgherecte vula doer een pipe. Ende isser alte grote meersschede so wederstaet met verterende dingen als diamorum ende sape nucium ende diesghelijc. Ende ist dat die ghelaxeerde vula niet weder en keert te synre propere stede of vor men metten voirscreven dingen. So besiet of hi herde groot is. Dan en doeter die hant niet an specialic als hi gaet tote ander rode verwen of bleker. Mer issen boven herde subtijl als die stort van eenre muus so versnijt se tot des hi comt tzijnre natuerliker vormen. Mer dat wachtende dat ghijt en snijt boven natuerlike maten datter ghene onghemake na en bare diewelke volgen den ghesnede huuf dats te weten ewelike heesscede een properlike hoeste entie quetsinghe der longheren ende der borsten om die ghenomen bu\tenste

lucht of die quetsinghe der couder lucht comende onghetempert toter longheren Dese deringe werden belet of verhoet met niet te snidene.

Vanden branci ende vanden amigdalen die cure.

Dat ghevalt onder tiden dat omme den ranne (?) beetende vanden hoefde anden wortel vanden tonge an beide side wast ene uutwassinge die ghedaen scinen als .2. amandelen die diewelke beletten die arterien trachea dat duutganc ende dinganc te nauwe is dat welke men gheneest metten selven medecinen ende bider selver manieren ydelende wederslaende onbindende ende bi ordinen ripende als men seggen sal voir int capittel van den squinancien.

Captm. 5. Vanden squinancien ende van haren specien van benen of benen of anderen inder kele

Onderwilen worden zweringe in doren om enig dinc die int ore ghinc als worm coren g . . nsteen (?) of water welke men kent bi den tekene ende vonnes des dogens. Nu wil ic u eerst scriven van dingen die in doren crupen mogen het ghevalt wel dat wormen crupen inder lieden oren die hem grote pine doen. Ende als ghi dairtoe geropen sijt so suldi stoten sentaurea alsen ende marubium ende mengen rosewater metten voirseiden cruden ende dat zap is herde goet den worm mede uut te doen ende elder oic dan in doren. Mer ghi sult u hoeden dat ghi gheen cout dinc in en drupet. Want doren syn van natueren cout ende droge ende houde die natuere in dese pesen. Ende dairom is tonsiene dat alle coude dingen dairin ghedaan syn ende ware ghewarmt sonder doren. Als die worm doot is suldine uuttrecken met enen haexkine dat ghecromt sal syn op deen eynde ofte elre mede ofte yement soghet uut mede. Quaem oic die dinge als van buten dat int ore ware ghevallen ende al sulke dingen syn menigherhande ofte het syn steenkine of yser of glas of het syn worme of vloeyende dingen als water of loghe ofte dies ghelyc. Synt als steenkine dan suldi den sieken doen nyesen ende sult hem nose ende den mont stoppen doen. Ende ghi sult hem dore nederwaert doen houden. Ende dairop setten

yet dat uutwaert soeghe ende uuttrecken met groter craft. Ende en comet aldus niet uut so trect uut met ene haexkine met groter cracht ende en canmens aldus niet uut ghehebben so trecket uut met enen clenen nopysere op met diesghelike. Ende en canment aldus niet uut ghehebben so suldi maken een subtile taste van houte ende wint opt eynde vander taste cathoen ende dende suldi netten in terre dairmen voghele mede vaet of met terbentine. Ende dat suldi steken in dore. Ende dat sal cleven an steenkine of ant saet of an so wat dat is so vaste dat der tasten volgen sal. Ende dairmede zuldijt alrebest uuttrecken. Ende en condijt aldus niet uut ghehebben dan suldijt moeten sniden tot dairt is eer dair come hete aposteme of spasmus ende dan trect uut ende nayt die wonde ende cureertse als men ander wonde cuereert. Warent oic dierkine die mach men lichtelike uuttrecken ja opdat sy syn cleyn als vloen of des ghelijc als ic u te voren gheseit hebbe met medicinen die wormen doen sterven. Ende dat sy doot syn zuldi weten ende bekennen. Ende dan suldise doen niesen ende den nose ende den mont doen stoppen dat salse uut doen vallen. Ende en ware die vloe oec niet doot. Ende datse en ware int hooft niet al te diep so suldi dair bi doen haer of wolle. Ende die vloe salre an cleven. Ende dan over een wile trecket uut of ghietet ore al vol waters ende dan leet metten oren. Ende sy sal vloeyen uut metten watere of men ghietse al vol orine dats vele beter dan yet anders teghen die vloeyen ende ander dierkine. Wair oic water met badene in dore ghevloeyt of loghe of diesghelijc so suldi nemen merch van biesen of ander desghelijc. Ende steken deen eynde in dore ende dander ontsteect totdat beiden oreghebernt sy. Ende dan suldijt uuttrecken ende een ander insteken. Ende dit so suldi dicke doen deen naden anderen tot dat al uut sy of ghi sult winden cathoen opt dende van eenre subtijlre tasten ende stekent int gat van den ore. Ende dairin sal twater trecken ende dan doen uut. Ende dit doet so langhe dattet al uut is. Ende doeten al in een niesen ende nose ende mont stoppen want het is herde

oirberlic. Isser oic zweringhe in tore omme die vergaderinghe der heter humoren dan salmen die zweringe versachten mede dairin te doen warme olie van rosen metten vierdeel azijns. Ende en helpet niet so doeter toe .j. luttel opiums dair na alst ghecesseert is sal men bloet laten in die hooftader an die selve side]. Item teghen squinancie: R. piritrum jsoep mostaertsaet honich ende siet in water ende gorghelt in die kele ende weder uut. Item een water tot seericheit inden mont ende tot ulceren ende cancer mede te dwaen: R. flos eris .j. dr. arcenicum .ii. dr. ende .j. pinte wiins dit sal men tsamen setten in een coperen becken .ix. daghen lanc ende roerent alle daghe eens om.

Capm. vander doofheit van den oren.

Nu hebdi ghehoert vander sweer vander tonghen ende den occuzoene ende die cuere. Nu wil ic u voirt scriven vander doofheit. Ende segghe dat die doofheit mach siin in drie manieren. Alsoe als Avicenna seit. Dat horen mach worden ghemiindert of het mach worden verandert of het mach altemael worden verloren. Dit seit Avicenna. Nu suldi weten dat dit mach comen van heeten of van couden. Ende comet van overtoligher hitten seldier in dropen tsap van prumen gernaten ghemenct met olie rosarum of tsap van nasscaden of van lachteken ghemenct met een luttel wierocs ende wiinedic dat ghenoech is aldaer wonde in is. Mer om des wille dat die doofheit dicker coemt van coude dan van hitten soe wil ic daer ieghen scriven meesterliic die cure dan dat van hitten coemt. Comet van couder materien tqualiic horen soe seldi die coude materie doen digereren ende alst ghedigereert is dan suldi cureren ende aldus thooft purgeren. Ende dan suldi van binnen beginnen te werken. Ende dit seit constantinus dan suldi doen sieden heete cruijden in water ende roken [doen] daer over. Ende die cruden sullen siin als levender satureya salvia bethonica absinsium ende dies gheliic. Ende men salse oec salven ende daerin druijpen met finen balseme

opdat hi riic is ende ment vercrighen mach of met olien costino of met olien van bitteren amandelen of ghi sult indropen galle van enen verre of van sinen orine ghemenct met mirre of ghi sult hem maken dit collirium. Ghi sult nemen tsap van beiden sentauren en tsap van poerloeke ende van aiuijne ende sterken wiinedic van elc even vele hier salmen in doen sieden eyere van mieren ende pieringhe ghemenct met bloede van alen ende hieraf sal men in die oren dropen al lau. Ende wat dat men in die oren drupet dat sal lau siin ende niet [te] cout noch [te] heet. Item in olie muscilinum is oec herde goet. Ende elke galle van voghelen die van proyen leven in dore ghedropen is herde goet: Item neemt een aiuijn ende hoelten binnen ende doet daerin tsap van aiuijne ende van poerloeke ende van alsene met olie muscilinum ende met vrouwensponne ende dan suldi die scorsen afdoen alom vanden aiuijne ende dat ander suldi wringhen doer eene sterken doeck ende daeraf suldi drupen enen dropel int ore. Ende dan suldi die ore toestoppen met catoen. Ende achtwerven suldiit daerin doen telken die ore suver ende rein maken binnen. Ende dan suldi weder over een wile daerin drupen ende aldus suldi doen dicwiille want ic weet wel dat dit herde orbaerliic is ende goet. Ghi sult nochtan hoeden als een mensche beheert van een heet onghemac of van anderen groten onghemaken dat ghi hem niet en sult drupen in die oren omdat die natuer mocht worden belet al worde hi oec al doef. Ende al hadde hi oec grote sweer in die oren want als die overtollighe humoren uut den lichaem ghepurgeert siin die oresweer sal altemael te niet gaen.

Capm. van tunicus arum [van die oren die ruten ende blasen].

Nu hebdi ghehoert vander doofheit vanden oren ende wat daertoe behoert. Nu wil ic u voert leeren vanden oren die alle weghe pijpen ende blasen ende ruten ende screijen Ende segghe dat coemt van groter subtiilheit ende scerpheit van sinne of van groter crancheit van natueren inden mensche of van quader lucht ende wint die in die hersen leghet ende blaset. Dat van

groter subtiilheit coemt ende scerpheit van sinne ende dat is van groter droecheit vanden geesten in die hersenen. Dat van crancheit coemt van natueren dat coemt van quader complexien vanden hersenen daer lichteliic die cracht van den hersenen af wort ghemindert ende ghecrenct ende verandert van allen dinghen van buijten. Die wint ende die lucht die alle weghe piipt ende blaest ende ruut die coemt van heimeliken occusuene vanden hersenen of hi coemt uter maghen. Ende die wint mach oec comen van buijten ende van binnen. Dat van buijten coemt is van quetsingen of van keerne ter kelen of van overtolligen hongher daer die humoren onghemanie[r]liic af werden vervaert ende in die maghe ghetoghen. Of van alter groter couden. Of van alte groter hitten. Of het mach oec comen van dronkenscap. Ende dat van binnen coemt is van groter vervuijlenisse vanden hoefde of vanden lichaem of het coemt van humoren die rooken uter mage. Ende het coemt oec van crancheit van der natuerliker hitten of van sanien die daerin is of van opilacien dat is van verstoptheit. Nu hebdi ghehoert die occusuene die comen beide van binnen ende van buijten. Nu wil ic u leeren hoe men sal bekennen dat veel meer ruijst na dat tasten dan voer dat tasten. Ende dat rusen [dat] coemt van crancheit der natueren dat bekent men dat die sieke hadde ghequolen ende dat die natuere haer selven hadde altemael verijedelt met medecinen laxatiif. Ende dat van buijten coemt dat weet die sieke selve wel. Ende dat coemt van overtollighen humoren dat is goet te bekennen. Nu hebdi ghehoert die teiken. Nu wil ic u voert scriven die cueren. Ende segge dat hem die sieke eerstwerf sal hoeden van baden ende van sonnensciin ende van alre [hande] claerheit ende van veel roepens ende van vervultheit. Ende hi moet oec den raet doen dat hi den lichaem heeft alle weghe veerdich ende dit is ghemeene alle den occusuene vanden pijpen ende

vanden blasen ende vanden screien ende van dies ghelike. Comet oec van alten scarpen sinnen soe sal men daerin droppen olie rosarum met wiinedic ende met castorium of olie rosarum met usquiamus. Coemt het oec van crancheit van natueren soe salmen hem ordineren goede dieten die conforteren. Ende daerna sal men hem dropen in collirium in die oren. Ghi sult nemen gengebaer ende groffels nagle ende poerloocsaet van elken . dr. .i. musci .½. dr. dat sal men altegader menghen met wine ende wringent doer enen doeck of met sape van ruten ende daeraf suldi in dat ore drupen. Item men sal sieden in goeden wiin die blader van loerboem of die blader van balmen of die blader van prumen ende doren daermede wassen. Comet van buten soe salment conferteren alsoe te voren gheseit is. Comet oec van binnen als van groven humoren ende van sterken groven winde dat die natuerlike hitte te zeer gecranct is ende niet en can subtiil ghemaken dan salmen in die ore drupen dat colirium. Ghi sult nemen elleborum album .i.3. croci .v.3. mirre .x.3. Dit sal men temperen met wine of met sape van ruten. Het es oec herde goet ende orbaerliic dat men dicke wasse met wine ghewermt. Comet [oec van] blasen van verkeerden onghemake soe en salmen daer niet toe doen.

Capm. vanden bloede dat uut den oren loept ende vanden quaden.

Als die oren bloeden of quaet gheven ende dat coemt van bekeerden onghemake dan en salmer niet toe doen ten waer dat utermaten seer vloijde ende quaet gave. Ende dat te seer vloijt dat mach comen bi dat die aderen te vol siin van bloede ende scoren. Of het coemt dat bloet te sterc es of te scerp. Of het mach comen van buijten of [alse] van vallen of van slane of van dies gheliic. Comet van vervoltheit soe suldi den sieken doen laten die hooftader. Of ghi sult setten ventosen tussen die scouderen of inden necke. Daerna suldi die oren binnen wael suveren van dien [quade] dat daerin is bliven ligghen dat horen niet ghe\stopt

en worde. Ende daerna suldi met stiptighen medecinen die stelpen ende vercoelen als met water ende met wiinedic daerin ghesoden sal siin galle spidia ende balaustien. Daerna salmer in blasen pulver van mastiic ende van wieroc. Item tsap van nasscaden of met het sap van wilden caerden met wiinedic daerin ghedropt is oec herde goet. Ende tsap van poerlooc met wiinedic daerin ghedropt is oec herde goet. Ende al dit selve is herde goet ieghen bloeden dat [hem] van buijten coemt. Coemt oec quaet uut den oren ghevloijt [ofte] dunne waterachtich dinc dan suldi pulverseren aterment ende sal nitrum ende in die oren blasen. Item nettet een wieke in galle van geijten ende steecse daerin. Item doet hem ligghen [die ore] op herde heete eerde want dat trect herde seer uutwaert. Item olie van bitteren amandelen daerin ghedropt is herde goet. Item olie van scorpionen suvert ende reinicht die oren herde seer ende oec ist gheproeft want het verdriift die doofheit ende doet wel hooren. Item een wieke ghenet in seem ghemenct met terbentiin ende in doren ghesteken trect uut ende suvert herde seer. Item een wieke ghenet int tsap van nasturcium dats van broeckerse met sal nitrium in doren ghesteken ende daerin ghelaten eenen dach ende daerna veerdeliken uut ghetoghen dat sal veel quaets doen uutvloijen.

Vanden oren die altoes veel quaets sanies uutgheven die cuere.

Nu hebdi ghehoert vanden oren die vloijen nu wil ic u voert scriven vanden oren die alle weghe veel quaets sanies gheven. Ende dit sanies coemt van apostemen van binnen of van buijten of van humoren die van binnen verrot siin. Of dat die hersenen gebrec hebben van voedenisse of thooft altemale. Die besceiden teikenen van aldus ghedaen occusune siin ghenoech openbaer te kennen. Want comet van ghebrec van voedinghen van allen den lichame soe wort dat lichame magher ende alle siin sinnen ghecrenct. Die aposteme die van binnen coemt is herde sorgheliic. Ende IPOCRAS seit dat die ionghe luden daer haesteliic af sterven om den sterken sweer. Ende die oude luijden en sterven daer soe haesteliic niet af. Die ghemeen

cure van desen sal siin dat men int beginsel sal ordineren goede dieten. Men sal hem gheven goede lichte spijse ende niet te veel die die goede humoeren genezen. Is dat sake dat die sweer is al te groot ende sterc soe sal men jerstwerven versachten soedat die cracht niet en gae altemaal te niet ende daerna salmen die oren beginnen te mondificeren ende te suveren. Alst coemt van heeten occusune soe suldise wassen met water ende met wiinedic. Coemmet oec van couden soe sal mense wassen met oximelle ende met water ende met wiin. Item men nette wieke van galle in verre of van honden ende doense in die oren. Als sanies te seer vloijt daerna sal men daerin dropen orine van kinderen. Item water daer ghesouten visch in ghesoden si suvert ende mondificeert herde zeer. Item men sal wieken netten in seem daerin ghemenct sal siin pulver van wieroc ende van mirren ende van mastiic ende al in een daer inhouden. Ende men sal den sieken verbieden dat hi niet en ligghe op die ghesonde ore omdat sanies niet inwaert en sincke. Men sal oec legghen op de ore herde heete eerde want het is actratiif in den oersweer die van quetsinghen coemt als van slane of van vallen of van quetsinghen of van gheswelle het is oec sonderlinghe goet die broeseme van tarwenbrode ghestoten met wermen wiin ende met sape van alsenen ende al werm daerop gheleit. Ende dat selve is goet op ghesteken pesen ende op articukelen die comen van couden occusune. Ende oec die niet en ware van alte hete occuzoene want het dissolveert herde seer ende versacht. In die fistelen van den oren salmen indropen die galle van voghelen ende van ossen want si mondificeert ende suvert utermaten zeere alderhande fistelen.

Capm. .vii. van alle die weringhe die in den aensicht pleghen te comen.

Nu hebdi ghehoert van allen den onghemaken vanden oren. Nu wil ic u voert scriven vanden weringhen die int aensicht comen als van rootheit van lentiginen ende van gutta rosacea ende van fistula in

mandibula ende van dies gheliic. Die rootheit van den aensicht die van buten coemt als van vier of dat vander sonnen coemt dat sal men aldus cureren. Ghi sult nemen meel van witten arwten of van siceren of van bonen of van garsten ende temperent met olie rosarum ende bestrikent dat aensicht daermede dat suvert ende verdriift die rootheit vanden aensichte ende van aller onreinicheit vanden aensichte. Het coemt oec int aensicht somtiit puijstela van fluijmen of van coleren of van bloede of van melancolien. Die van fluijmen comen siin weec ende moru. Ende die salmen aldus cureren. Ghi sult nemen serpentaria brionia ende die wortel van wilden trigonieren ende die wortel van malumterre ende hermodattali al dit sal men stoten ende conficeren met seem ende die puijsten daermede salven .ii. werven of .iii. werven des daechs. Waer oec dat sake dat si waren scelachtich ende root dan neemt die blader van lapacium acutum ende stotet tegader ende legget op die puijsten. Waren oec die puijsten van fluijmen ende van melancolien ende verandert alsoe als die lasersche soe suldien purgeren in den somer met vomitum. Ende in den winden met miralanen citrini. Ende daerna salmen die puij[s]tilen doen molificeren ende weiken .iii. of vier daghen al met olien salmen dicwil salven. Ende daerna suldij leggen die ruptorien. Ghi sult nemen caltuce cumenon flos eris gumme armoniacum van allen desen sal men maken pulver ende temperen met witter seepen ende en heeft men gheen seepe soe salmen die armoni[a]cum smelten met wiinedic over tfuer ende doen sieden ende doen daerin dat voerseide pulver ende maken als een salve ende leggent op die puijstelen ende latense aldaer corroderen toten gronde. Ende dan legter op consolidatiif als van pulver van rosen aloes ende olibanum. Of ghi sult nemen vitriolum auripigmentum ende calce viva ende sult al te gader pulverseren ende temperent met seeme. Ende dat suldi winden in eenen linen doeck die sal siin ghenet in water ende legghen onder die heete ameren ende latent

daeronder ligghen alle den nacht ende des merghens suldiit nemen ende maken daeraf subtiil pulver ende legghent op die puiisten. Mer men salse ten eerste op doen met eenre vliemen ende of sniden [of elre] mede ende dit pulver daerop doen alle daghe tweewerven of .iii. werven alsoe dattet overtolighe vleesch al af corrodeert. Ende daerna suldi legghen pulver van hermodattelen totdat dat overtolighe vlees alte mael af si ende uut ghegheten. Ende daerna consolideert als ic u te voren gheseit hebbe. Comen die puijsten oec van coleren of van bloede soe suldij nemen die wortel van lapacium acutum ende stotense met aloe ende bestriken die puijsten daermede. Of ghi sult nemen die scavelinghe van cauwoerden ende stotense met aloe ende doet daerop. Ende dat en cureert niet alleene die rode maculen vanden aensichte mer het verdriift oec die pockteikenen. Of ghi sult nemen oxicrocium ende stroient daerop caltuce cumenen dat is gheber[n]t coper dat legghent daerop. Mer en lates u niet vergeten comen die puijstelen van coleren purgierten inden somer met triiscoram sarcacenicam gheacureert met anderen laxativen of met oxilaxatiif of met electien van den sape van rosen. Comen si oec van bloede soe seldi hem doen setten ventosen onder die kinne of inden necke. Item van wat occusuene dat si comen salt laten goet siin [met ventosen] onder die kinne of ruptorien met cantariden ende met heefsele ende met wiinedic. Item in alrehande occusuene soe es goet dat men hiet van voren ende niet van achter in die braden ende bloet [uut] trecken want dat suvert ende reinicht dat aensicht van allen occusunen. Mer daer na salmen nemen pulver van bayen ende ghescuijmt seem ende menghent te gader daermede salment taensicht smeeren. Men sal ten eersten stoven met deser decoxien daerin ghesoden sal siin alsene ende caf van garste. Ende des merghens sal ment wassen met water daerin ghesoden sal siin taruwen achterlinc. Item rotula set menigherhande medecine ende experment dat dat aensicht mede te suveren ende te reinighen. Ende seit datmen sal temperen borax

ende meel van bonen metten sape van lijmonen ende met rosewater ende daer salmen toe doen een luttel musci hier mede sal men aensicht wasschen ende bestriken des avens ende des morghens. Item noch een ander dat herde goet is. Item entale [ende] dentale ende borax ende sercocolle ende wit cristal ende wit corale van elken even vele ende daertoe een luttel meels van witten siceren of arweten of bonen of kempsade. Ende dit sal men distemperen metten sape van lijmonen of met water van bloemen van bonen of met rosewater ende een luttel musci ende dit salmen droeghen in die scade ende maken daeraf trosisken ende dit mach men houden menich jaer. Ende alst men wil orbaren soe salmen een distemperen met rosewater of met water van bloemen van bonen. Ende dat aensicht des avens daermede bestrijken ende des merghens wasschen. Dese medicine mondificeert dat aensicht boven alle dinc. Item in gutta rosacea sal men dat aensicht salven met ouden swinensmeer dat gheleghen sal hebben drie daghe in sterken wiinedic ende operment ende quicsilver ende int sap van garuwen.

Capm. van impetigo ende serpigo.

Impetigo ende serpigo siin .ii. onghemaken ende comen van materien die siin heet ende droghe. Impetigo is nochtan van veel heeter materien ende haestigher dan serpigo ende breidet hem ende gaet op en neder. Serpigo is van grover materien ende niet alsoe heet daerom en gae[t]se niet opwaert als impetigo mer si breit haer al omme ende gaet nederwaert. Ghi sult weten datter differencie tussen dese twee ende laserie ende masersocht. Want die laserie ende masersocht comen van couden ende van drooghen materien impetigo ende serpigo comen van heeter materien. Ende daerom ghevoelen si bernende hitte met juecsel ende met herder huut. Nochtans seggen alsulke meesters dat impetigo ende serpigo comen als heete ende subtile humoren ende werden ghemenct met couden ende groven ende droghen humoren. Ende als die subtiil droghe humoren habunderen soe ist impetigo. Ende als de grove ha\bunderen

soe ist serpigo. Is dat sake dat die subtiil ende die grove te gader even gheliic habunderen soe wordet al gromelachtich als oft waer [eenrehande] saet ende heet milum ende dan machment heeten serpigo miliaris of serpigo granosa want om dies wille dat die subtiil materie ende humoren regneren [zeer] dan die grove is donghemac ende subtiilre ende tangere ende bernender dan die vol[li]ke ghenesen. Ende dat selve es te verstaen vanden groven humoren ende materien. Ghi sult weten bliift dat onghemack langhe duerende het ulcerreert om die grote bernende [hitte] met sterken juecsel buten der huijt ende maket roven ende breit hem ende dat heet in duijtsche wilt vier. Mer impetigo helt hem onder die huijt root met groten hitten. Ende alst coemt in den lichaem om die gordelstat soe eest gheheeten in dietsche [ommeleghe] ende in walsche der cingel. Ende daerom seit men alst alom die gordelstaet gaet ende te gader vergadert doet den sieken sterven. Nu wil ic u scriven ende leeren hoe mense cureren sal. Vanden beginsel sal men dat onghemac cureren met medecinen laxativen die die cameren[gang]doen hebben. Ende waer dat sake dat die sieke seer waer vervult van humoren dan salmen hem doen laten eer men hem gheeft enich laxatief. Ende als hi ghelaten es soe salmen hem gheven colagogum dat es medecine die coleren purgeren die ghemaect sal siin van prumen dalmascenen ende van iuiuben ende van violetten ende van couden saden ende van casafistelen ende van manna ende van mirabolanen citrini ende van mirabolanen indi. Alle dese medecinen mondificeren ende purgeren die verbrande humoren. Daerna sal men doen baden in warmen water dat die wermte opluket die poren ende maket die materie subtiil ende licht te digereren. Ende die verscheit vanden wermen [zoete] water die scheijt ende stelpt ende bedwinct ende tempert die materie van hare stercheit. Men sal den sieken doen houden ghetemperde dieten van eten ende van drincken. Ende alsoe als roegirius seit is die sieke herde seer vervult van quaden humoren ende die stat herde veel begrepen heeft

dat siin teeken dat alle die lede ende alle die humoren ghemeenliic bereet siin te corrumpeeren ende ter laserien. Daerom sal men die materie digereren met oxisakere en met sirope van fumusterre van elken even vele. Ende als die materie es ghedigereert soe sal men purgeren met twee deel cartacium imperiale ende dat derdendeel van ijeraruffiin. Ende des derden daechs sal men doen stoven met couden cruden ende daer sal men toe doen scabiose ende fumusterre ende lapacium acuijtum. Als hi uutten stoven gaet dan sal hi nemen rubeam trociscatam metten derdendeel van der goeder drieakle. Ende des ander daechs sal men doen laten die leverader. Als alle dit is ghedaen dan sal men salven met deser salve R. die wortel van lapacium acutum ende wassche wel ende dat hert dat daer binnen [is] dat werpt wech ende die wortel sal men al ontween sniden in cleenen stucken ende dit sal men laten ligghen ghestoten ende ghemenct met boteren .ii. dage lanck ende des derden daechs salment sieden ende doer enen sterken doeck wringhen ende daerin smelten was ende maken salve. Item een herde goed salve ieghen impetigo ende serpigo alse veroudert siin: Item neemt radicem lapaci acuti ende stoetse wel ontween ende doeter toe gheblust quicsilver ende menghent wel tegader metten pistelen. Daerna suldi smelten in een panne swinensmeer ende was ende dan doeter toe quicsilver ende lapaci acuti ende aterment ende maecter salve daeraf: Item olie van taruwe es oec herde doet ende dat salmen aldus maken. Ghi sult nemen twee jseren platen ende maken se gloijende heet ende legt die tarwe tussen beide die platen ende bernense tegader ende die olie sal daeruut loepen si doet ghenesen impetigo ende [serpigo ende] al dat verbrant is van vuere of van olien of van heeten water.

Capm. van morpheam ende ictericiam.

Morphea is te segghen veroudenis van verwen als die natuerlike varwe des menschen van der huiit verandert ende onghenatuerde varwe. Ende het is differencie tusschen morpheam ende ictericiam. Yctericia is die geelsocht. Ende morphea dat siin witte

of swarte plecken. Ende serapheon seit dat boras dat is die witte morphea die coemt van bloetachtighen fleumen die is taij ende viscoijs want si veranderen ende voeden die natuerlike varwe vander huiit waer bi dat die huiit is wit ende placachtich. Ende dat seit seraphio ende het mach wel waer siin want als fluma wort verhert ende verbrant soe wortse taij ende viscoijs. Die swarte morphea is vander selver materien dat impetigo is want het is vander sterker bernender hitten dan die witte morphea. Nochtan beide die witte ende die swarte comen van crancheit der cracht. Ghi sult weten dat alle morphea [syn niet curabel. Ghi sult die placken van morpheam] stoeten met eenre naelde soe dat die huijt niet al doer en gae. Ende gaet daer dan uut dun quaet als eelsap soe ist incurabel: Is oec dat sake dat morpheam welkerhande dat het si is die stat becommert waer dat het si ende veel spacien begriipt ende haer breijt ende verandert die en mach niet ghenesen. Mer die luttel goede plecken heeft ende niet veroudert en is die mach wel ghenesen. Ende dit is die cuere daeraf men sal eerstwerven ordineren die dieten die contrarie siin sal den humoren daer morphea af coemt ende daerna salmen die materie digereren ende daerna purgeren. Die van fleumen coemt sal men purgeeren met ijera logidien of met theodoricon anacordion [empiscon of met dies ghelike. Die van melancolien comen salmen purgeeren met yera ruffini of met theodoricon elx even vele] of met flemagogeum ende melagogum of met ephitima ende met mirabolamum indi ende met polopodi ende met elleborum album ende nigrum ende dies ghelike dat fleuma ende melancolien beide tegader purgeren. Ende als die materie altegader ghedigereert es ende ghepurgeert dan suldi curreren. Ghi sult nemen elleborum album ende van gallen tegader ghetempert met sterken wiinedick ende die plecken van morpheam mede bestriken ende salven: Item een goede salve daer mense mede bestriken sal: R. mostaertsaet ende die scorsen van anabulla ende scamonea ende sebesten van elken even veel ende conficeert al tegader met bloede van scorpioen met bloede van swal[u]wen ende bestrikent daermede: Item

een ander: R. ghebernt sulpher euforbien elleborum album ana .ii. dr. anacordis .v. dr. piritrum cappara ana .ii. dr. pulvert ende conficeert met [starken] wiinedic: Item een ander: R. coelsaet ende mostaertsaet ende bornkerse van elken even vele ende conficeert tegader met sterken wiinedic. Albaras dat morphea nigra die salmen cureren als men cureert impetigo. Ghi sult weten dat morphea is een teijken van laserien. Mer morphea heeft die huiit ghecorrumpeert alleen ende niet dat vleesch. Ende laserie heeft die huijt ghecorrumpeert ende oec dat vleesch mede. Item men sal den sieken stoven ende met sueten water wassen ende wel wriven sterckeliic ende die plecken droghen: Item een herde goede salve. R. ongheblust calc ende wasschet neghenwerven ende dan menct met boxruete dat is herde goet daertoe: Item ungentum citrinum is herde goet ende orbaerliic al[s] ment dicke daer mede salvet. Item bloet van hasen daerop ghestreken is goet ende orbaerliic ende het is oec goet ieghen sproeten ende plecken die den wiven comen van menstruum die opghetoghen siin ende onthouden van langhen tijden. Mer die plecken van morphea sal men eerst hicken met eenre vliemen eer mense bestriict metten bloede vanden hase ende dat bloet sal siin werm. Ende daerna suldi daerop stroyen pulver van anacarden. Ende men sal den hase voeden ende alle daghe als men te doen heeft sal men tbloet trecken uut siinre oren of uut den voersten voeten daer dat bloet alre wermste es ende bestriken op die plecken van morphea ja welkerhande dat si isset wit of swart of van wat humoren dat sij is.

Capm. .x. vanden crausel [of jocsel].

Scabies dat es juecsel of crausel in dietsche ende dat siin op alle tliif [of op een stat]. Ende dat mach comen van bloede of van coleren of van fleumen of van melancolien of van souten flumen. Als deze humoren habunderen ghemeenliic in den live ende die crancheit van der natueren wilse uut verdriven ende purgeren. Ende dese comen tussen die huijt ende dat vleesch ende [alsi] daer bliven soe doense die huijt rotten ende corrumperen om des wille dat die grofheit van

den humoren niet en can altemael uut verdriven noch te niet doen gaen soe blivense daertussen die huiit ende dat vlees verrotten ende corrumperen omdat die nature uut [te] verdreven [te] cranck es Ende oec een deels omdat die humoren grof siin. Nu suldi dat weten dat die humoren die aldus verrot siin ende ghecorrumpeert ende ghevenijnt soe moet hi hem seer crauwen ende doghen groote pine ende smerte. Ende als dit ghevalt ouden luden soe en moghen si daeraf niet ghenesen soe siin si alsoe maer als lasarien. Meir men machse wel versueten ende versachten met goeden dieten ende met anderen dinghen. Als dese scabies coemt van overtolighen bloede soe salmense bekennen dat die huiit root es ende die puijsten moru ende gheven veel quaets ende dat aensicht is root ende dies gheliic. Die scabies die van souten fluijmen comen die huiit ende puijsten siin witachtich ende met groten juecsel ende die puusten gheven veel quaets ende [dan] joecken die ellenboghen ende die dijen ende alle den lichaem ende dit coemt van souten flumen. Die scabies die coemt van melancolien maect die huiit ende die puijsten bleec ende vaelachtich ende donckerachtich ende swart ende droghe ende met cleinen joecsele ende luttel verscheit ende si hebben clieren [onder doxelen ende] in die liese bi tghemeacht ende elwaer ende dicwil hebben sij malum mortuum en al haer liif is qualiic ghevarwet. Die scabies die van bloede coemt die salmen eerstwerven cureren met latene die ghemeen adere. Ende die van coleren comet die purgeert met colagogum dats met medicinen die coleram purgeren ende met medecinen die tbloet mondificeren. Ende dan sal mense doen stoven ende met desen medecinen ende cruden: R malve lachteke perdelle grisorie scabiose violettencruut ende garstencaf ende haverenstroo ende blader van bonen ende die loveren of die wortel van neglentier ende smeercruut ende mesueten ende hontsribben ende pentafilon ende die blader van aelplumpen van allen desen suldi nemen even veel ende siedense in enen eerden pot wel ghestopt ende alle dat salmen gieten in een bade cupe

ende daerin stoven ende sitten langhe daerin ende wel ghedect dat hi langhe ende ghenoech sweete. Ende als hi langhe ghenoech ghesweet heeft ende uut wil gaen dan sal hi nemen rubeam trociscatam met wermen water. Ende dan salmen salven met ungentum citrinam ende ungentum alboleo rosarum of papeljoen tegader ghemenct van elken even veel. Ende men salder toe doen litergierum amidum ende seruse van elke ii. o. ende olie rosarum. ½. o. Ende alle maenden sal men hem doen laten .ii. of .iii. o. bloets ende alle weghe ten eersten stoven. Ende hi sal hem hoeden van ongansen eten ende drincken. Ende hi sal hem hoeden van sterken arbeit. Comet scabies van salten fleumen of van bernender coleren die swert is soe salmen ierstwerven oxamel squillitico ende siroepe van fumusterre van elken even veel beite tegader ghemenct ende ghevent hem ende daerna purgeren met oxi laxativo ende benedicta gheacueert met lacticia. Nu wil ic leeren corteliic alderhande crausel te cureren met salven. Ghij sult nemen tsap vander wortel vander adecke ende versche boter ende siedent altegader met seem. Ende alst cout is soe salmen den sieken daermede salven in die sonne of bi den vuer: Item een goede salve jeghen alderhande crausel nemet tsap van adec ende van vlier ende van fumusterre ende van lapacium acutum ende olie van oliven ende siedent altegader soe langhe dat die sapen verteert siin ende dan doetet vanden vuer ende doeter in pulver van wieroc ende van mastiic van litergierem ende van gebernden lode. Of ghi sult nemen die voer[r]seide sapen ende stotense met ouden swinensmere ende dan doeter toe die voerseide pulveren ende compereert wel te gader. Item goede salve teghen alderhande crausel ghi sult sieden die wortel van lapacium acutum ende van scabiosen in oliifsmout ende [of is smout van] okernoten dat wel verteert is ende sighet dan doer enen doeck ende doeter toe was ende pulver van wierock :Item een goede salve ieghen alderhande crausel ende ieghen serpiginen en impetiginen ende teghen

morpheam ende teghen alderhande ulceren die in die huiit comen: Item die wortel van lapacium acutum ghemondeert .ii. lb. die wortel van enula campana .j. o. ende sap van fumusterre ende sap van alsen ende sap van agrimonie ende seem ghedispumeert ende met ouden swinensmeer ghewasschen ende versche boter ende smout van gansen ende smout van hennen ende wiinedic ende olie van okernoten van elken .iiii. o. sulphur scapen ruet van elken .ii. o. gumme van kersbomen of van pruijmboemen ende picule dat es vloyende pec van elken .i.<fr>1/2</fr>. o. ende <fr>1/2</fr>. o. tartrum dats wiinsteen nitri olibani ceruse van elken .vi. o. litergierum argentum vivum ana .iiii. o. dit suldi aldus conficeren. Die wortel van lapacium [acutum ende van enula] die seldi langhe [wel wasschen ende] sieden in souten water soedat si moru worde ende dan sal men die scorsen wech werpen. Ende dat hert dat daer binnen is ende vanden morwen sal men stoten .ii. lb. ende salder toe doen swinensmeer ende die boter ende dat gansensmout ende dit sal men altegader wel menghen ende incorporeren ende die gummen sal men temperen met wiinedic enen dach ende enen nacht. Ende daerna sal men die sape menghen daermede ende salt over tfuer doen ende enula ende lapacium ghestoten daerin doen met den smeer ende daerna den zeem ende die olie altegader incorpereren daerna pec ende was ende sient. Ende dan salment weder doen te viere ende salder indoen tartrum ende sulphur ende olibanum ende die ceruse ende litergierum ende alle weghe cureren metter spatulen ende ten laetsten salmer toedoen quicsilver gheblust ende haesteliic vanden vuer doen ende wel menghen tegader ende houdent ende salven den sieken daermede biden vuere. Item goede salve teghen alderhande crausel daer men mede sal salven den pols vanden armen: R. aloe epatici .j. o. olie laurini <fr>1/2</fr>. o. quicsilver .<fr>1/2</fr>. o. gheblust metter speekelen ende dit sal men altegader incorporeren ende salven den sieken daermede sinen pols vanden armen ende hi sal ghenesen. Item een ander salve teghen alderhande crau\sel

daer men mede salvet die palmen vanden handen ende die planten vanden voeten teghen tfuer. Mer men salse eerst wasschen met urine ende daerna salven. Ende ghi sult weten dat dese salve is van sulker cracht datse doet die quade humoren purgeren met wakelen int liif: R. .ii.<fr>1/2</fr>. o. verkenssmout ende .ii.<fr>1/2</fr>. o. sape van weghebreeden ende alsoe veel van fumusterre ende .i. o. saep van lapacium acutum ende .i. o. wiinedic ende .i.<fr>1/2</fr>. o. van witten wieroc ende .ii. o. souts ende .i. o. quicsilvers ende .<fr>1/2</fr>. o. olie laurinum. Die sape suldi sieden metten edic ende met den swijnensmoute soe langhe dat die sape ende die wiinedic al te niet siin ghesoden ende daer niet meer en blive dan smout daerna suldi daerin doen twas ende den wieroc ende tsout ende daerna sieden ende daer[na] tquicsilver wel ghemenct ende ghetempert met olie laurini daerin doen ende dan suldiit altegader wael incorporeren ende menghen. Van deser salven [sal men] salven die palmen ende die planten vanden voeten si gheneset alrehande crausel dat vanden bloede comet ende van anderen toevallen sonder enighe vreese: Item een salve die ic gheproeft hebbe teghen versche crausel dat van bloede coemet of van fleumen of van souten fleumen: R. .ii. o. terbentiins .ix. werven ghewassen in claer water ende een quartier out swinensmout ende een doder van enen eije Ende dat ghemenct altegader ende daermede ghesalft totdat het heelt dat quade crausel dat van verscheden coemt: Nu wil ic u leeren een ander cuere teghen alderhande crausel die herde goet es mer si es swaer te doen. Gh sult nemen cantariden ghepulverseert ende menghense met heefsel ende met wiinedic ende maken plaesteren ende bindense tot menigher stat op tliif ende latense ligghen enen dach ende enen nach ende als ghise afdoet soe suldier op legghen plaesteren van ungentum album daertoe sal siin [ghemenct] pulver van ghebernt loot ende daer sulli si mede ghenesen die wonden vanden cantarijen ende die sieke sullen al ghenesen van wat crausel dat sij siec siin al waert alsoe meer als laserije.

Capm. .xi. van lusen.

Bediculi naszuntur die lusen wassen vanden quaden ghecorrumpeerden humo\ren

die die natuer uut den vleesche verdriift ende die humoren bliven tusschen die huiit ende dat vlees overtollich. Ende ghi sult dat weten als die luse overtollich comen soe wort die mensche laserus. Als ghi wilt die lusen verdriven dan suldien salven met deser salve: R. ongheblust sulphur wieroc aspaltum nitrum eris ustum piperis stafisagere ana .ii. o. picis resine cere ana .v. o. al dit sal men op een cleen vier doen ende daerna menghen die pulveren vanden anderen medicinen die men pulverseren moet ende maken daeraf salve ende salvent tliif daer mede: Item water daerin ghesoden sal siin lupini tliif daermede ghewasschen verdriift die lusen: Item quicsilver inder palmen metter speekelen gheblust ende alsoe metter palmen opt liif ghewreven verdriift die lusen.

Capm. .xii. vander laserien die cuere daer af.

Lepora is corrupcio corporis exterius et interius lepora dat is laserie ende coemt van quaden onreinen humoren die den lichaem binnen ende buten hebben ghecorrumpeert altemael. Ende daerom seit galienus alsoe dat haer complexie is quaet ende ghecorrumpeert alsoe siin haer ghedachten ende haer ghepens is quaet ende gheveniint. Ende daerom salmense sceiden uut den ghesonden luijden. Ende men en salse niet laten comen bi noch na biden ghesonden noch wandelen onder hem. Want galienus seit dat van haren adem die lucht wort ghecorrumpeert ende vander lucht moghen die ghesonde luden worden laserich. Ende die lucht en mach niet worden verteert tensi met vuere. Nu suldi weten dat laserie is vierderhande ende is gheheeten olefancia na een dier dat heit olifant ende het es dat alrestercste dier dat men vint. Ende alsoe is dit onghemac ende coemt van melancolien ende die hebben puijsten int aensicht ende die oghen al ront. Die ander is gheheeten leoninana na eenen leeuwe omdat hij is anxteliic ende rampende ende die lede vanden vingheren ende vanden teen vallen gheerne af. Die derde is gheheeten tijria[na] na een serpent ende is gheheeten tijrus. Ende dat serpent doet dicke siin sluijf af alsoe doet die sieke

hem scellet dicke siin huiit ende siin wiinbrauwen vallen uut ende hi stinct herde seer. Die vierde is gheheeten allopicia na den wolf allopes dat siin wolven ende haer aensicht is root ende ghedronten ende die wiinbrauwen vallen uut. Elefancia comet van melancolien leonina comet van coleren tyria [comt van fleuma alopecia] comet van bloede. Nu wil ic u scriven besceideliic alle die teiken van laserijen haer stemme is doof ende heesch ende sie spreken doer die nase. Ende hebben gheerne den cancer onder thole van haren voeten of elwaer die hande vet. Al gote men daer water op si en souden niet nat werden. Al screve men met enen helme op haren hals sien souden niet ghevoelen: Item doet hem laten ende als siin bloet een luttel vercout is dan doeter in .iii. cor[n]en souts ende smeltet haest soe es hi laserus: Item doet een luttel bloets in u palme ende wriift metten vingher ende ist vetachtich soe is hi laserus. Item neemt siin bloet in eenen doeck en wasset metten doeke in een vlietende water soe langhe dat daer gheen bloet in en blive ende dat in den doeck blivet is scoen wit vlees soe is hi ghesont. Ende en ist niet als ghesont wit vleesch soe legget in u palme ende wrivet metten vingher. Ende ist scerp als savel soe es hi laserus ende dat en faelgeert u niet. Nu suldi weten dat men int beginsel dit onghemac mach cureren nochtan soe eest herde quaet te cureren. Nu wil ic u scriven die curen. Ghi selt hem int beginsel doen nemen alle merghen ende alle avonde sijrope van fumusterre of tsap van fumusterre. Maer hi sal daer voer nemen diaprunis ende diaboraginata of diasene. Want alle laserije comen van verbranden humoren daerom moetmense purgeren met medecinen die verbrande humoren purgeren ende dat is kartacico imperili ende met diasene ende met dies ghelike. Item men make cauterien in die beene ende in die arme ventosen salmen setten daer men se setten mach overal. Ende si selen hem hoeden van vrouwenspele. Item men sal hem gheven eens ter maent goede dryacle metten sape van fumus terre in deser manieren. Men sal hem tsap sieden ende int sap salmen hem

sieden pulver van thimum [sene] ende aristologie rotunda genciaen mirre bactas lauri caneele gengibre ende vleisch van serpenten aldus bereet. Ghi sult nemen een serpent die men vint in droghen bosschen daert niet en es waterachtich ende dat gheen swarte strijpen en heeft onder den buijc ende den rugge niet swart noch niet speckelachtich en is doet af dat hooft ende den steert ende die darmen [uut] ende dat middelste siet int voerseide sap van fumus terre soe langhe dat alsoe meer als te niet en waer ghesoden ende dan doeter toe suker ende make sijrope ende daeraf sal hi drincken over den derden dach een eijscale vol. Hij sal oec nutten dese electuarie aldus bereit. Ghi sult nemen van dien serpenten alsoe ghesoden ende ghewasschen in witten wiin ende sult die beenen wech werpen ende sulter toe doen dat derden deel [vleysch] vanden serpenten met tweedeel van dyassene terdedeel van rosaten novellen ende tander derdendeel van den serpenten dat men daertoe doen sal sal siin al ontween ghestoten ende metten anderen ghemenct. Ende dit electuarie aldus bereit sal hi nemen voer tsieroep alsoe groot als een hase[l]noot groot es.

Capm. van pocken ende masersocht.

Variole dat siin pocken ende comen al van quaden ghecorrumpeerden humoren ende bloede ende siin gheheeten variole om des wille datse die huiit veranderen van menighen teiken ende maecselen die men heet pocken. Ende die siin vierderhande. Som siin si wit ende gheven quaet ende comen van fleumen. Die ander siin cleene puijsten ende root die heeten properliic morbilli dats die macersocht ende die comen van valschen fleumen ende van coleren ende van bloede ende hebben elderghernst die kinder die in der moeder lichaem hebben gheweest ghevoet vanden onreijne bloede van menstrum dat in die matrix bleef ende daeraf comen pocken ende masersocht ende ander onreinicheit als fistelen canceren ende quade drope ende scorftheit ende menigherhande onrein onghemake. Of het mach comen van quader ghecorrumpeerder melc die de kinder suijghen alse

gheboren siin. Die derde is grof ende swart mer daer en is mer vier of vive inden lichaem. Ende dese sal men meer ontsien dan dander want si siin veel quader want si comen van onghenaetuerder melancolien. Ende in die heete onghemake daer die humoren in verbernen. Die vierde manier vanden pocken die is gheheeten lenticulo in latine ende die pocken siin al swartachtich als die lentilgen siin. Ende die pocken comen somstont met bernende rede ende somstont sonder bernenden rede. Ende dese pocken comen van quader bernender lucht ende van pestelencien ende van quader ghecorrumpeerder spisen. Ende si comen oec geerne aen van enen anderen die se heeft. Want het heet morbus contagiosus. Nu wil ic u scriven ende leeren kennen die voerteykenen die de pocken hebben sullen. Sij hebben groten hooftsweer ende si niesen vele ende die nase joect hem ende haer stemme is hem heesch haer kele is ghedronten ende hem walcht ende alle den lichaem is swaer. Ende si ghevoelen grote steecten int liif als van naelden om die grote materie van den pocken die doer dat vleijsch comen ende steect doer die huiit. Nu wil ic u scriven die curen. Sij moeten hem hoeden van couden die die poren niet toe en sluten ende materie werde beroeren. Haer diede al siin herde subtiil als dergheenre die ligghen in heete onghemake met bernende rede. Ende men salse doen laten opdat ment doen mach. Of men salse doen hicken met vliemen in die scouderen. Of men salse doen sweeten. Ende men salse winden in ronden wollen cleederen met grauwen ghevarwet. Sij sullen oec tsap van eppen ende van venckel nutten omdat die materie te lichteliker uut come [sel met oxisakeren. Ende dat sullen si drincken nuchteren tot des maels dat die pocken al uut comen syn]. Ende ist een kint dat die borst sughet soe sal haer die voester hoeden ende doen alle dat die sieke doen soude. Die kinder sal men binden die arme dat si niet en crauwen noch die huiit af en trecken noch die nase want si liden groot joecsel. Ghi sult oec bestriken met rosenwater daer\in

ghesoden sal siin spillum ende temperen tegader [ende stricken] om die oghen ende om den mont datse niet en benipen. Ende blivet oec int aensicht pockenteyken soe sal men dat aensicht met ungentum citrinum of olie tartrum besmeeren want dese twee verdriven pockteiken.

Capm. .xiij. van gheveniinden beesten die biten ende steken.

Menigherhande gheveniinde steken als serpenten scorpionen ende verwoede honden ende verwoede mannen ende wiven die catten [muushonden] bien ende wespen ende menigherhande ander gheveniinde beesten die haer veniin steken in eens menschen lichaem. Ende sulc veniin is heet ende sulc veniin is cout na dat der beesten natuer es. Theete veniin sal men bekennen in dien dat die stat herde root es of gheele ende gheswollen ende puijstelen als cornekens ende dies ghelike ende sweert sterkeliic. Ende cout feniin salmen bekennen dat die stat wit is of bleec ende swart ende sweert ende de sieke is al versuft ende verveert ende versaecht. Als men des ghewaer wort sal men haesten al [so] men eerst mach te purgeren met medicinen laxatiif ende met late ter ader op dander side daer die quetsinghe niet en is. Op den beet of op den steec sal men nemen die wortel van medesueten ghestoten ende daerop gheleit ja op dat tfeniin heet is: Item die wortel van der lelien ghestoten ende met wit van eye daerop gheleit is herde goet: Item pimpenelle met rosewater ghestoeten ende daerop gheleit ende dicwil daermede bestreken ende eenen doec daerin ghenet ende daerop gheleit is herde goet. Ende ghi sult weten dat alle dit selve is goet ende orbaerliic op anthrax ende op nolimetangere want sonder twijfel si siin beede herde veniint. Item int heete veniint sal men nemen okernoten ende vighen ende sout ende plaesteren ghemaect daeraf mach men daer coenliic op leggen: Item pulver van ronden aristologie ende van genciaen van elken even vele ende ghemenct met sape van loeke ende met een luttel seems ende daerop gheleit is herde goet weder het is heet of cout. Men sal hem ghe\ven

goede drijacle die galienus maecte of metridatum of esdrom. Ende dit selve is dat beste remedium in anthracen die men doen mach. Item in gheveniinde beten of steken seit johannes dalmansenus dat sonderlinghe goet is dese plaester die men maect van galbanum ende van bolus arminicus ende die ronde aristologie ende mirre ende rosen ende ganciaen van elken evenvele alle dese medecinen sal men conficeren metten sape [van rute of metten sape] van loecke alle tegader ghemenct ende op die beten of op die steken van allen ghevenijnden beesten geleit doe se ghenesen opdat se niet te seer en siin verandert want als si te seer siin verandert soe coemter af eenderhande onghemake dat is gheheeten ydroforbia ende die sieke ghevoelt met uren grote coude ende met uren grote hitte ende heeft grote corrumpee[r]inghe dat hem alle siin lede ende tliif hert crimpt ende scudt ende die uterste leden [als] die arme ende die hant ende die beenen ende die voeten siin verstorven van couden ende dan heeft hi met uren grote pine ende sweeren in die leden ende het vergaet hem bij uren. Daerom sal men den sieken haesteliic cureren met plaesteren ende met anderen dinghen. Ghi sult nemen .½. dr. van coloquintida of van asafetida ghesoden in wiin ende daermede ghetempert ende op den bete of op den steke gheleit. Het es oec herde goet daerop gheleit goede driacle met een luttel scamonien: Item men sal hem maken dese confexien: R. castorium ende die scorsen vander wortel van caperis ende piritrum ende aristologie longa van elken .I. dr. ganciaen .ii. dr. dit sal men al conficeren met seem ghedipuneert ende ghevens hem .ii. dr. met ouden wiin. Ghi sult weten dat men maect olie van scorpionen die die beten ende die steken gheneset van venijnden beesten als men die wonden daermede salvet ende bestriict ende in die wonde druiipt: R. Aristologie ganciaen die scorsen vander wortel van capperus ana .i. dr. alle dit sal men legghen in .i. lb. olie van bitter amandelen of in olie van keernen van perzixsteenen ende latent daerin liggen een

weke ende dan salment sieden ende salder in doen .x. scorpionen ende latent alsoe staen ter sonnen drie weken ende daerna salment sieden ende houdent in glasen vaten ende als te doen is soe orbaret.

Capm. van verwoeden hontsbeten.

Nu wil ic u scriven van ydroforbia wat te segghen is. Ghi sult weten dat ydroforbia is een herde sterck onghemac ende is gheseit van ydros in griexen dat es te segghen water ende forbias dat es vreese dat hem een mensche ontsiet. Of ydroforbia is een gheluut ende water dat ydroforbia horen in hem selven ende hem dunct dat hi int water verdrincken sal van dat si hooren. Ende dit onghemac coemt van beten ende van steken van menigherhande gheveniinde beesten ende sonderlingh van verwoeden honden. Ende oec vanden scuijme die [van hem] int water vallen soe werden alle beesten verwoet alsoe wel als die menschen. Die verwoetheit comet sulken aen binnen den jare sulc ter maent sulc vroech sulc spade na dat een sterc[er] is van natueren [dan die ander]. Ende oec teghen dat tfenijn sterc es of cranc. Die dit onghemac hebben alle weghe begeeren si water te drincken met groter vreesen ende met groten anxt sonder reden. Ende hem dunct alle weghe datse die honden biten ende daerom beven se ende siin bedroeft. Ende si en connen niet gheslapen. Ende na den eten ghevoelen si grote swaerheit in die maghe ende gheswel ende scuden ende beven ende haer stemme wort heesch. Ende den adem wort hem cort ende dat sien verdonkert hem. Ende gapen ende laten die tonghe hanghen uut den monde. Die lippen siin gheladen met scuijme sij laten dat hooft nederwaert hanghen si verliesen al haer macht ende haer eten. Ende somstont suchten si. Ende als si wandelen dan vallen si lichteliic ende hem comet grote coude aen met bevene of met sweete soe stervense. Daerom salmen se haesteliic pinen te cureren. Ende men sal hem gheven spijse ende dranc die goet siin ende lichte te digereren. Mer dat eten ende dat drincken dat men hem ghevet en sal men hem niet laten [syen]. Synse sterc ende sonder reden men salse doen laten soe men naest

mach den bete. Ende op den bete sal men legghen medecinen ende plaesteren actractiif als van loecke ende ajuijn ende met ruten ghetempert met olivensmout. Ende op die bete salmen setten een ventose met vuer ende ghevliemt. Men sal hem oec ghe[ven] drincken nuchteren ganciaen of drieacle met wiisn voer den eten ende savens daerna: Item men salse doen keeren ter kele ende men sal hem setten clijsterien laxatiif: Item die maghe van hasen ende die tonghe van honden [met] mede ghedronken is herde goet: Item als den lichaem gheruijmt es soe sal men doen stoven ende als hi uutter stoven gaet dan sal men hem gheven goede tryacle of metridatum. Ende en succurreert men [hem] niet haesteliic si werden maniaci. Mania is die si hebben is gheheiten mania demonica dats een quaet woet alsof si beseten waren metten viant ende daerna sterven se.

Capm. vanden steken vanden byen.

Die[n die] byen of die wespen steken die doghen grote pine ende smerte want si laten haer anghelen daer si mede steken int liif: Item int beginsel vander curen sal men die anghelen uuttrecken ende legghen daerop plaesteren van coeyenstronte ende wiinedic al werm dat trect dat feniin uut ende doet te niet gaen: Item bestreken metten sape vander malven of van prumen garnaten is herde goet daer toe: Item bien ontween ghestoten ende opt ghevenijnde beten of steken gheleit is herde orbaerliic ende herde goet daer toe.

Capm. van steken van scorpijoenen [d'welker tweer natueren is].

Het siin twee manieren van scorpionen die eene houden haren steert opwaert ghecromt ende die vint men in spaengien ende in ytalien. Ytalien dat is alle dat lant van overberch tot grieken. Ende dit siin die meest[e ende die] gheveniint[ste] siin mer sy en sien niet die quaetste. Die ander maniere siin cleyne scorpyonen ende slepen haren steert na hem ende die vint men in oryenten bi dien lande daer men alexander in besloot ende magach ende die siin herde quaet ende gheveniint Scorpionen siin herde gheliic eenrehande dieren

ende heeten scarabey sonder den steert. Ende dit dier biit ende steect ende beide beten ende steken doen den mensche sterven. Die teiken daer mense mede bi bekennen mach die beten of die steken van scorpionen dat is dat dat vleesch wort alom ende om voetstaens hert ende ghepustuleert ende root ende met groten ende met sterken sweere. Ende die sieke ghevoelt grote coude ende bi wilen grote hitte ende sweet ende grote crimpinghe dat hem alle siin liif haer [ver]crimpt ende scuddet ende bevet. Ende alle die uterste lede [als] die arme ende die hande ende die beenen ende die voeten siin verstorven van couden. Ende dan heeft hi met uren grote piin ende sweer ende siin ghemachte ende met uren vergatet hem. Ende daerom salmen al[s]men dit siet den sieken haesteliic succureren met plaesteren ende met anderen dinghen. Ghi sult nemen .i.½. dr. van coloquintida of asafetida ghesoden in wiin ende [der mede] ghetempert ende op den steec of op den beet gheleit: Item het es oec herde goet daerop gheleit van goeder trijacle ende met een luttel scamoneien: Item men sal hem maken dese confeccie: Item castorium ende die scorsen van capparis ende piritrum ende aristologie longa van elken .i. dr. ganciaen .ii. dr. dit sal men conficeren met ghedispumeerden seem ende gheven hem. ii. dr. met ouden wiin. Ghi sult weten dat men maect olie van scorpionen die alle beten of steken van gheveniinden beesten doet ghenesen als men die wonde daermede bestriict of in die wonde ghedropt: R. aristologie ganciaen die scorse vander wortel van capparis ana .i. dr. ende .i. lb. olie van bitter amandelen of van keernen van perrixsteenen ende latent daerin ligghen een weke ende dan salmen tsieden [ende salre toe doen 10 scorpione ende latent also staen ter zonne .iii. weken. Ende daerna sal ment sien] ende houdent een glasen vat ende als te doen es soe orbaert.

Capm. .xiiij. vanden water die cuere.

Nu wil ic u leeren vanden water dat in latijn is ghe\heeten

ydrapicis ende is gheseit van ydros in griexen [ende ptisis dat is tonghemac] dat is te seggen [vanden] water [ende] dat is vierderhande. Ende daer isser twee die heeten als alchistes ende timpanistes ende dese twee siin incurabel. Dese ander twee die comen van couden als lentofleumatica ende iposarta ende die mach men wel cureren. Men en salder gheen curreren met iser noch met bernen noch met sniden dan diegene die gheheeten siin alsistes daert wateraf leghet tussen tsiphac ende die darmen. Ende als ghi daertoe siit gheroepen te curreren met snijden dan suldi nemen den lichaem met beiden handen ende striken nederwaert soe dat alle dat water nederwaert sincke tot den ghemachtewaert. Ende daerna besiet ende merct herde nauwe oft water coemt vanden darmen of vander lever of vander milten: Is dat sake dat coemt vanden darmen soe sal men drie vingher breet onder den navel die huiit al doer sniden tot dat comet int ydel al tot den ciphac. Comet oec van der lever dat is vander rechter siden so seldi hem sniden ter slinker sidenwaert. Comet vander milten soe seldi hem sniden ter rechter siden. Men en sal niet sniden op die side daer die sieke wil ligghen dat die overtollicheit vanden water niet darwaert en vloyt. Ende alst ghesneden is soe seldi in die wonde steken een pype van coper of van silver daer twater doer loept. Ende hoet u dat ghiis niet te veel uut en laet loepen te eenen male want hi soude daerom sterven. Ende het esser menich om doot [ghebleven] mer ghi sult uut laten loepen teghen dat ghi siet dat siin macht verdraghen mach ende dan trect die pipe uut ende stoppet tgat. Ende des ander daghes ontstoppet weder ende laeter noch wat uut loepen. Ende aldus alle daghe totdat dat water al uut es gheloepenIs oec dat sake dat ghii u ont. siet en onderwindes u niet met sniden dat raet ic u. Nu wil ic u scriven die teiken van alchistes dat is dat al om den navel is groot ende gheswollen ende den lichaem uutgherecht ende alle die uterste leden worden smal als den hals ende die arme ende die beene. Ende haer

orijne is root ende si nemen af van live soe langher soe meer ende sij siin qualiic ghevarwet als van geelre varuwen of van groenere of swatachtich ende als men op den buijc clopt soe ludet [l]eech als een vat dat niet vol [waters] es. Ende alchitis is in griexe die buijc: In timpanisten is die buiic veel meerder uutgherect ende harder ende drogher om den wint daer die lichaem af vervult es. Ende alle die teiken die voerseit in alchistes sonder dat die lichaem als menre op clopt dan ludet als een tamboere. Ende daerom is dat water (!) gheheiten timpanistes na een tambuere: In leucofleumacia siin alle die leden gheswollen haer orine is vet ende dicke int beginsel. Ende in augmento ende in stata is die orine seer claer ende dunne omdat die lever noch meer is gheopileert om die grote coude ende om die grove humoren soe is die orine claer ende dunne alsoe claer als water ende si hebben goeden appentiit ende si hebben den lichaem veerdich. Ende al haer leden siin swaer ende traech ende si siin qualiic ghevarwet ende si slapen swaerliic ende hem droomt vele van water ende van baden ende van dies ghelijke: In yposarca siin teiken dat alle die huiit die staet vanden vleessche ende dat heet johannicium fetidum vulnus ydrapicorum dat is te seggen die idrapijken stinkende wonden ende dat es waer. Want haer liif stinct om des quaets roecs wille die ghecorrumpeert es vanden winde die besloten leghet tusschen tfleijs ende die huiit ende daeraf hevet den naem ontfaen yposarca. Want ypos te seggen in griexen is onder ende sarchos is te segghen vleisch ende daeraf coemt yposarca om des wille dat die onghema[ke] ligghen ende scuijlen onder die huiit. Ende die huiit licht ende haer maghe is herde rau om des winds wille is si rauwer dan in dander specien vanden water. Ende daerom hebben si groten dorst ende begeeren meer water te drincken dan anderen dranc. Nu suldi weten dat dieghene die twitte water hebben begeeren meer den dranc dan die dat rode water hebben ende dat sciint teghen reden want dat rode water coemt van heeten ende dat witte coemt van couden. Mer dat es daeromme dat si veel

rauwer siin die dat witte water hebben dan die dat rode water hebben. Ende om dies wille coudet seer haer natuere meer dan die wermde: In alchistes ende in timpanisten sal men maken cauterien ende laten die branden. Ende men sal hem maken dit syroep: R. succum solant dat is sap van nasscaden van weghebreeden van wilt vlas van citeren ende van latuwen alle dese sapen sal men sieden ende suker daertoe doen ende maken daeraf syroep ende dit sullen si drincken des morghens ende des avens met water daeringhesoden sal siin sandel ende die coude saden: Item seeum capernum dat is wey van scapencase of van geyten is hem herde goet alle merghen nuchteren ghedronken. Dieghene die dat witte water hebben sal men hoeden van drincken. Comet den wiven van ouden menstruum of van ouden spenen die pleghen te bloeden ende altemael ghestelpt siin of die hem plaghen te laten ende siin afghestaen dit salmen altiit doen. Men sal se laten onder den enckel van binnen den voet. Men sal oec laten met ventosen op die lenden: Item eenwerven of tweewerven sal men hem [sterken] cliisterien doen setten. Item alle die autoren seggen dat een lepel vol geyten orine of van eenen swarten scape daerin ghesoden sal siin spikanardi doet ghenesen vanden witten water. [Item die pureye van ciceren of van grauwer arweten dair in ghesoden syn mirradeke dats raphanum ende anijs ende bethonie ende ghemenct met witten wine ende dat ghedroncken]. Item men salse doen baden in souten water: Item esula ghedronken metten sape van vencel doet ghenesen vanden witten water: Item tsap vander wortel van adeke [doet ghenesen] ende vanden scorsen vanden vlieder een eyscale vol nuchteren ghedroncken purgeert beneden ende boven.

Capm. .xv. van den spenen.

Amorcoydes dat siin die spenen in duijtsche ende in walschen brockes ende siin .v. aderen vergaderen in den steert ende siin als viif tacken die comen spruten uut vera\bilis

ende dese .v. aderen ontfanghen dat overtollich bloet dat melancolius is ende grof ende swaer ende in alle den lichaem habundeert. Ende het ghevalt dat dese aderen opt deijnde swellen ende vervullen van dien overtollighen bloede. Ende het ghevalt somstont dat die aderen uutbreken ende comen van buten als het sweeren soude .i. of .ii. of .iii of sulke sieke van viven ende bloeden. Ende datse uutbreken dat mach comen van groter stercker droecheit die die aderen alsoe persen dat si moeten scoren. Emoroydes siin in .ii. manieren of si siin van binnen datse niet en comen van buten dan loepter uut als gheel water of een luttel bloets ende dat is alle wege consteliic ende siin ghenaemt als ghesonde leden. Ghi sult dat weten dat is een natuerlike purgacie diet heeft van maenden te maenden of seldender. Emoroydes wort gheseit van emos in griecken dat es bloet ende roys dat vloijt van bloede van binnen: Is oec dat sake dat se te zeer vloijen soe coemt[er] af ydropicis of ethica of ander quade siecheden. Ende siin si oec veroudert ende stelpense dat se nemmermeer en bloeden daer coemter quade onghemaken aen als ydrapicis of ptisis of mania dat is die woet. Ende dit seit IPOCRAS ende daerom en salmense al niet stelpen die vloijen meir men salse[ene] laten te ghenesen die vloijen. Ende daerom seit IPOCRAS die emoroydes die bloeden en sal men niet ghenesen. Mer men sal se laten bloeden want daer comen quade accedencien ane als ic te voren gheseit hebbe gheliic die wiven doen die gheen menstruum en hebben ende alte mael siin onthouden. Dese vloet machmen bekennen dat bloet coemt na die camer. Ende dat bloet dat van den anderen occusunen coemt dat soe coemt [alsoe wel] voer der camer ende daerna ende ghemenct met der camer. Als si onthouden siin ende niet en vloijen dan salmense doen laten die ader onder den enckel van beiden voeten buten beens ende men sal hem gheven diasene of diaboraginatum: Item siet in water calamentum

calendulum sal vitrum ende daeraf sal si ontfaen den roock doer eenen ghegaeten stoel: Jeghen alte grote vloet sal men laten in den rechten arm ende men sal hem gheven trypheram magnam met sanguis draconis ende men sal hem doen baden daerin ghesoden sal siin cruiit dat menstrum geert ende stelpt: Item men stote mille follum met wiin ende gevet hem drincken des merghens ende des avens lau: Item het ghevalt dat die voerseide aderen swellen ende si en conen niet ontpluijken noch bloeden ende die sieke liit grote pine ende sweer. Ende dan sal men doen laten op den voet of onder den [anclen van den] voet buten beens. Ende men legge daerop plaesteren van calamentum ende van colendelen ghesoden ende ghestoten ende daerop gheleit: Item tapsus barbatum ghesoden in wiin ende daermede ghebaedt al werm ende tcruiit int liif ghesteken ende alsoe in den aers ghehouden ende alsoe dit ghedaen doetet tgheswel te niet gaen. Ende en moghen si niet uutbreken so siet morabium ende ontfaen den roock daer af ende stove hem daer boven ende legt tcruijt in den aers ende doet dicwil alsoe sullen si uutbreken: Item apium emoroydarum ghesoden in wiin ende op die aersbillen gheplaestert dat doet tgheswel vanden emoroyden verdroghen ende te niet gaen. Item pulver van desen apium ghebernt ende ghemenct met seeme ende daerop gheleit doen die emoroyden ontswellen ende verdriifse ende daerom heitet apium emoroydarum.

Capm. vanden aersdarme die uutgaet.

Longaen dat is den aersdarm ende gaet som den luden uut ende aldergerinxte den jonghen kinderen ende dat coemt van groter persen datse hem te zeer voeden. Of hi mach uutgaen omdat die laceerten van hem siin ghelaxeert ende dat is paralicis ende dan en ghevoelen siis niet als hi uutgaet ende somstont gaet die stront mede uut. Ende dit onghemac sal men cureren met medecinen constrictiif. Sij sullen sitten in water daerin

ghesoden sal siin balaustie psidia glandes gallen sumac arnoglossa ende dies gheliic. Ende daerna salmen den darm salven met pix liquida of met sade van malven. Dat dic [ende] viscois is ende met olien van oliven. Ende dan doeten weder in ende ruetten met der stiptigher medecinen ghemaect ende stroijt daer op den steertbeen ende inden aers het es herde goet daertoe.

Capitelum van fistelen int aersgat [die comen van wonden].

Het ghevallen fistelen int aersgat die comen van den wonden [die] qualiic ghecurreert siin of si comen van apostemen die buten comen bi den aersgate ja als men wil datse wel gheriipt siin ende dan infistelerense geerne si en werden haesteliic ghesuccureert. Ende int aersgat moghen fistelen comen vanden emoroyden die gheulcereert siin. Nu suldi weten dat sulke fistelen comen ende siin al doergaende ende de selke niet al doergaende. Die teyken daer mense mede bekennen sal die fistelen die al doergaende siin dat vanden stront yet daeruut comet ende wint ende somstont comen daer [orine ende somstont] wormen uut. Ende als ghi steket uwen vingher int aersgat ende dan die tast int gat vanden fistelen ende ghi tast doer die fistel metten vingher ende ghevoelt van binnen. Item vanden fistelen die al doer gaen sulke gaen al dore al bi dat aersgat ende die een meer ende die ander min vanden ghenen die ghenesen moghen. Ende sulke gaen doer die blase ende dan gaet die orine uut der wonden van den fistelen ende dan en mach mense niet consolideren al waer die fistel al ghemortificeert om die orine die se alle daghe versch hout. Ende sulc gaen doer toten herde beene vander dien ende toten knope vanden stertbeene. Ende dat mach men bekennen als men metter tasten tot daertoe is opdat die fistel niet en gaet herwaert ende darwaert ghecromt. Ende in allen desen fistelen die doergaen soude dieghene die bi den aersgate doergaen en es gheen cure te doene wantsi en mogen niet ghenesen. Ende albucasis seit dat dieghene die alsulke fistelen onderstaen te cureren die siin sot want en es anders niet dan

[pine ende] ijdelheit. Die fistelen int aersgat die niet al doer en gaen die mach men wel ende lichteliic cureren. Ende dat is alsoe ic u ghescreven hebbe int ghemeen capittel vanden fistelen. Nochtan prise ic meer dese fistelen te cureren met gheloyden yseren ende te cautriseren want het es veel orbaerliker ende beter dan metter starker medecinen. Ende men heefse veel eer ghecureert ende met minre smerten. Mer dien mont vanden fistelen moste siin eerstwerf ghewiit. Ende eernsteliic die gront siin versocht vander fistelen. Ende en hebbet niet tonwaert metten cauterien te mortifiseren. Die taste daer ghij mede sult besueken den gront die sal siin herde suptiil. Ende die cauterie oec daer mense mede sal besoeken ende cautriseren die sal siin smal ende subtiil na de wiide ende die breede vander fistelen. Ende die fistel die doergaet den aersdarme mach men cureren in twee manieren. Die een manier is met sniden met enen drade. Ende die ander manier met [snidene] ijsere. Die eerste met enen drade dat ghi sult nemen een taste van loede die op dat een einde doergaet als een naelde. Ende in dat gat vander tasten seldi steken enen draet van linen gaerne of van side ende daerna steken uwen voersten vingher ghesalft met olien in den aers ende die taste in den fistel al so diep als ghi comt toten gronde. Ende dat ghi die taste met den vingher ghevoelt ende dan voeghet ende tast metten vingher ende trecse uut den aerse. Ende daerna vergadert beide die eijnden van den drade ende trecse beede tegader soe vast dat den draet dat vleesch over snide dat begrepen is metden drade. Ende soe dien draet snidet soe ghien meer toe biinden selt ende dwinghen. Ende alle die wile moechdise mortifiseren met sterken medecinen ende helpen den vleesche dat het aen come. Ende daerna curreert se met anderen medecinen daer men wonden mede cureert. Die ander manier is dat men beide die eynden van den drade sal tegader cnoepen. Ende desen draet sal grover ende sterker siin dan den anderen die dat vlees soude oversniden. Ende daerna trect met der eender hant den draet uut ende metter ander hant snidet dat vleesch over dat

tussen beide die enden is van den drade met eenre scaren of met enen crommen instrument als een sekel [so] dat die draet ghelivereert si ende daerna suldi mortificeren. Al is dat sake dat sulke meesters seggen dats niet te doen en es al[s] dat vleesch overghesneden is ende dan te cureren met medecinen die vlees doen wassen ende dat dunct my herde onseker. Ende daerna sal mense cureren met medecinen die vleesch doen wassen ende die fistelen doen ghenesen. Ende ic segghe u dat voerwaer dat dese ander manier es beter ende sekerder dan die erste want sniden metten drade maect langhe wieken ende sweer ende het es costeliic ende daerom eest te ontsiene dat die sieke mocht spasmeren want die stat is cartulaginensachtich. Ende in die einde van den eerstdarme soe soemt lacertus in dien dat die eer[s]darm onthelt ende begriipt.

Capm. .xvj. vanden steen.

Die steen wort in die luden ghenereert in die lenden ende sulc in die blase. Ende als die autoren seggen den ouden ende den vetten luden waster alder gherincste in die lenden. Ende den kinderen ende den jonghen in die blase. Ende dat is daerom dat die crop van der blasen enghe is ende en can die materie vander blasen niet uut ghelosen daer die steen afwast. Vanden steen die in der lenden wast ende vergadert en dencke ic niet te scriven in mijn boec om dies wille dat mens niet en mach cureren met curgijenen. Mer vanden steene die in der blasen wast wil ic corteliic een reden scriven ende segghen miin ghedachte ende mijn meininghe. Ende daerom seg ic u na der sentencie der autoren dat die occusuene van den steene die in die blase wast coemt van grover ende lijmachtighen humoren. Die teyken daer men die steen mede bekennen mach is menigherhande den steen in die blase. Die orine is wit ende dunne van hem ende savelachtich ende si pissen met groter pinen ende smerten. Ende sij hebben weedom int ghemachte ende die kinder grijpen den vede met den handen ende wriven te stucken ende liden grote pinen. Ende die vede staet

hem dicwiil stiif. Ende die aersdarm gaet hem dicwiil uut. Ende alsmen die blase tast metter hant soe ghevoelt ment daer binnen al hart. Nu suldi weten dat die steene siin menigherhande. Die een is cleijn die ander is groot som sijn scerp ende som sacht ende som lanc ende som ront. Ende som traechachtich. Ende dieghene die sacht is ende ront is alderbeste ende lichst uut te doen. Mer dieghene die lanc is ende scarp ende tacachtich is alrequaets uut te doene. Ende die moet men uutdoen met sniden: Item Rasus seit dat sulke steen siin die gheerne breken ende sulc niet en breken. Ende daerom radie dat men eerstwerven proeve met medecinen die den steen doen breken eer men sniit. Nu wil ic u noemen die simpel medecinen die daertoe goet siin ende die compositen vanden simpelen medecinen dat siin acorus spica calamus aromaticus eppensaet petercelisaet cascalignea siperus saxsifragie milium solis petrecelinum macedonicum. Alle dese simpele medecinen siin aperitiif ende hebben grote cracht sulke steene te breken al[s]mense gheeft metten sape van eppen of van ruten of van venckel of metter poneien van swarten ciceren. Ende daer is sonderlinge goet toe die asschen van ghebranden scorpionen ende die asschen van crekelen. Ende oec eest sonderlinghe goet dat bloet vanden bucke. Nu hebdi ghehoert sum die simpele medecine die den steen doen breken. Nu wil ic u scriven die composite medecinen dat is electuarium ducis justinum adrianum filonum ende filoantropis ende litontripon dese electuarium sal men nemen ghemenct met opobalsemum. Ende men salse nemen in een badt of bi den vuere. Benedicta is goet want sy doet die camer hebben. Alle dieghene die den steen hebben ende es niet soe goet als lichteliken camerganc te hebben. Dat bloet van eenen bucke van drien jaren out die men in den oest slaet van drien jaren out ende ghemenct met mirren ende ghedroecht mach men houden menich jaer in groter viertuiit den steen mede te breken. Galienus vercoes dese medecine den steen mede te breken: R. polium montanum rubij speragi brusci niter

combusti lapides spongie en de acetum squilicitum. [Item merch van enen lamme ghesmouten op 't fier ende ghemenct met olie van noten ende met wit suker ende disteleert op enen saterdach ghedronken brect den steen in die blase. Ende helpt dien 't bloet pissen. Ende die pijn an hair vede hebben of inden blasen of inden nieren]. Item dat beste experment dat men maken mach den steen mede te breken is dit: R. sinamomi xilocassie spice celticemeufe ana .iii. dr. mirre camedrios semen curcurbite ana .vi. dr. al dit sal men pulverceren ende met ghescuumden seem conficeren. Ende daeraf sal men den sieken gheven alsoe groot als een bone. Sij pleghen oec te hebben grote smerte int hoeft vander roeden. Ende daer teghen sullen si nutten dese medecine: R. semen jusquiami albi .ii. dr. citruli cucurbite cucumeris papaveris albi portulace ana .iii. dr. seminis melonum mundatorum .xxx. dr. witten suker alsoe veel als alle die ander in ghewichte maket van allen desen pulver ende dit sal die sieke nemen des avens ende des merghens met j. o. syrop violaet. Noch wil ic u scriven een goet experment dat sette die edel avenzear in sinen boeke daer hi mede ghenas des coninx hali van arabien sinen liefsten joncheere. Ende ghi sult weten dat die coninc hali van arabien was een groot meister van philosophien ende van medecinen. Ende avensor was een mate practisijn en practiseerde in arabien ende hadden vercreghen [grote] name alle dat conincrijke doer van arabien. Ende dit hadde die coninc onwaert dat men soe vele van hem hielt ende dede avensor vaen ende werpen in eenen kerker daer hi lach twee jaer tot sinen onghemake. Doen ghevielt dat die jonchere des coninx was bina op die doot comen vanden steene. Doen hi niet vorder en dochte ende hi dachte dat hi emmer sterven moste doen dochte hiem den

ghevanghen [meester] die de coninc hadde doen vanghen van nidicheit ende hi ghinc tot hem daer hi lach ghevanghen ende hi bad hem om gods wille dat hi hem gave raet vanden steene want hi en mocht niet langher ghedueren. Doen vraechde hem AVENSOR of hem siin meister die coninc niet en conste ghehelpen. Ende die sieke antwoerde hi hadde daertoe ghedaen alle siin const ende macht ende het en halp mi niet. Doen seide Avensor gaet toter apotheken ende segt dat men u gheve .½. o. olij [alquissemi] ende ghi sult staphans ghenesen. Ende die sieke ghinc ter appoteken ende namt ende alsoe vroech als hiit ghedroncken hadde soe piste hij den steen ghetempert metten water. Ende hi was voetstaens op die selve ure ghenesen. Doen liep hi van groter bliscap tot sinen heere den coninc daer hi sat over tafel ten eten ende seide heere ik ben ghenesen. Doen dede die coninc den ghevanghen voer hem comen ende vraechde hem of hi sinen knape hadde ghenesen. Ende Avensor antwoerde den coninc dede hi dat ic hem hiet soe es hi ghenesen. Doen vraechde hem die coninc of hi de conste hadde van hem selven of van wien. Doen antwoerde Avensor heere van mij selven en hebbe ic niet. Mer ic hebt vanden oversten gode ende van minen vader. Doen dede hem die coninc uut der vanghenisse laten. Ende liet hem gaen winnen daer hi konste ende mochte in siin conincrike. Doen ghinc hi maken siin boec van medecinen dat gheheeten is avensor dat ghetranslateert was uut den arabic in latine te genua op die zee van missier ghelui della toir die darabic conste ende alle die boeken hadde van philosophien in arabic. Ende hi corregeerden Avicenna. Ghi sult weten dat hi sette in sinen boec als men niet ghecrighen en can olium [alquissemi] soe sal men nemen daervoer siin apobalsamum want het doet al dat selve. Ghi sult oec weten dat averrois commentator priset in sinen boec van medicinen dat gheheeten is coliget Avensor voer alle die ander meesters van medecinen als voer hali ende Avicenna. Nu suldi weten

datmen den sieken neersteliic cureert met medecinen een maent ende het niet en betert noch die orine te lichteliker en coemt of en comet gheen sant als savel soe seldi seker siin dat die steen is hert ende volwassen ende en mach niet breken. Dan moet men peinsen te werken metter surgienen ende dat is met snidene. Ghi sult u nochtan hoeden te sniden mannen die out siin noch steenen die al te groot siin. Want albucasis seit datmen iet snede vander blasen die sieke soude sterven of hi souden houden een lopende gat. Ende dit segghen die oude vroede meesters. Ende die cuere is herde licht te snidene vanden kinderen tot .xiiij. jaren. Ende sy is herde sorgheliic van ouden luden. Want alsoe als hali die coninc seit haer leden siin herde droghe daerom ghenesen si node. Als ghi den steen wilt uut doen soe sal men den sieken eerstwerven setten cliisterien die die darmen doen rumen vanden stronte dat men den steen te bat mach vinden als men soect of men laten vasten twee daghe ende luttel eten ende dat selve dat men eet sal siin supen. Mer kinderen die men niet en mach clisterien ende oec niet en mogen vasten die doet eenen dach of twee luttel goets eten. Ghi sult oec den sieken bevelen dat hi [van] hoghe springhe te dale [wart so] dat die steen nederwaert sincke ten cropwaert vander blasen. Ende daerna suldi setten enen disch daert claer is. Ende op dat ende [vanden] dissche sal sitten een man die den sieken sal voer hem houden Mer siin dien sullen siin ghebonden aen sinen hals met langhen veeschen soedat die blase nederwaert hanghe. Of eest een jonc kint soe sal die man diet hout houden metten dien ende treckense opwaert tot diesmale dat dien steen uut is ende die orbaer al voldaen es. Daerna sal die meester sinen voersten vingher van siinder slincker hant salven met olijen ende steken in des sieken aers. Ende met der ander hant suldi die blase opt tgeemachte boven sterkeliic duwen nederwaert ende sueken den steen metten vingher totdat ghien [vint ende] hout onder den vingher ende allenxkens nederwaert duwen ten halsewaert van der blasen recht al daer ghi sniden wilt. Ende dan suldi bevelen uwer meister

die u dient dat hi die cullen metten vede opwaert trecke ende hout die metter eenre hant ende [metter ander hant] doet tfel achterwaert dat onder die cullen is vander stat daer men sniden sal. Ende dan sniit recht op den steen tusschen den eers ende die cullen. Mer dat en sal niet siin recht in die middewaert mer ter slinker sidenwaert. Ende die snede sal siin lans ende buten sal die wonde siin wiit ende binnen enghe nadat die steen groot of clein is. Daerna suldi steken uwen lepel die die curgienen heeten precrare ende daer trect den steen mede uut. Ende het ghevalt wel dat men den steen met den vingher lichteliic uut trect die in den eers is sonder lepel ende sonder piin. Ende is der steenen meer dan eene soe seit albucasis dat men metter hant vast duwe nederwaert ten monde vander blasen ende sniit recht op den steen ende trecten uut. Ende aldus suldi doen al isser meer dan twee. Ende als dit ghedaen es dan seldi legghen op die wonde plaester van werke in olie rosarum ghenet ende ghemenc met water of met den witte vanden eyeren om te versekeren van heeten appostemen alsoe langhe dat ghi altemael siit versekert. Als ghi eerstwerven u plaesteren hebt gheleit soe suldi beide die dien tegader leggen eest een kint soe suldise tegader binden met veesschen suverliic dat die plaester daerop blive. Ende als ghi wael versekert siit van apostemen dan suldi die wonde baden des avens ende des merghens met wermen water daerin ghesoden sal siin malve of dies ghelike dat die smerte versacht vander orinen ende dat die conduten doet opluijken of daer ijet in bleven waer vanden steenen dat die lichtelike uut quame metter orinen: Ja [is] die wonde groot soe suldise naijen ende currerense met medecinen die se doen ghenesen ende consolideren. Ende ghi sult weten dat sumstont ghevalt dat dat bloet runt in die blase ende maket daer een aposteme soe dat die orine niet ghelosen en can. Ende dat mach men bekennen dattet tbloet volcht metter orinen. Ende dan suldi u haesten dat bloet uut te trecken opdat die wonde wiit ghenoech is ende met den vinger. Ende is die wonde enge soe suldise uuthalen metten wieken want bleve daer bloet in die blase

[si] soude rotten ende corrumperen soe waer die sieke verloren. Daerna suldi die wonde wasschen met wiinedic ende met water tegader ghemenct. Ende ghi sult u ghedachten daerop setten als ghi siit gheroepen om den steen te cureren dat ghi sult hebben al u ghereescap den steen mede te sniden eer ghi den steen besuect. Want dat besueken maect dicke wile meer pinen dan dat snijden. Daerom seldi hebben alle uwe ghereescap ende instermenten mede te ontcommeren. Ende ghi sult der instermenten hebben meer dan eene of twee. Die eene cleen die ander meerder na dats te doen is. Ende haer enden selen crom siin: Is oec den steen soe cleen dat hi voert sciet tot in die roede ende bestopt die conduten soe dat die orine niet en can gheliden soe seldi die roede binden met eenen drade over den steen soe dat hij niet weder en keere ter blasenwaert. Ende met enen andere draet soe seldi die roede binden boven den steen. Ende dan sniit op den steen tusschen die drade ende trecken uut. Ende dan ontbint die roede ende suvert die wonde vanden bloede. Ende als men die roede bint soe sal men dat vel achterwaert trecken want als die steen uut is soe dect dat vel die wonde ende soe is si te eer ghenesen.

Vanden steene die inder wijven [blase] wast.

Die steen wast selden in der wiven. Ende Constantinus seit dat die materie daer die steen af wast en can in die wiven niet wel vergaderen om des wille dat die crop vander blasen is cort ende wiit vanden vrouwen ende slecht. Ende die steen in den wiven is piinliker te cureren dan in die mannen omdat die steen diep leghet vander stat daer men sniden moet. Ende daerom moet men herde diep sniden ende dat is te ontsiene. Alsoe als albucasis seit. Ende als ghi daertoe gheroepen siit soe moet men eerstwerf considereren of twiif maghet is of niet. Ende is si maecht soe steket die meester of meesterse den voersten vingher [vanden slinker hant] in den [aers] ende sueke den steen. Ende als hi vonden is soe sal men metten vingher duwen vast nederwaert tot der wortelen vanden dien. Ende dan snijt recht op den steen ende trecten uut als ic u te voren gheseit hebbe. Ende is

dat sake dat dat wiif gheen maghet en es soe bevelet der meisteren of een ander [vroede] vrouwe die haer wel behelpen can ende behendich is dat si haren vingher steke in des sieken wiifs conte op die blase ende duwen vast nederwaert ten dien waert ende als sie den steen vonden heeft soe trecten uut.

Capm. .xvi. vanden ghescoerden de cure.

Het ghevalt dicwil dat hem die syphac uut recht dat die lichaem [is] ghescoert dat is [dat] die liese die over den buijc is van binnen. Ende somstont soe comet hem oec boven tghemachte of boven den lichaem om den navele van aldus ghedaen recken. Of het coemt dat sijphac ghescoert es ende dan scieten die darmen uut of sirbus. Ende dat mach men bekennen als haer die butse van buten coemt ende men duwet ende perst inwaert datse te niet gaet. Ende als men die hant of doet soe toent si haer weder. Of als die sieke sinen adem hout ende inhaelt ende soe seer hoest ende dan hoert men groot gheluijt. Ende somstont als die adem uut ende in gaet. Ende oec macht ghescien van groten arbeide. Ende als hi leeghet averrecht soe gatet weder te niet. Ende als hi hem weder op recht ende wandelt soe gaet weder uut ende toent hem soe het eerstwerven dede.

Capm. vanden ghescoerden om den navel.

Nu wil ic u scriven eerstwerven die cuere vanden buke in den navel. Die sieke sal recht staen ende hem recken ende sinen adem inhalen ende soe langhe houden dat hem die navel uut recke ende die butse haer tone. Ende dan maket teiken om den navel met inte of met colen. Daerna doet den sieken liggen averrecht op sinen rugghe ende sniit den rinc al om den navel die ghi gheteijkent hadt metten inte. Ende dan nemet een haecsken ende steket in de middewaert vander butsen ende recket opwaert ende biindet met eenen drade sterkeliic al om ende om soe dat dien draet sy ghestrict. Ende daerna clieft die butse boven [ende] sniitse af. Ende ghi sult den vingher eerst steken in die wonde ende

sult tasten na den darm of hi ghebonden es metten drade of sirbus. Ende is den darm ghebonden soe ontbinten weder ende duwet den darm nederwaert uut den lichaem. Ende vindier sirbum sniit af datter overtollich is. Ende let u dat bloet yet om dat ghi hadt ghesneden enighe ader of arterien soe suldi u pinen te stelpen. Ende alst ghestelpt is soe suldi nemen twee naelden met tweevoude garens ghevessemt dat sterck is ende steecse int vleesch dat ghi eerst hadt ghesneden al doer ende al om ende om den navel cruijswiis ende bint den draet tot vier steden tegader ende doet die naelde af. Ende latet alsoe tote dat dat vleijsch verrot dat ghebonden is ende dat afvalle ende dan cureert die wonde totdat se ghenesen is.

Capm. .xvij. van den ghescoerden de cure.

Nu wil ic u leeren ende scrijven die cueren vanden ghescoerden daer die darmen comen ten ghemachtewaert ende en scieten niet altemale te dale al in den culbach of dat se een luttel nederscieten in den culbach ende tot alle stonden keeren lichteliic weder in. Ende wildi u dat pinen te cureren met medecinen soe moetij consideren of die sieke zeer ghescoert si of [niet] en is. Ende ghi moet consideren den tiit of die outheit of die joncheit van den sieken. Want dese quetsinge en mach niet ghenesen met medecinen dan als die quetsinghe clein is ende niet veroudert en es ende die sieke ionc is. Ende nochtan eest piinliic ghenoech te ghenesen. Want tsijphac is peesachtich ende incarneert herde node. Ende alle dieghene die seggen dat sise ghenesen sullen dieghene die seer ghescoert siin ende dat veroudert is si lieghen ende siin quade bedriegers. Ende ghi sult weten dat dieghene die ghescoert siin soe haer lichaem verscher is van natueren soe si beter siin te ghenesen. Die cure te ghenesen met medecinen is dat men daerop bindet plaesteren die den wiint verdriven ende die herde stiptich siin ende conglutineren. Als is nux cypressi dragagantum mirre ende dies ghelike. Ende die plaester sal men legghen ende binden sterc ende die sieke sal ligghen op sinen rugghe .xl. daghe lanc.

Ende hi sal houden die dieten die ic u noch namaels scriven sal. Ende hi sal nemen in siin aet ende in sinen dranc alle daghe tsmerghens ende des avens dinghen die herde stiptich siin. Ende waert dat hi ontsaghe al te vaste te worden in den lichaem dan sal hi nemen ondertusschen van .iii. daghen tot drien daghen laxatiif. Ende als die .xl. daghe siin omleden dan sal hi opstaen ende nochtan en sal men die plaester niet ontbinden ende hi sal se noch .xl. daerop houden opdat hiis te doen heeft, Ende vanden besten plaesteren die men maken mach den ghescoerden mede te ghenesen dat is dese: R. pici [navelis] cere rubei colofonie ana .ii. o. litergieri armoniarci galbani terbentine masticis thyris radicis consolide maioris et minoris ana .j. o. visci quertini gipci mirre sarcocolle aloes occicrocium ana .v. dr. sanguis humani ad libidum. Dit sal men aldus conficeren: Neemt een scaepvel dat ghebloet is vander wolle ende siet in water soe langhe dat al smelte. Ende dan doet vanden vuer ende latet couden in .iii. ueren vanden daghe. Daerna suldi nemen al die voerseide medecinen clein ghepulvert ende ghebudelt doer een siden doeck ende menghet met des menschen bloede ende met den lime van den velle ende doet tegader sieden totdat dic werde ende swart ende dan doet vanden vuer ende maect daeraf plaesteren als te doen is. Dese plaesteren siin [so] goet [die een dropel dropet in eens honts oghe dat oghe soude so vaste] toe te heelen ende te sluten dat hiis nemmermeer en soude moghen luijken: Item een ander plaester dat herde goet is ende gheproeft R. achacie nucis cipresse galle balaustie ana .v. dr. dragagantum mirre sarcocolle thuris masticis gummi arabici ana .ii. dr. alle dit sal men stoten teemsen ende conficeren met wiinedic: Item een herde goede plaester die gheproeft is ende dat rasus set in libero divisionum: Item R. nucis cipressi sansuci gallarum achacie gallorum thuris gummie arabici van elken even vele. Dit sal men legghen in wiin ende daermede conficieren: Item ghebrande caneel ende die ghepulvert ende met ouden swinensmeer ghemenct doet ghenesen die ghescoerde: Item haer diete sal siin ghetimpert ende si selen hem wachten

van grover spisen die wint maken. Ende men sal hem gheven medicinen die wijnt verdriven. Ende si selen hem oec hoeden van overtollighen wanderen ende van sterken arbeid ende van lachen [van hoestene] ende van nijesen. Ende van te zeer te roepen ende van baden in heet water ende van luxuerien ende met vrouwen te siin. Want alle dies ghelike doet die darmen nederwaert sincken ende ontpluijken die conduijten: Nu suldi weten die manieren vanden medecinen te nemen metten ate ende met den drancke. Men sal nemen nucis sipressi ende men salt sieden in reghenwater. Ende men sal daermede sinen wiin temperen. Ende men sal pulver maken van wortelen vander groter consonden [die men in dietschen heet radecle] ende van mille folium. Dat sal hi drinken met wermen wiin: Item men make pulver van bolus arminicus ende van sanguis draconis ende van mommie ende gheefse met spisen die men supen mach of elc bi hem selven: Item eene goeden dranc daertoe: R. epaticum ende alle drie die consoliden metten wortelen ende metten cruden ende garofiolaten ende die wortel vanden bruscus of die wortel vanden lacea nigra. Dat sal men al sieden in sueten wiin ende daeraf sal hi drincken alle daghe. Of men sal hem maken dese electuarie: R. consolida maior nuces sypressi picis greci dragaganti masticis gummi arabici boli armenici sanguinis draconis mummie van elken even vele. Ende van hasenhaer clein ontween ghesneden alsoe veel als u goet dunc. Alle dit salmen pulverseren ende met ghescuumden seem conficeren. Van desen electuarien sal die sieke nemen des merghens ende des avens. Want het is wonderlike goet: Is dat sake dat ghi niet en coent ghenesen met medecinen alsoe ic u gheseit hebbe soe moet ghi u helpen metter surgien ende dat is tweederhande. Ende dat is met cauterien of met sniden. Ende dat wil ic u scriven van elken wat men doen sal na die maniere vanden ouden meesters.

Capm. vanden ghescoerden te cureren met cauterien [of met snidene].

Als ghi wilt cureren met cauterien soe seldi den sieken bevelen dat hi sinen adem inhale ende soe langhe inhoude

dat haer die quetsinghe tone. Ende dan duwetse weder metter hant in ende dan teike[n]t met inte of elwaert mede onder die butse recht opt been van den ghemachte. Ende dat [teken] sal siin ghedaen als enen halven rinck ende die enden sullen staen opwaert ten liohaem waert ende daerna suldien legghen averecht op een tafel: Ende sijn hooft sal leegher ligghen dan sinen aers. Ende die dien sullen hogher ligghen wel eenen voet dan die scouderen. Ende men sal hem die handen binden op siin borst ende alle den lichaem metter tafel dat hi hem niet en roere Alle die wile dat ghi [an] hem werct ende maket effen daers te doen is. Ende dan doet uwen mijnister houden siin handen op die stat dat die darmen niet uut en scieten. Daerna suldi nemen u gheloyde jser ende sullet setten op dat teiken ende houdent tyser vast metter hant ende bernet tot den culbalch is ghescoten. Ende dan coemt den sieken aen een grote sweer ende weude ja als men den darm die in den culbalch is ghescoten wilt weder in den lichaem duwen. Ende hi sterft daer lichteliken af ende hiertoe en besciet gheen medecine dat met snidene ende dat is herde sorgheliic. Want het ghevalt harde lichteliic dat die sieke daeraf sterft. Daerom lieve kinder hoet u dat ghi aldus ghedaen sieke niet en onderstaet te cureren ghi en doet u ierstwerven versekeren [vanden sieken ende] van allen sinen vrienden. Ende aldus suldi doen van allen die ander onghemaken die quaet siin te cureren als vanden steen te snidene ende dies gheliic. Ende oude luden en sal men niet sniden mer men salse verhoeden met enen broeckrieme die sij draghen selen ende metten dieten. Die maniere met snidene te cureren dat is dat ghi den sieken sult heiten dat hi selve sijn darme met sinen handen opwaert drive tot inden lichaem. Ende sijn si vol van stronte dat mense niet weder en can opwaert ghebrengen dan moet men hem setten clijsterien die die darme doet verlichten ende yedelen vander overtollicheit die daer is inne. Daerna sal die sieke baden in wermen water ende salven die stat met sachten dinghen totdat die dermen sijn weder in haer stat opwaert in den lichaem. Daerna suldi doen den sieken averrecht liggen op

sinen rugghe op een tavel alsoe als ic u te voren gheseit hebbe alsoe dat die beene hoghe ligghen ende dat hoeft neder. Ende binten metter tafel met drije veeschen tot drie steden metter eenre die beene biden knoeselen. Ende met der ander die dien biden knyen. Ende met derde die borste ende die hande mede. Daerna drivet den culbach of die cul tot den ghemachte. Ende die minister sal houden sijn vingher op tghemachte ende weeren die darmen datse niet weder uut en scieten. Daerna suldi nemen die cullen tusschen u twee vingher vanden voersten ende den middelsten [ende] clievet tfel recht op die culbach lan[x]s soedat die cul mach doert tfel gaen. Ende als dien cul uut den vel is dan villet tfel af metten duumen toten ghemachte toe soe ghi hoechste moghet ende wringet die cul metten dume tot den ende ende hebt u naelde ghevessemt metten drade ende steecse doer den dindimen soe ghi hoechste cont ende knopet vast den dindimum met beide siden ende dan sniit den draet af. Ende laet beide die enden vanden drade soe lanc datse buten der wonden blive hanghende. Ende dan sniit den dindimum af metten culle ende trecket tfel weder te dale. Ende legt dat een eynde vanden drade buten der wonden op die een side ende dat ander op die ander side. Ende dan hebt u plaesteren ghereet al ghenet in dat witte vanden eyeren. Ende met olie rosarum tegader ghemencht. Ende in die plaester vanden werke suldi maken een gat daer die vede doer gaet ende bindet suverliic. Ende die oude vroede surginen plaghen den dindimum te bernen met gloyden jseren aen den draet ende het dunct mi herde orbaerliic. Want het doet dindimum crimpen ende die darmen bedwinghen soedat si te dalewaert niet en moghen. Daerna als ghi hem ghebonden hebt ende ghedaen dan suldien ontbinden die beene ende die dien ende den lichaem. Ende dan suldien doen draghen behendeliic op een bedde als een dode dat sacht is ende wel ghemaect. Ende die voeten selen ligghen hogher ende doet hem wel decken dat hi gheen coude en ghevoele Ende dat hem gheen quade accedencien toe en comen. Ende hi sal hem hoeden van gramscappen noch metter herten trecken daer hi mach worden verveert het

soude hem oec herde zeer deeren: Is oec dat sake dat dien draet niet af en valt binnen neghen daghen dan suldien baden met wermen water alleene of met der oly daermede ghemenct totdat dien draet afvallet. Ende dan en sullet ghi niet meer baden ende sult die wonde cureren met medecinen die droghen totdat ghenesen si. Ende ic rade u oec alsoe dicke als ghi die wonde verbint soe salvet tghemacht al om ende om met wermer olien.

Capm. .xvij. van hernia die is gheheiten sconula ende van haren specien.

Hernia sonder hernia intestinalis die in die borsen van den cullen comen die siin .iii. der hande. Die eene heet hernia aquosa Die ander ventosa. Die derde hernia carnosa. Nu suldi weten dat hernia in latiin heiten dese leeke surgienen scronufele. Ende hernia intestinalis dat is als die darmen in den culbach ligghen ende dat is daer ghi af ghehoert hebt die curen. Nu wil ic u doen verstaen wat siin die drie ander hernia [Hernia] aquosa Ende dat en siin anders niet dan humoren die vergadert siin in den culbach ende dat coemt van crancheit vanden cullen ende daerom haesten hem die humoren te hem te trecken. Ende som comet van quetsinghen mee. Ende dit is die cuere daeraf. Ghi sult maken in die cullen een goede brede wonde na de lencte. Ende vlesschet die huiit af totdat ghi coemt tot den water ende snidet al doer ende latet twater uut loepen ende besiet of die cul ghecorrumpeert is ende verrot. Ende is hi verrot soe sniiten met eenen gloyden iser ende doeten uut ende dan cureert die wonde totdat se ghenesen is. Ende als die cul verrot is ende ghecorrumpeert ende men niet uut en doet soe coemt dat onghemac weder. Al en es die cul niet ghearcht nochtan comet dicwil weder. Daerom alst twater uut ghelaten is dan sal ment cautreseren. Hernia ventosa dats scornufele van wiinde ende die bekent men datse licht ende claer sijn alsoe claer als een horen van eenre lancteernen ende is vol [ute gherect] als een blase die al opgeblasen is. Ende die sieke en heeft daeraf gheen swaerheit ende die cul is licht aen te tasten ende sachte. Ende dat sal men cureren met medecinen die wint verdriven. Hernia

carnosa dat[s] scronufele van vleesche. Ende dat mach men bekennen dat die cul swaer is ende groot ende hert sonder weude. Dat comet van grover materien die inder substancien vanden cullen coemt ende doese wassen ende meeren. Of het mach comen van quetsinghen. Ende dit is die cure daeraf dat men sal sniden die huijt vanden cullen ende villen al af tot boven hoghe ende trecken uut dindimum met den cullen. Ende doet tfleesch al om ende om of. Ende is die cul met den [overtalligen] vleesche gheconsolideert soe salment al af moeten snijden met eenen gloyden iser om den anxt van den bloeden. Want als halij seit het es herde queat te verweren. Ende daerom worter menich mede bedroghen met die cure daerom suldi die wonde naijen ende cureren. Het ghevalt oec dat die cullen apstumeren ende sweeren van heeten of van couden. Alsi apstumeren ende sweeren van heeten dat machmen bekennen datse seer sweeren ende slaen ende herde hert siin aen te tasten ende si sijn root. Die coude apstumacie mach men bekennen dat die varwe is daer gheliic der huijt vanden ghesonden lichaem noch die sieke en ghevoelt gheen grote sweer. Den heeten apostemen sal men eerstwerven cureren met laten die leverader ende medicinen repercusiif. Ende alse niet meer en slaen dan salmense plaesteren met medecinen die resolveren ende versachten. Als met camomille millote ende met bonen ende met dies ghelike. Den couden apostemen met medecinen alleene die resolveeren ende repercussiven. Mer is die sieke vervult van quaden humoren soe sal mense purgeren beide die heete ende die coude met medecinen laxatiif. Ende ten lesten suldi hem doen laten onder den enckel vanden voet. Dat is sonderlinghe goet teghen alle onghemake vanden cullen ende ghemachte: ja ende vanden vede. Daerna suldi nemen alsen malve ende bivoet iusquiami belseme ende oude coelen. Dit sal men al sieden in water ende legghent op die heete aposteme, Ende is si cout soe salmen sieden in wiin. Ende hiermede sal men die cullen baden tweewerven des daechs. Daerna sal men die cruden stoten ende weder een luttel sieden met seem ende maken daeraf plaes\teren

ende legghense op die cullen. Item op coude apostemen sal men sieden tarwe achterliic in wiin ende daerop plaesteren al werm: Item gharstenmeel met seem is herde goet: Item rosen van over see daer die steenkens af siin uut ghedaen met wine ende met seeme ende met meel van bonen alle dit tegader ghesoden ende daeraf plaesteren ghemaect ende op eenen doec gheleit of op een leder is herde orbaerliic ende sonderlinghe goet. Item calendula dats primula veris ghesoden in water met soute ende daerop gheplaestert is oec herde goet. Mer men sal ten eersten baden metten water daert in ghesoden sal siin. Item paritеria of eupatorium dats wilde salie of pervinca: Item spolium serpentis gheroest in olijfsmout is herde goet teghen alle die onghemake vanden cullen: Item alle dat den apostemen goet is vanden cullen dat is goet den apostemen van des wiifs mammen: Item int beginsel is daertoe goet op gheleit meel van ouden bonen ghesoden met wiinedic is herde goet repercussiif ende in augmento sal mense sieden in wiin dat doet dissolveren ende consumeren: Item comet van groter overtoligher hitten soe suldise int beginsel bestriken met water timolea ghetempert met rosewater. Daerna sal men nemen vighen ende alsene ende siedense in water ende metten water baden ende maken van den anderen maken plaesteren. Item nu suldi weten als die aposteme vanden cullen veroudert is ende verandert in scrofulen dats een aposteme die hert is als een dot soe sal men cureren met eenen here die men steken sal onder den culbalch. Men sal die aposteme eerstwerven weiken met dianteit ende met boteren of met oliifsmout.

Capm. vanden onghemaken vanden vede die cuere.

Apostemen wonden ende ulceren ende canceren moghen comen in des mans vede. Ende dat mach comen van binnen of van buten. Van binnen dats van quaden humoren daer die lichaem af vervult is die nederwaert sincken in die roede. Ende dat van buten coemt dat is van quetsinghen. Ende het mach comen ende

ghevallen van onreinen wiven daer die sotte mede te doen hebben [als si by hem leggen]. Ende dat coemt daer bi dat die matrix den crop daer af is vol [ghe]bleven vander onreine materie als natuer vanden mannen dat men heet sperma int latiin dat ghecorrumpeert is ende vervuijlt ende is worden quaet ende onrein ende venijn soe doergaet die poren vanden vede die alle ontploken siin ende soe wert die vede seer. Ende oec mach dat veniin alle den lichaem siec maken ende gheveniint ende alsoe eest met den mannen die met dien wiven te doen hebben ghehat ende si worden oec wel laserus. Nu suldi weten dat alle die meisteren over een dragen dat men int beginsel sal legghen plaesteren of salve repercussiif ende daerna resulatiif ende repercussiif tegader ghemencghet in statu maturative soedat metten quaden die materie worde ghesuvert. Ende men sal alle weghe een wieke steken voer int canduijt van catoene of van werke dat dat conduijt niet en verstoppe soedat sanies lichteliic metter orinen mach uut vloijen. Comet die aposteme van hitten soe suldi sieden insquiamus in water ende daerna stoten met swinensmeere ende daeraf plaesteren want het is orbaerliic ende herde goet: Item liinsaet ghestoten cleine als meel ende ghesoden met swinensmeere ende lau daerop gheleit is herde goet. Item werm oliifsmout is oec herde goet. Item die wortel van bismalven is herde goet met carduum benedictum ghesoden in water ende ghestoten ende plaesteren daer af ghemaect ende daerop gheleit is oec herde goet. Item die wortelen van perdel[l]en ghesoden in water ende ghestoten in out swinensmeer ende daerop gheleit is oec herde goet ten couden herden apostemen vanden vede ende te weikene ende te ripene: Item poerloec ghesoden met ouden swinensmeere is oec herde goet: Item die wortel van lelien ghesoden ende daerna gheroest in olie ende daerin gheleit is wonderlike goet. Alle dese plaesteren doen apostemen quaet gheven ende ripen. Item ghemeen plaesteren die men maect van malven ende vander wortel van bismalven ende van liinsaet ende van venigriec ende van seneciones dat is cardus benedictus ghesoden ende ghestoten ende daerop gheleit is herde goet:

Item meel van liinsade met coien melc ghesoden ende met swinensmoute doet den vede ontswellen ende quaet gheven. Item jeghen quetsinghe van den vede is herde goet dat men bade [met warmen watere] daerin ghesoden sal siin rute sa[l]vie bivoet ende comijn. Sweeret oec herde zeere soe suldier op legghen dese salve die alle sweere doet versachten ende versueten: Item neemt vrouwensponne olium ro[sarum] doren van eijeren ende een luttel apium daertoe ende sofferaen ende maecter of plaesteren dit doet versachten alle weuten ende zweeren. Ende het es oec sonderlinghe goet teghen den groten sweer ende weute vanden artikel in den voet ende in die handen ende waer datse is in den lichaem. Dit siin die curen vanden apostemen ende vanden sclijrosis vanden vede. Die apostemen ende sclijrosis vanden vede ende die ulceren worden somstont verkeert in cankeren. Ende dat mach men bekennen dat die stat die gheulcereert is is herde groenachtich ende swart [achtig]. Ghi sult considereren als ghi den cancer wilt cureeren of daer alleen si corosive of veel quaets doots vlees es vergadert: Ist alleene corosive soe suldi daerop legghen pulver van arceniic ende van blauwen wollen doecken ende met mensenstront tegader ghebernt in enen pot. Dit pulver moritifceert den cancer. Item pulver van scorsen van prumen garnaten met vitrum daerop gheleit is herde goet: Item aloe cicatrinum gheincorporeert met seeme is herde goet ende metten sape van mente daerop gheleit. Alle dese mortificeren den cancer vanden vede ende oec elre. Ende als hi ghemortificeert is dat is als dat vleesch root is soe salment alle daghe wasschen met wine ende daerna salven met witter salven. Ende daerna op stroien pulver van centum nodia ende van pimpinelle met wat serusen: Is daer oec op veel quaets doots vleesch soe suldi voetstaens daerop maken unguentum ruptorium. Item pulver van affodillen dat siin clappenoren ongheblusschet calc moru seepe ende bloet van enen cappoen ana .j.3. dit sal men temperen met capittele dat is met loeghen daer men die seepe af maect ende met sape van eppen ende van flammula dat

is salvaet: Item wiinsteen ghebernt in die ameren ende ghemenct met capittilum: Item dien brant die men scaeft onder enen cetel of onder een panne is goet corosiif. Item aterment ghebernt is goet corosiif ghemenct met zeeme. Alle dese medecinen coroderen ende verdrivent doot vlees. Ende het is oec goet in fistelen alse gheblust siin tot inden gront. Ghi sult oec consideren eer ghi u piint te bestaen den canker te cureren of des sieken lichaem es vervult van quaden humoren. Dat suldi purgeren met herodoricon anacardium ende met een luttel yeraruffiin tegader gemenghet. Daerna sal men stoten met fumus terre ende met scabiosen ende met lapacium acutum ende met alsene ende met adicke ende met dies ghelike. Daerna sal men die stat salven met vossensmoute. Ende daerna sal men doen als ic voer gheseit hebbe teghen den canker: Jegen die ulceren ende wonden vanden vede: R. pulver van caneele sanguis draconis bolus arminicus ende stroijent daerop dit pulver doet stelpen bloet ende suvert die wonden ende die ulceren. Item colofonie ende mirre doen die ulceren ende die corrosien ghenesen: Item litergirum ende serusa doen goet vleijsch wassen in diepe wonden ende suveren ende consolideren: Item pulver van sarcocolle ende wieroc ende van scaries lignorum dat is ghestubbe van ouden vermoelden eijkenhout. Dat pulver is utermaten goet want het suvert ende consolideert die wonden: Item neemt pulver van scorsen van busis dat heilt die corrosien vanden vede ende droecht ende consolideert: Item teghen tgheswel vanden vede: R. haverenmeel ende scapenroet ende met water tegader ghesoden alsoe dicke als een pappe ende breidet op enen doec ende bindet op den vede hi sal ontswellen: Is dat sake dat inden vede wort groot juecsel dan suldi daerop legghen edere tarostra ende alse ende rosen in water ghesoden: Item teghen tgheswel vanden vede is herde goet [pes] columbinus of tarwe achterlinc ende comijn ende wilghenbladeren of holenderen in water ghesoden ende daerop gheleit doet den vede ontswellen. Item teghen tgheswel vanden vede siet penninc malve in water ende wri\vet

dat water reijn uut soedat die malve al droghe is ende dan stoetse ende roe[rt]se in soete boter ende in swijnensmout ende legghet op coelblader ende legget op den gheswollen vede ende enen doec daerboven: Item tegen grote bernende smerte ende ulceracien vanden vede: R. leem ende tempert met wit vanden eyeren ende metten sape van weghebreeden of van honts ribben.

Capm. vanden ghenen die hebben beide mans ende wiifs sceppenisse.

Hermofrodissima alsoe als haly seit is een hateliic ende een onghenatuerde ende een onbequaem onghemac. Ende dat is drieerhande in die mannen ende in die wiven. Ende die eerste vanden mannen is tussen die huijt vanden cullen staet [alse] een conte van eenen wive. Die ander manier van den mannen dat is dat die orine daeruut coemt. Die derde is dier ghelike Mer daer en gaet gheen orine uut. Dat in die wiven is dat is dat boven die conte staet int tghemachte mans sceppenisse als twee cullen ende een cleen veken. Ende al machment wel cureren sonder des mans daer die orine uut gaet. Ende dit is de cure men sal dat overtollich vleijsch al af sniden ende cureren als men ander wonden cureert.

Capm. .xviii. van brande te maken.

Cauterium is een dinc dat herde orbaerliic is den lichaem want het conferteert ende sterct die leden ende en laetse niet corrumperen ende verdroecht die quade humoren die ghecorrumpeert siin. Ende het helpt oec dat bloet te stelpen om dattet maect een dicke herde corst. Ende het ontpluijct oec die weghe ende die poren dat die nature ende die overtollicheit vloien mach die eerst gheenen wech en hadde te vloijen. Ende metter hitten vanden bernen trecket tfuer na[er] hem ende maect die grove humoren suptiil. Ghi sult weten dat cauterien niet en resolveert dese heete ende droghe humoren mer die coude ende versche. Want dat fuer es natuerliic heet ende droghe daerom en eest niet orbaerliic

denghenen die colericus siin haer onghemac mede te cureren. Ghi sult weten dat cauterien is tweederhande het es cauterien actuale ende cauterien potenciale. Cauterium actuale dat is dat men maect met viere. Cauterium potenciale dat is dat men maect met sterker bernender medecinen als met canderiden ende dies gheliic. Ende albucasis seit dat cauterium actuale heeter is dan potenciale. Ende dats daerom dattet niet vorder en bernt noch en quets noch en bernt dan alsoe verre ende alsoe breet als tfuer ghereict heeft ende dat en deert gheenen anderen leden die daerbi siin. Mer dat cauterium potenciale dat sterc is ende bernende dat breit hem verre al om ende maket int lit onghemaken die quaet siin te ghenesen. Ende somstont doen si den sieken sterven. Ende dat doet cauterium actuale niet dat men metten vier maect ten waer dattet alte veel waer. Ende ghi sult weten dat ic dit in mijn boec niet en wil setten ander cauterien dan die des menschen lichaem alre orbaerliicst siin Die alre dicxte gevallen Ende die begheert te weten ende te connen alle die cauterien die des menschen lichaem orbaerliic siin mochten ende kennen die manier ende die vormen van instrumenten daer men die cauterien mede maect hi besiet ende besuect albucasus siin boec daert al in staet ende met redene bescreven wat men daertoe doen sal. Ende dat en mach men niet verbeteren: jeghen epylenciam dat es teghen tgrote onghemac dat men heet dat vallende evel sal men setten een cauterium onder dat achterste vanden hoefde recht inden necke: Jeghen maniam dat is jeghen den woet die uut haeren sinne siin ende uut haeren gereke siin sal men setten een cauterie op dat hooft op dat alre opperste: Jeghen den ouden [ende] den langhen hooftsweer sal men setten een cauterie op elken hoornic vanden hoefde. Alle dese cauterien siin orbaerliic ende goet ieghen peralisiin. Jeghen oghen die loepen sal men cauteriseren in beide den slapen vanden hoefde ja opdat beide die ogen loepen ende trane. Ende en traent mer dan die een oghe

soe en salmen niet meer setten dan op die een side: Jeghen maculam dats teghen dat wit op doghe sal men bernen in die middewaert vanden hoefde. Mer ghi sult weten dat dat gloijde iser niet langhe en sal merren opt hoeft ia opt hersenbecken soedat die hersen niet en valle in die liese ende niet en verderven: Jeghen die fistelen in lacrimali dat is in den hoornic vanden oghen die men niet en can ghecureren met medecinen die salmen tgat widen ende men salre insteken een pipe van copere of van isere ende daerdoor steken een gloyde iser toten gronde van den fistele. Jeghe die weeringhe vander lever ende teghen die weude sal men setten een cauterie recht op die lever: Jeghen die weude vanden navel settet cauterium drie vingher breet onder den navel: Jeghe asma dats den corten adem ende teghen die weringhe vander longhen suldi bernen bi der wortele vander stroten. Mer hoet u dat ghi toter stroten niet en bernet. Ghi sult bernen een luttel vander huijt. Jeghen die milte suldi cautriseren recht op die milte met enen jser met drien eggen ende met tween tacken of met drien. [Ende] dat sal al doer die huijt gaen toter ander siden doer: Jeghen die weude vander siden sal men cautriseren onder die side int dunne: Jeghen emorroydes dat is teghen die spenen sal men bernen opt steertbeen dat is dat uterste been vanden rugge [been]: Jeghen die weude vanden armen ende vanden gheweere vander hant sal men bernen drie vingher breet vanden knokelen: Jeghen die weude vander hopen sal men bernen met enen jser met drien eggen recht op die hope. Ende als die hope uut den lede is soe salmen se weder insetten. Ende alsi in es so suldi maken een teyken al om ende om die butse vander hopen met eenen jser dat sal siin een half rinc: Jeghen den artikel ende jeghen alle weude vanden oversten leden sal men setten een cauterie op die cnose butens voets: Jeghen alle die onghemake bi na die die mensche mach hebben inden lichaem is sonderlinghe goet een cauterie onder die knie .iii. vingher mael. Dese cauterien siin ghemeen bi na jeghen alle die weringhe vanden lichaem ende siin oec goet ieghen ydropesie. Ende ieghen alchistes. Ende daerteghen siin oec goet ghemaect cauterien op elc die.

Hier nemet [eynde] tcapittel ende vanden cauterien. Ende ghi sult weten voerwaer dat ic daer meer af hadde ghescreven Mer op ten dach van huden vindic luttel goet enighe menschen hi en onsiet hem dat bernen ende daerom hebbe ic dat ghelaten. Ende ic en bens oec niet in wiis want men pleghet us luttel goets.

Capm. .xix. vanden curen die verbrant siin [of verscroeyt van vier of van water].

Die brant van smoute van vuer of van sieden[de] water of elre af ende wilten cureren. Hi moet sonderlinghe twee ghedachte daertoe hebben alsoe als Avicenna seit. Die eerste sal siin dat hi sal wederstaen bladeren. Die ander dat men sal rectifiseren dat verbrant is. Als ghi die blader wilt verbinden soe moet ghi die stat meesterliic bestryken met couden medecinen die vercoelen ende die medecinen ende en salmen niet laten verdroeghen daerop. Mer men sal tot allen uren daerop legghen doecken in rosewater ghenet of in sap van nasscaden of endivi water of van wilden carden of dies gheliic. Ende vanden compositen medecinen is herde goet dese salve: R. die doderen van eyeren ende conficeerse met olie rosarum ende metten sape van nasscaden. Of ghij sult nemen garstenmeel of doderen van eieren ende conficeerse met olie rosarum of metten sape van endivien. Die doren van eieren versueten ende versachten den sweer. Of ghi sult nemen tweedeel van bolus arminicus ende van cerusen .j. deel van apium .½. deel ende conficeert met wiinedic ende met wit van den eieren. Of men make salve van olij rosarum ende een luttel arpium: Is dat sake dat ghi vint die stat zeer gheblaert dan suldij daerop legghen medicinen die suveren ende een luttel droghen sonder biten ende sonder smerten. Ende dat is thimolea ende dies ghelike: Item salve die daertoe herde goet is: R. een deel was ende olij rosarum .iiii. deel ende smeltet tegader over tfuer ende doeter toe ceruse alsoe vele dats ghenoech sij ende roeret neersteliic alom ende om. Ende daerna alst vercout is sal mer toe doen wit vanden eieren ende een luttel camfer ende roeret al in

een totdat dic wort. Ende waer dat sake dattet zeer waer gheulcereert soe ist herde seer te prisen die salve van calse viva ghewassen ende met olij rosarum tegader gheconficeert. Den calc sal men aldus wasschen. Ghi sulter op gieten cout water soedat dat calc sal siin bedect ende aldus sal hi staen drie uren totdat hi sal siin vercout. Ende dan sal men dat water af pueren ende anderwerf weder opgieten. Ende aldus wasschen .vii. werven totdat die hitte al gheblust si ende den calc al versuet is. Item duvenstront ghewonden in linen doeken ende ghebernt ende den pulver gheconficeert met olie van oliven: Item menghet thymoliam met bladeren van mirten of van rosen ende was ende conficeert ende olij rosarum of metten sape van porscheleinen: Item smout van doren van eieren is oec herde goet: Item nemet tarwencornen ende legghet tussen twee heete iseren platen daer sal uut sloepen smout ende daer salvet mede den brant. Item bernet scaepsstront ende menghet met geitenruete ende met soeter boteren ende salft den brant daermede: Item siedet scorsen van lindenbomen soe langhe datte dic werde ende salvet daermede den brant. Item int beginsel suldi leggen op enen doec moruwe seepe ende legghent op den brant dat trect alle den brant uut. Ende en laet den brant niet breiden noch inwaert gaen daerna suldien salven met deser salven: Item R. groen spec ende scaepsruet ende smeltet altegader in enen eerden pot met olien ende met wasse ende met eyeren ende daerna siedet in water: Item gansenstront met groenen swinensmoute ende gheroest in een panne ende doeter toe een luttel was ende sighet doer een doec ende salvet daermede.

Capm. .xx. van spasma.

Spasmus is een onghemac van pesen vanden welken onghemake worden die laceerten verveert ende die pesen werden ghetoghen ende is drierhande. Die eerste heet enthoconus ende vertrect die pesen van voren. Die ander heit ephicostonus dat is te seggen dat die pesen crimpen doet van achter. Die derde is gheheeten thetanus dats dat voer houdet ende achter. Die eerste die van voer crimpen doet

dat doet hebben die bulte achter op den rugge. Ende dander doet den bulte hebben van voren. Ende die derde doen den bulte hebben van voren ende van achter. Die twee eerste siin curabel ende die derde en mach men niet cureren. Ende daeraf staet die sieke metten hoofde rechtop gherecht ende metten bulte voer ende achter. Nu suldi weten dat spasmus coemt van vervoltheiden van humoren ende die coemt haestelinghe. Ende hi comet oec van ydelheit ende het coemt dat die sieke te seer ghedeylt heeft gheweest vanden buijc evel of van sterken medecijnen laxativen die hem te zeer doet gaen ter cameren ende alte yedel ghemaect heeft of dat hi hem verbloet hevet. Of van veel keerens ter kelen of van den rede of van dies geliic. Spasmus die coemt van ydelheit en mach men niet cureren. Ende ypocras seit dat spasmus die na die wonden coemt die en mach men niet ghenesen ende doet den sieken sterven. Ghi sult oec weten dat spasmus die van yedelheit coemt [alleynke en niet haestelike] en [ende al] mach men al niet cureren Nochtan rade ic dat ment doe. Men sal baden in wermen sueten water ende dat men dat ruggebeen salve met wermer olien violaet ende dat men regeer met dieten ende met verschen dinghen alsof hi hadde de rede. Ende met dien selven olie violaet sal men salven alle die gheweere van sinen leden. Hy sal alle weghe drincken suete melc ende wiin zeer ghemenghet met water. Dit is die cure van spasme die comt van vervulheden van humoren. Men sal dat hooft salven boven op den cop ende den hals ende dat ruggebeen ende alle den lichaem met heeter olien als euforbij castorij laurini ende dies ghelike. Item een edel salve R. castorij euforbii ana .iii. dr. pyretrum thurus masticis mirre aloes ana .v. dr. olie laurini olie sambucus olij pulegeni olij communis ana .vi. dr. cere dats ghenoech si. Ghij sult pulverseren dat men pulverseren mach ende dat pulver incoperreren metter olien ende menghent tegader ende smeltent over tfuer ende was daertoe doen ende maken daeraf salve. Item wijn daerin ghesoden sal siin castorium caneel peper calamentum sansucum salvie ende rute dit sal die sieke consteliic

drincken: Item hi sal oec gargariseren dese gargarisacie R. mostaertsaet pyretrum staphisagere van elken even vele. Ende dit sal men sieden in sterken wiin ende met seeme ende seighent. Ende dit sal die sieke dicke gargariseren. Item sal hem doen nijesen met pulver van peper ende van castorium tegader ghemenct ende ghepulverseert ende men salt hem in de nasen blasen. Men sal oec den sieken stoven ende laten hem langhe sweeten ende men sallen doen salven met der voerseide salve. Ende als dat ghedaen is sal men leggen op een moru bedde dat seer sacht sal siin ghemaect. Ende als hi een luttel heeft gherust dan sal hi weder in die stove gaen. Ende dit sal hi soe langhe doen tot dat hy sal siin ghenesen ende hi sal houden tussen siin tande eenen stoc dat hi metten scudden ende metten beven sijn tanden niet en quetse. Ende men hoede hem van couden dat hi niet sieker en werde dan hi te voren was.

Explicit tertius tractatus istius librij.

Hier begint die vierde tractaet van onsen boeke ende is dat leste ende die anthidodaris van surgien.

Lieve kinder ontfanc dese anthydotariis die u int ende van desen boeke te menigher stat heeft gheloeft: Ende sullen siin medecinen die ic menichwerven hebbe gheproeft ende hebbe gheset in .viii. capittelen. Ende eerstwerven van der medecinen repercussiif. [Ende dairna vanden medicine resollitive ende maturativen]. Ende daerna vander medecinen mondificatiif. Ende daerna vander medicinen conglutinative ende regenerative ende consolidative. Ende daerna te mollificeren alle herde gheswellen. Ende daerna int leste vanden medecinen die corroderen ende cauteriseren. Nu leer ic u dat als ghi wilt leggen medecinen repercussiif soe dunct mi goet dat ghi eerstwerven purgeert die materie. Die heete materie met laten of met ventosen of sonder ventosen met hicken metter vliemen. Ende dese medecinen die herde goet siin ende seker. Ghi sult nemen .viij. prumen damasticum ende .j. o. violetten. Dit suldi sieden in een pont waters toter helft. Ende in

[een ander] .½. pont waters suldi sieden thamari[n]den ende manne. Ende dat ma[r]ch van cassiafistelen .ii. vallen van elken .<fr>1/2</fr>. o. ende dit suldi metten handen sterkeliic uutpersen ende daerna suldiit menghen ende sulter toedoen scorsen van mirabolanen citrini ghepulverseert .<fr>1/2</fr>. o. ende aldus suldiit laten staen alle den nacht. Ende des merghens vroech in den dagheraet suldiit weder sieden ende werment ende ghevent hem drincken. Of ghi sult hem gheven desen pillen: R. mirabolanen citrini rode rosen elx .j. o. aloes cicatrini .ii. dr. scamoneie .<fr>1/2</fr>. dr. hieraf suldi maken pillulen ende gheefter hem drie. Ende als die materie ghepurgeert is soe suldi u helpen met desen simpelen medecinen of conpositen.

Capittilum dat eerste [van den medicinen repercussive].

Dit siin die simpele medecinen die repercusiif siin sonder opileren die poren. Olij rosarum ende solatrum dat is die nasscade die heeft een heimeliike natuer in haer dat se resolveert ende repercusseert beide tegader. Dats te seggen datse wederstaet die heete humoren ende vercoelet tlit ende resolveret dat is dat doet ontpluken ende ontswellen. Daerom segge ic dat die nasscade is dat beste repercussiif simpele die ment vijnt. Ende dieghene die seiden openbaerliic te florensen in den cloester ende tegen mij argueerden voer alle dat convent dat solatrum cout ende droghe waer inden vierden graet ende sij loghen die helft. Want si is cout ende droghe inden anderen graet. Dit siin die simpele medecinen die heete humoren wederstaen ende een luttel stoppen die poren. Als umblicus veneris crassula maijor endivia citerea virgopastoris. Dit siin die medicinen repercussive die die poren stoppen Als porceleijne semper viva crasula maijor ende cucurbite. Dit siin die medecinen die tlit doen versterven die men niet en sal orbaren ten waer datter waer alte grote overtolighe sweer. Dats tsap van lachteken papaver mandragaca ende apium. Dit siin die medecinen die men stoten sal. Als rosen sandelen spodium bolus arminicus ende terra siggilate. Van allen

desen simpelen ende conpointen medecinen moechdi coenliic orbaren daers te doen es. Mer wildi orbaren die sapen die die cracht bet penetreren datse doergaet soe doeter toe een luttel wiinedix. Dit is een herde goede composite medecinen mede te wederstaen die heete humoren. Ghi sult nemen .ii. o. van enich vander voerseiden cruijden ende .j. o. olij rosarum ende .½. o. wiinedic: Item: R. olij rosarum .ii. o. bolus ar[menicus] .<fr>1/2</fr>. o. acete .<fr>1/2</fr>. o. Ende waer dat sake dat ghi ontsaecht of dat lit mocht corrumperen soe doeter toe .ii. o. terra siggillata. Dit repercussiif is herde goet mede te wederstaen die humoren ende die materie die trecken mochte in wat lit dattet waer. Ende waer dat sake dat die materie in enich lit ghetoghen waer ende gheconfermeert ter apostemen of dat die stat waer gheulcereert Dan en suldi daer gheen repercussiif op leggen mer al om ende om bi den sweer. Nu suldi weten dat men die coude apostemen niet en sal wederstaen met medicinen repercussiven. Want alle die medecinen die repercussiif siin siin cout ende droghe. Mer som stont int beginsel ist herde goet dat men die coude materie purgeert ende dat lit conferteert. Ende daertoe is herde goet dese medicine: R. turbit dat wit is [ende] clebberachtich .j. dr. hermodattalij .i. dr. ende maket daer af een trossisken met een luttel syroeps violaet: Item gingebar dat utermaten goet es genut alle morghen nuchteren dat doet verteren die overtolighe humoren ende die materie die bleven is na die purgasie ende teniet gaen: R. witten genoere ghemundeert .j. o. liquerissie ghescaven .j. dr. greinen van peradiis cardomomie cubeben groffels naglen ana .ii. dr. wit broot suker .i. lb. Dit siin medecinen die die lede conferteeren datse niet en moghen ontfaen enige quade coude materie. Als alsene squinancium abrotanum spica mastiic rosen oly rosarum. Want oly rosarum verwermt die leden die vercout siin. Ende die verhert siin vercoelse. Dese medecinen sal men sieden in oliifsmout in twee vaten: In dat een vat sal men doen die oly ende die medecinen te\gader

ende alsoe hanghen in eenen ketel met water ende latent alsoe wel sieden. Ende daerna sient doer een doec ende maken olie ende salve daermede. Of men siet se in wiin ende maect daeraf plaesteren. Of men pulverseer [ende mengtse] met olien ende met wine ende legse daerop. Ende dese medecinen conferteren die leden daer die coude humoren toe ghetoghen siin. Ende wederstaense ende verterense ende doense te niet gaen. Nu hebdij ghehoert vanden medecinen repercussiven.

Capm. .ij. vanden medicinen die resolveren [ende matureren].

Ghi sult weten al is dat sake dat die medecinen die resolveren ende rijpen doen hebben alsoe veel meer [als een] een natuer in hem om dies wille datse beide van natueren hebben ene goede ghetimperte hitte. Nochtan hebben si besceidenisse in dat die medecinen die resolveren die hebben haer supstancie in haer hitte ghetempert met groter suptiilheit daer si mede die poren ontpluijken daer die quade materie uut waert ghetoghen Ende sterken die natuerlike hitte die de quade materie resolveert ende te niet doet gaan. Nochtan is dat sake dat der materien veel es ende grof is ende sij niet uut den poren ghetoghen en can gheworden al te male soe doense die medecinen [die materie] resolveren ende sonstont ripen. Die medecinen die rijpen doen metter ghetemperder hetten die sij hebben haer supstancije is vyscoys Ende dan dat die poren [dair of] werden ghestopt [ende] alsoe werde die natuerlike hitte onthouden van binnen in die stat die rypen doet. Ghi sult oec weten [dat] vindense luttel goeder materien ende suptiilen ende resolveren[se] ende doen se te niet gaen. Daerom ghevallet wel dat een plaester somstont resolveert ende somstont doet rijpen. Nu hebdi ghehoert die differencie van den medecinen die resolveren ende rijpen ende van haren natueren. Nu wil ic u leeren kennen welke datse siin met haren namen. Dit siin die simpele die resolveren. Als camomille ende haer bloemen olium anetum dat es saet van dillen wilde malve paritarie furfur dat es taruwen achterlinc gansensmout endensmout [ende hoenrensmout] vlieder berenclauwen branca ursina coelen

ende coelsaet edic storax liquida laudanum mastiic jsopis humida dats iec van der wollen ghesoden alsoe langhe dat het alsoe dic worde als seem ende dat es herde goet resolutiif ende heet ysopis humida. Ende wolle met der yeken ende heefsel is sonderlinghe goet ende veel ander. Mer dit siin die gheproeft siin ende alre ghemeijnste.

Dit siin die conposite medecinen die resolveren: R. wilde malve ende coelbladere ende bloemen van camomille van elc een hant vol ende sietse in water ende stoetse. Daerna maket pulver van een deel van dilsade ende een deel van coelsade ende .ii. deel achterlinc ende daer maect af pulveren ende plaesteren: Item goede plaester: R. olij van camomillen ende van dillen .vi. dr. was .ii. dr. andensmout hoendersmout ana .i. dr. pulver van dilsade ende vanden bloemen van camomillen ana .ii. dr. fiat ung[u]entum: Item diaquilon dat die coude humoren resolveert ende die herde mol[l]ificeert: R. litergierum ghepulverseert ende herde cleen ghebudelt .xii. o. olie camomille oly anetum ana .vii. o. muscilaginis malvenisti seminis lini fenegreci ende van droghen vetten vighen ende vanden keernen van den pussulen ende tsap van den roomschen lessche ende tsap van squillen isopi humida ana .xii. dr. terbentiin .iii. o. wit hers .ii. o. Dit salmen altegader sieden ende maken daeraf plaesteren. Ghi sult weten al is dat sake dat die materie mindert metter medecinen die resolveren. Nochtan gevallet somstont dat die materie overbliift ende wert alte hert. Ende die suldi moeten mol[l]ificeren dat is weiken met wermen water daermede al suverliic ende daaerna salven: R. .iiii. deel van ouder olien ende .i. deel van wasse. Item een ander dat al te goed is mede te mol[l]ificeren scrofulen ende glandelen ende maken een reescap te resolveren ende al te niet te gane: R. out oliifsmout .xii. o. ende doent in een glasen fiole met wortelen van malvevisti cucumeris asmini ghemondeert ana .j. o. Ende doet die viole metter olien ende metter wor\telen

in een ander vat met water ende doetse sieden die olie metten sie[de]nden water totdat die wortelen moru siin daerna sijdet ende doeter in .iiii. o. was inden somer ende inden winter twee . o. Ende dan suldi een goet mo[l]lificatiif maken daer ghi des eens daechs mede sult doen weyken. Ende des ander daechs mede sult doen resolveren daer nae dat ghi siet dats te doen es.

Dit siin die medecinen die rijpen doen als vette malve die in die hove wast. [Die wortele van malvevisci die wortele van lapacium rotundum]. Die wortel van witten lelijen looc onlooc rapen palsternaec. Ende veel ander wortelen ende cruden ende liinsaet ende venegrecum ende tarwenduust heefsel swinensmeer. Ende composite medecinen die ghetempert siin van heeten ende die viscoijs siin. Dit is die eene conposite plaester die herde wael doet rijpen apostemen van bloede ende van allen appostemen daer hitte toe es ghemenct die bereet is quaet te gheven: Item hofmalve violettencruijt van elken even veel een hantvol. Ende twee ander wortelen van bismalven ende sietse wael ende stoetse sterkeliic. Ende dan nemet .xii. o. [out] oly van oliven ende suet swinensmeer dat out is ende sonder sout .iii. o. ende meel van liinsaet ende van fenigrieck van elken .j. o. taruwenduust .ii. o. al dit sal men tegader incoperreren ende metten water daert in ghesoden is ende maect daeraf plaesteren niet te dicke noch niet te dunne. Ende ghi sult u hoeden dat ghi geenen fenigriec daerin doen en solt daer ghi u ontsiet dat die materie ontsteken mochte: Item dese plaester is goet die coude materie mede te doen rijpen: R .j. hooft onlooc ende .j. hooft loox ende twee doder van eyeren ghebraden in die ameren ende stotet altegader ende doet daertoe al soe veel riip heefsele als alle des anders es ende menghet met ouden oliifsmout ende maect daeraf plaesteren. Antrax ende carbunculus om datse siin van grover materien. Ende beide aen te tasten hert ende haerder beider materie bereet is te ontsteken soe en mach se niet worden gheriipt ten si met doersypender medecinen die rijpen doen Die men niet en vijnt in simpele medecinen

Alleen sonder den heefsel die suet is ende viscoijs ende riip. Omdat hi suet is ende viscoijs soe doet hi die materie rijpen. Ende omdat hi is riip ende suer doerriipt hi die materie ende doese sceiden. Ende soe doet hi effen rijpen ende wael. Daerom seggic dat heefsel is die beste medecine plaesteren af te maken om die herde materie waer dat si is te doen rijpen ende te sceiden ende te weiken: Foka seit dat dat riip heefsel ghemenct met oliifsmout doettet dat herde gheswel sceiden ende weiken. Ende het trect oec uut den live doren ende splinteren ende quareele ende alderhande dinc dat int liif steect. Ende het heylt oec alle quetsinghe int vleesch dat ghefortseert is. Ende die een luttel vitriniis daertoe dede het soude noch bet werken. Ende dien menghede ende temperde met wiinedic ende soden daermede totdat hi werde een luttel dicke dat is alte goet ende orbaerliic op die milte ende op die lever die hert gheswollen siin die men heet in dietsche den rede koec ende scliro[s]is [in latijn]. Dat is dat alre beste plaester mede te doen rijpen anthraxen ende carbunculum ende ander quade herde ghevenijnde apostemen ende gheswelle. Item ghi sult nemen .vij. droghe vyghen ende een [o.] rosinen peper sal vitrum van elken .½. o. ende sueren heefsel alsoe veel als alle des anders es ende out oliifsmout ende sterken wiinedic alsoe veel dats ghenoech is mede te conficeren ende plaesteren daeraf te maken: Item scabiosa die ru es ende heeft die blader een luttel breet ende ghebreijt teghen die aerde ende den stoc lanc als vanden ellenboghe toter hant. Ende soe hij hogher wast soe die blader smalder siin. Dit ghestoten met swijnensmoute doet rypen carbunculum ende antrax als met myerakelen.

Capittelum .iii. van medecinen die mondificeren [ende reynigen].

Nu hebdi ghehoert vanden medecinen repercussive ende van maturativen. Nu wil ic u voert scriven vanden medecinen die mondificeren. Dat is die de wonden suveren van binnen ende trecken quade humoren uut. Nu suldij weten dat sulke wonden mondifyce\ren

ende medecinen die doen rypen. Ende sulke medecinen siin orbaerliic als wij een aposteme sniden moeten eer hi volriipt is daer die materie tot sulker stat grof is ende niet lichteliic en can gherijpen ende tot sulker stat rijpet lichteliic Ende in scrofulen ende in glandulen ende in claporen. Het sijn oec ander medicinen die mondificeren sonder rypen. Dit is een goed mondificatiif den apostemen die wael gheriipt siin ende den ulceren. Het suvert ende versacht die sweer ende doet vleesch incarneren dats dat vleesch doet vergaderen tegader: R. rau[we] doderen van eijeren ende incoperreerse met tarwendunst als een dic pappe ende breidet op eenen doec ende legt daerop: Item een ander R. taruwendonst ende seem ende wildiit maken dat meer verdroghe soe neemt garstenmeel voer dat taruwen. Dit is een ander mondificatiif dat ghemeijn is ende riipt ende ontpluijct ende opent die weghe te suveren. Ende het is speciael te suveren die apostemen die ghenesen siin eer sij al riip waren ende sonderlinghe te suveren antrax ende carbunculum ende alle ulceren: R. goet wit seem .ii. o. ende taruwenduust .ii. o. dit tempert tegader daerna doeter toe .iiii. o. saepe van eppen ende siedet wael ende volcomeliic ende legghet daerop. Wildi oec mundificeren quade wonden die men ontsiet datse nochtan veranderen in camfer soe neemt tsap van alsene voer tsap van eppen. Ende wildi rypen doen die herde apostemen als die sc[r]ofulen ende glandulen ende claporen soe doeter toe van eppen alsoe veel als half des anders is. Ende een witte lelij rape ghesoden in water ende ghestoten ende met den anderen ghe[in]coperreert: Item een mondicatiif dat die stat seer conferteert: R. .iii. o. mel rosarum gheseghen ende .j. o. gebudelt garstens meels ende maket daeraf plaesteren: Item hebdi te doene van desen mo[n]dificative in wonden die in die pesen syn. Doet daertoe alsoe veel ghewasschen terpentiins alsdat vierendeel is van alle den anderen: Item wildi dat noch doen mondificeren doeter toe sarcocolle mirre alsoe veel als dat sestendeel is van alle den anderen.

Capm. iiii. vanden medecinen die vleesch doen wassen.

Nu hebdi ghehoert vanden medecinen die mundifi\ceren.

Nu wil ic u voert scriven vanden medecinen regenerative carnis dats vanden medecinen die vleesch doen wasschen. Ende ghi sult weten dat alle medicinen die vleijsch doen wassen doen oec suveren ende mondificeren: Item daerom wil ic u scriven die alrebeste mondificatiif mede te suveren fistelen die ghemortificeert siin ende die ulceren die ghecorst siin ende veroudert die men maken mach. Ende dat is ungentum appostolorum: Item R. wit was ende wit hers armoniacum van elc .½. dr. viridi eris .ii. dr. mirre galbanum van elken .<fr>1/2</fr>. dr. bidelli. vi. dr. litergiri .ii. dr. aristologie longe wieroc van elken .vj. dr. Dit sal men aldus maken. Ghi sult die gummen leggen in sterken wijnedic die men niet pulveren en mach ende daerna doet smelten in een panne ende dan doeter in dat was ende die herse met .j. lb. oliif smouts. Dit sal men altegader smelten in een panne over tfier ende siedent daerna suldier toedoen die pulveren vanden medecinen die men pulveren moet. Ende dit sal men sterkeliic roeren met der spatulen te ut cout is. Nu wil ic dat ghi weet dat vanden medecinen die vleesch doen wassen inde wonden som siin sij sachte som int verdroghen ende som verdroghense sterkeliic. Ende dieghene die sterkeliic verdroghen salmen orbaren in die lichaem die van verscher complexien siin. Want om deswille dat se sacht siin ende soudense gheen vlees doen wassen inden lichaem van drogher complexien. Ende die medecinen die herde droghe siin sal men orbaren in dieghene die van drogher complexien siin. Nu wil ic dat ghi weet welken lichaem dat van drogher complexien is. Dat siin kinder ionghe lude beneden .xxx. iaren ende wiven ende eunuchi dat siin ghelubde [mannen] die beide die cullen uut siin. Ende alle dieghene die veel vleysch hebben ende vet siin alle dieghene die deser contrarie siin heijt [ende] droghe lichaem: Item lieden die niet vleesachtich en siin noch vet [als] die oren die nase de oghen die pesen ende die vingheren ende dies gheliic siin contrarie den anderen. Nu suldi weten welke medecinen die sachteliic droghen ende vleisch doen wassen in dieghene die van verscher complexien siin. Dat is wieroc

mastiic mirre aloes colofonie farina ordei vernix ende meel van bonen ende diesgheliic. Ende die medecinen die doen wassen in droghe lichaem of in droghe wonden moeten van natueren doen verdroghen sterkeliic. Ende dat siin dese aristologie longa yerrios farina orobi ende farina lupinorum viterolum die wortel van appaponac ende diesghelike. Dese medecinen doen wassen vleisch sonderlinghe als si ghebernt siin want sij sijn dan drogher ende doen dat vleysch wassen veel te bet ende te lichteliker in droghen lichaem ende in droghe leden: Item gave een wonde veel quaets soe hadse te doen medecinen die sterkeliic droghen dede ende die luttel goets quaets gaven ende die min deden verdroghen. Nu wil ic dat ghij merct ende considereert wanneer dat ghi legget medecinen die vleesch souden doen wassen ende daeraf gheen vleesch en wast. Dan is die medecine als te droghe of si heeft min droechten dan si hebben soude. Ende ghi sult weten als die medecine al te droghe is Dan is die wonde droghe ende en ghevet gheen quaet. Ende als die wonde vloijt van quaden ende verrotten dan was die medecine alte cranc ende sij en hadde gheen macht te doen droghen. Daerom als die medecine alte zeer doet verdroghen soe doeter toe ander medecinen die u verschen ende versachten. Ende waer se oec te cranc soe doete toe medecinen die bet verdroghen. Nu suldi weten waermede dat men minderen ende versachten sal die overtollige droecheit vanden medecinen. Dat sal siin dat men daertoe sal doen was ende oliie van oliven: ia opdat plaesteren siin of salven. Ende als die medecinen niet ghenoech en doen verdroghen soe sal men daertoe doen seem ende sercocolle. Ghij sult u oec hoeden dat die medecinen niet en verhitten noch en vercouden te seer. Die wonden die te heet sijn sijn heet ende root. Ende wonden die te cout siin siin cout ende bleec ende diesgheliike. Daerom alle surgijenen die hem vermeten alle wonden te ghenesen met eenre salven sij lieghen ende dolen om die redene die ghi ghehoert hebt. Dit pulver is herde goet vleijsch mede te doen wassen: R. thuris .j. o. vernitis venigreci ana .ii. o. maect hieraf pulver ende legt

[ghenoechten] in die wonden [nota contra atribulam et malum mortuel (!)]: Item litergierum clein ghepulverseert nemes soeveel als ghi wilt ende doeter toe olij rosarum ende stotet daermede daerna doeter toe wiinedic ende al in een soe langhe dattet werde een salve. Dese salve brenghet altemael te punte oude ende herde ulceren: Item vanden simpelen medecinen die voerseit siin suldi wel mogen maken salve: R. .i. o. pulvers van eenre medecinen welke dat ghi begeert of van tween of van meer ende olije .<fr>1/2</fr>. o. ende was .j. o. inden somer ende inden winter .<fr>1/2</fr>. o. ende maect daeraf salve. Ende waerom dat menre toe doet olije ende was Alsoe als Avicenna seit dat is omdat die medecine alsoe als litergyrum ende menich ander en conen niet besincken toten gronde. Noch sij en doersijpen niet die poren. Ende daerom sal men salve maken met olien ende met was soe doet die olije vloijen die medecinen toten gronde alsoe werct haer natuere ende doet vlees wassen daers te doen is.

Capm. .v. vanden medecinen incarnative aggregative dat is vergaderen ende conglutinative.

Nu hebdi ghehoert vanden medecinen die vleesch doen wassen in diepe wonden ende in ulceren ende in fistelen die ghemortificeert siin. Nu wil ic u voert scriven vanden medecinen incarnative ende aggegative ende conglutinative dat is alleens. Ende haer natuer is dat se verdroghen doen met eenre clebberachticheit die de lippen vanden wonden doet vergaderen daert vleysch niet altemael af en es metten stucke. Ende dit siin die medecinen incarnative aggregative carnis die gheproeft siin met redene ende met ghetuijghenisse der vroeder ouder meesteren die se gheproeft hadden. Ende dat is scorsen van palmboomen die die dattelen draghen. Die blader vander weghebreeden ende coelblader. Ende die blader vanden bomen garnaten. Ende die blader van siperessen ende terbentiin ende versche groen okernoten ghestoten ende met sout ghesoden in water of in wiin [Ende die blader vanden ockernoten]. Ende dat meel dat ghestoven

is an die want vander molen ende ghebrande garste die bloemen van sorben ende soete melc doet grote wonden vergaderen ende conglutineren. Ende blader van witter lelien. Dit siin die simple medecinen die groot wonder werken ende olij rosarum ende olij mirtinum siin oec herde goet daertoe. Dit sijn die composite medecinen die de lippen vanden wonden doen vergaderen ende oec consolideren: R. scavelinghe van witten ouden lijnen doecken ende neemt olij rosarum. Ende smelt daerin een luttel galbunum ende incoperreret metten scavelinghen van den ouden linen doeken ende maect daeraf salve ende doet daertoe ghebranden aristologie ende van wieroc alsoe waert veel te beter. Ende het soude te sterker wercken. Ende albucasim seit dat een deel wieroc ende .½. deel sanguis draconis ende .ii. deel ongheblust calc doen wonderlike seer ende wael conglutineren. Ende bi seit oec gheb[r]eket u sanguis draconis ende olybanum ende den calc doen alleen den orbaer.

Capm. .vi. vanden medecinen die consolideren ende siggilleren.

Medecinen die consolideren die heb ic u uutvercoren uut alle der ouder meesters boeken die herde orbaerliic siin ende gheproeft met reden. Dit sijn sij litergierum centaura minor ghebernde beene scorsen van piinbomen al[s] men daer salve af maect met was ende met olij rosarum of met olij mirtini of met ghebernden averonden clein wieroc balausten gallen alium blader van oliifboem pieringe wit honts stront die beenen eten. Ende vanden besten ende vanden heimeliicsten dat is ghebernde aristologie climia combusta ende calcoter combustum dats vitrolum combustum in rubeum. Die medecinen die corroderen ende vlees meerderen. Die consolideren wonden die al te vers siin ende veel quaets gheven. Ende alse ghebernt siin consolideren sij veel seerder. Ghi sult oec weten dat spaens groen en ander sterke medecinen en siin daertoe niet orbaerliic ten waer in herden vleeschewonden ende oec ulceren die hert waren ende nochtan met groter list ende subtiilheit. Eris ustum dats ghe\bernt

coper alst ghewasschen es soe consolideret herde wel: In ulceren van heter complexien siin orbaerliic ende goet die sandelen ende jenufer ende aloes es oec herde goet in dat eersgat ende oec in die cullen. Die medecinen die consolideren ende die wonden toe doen sluijten ende doen verhoeden Dat es litergierum sentaura minor ghebrande been en serusa ende diesgheliic als ic te voren gescreven hebbe. Die conposicie is herde goet in den somer ungentum [album] rasis vander cerusen Want het doet verhoeden ende het es goet den brande ende tot allen heeten puijsten die ulcereren ende tot allen leden die gheulcereert siin ende tot meneghen anderen dinghen: oly van rosen .½. o. was ende ceruse elx .i. o. dit sal men altegader inco[r]perreren ende int leste sal men daertoe doen witte vanden eijeren ende .j. o. campheren: Item een ander dat wonden wael consolideert ende toe doet sluten: R. wit hers ende sietse in sterken wijnedic ende coleret doer enen doec in water ende dan salvet u palme met oly rosarum ende bouwet ende houdet totdat ghiis te doen hebt want het es herde goed te wintere mer inden somer suldier toe doen half alsoe veel was als der hersen: Item vanden voerseiden simpelen medecinen moechdij nemen een deel wel ghepulverseert ende was ende rosinen van elken .<fr>1/2</fr>. deel ende van olij rosarum .iiii. deel ende maect daeraf goede siggillative dat is die co[n]solideert ende toesluijt die wonden. Ghi sult weten dat medecinen consolidative ende siggillative al eens siin. Ungentum verdriift die sterke bernende hitte van den wonden: R. litergie ende herde cleen ghepulverseert olij rosarum wiinedic ana .ii. dr. eerstwerven siet litergierum met wiinedic ende met olij van rosen al suverliic totdat begint te meerderen ende te wassen ende dan doeter toe .j. dr. cerusen ghepulverseert ende .j. dr. camphoren ende menghet altegader ende maect daeraf salve. Ungentum dat verdriift die coutheit vanden wonden: R. olij laurini .v. dr. serapinij appoponac ana .ii. dr. thurus sarcocolle aristologie combuste ana .v. dr. ghi sult cerapinum appo[pon]ac smelten over tfuer in den olij ende doeter toe die pulveren vanden anderen me\decinen

ende alsoe veel was dats ghenoech sy ende maect daeraf salve. Ungentum almansoris dat verdriift die droecheit vanden wonden: R. ceruse oly ustij polopodi picis [navalis] ana smeltet altegader ende dat is ungentum nijgrum: Item ungentum dats toten wonden die te veel qaets gheven: R. litergirum cleen ghepulvert .j. dr. olij rosarum aceto melle ana van elken even vele ende daerin sal men doen litergyrum ende stotent soe langhe ende soe veel dat al wit worde ende was. Daerna suldi nemen aluijn ende ghebrant vitrolum ende galle van elken .v.3. ende incopererent altegader ende maken daeraf salve. Ghi sult weten dat men aldus ghedaen salve moet orbaren soe langhe dat haer accedencien vergaen siin. Ende dan suldi orbaren al sulke medecinen als u dunct dat die natuer vanden leden daer die wonden in siin te doen hebben. Ungentum capitale: R. betonica verbena rose camune pimpenelle pilocelle van elken .iii.[dr.] stoet dese cruden ende legse in goeden witten wijn ende laetse daerin liggen drie daghe ten minsten. Daerna doese sieden soe langhe dat die twee deel versoden is. Daerna sighet ende wringhet doer enen sterken doeck wel uut. Ende daerna smelt .vi. lb. hers ende doeder toe .8. lb. was ende dit doet inden wijn daert tcruiit in ghesoden was ende doet over tfuer ende doeter toe .j. lb. terbentiins ende .<fr>1/2</fr>. lb. mastiic ende doet altegader sieden met cleenen vuere ende roeret al in een metter spatulen totdat wel gheincoperreert is ende ghemenct. Daerna bouwet met vrouwensponne ende houdet totdat ghiis te doen hebt. Dese salve is herde goet ten hoeftwonden ende tot menijgherhande ander wonden Ungentum nigrum ancelmij de ianua sumare die sonderlinghe goet is ten hooftwonden ende oec tot andere wonden: R. tsap van betonien ende tsap van weghebreeden ende tsap van eppen van elx een pinte ende doet daerin .<fr>1/2</fr>. lb. was ende .<fr>1/2</fr>. lb. hers ende siedet altegader totdat alle die cruden versoden siin ende doeter toe .<fr>1/2</fr>. lb. terbentiins ende rueret al in een metter spatulen ende dan sydet in vrouwensponne ende latet daerin couden ende daerna boudet ende houdet totdat ghiis te doen hebt want si es goet ende orbaerliic ten hooftwonden ende tot anderen wonden. Mer ghi sult weten dat men voor die hers sal nemen resini pini. Ende som nemense voer tsap van eppen sap van adecke ende het is al goet mer walpotte es beter dan herse [Thomas Scellincx plaester]. Item mijn plaes[ter] dat noch beter is dan alle die ander die men maken mach tot allen wonden mede te ghenesen ende sonderlinghe den cancer als hi ghemortificeert is: R. betonica verbena cicosana sana monde radicis valde bone van elken een hantvol dat sal men al stoten ende leggent inden besten wiin die men vinden mach ende den stercsten als wiin garnaten of dies gheliic of in aqua vite dat veel beter es ende latent daerin ligghen .iii. daghe of meer daerna sal ment sieden metten [wine] of met aqua vite so langhe dat die cracht vanden cruijden bliven inden wiin. Daerna syghet ende wringhet uut sterkeliic metten handen. Daerna suldi dat sap weder te vier doen ende latent sieden totdat dicke wort ende dan suldier toedoen .i. o. armoniacum gommi scrofet dats vierherst ende wit was .j.<fr>1/2</fr>. o. ende witten terbentijn .iii. o. Ende dit salmen altegader wel inco[r]perreren ende dan salment sijghen op goeden sterken wiinedic ende latent daerop vercouden daerna suldiit bouwen ende die wile dat ghiit bout suldi daerin stroijen .j. o. sercocolle wel clein ghepulverseert ende wel tegader menghen. Ende waer dat sake dat den edic waer te hert so doeter toe vrouwenmelc. Dit is de beste salve die men maken mach wonden mede te consolideren ende die wonden vullet sonder corosiif daerin te leggen ende sonder enighe vreese want si en laet gheen overtollich vleesch in die wonden comen. Item ungentum fuscum dat herde goet is mede te consolideren. Ende het doet

goet vlees wassen ende het verdriift quaet vleijsch: R. rutam silviam ende sietse in olije ende alst ghesoden is dan suldiit sighen ende daerin smelten .<fr>1/2</fr>. o. was ende .j. o. mastiic ende .i.<fr>1/2</fr>. o. colofonie ende als dit altegader wael is ghemenct dan suldier toe doen picem navalem ende galbanum ende labdanum van elken .<fr>1/2</fr>. o. Dit sal men al sieden met cleijnen viere ende dan suldier toedoen .<fr>1/2</fr>. o. hamelen\ruets

dat versch is ende syghent doer eenen doec. Ungentum bonum tot allen wonden mede te ghenesen: R. aloes mirre olibanum mastiic ana .ii. o. die medecinen die droghe siin sal men pulverseren ende die ander sal men smelten ende tegader inco[r]perreren met enen quarteren terbentinen: pulvis rubeus consolijdativus sicfit: R. die wortel vanden groten consoliden ghedroecht .j. o. [boli armenici .i. o.] colofonie .iii. o. mastiic olibanum ana .<fr>1/2</fr>. o. sanguis draconis mammie ana .ii. o. al dit salmen pulverseren. Dit pulver is herde goet dat bloet mede te stelpen ende te consolideren vleesch ende been alse [die wonde] ghenaijt is het doet oec lichteliic verhoeden. Ungentum vyride die herde goet is tot ouden wonden het doet goet vleesch wassen ende verdrivet tquade vleesch: R. celidonie dat goude alleluija dats [hues] loeck die wortelen daeraf folia centra gally dats scarleije levistici agrestis dats [wilt] loghestoel scabiose van elken een hantvol alle dese cruden sal men tegader stoten met .j. lb. scapens ruets ende sullet laten ligghen .ix. daghe daerna suldiit sieden metten ruete ende met .j. lb. oliifsmouts soe langhe dattet tcruijt sincke te gronde ende dan sijghet ende droghet weder te viere ende doeter toe .iii. o. was in den somer ende inden winter .ij. o. ende als ghesmolten is doeter toe mastiic ende olibanum ende es viride van elken .<fr>1/2</fr>. o. Mer eer ghij es viridi daerin doet salment proeven oft helt ende doeter in ende proevet weder of die varuwe verandert sij ende ist groen soe doetet vanden vuer ende dan doeter toe .i.<fr>1/2</fr>. o. aloe epaticum wel ghepulverseert ende in olij gheresolveert ende het es herde goet: Ungentum gracia deij: R. verbena pipenelle betonica van elken een hantvol ende siedet bina op die helft ende dan seyghet ende wringhet uut ende doet weder te viere ende doeter in .j. lb. wit hers ende .i.<fr>1/2</fr>. o. was ende .ii. o. mirren mastiic ende wieroc van elx .j. o. Dit salmen pulverseren herde cleine ende siedent altegader ende al in een roeren metter spatulen totdat altegader wel ghemenct ende gheincorpereert sij. Ende als ghiit vanden viere doet soe doeter in .<fr>1/2</fr>. o. terbentiins ende een luttel olien van oliven

ende dan roeret wel metter spatulen totdat vercout sy. Dese confexie en was sonder sake niet gheheeten gracia deij. Want sy es goet ende weerdich ende werct bij miraculen sy es oec goet tot verschen wonden ende tot ouden. Ende sy suvert wonden boven alle medecinen ende doet goet vleesch wassen ende consolideert meer in eenre weken dan eenich ander in eenre maent. Ende sy en laet geen quaet vleesch wassen inde wonden noch gheen wonden en moghen worden ghecorrumpeert daer mense ierst op leit. Sij es oec goet tot allen wonden in die pesen ende apostemen. Ende si trect uut den live ghescutte doren ende alrehande dinc dat inden live steken mach. Het es oec goet teghen alderhande beten van ghevenijnde beesten. Het es oec goet den cankeren ende den fistelen. Het doet oec scrofelen uutbreken ende ghenesen ende alle apostemen. Het es oec teghen alle weeuden ende steken vander siden ende teghen die milte ende lever daerop gheplaestert. Ungentum popelgoen is gheheiten om der knoppen wille vanden popellierenboemen. Sij es goet teghen heete onghemaken ende die niet slapen en moghen om die grote bernende hitte al[s] men den sieken daermede salvet tfoerhooft ende den slaep ende den pols vanden armen ende de palme ende die planten vanden voeten. Ende ghemenct met olij rosarum ende met olij violaet ende op die lever ghesalvet die verhet es het vercoelt utermaten seer. Ende als men den sieken daermede salft den buijc ende den navel die in heete onghemake liggen he doese sweeten: Item oculorum pupilli .<fr>1/2</fr>. lb. [semen] papaveris nigri foliorum mandragora cimarrubi foliorum [iusquiami solatri vermilicuaris] lactuce semperviva bardane violarum umblicum veneris .iii. o. axungia novelle sine sale .iii. lb. die knoppen van popelen sal men bi hem selven alleen ontween stoten ende menghent met smoute ende maken magdaliones dat siin cloten ende laetse alsoe liggen. Ende daerna suldi nemen alle die cruden die voerseit siin ende stoetse wel bi hem selven altegader sonder smout ende maect daeraf cluten ende soe laetse liggen acht daghe of negen. Daernae salmen nemen

die magdaliones ende brekense al ontween ende siedent in eenen cetel met een pinte goets wijns ende latent sieden soe langhe dat die cruden al versoden siin ende al in een roerent metter spatulen ende dan salment syden ende wringhent doer enen doec ende latent couden ende doent op. Ungentum dialtea malansticon ende calausticon dat is te segghen dat weyct dat hert es ende verwermt dat cout es. Het es herde goet teghen die weedom vander borst die coemt van vercoutheit. Ende het es goet teghe phleresijn dat is een aposteme onder die ribben van binnen des lichaems ende men sal dialtea wermen in een eijscale ende salven daermede die borst ende die side daer die aposteme is. Alle die lede die vercout siin ende verdroecht verwermt ende ververst ende weijct: R. die wortel van bismalven liinsaet venigriec ana .j. lb. squille .<fr>1/2</fr>. lb. [dit salmen alte gader stoten ende ziedent alte gader in 7 lb.] water dat dat dic sij salment sieden met .j. lb. waters ende dan doet allenken in een buijdel ende daerop wallende water daer ghij tsap mede uut ghiet van desen [sape] soe neemt .ii. lb. ende doet daer in .<fr>1/2</fr>. lb. oliifsmouts ende latet sieden soe langhe dat tsap al versoden is dan doetter toe .<fr>1/2</fr>. lb. was ende alst twas ghesmolten es soe doeter toe terbentijn galbanum gumme edere ana .ii. dr. ten lesten doeter toe colofonie wit hers ana .<fr>1/2</fr>. lb. ende alst ghesoden is ende wel ghemenct soe doet vanden vuer ende latet couden ende bestedet: Ungentum album contra salsum fleuma[et]colera fac[i]ei reperandum et humores et maculas auferendas: R. ceruse .j. o. litergirum .j. o. olibanum .iii. o. mastiic .j. o. Dese medecinen suldi stoten elc bi hem selven ende pulver vander serusen suldi menghen met olien ende daerna suldier toedoen litergierum daerna den mastiic ende den wieroc ende menghent wel met stoten al in een ende allenken suldier toedoen wiinedic ende alst beghint te dicken soe doeter toe olie ende wijnedic [ende wederen roete] ende alsoe langhe doet aldus totdat al wit ende dat te dic noch te dunne en sij: Ungentum ad malum mortuum in die quade beene ende teghe crausel ende alderhande quade drope: R. ceruse .i.<fr>1/2</fr>. o. mastiic olibani

auripigmenti plumbi ustij ana .i.<fr>1/2</fr>. o. Dit sal men al cleijn pulverseren ende incorperrerent met .i.<fr>1/2</fr>. lb. popelgoen ende .<fr>1/2</fr>. o. olij rosarum ende wiinedix soe vele dats ghenoech sy ende daeraf maect salve.

Medecinen die consolideren ghebroken beenen en de armen.

Dit syn die medecinen die sonderlinghe goet syn te ghebroken beenen ende te vesten die leden die ontset hebben gheweest ende weder gheset siin te punte R. meel dat in die molen ghestoven is aen die wante .½. lb. mastiic dragagantum gumme arabicy .i. o. endive bolus arminicus ana . o. pulveret ende menghet metten voerseiden mele ende incorperreret metten witte van den eyeren alsoe dicke als seem. Als enich lit dat ghebroken heeft gheweest of ontset of ghewont ende ghenesen is ende dat stiif bleven is Dan behoeft men medecinen die weyken die pesen ende conferteren ende die humoren die in die pesen ghetrocken sijn te niet doen gaen. Ende dat is dit dat sonderlinghe goet is daertoe: R. bidelli appaponaci ana .i. o. ende legghet te weijke in wiin ende daerna smeltet .<fr>1/2</fr>. o. swinensmouts ende .i. o. endensmouts ende .i. o. hoendersmouts ende menghet altegader metten gummen: Item was ende terbentine ana .i. o. doet daertoe meel van venigrecum ende van liinsaet ana .i. o. mastiic wieroc ana .i.<fr>1/2</fr>. o. Ungentum resumptivum dat al te goet es denghenen die psysiic siin Dat is denghenen die tborstonghemac hebben ende die hebben droghen hoest als men daermede salvet die borst. Ende het es oec goet der arthiken al haer liif daermede ghesalft ende menige ander dinghen: R. gansensmout endensmout hoenresmout ende swinensmout groen ende onghesouten ende gheel was van elken even vele dit sal men altegader smelten ende sydent doer eenen doeck. Nu suldi weten eer ghi orbaert dese salve te molificeren soe suldiit eerst baijen in wermen water daerin ghesoden sal siin bismalve ende tcruut vander ander malven ende die bloemen vander camomillen ende fenigriec ende lijnsaet ende daerna salvet coenliic.

Emplastrum teghen ghebroken beenen.

Emplastrum dat herde goet is ghebroken beene mede te consolideren of ribben of waer dattet waer: R. pix liquida ende oly ende was ende smeltet al te gader ende dan doet vanden vuere ende dan doeter in pulver van steenpec van mastiic van wyeroc ende vanden sade vander consoliden ende vanden sade vander weghebreeden. Alle dese pulveren sal men menghen met den liquaren die voerseijt sijn ende wel incorperreren. Ende als ghij se orbaren wilt dan suldise breijden op een stimleder ende wael bouwen biden vuere metten handen dit mach men houden als appostolicum.

Emplastrum apostolicum.

Emplastrum apostolicum maect men aldus: R. pix narcum [colofonie lb.j. galbanum armoniaci oppopanac à. o.j.] cere .iii. o. inden somer ende twee inden winter wijnedic .½. lb. Ghij sult nemen den wiinedic ende legghen daerin die gummen die men niet pulveren en mach ende doense te vuere totdat se ghesmolten siin ende dropet een drope in cout water ende heldet tegader ende verandert siin varwe ende doeter dan in die colofonie wel ghepulverseert met .<fr>1/2</fr>. o. olibani ende roeret metter spatulen wael in een totdat wel gheincorperreert sy. Ende alst begint een luttel gheelachtich te worden dan doet vanden vuere want dan eest al ghenoech ghesoden ende dan doeter toe .<fr>1/2</fr>. o. terbentiins ende incorperreret tangherliic altegader ende sighet in cout water ende salvet u handen met oly laurini of elre mede ende bouwet met den handen bi den vuere. Ende al ghiit wel ghebout hebt soedat twater al uut es dan maecter af magdaliones. Dese plaester es goet die quade melren alse gheswollen siin ende ghebroken beenen te rechtene alsy gheconsolideert siin ende den wonden. Het es oec goet der borst alse ghequets es. Het doet oec rijpen apostemen ende doese uutbreken. Ende het trect ghescut uut den live ende doorne ende alrehande ander dinck die int liif steken.

Emplastrum ceroneum.

Emplastrum ceroneum is sonderlinghe guet teghen die weeude vanden scouderen ende teghen die borst dat van

couden coemt Als men plaesteren daeraf maect ende daerop doet. Het werct oec sclijrosiin vander lever. Het is oec herde goet teghen dat witte water. Het is oec herde goet gheplaestert op die coude matrix van den wiven. R. picis naverum bene colate cere ana .iiij. o. serapini .ii. o. aloes thurus mirre ana .i. o. appoponaci galbani storasis calamite masticis venegrecij aluminis ana .vj. dr. terbentine occi colofonie ana .i. o. ende .iii. dr. confice rubee corunbus bedelle .iii. dr. litergirij .i.½. dr. Dat suldi aldus conficeren serapini galbani armoniacum appoponac dit sal men al leggen in wiin te smelten ende dan doet dat sieden totdat die wijn half versoden sij. Ende alst beghint te sieden soe doeter toe pix navalis ende roeret metter spatulen tot dat es ghesmolten ende dan doeter in was. Ende alst ghesmolten is doeter in colofonie daernae storax calamite ghestoten met eenen heeten pistule ende doeten in met stucken daerna mastiic olibanum daer na mirre ende bedellum ende ondertussen doeter in terbinum daerna dander ende fenijgriec. Ende alst ghenoech ghesoden is soe doeter op cout water. Ende als ghiit uut den water doet soe perset twater uut metten handen daerna bouwet met pulver van aloes op een merbersteen die ghesalft sal siin met olij laurini daerna met sofferaen. Ende alle wegen sullen u handen syn ghesalft met olij laurini of met ander olien.

Emplastrum oxirocroceum.

Emplastrum oxirocroceum is sonderlinghe goet teghen ghebroken been ende tot allen gheweeren vanden leden. Ende het weict alle herde apostemen ende dissolveerse. Daerom die oude surgine van saleernen plaghent te orbaren ten ghebroken beenen ende ten wonden scoon mede te cicatriseren ende tallen gheswelle: R. picis navalis colofonie occi ana .iiii. o. terbentine galbanum armoniacum mirre olibanum mastiic ana .iiii. o. ende .iii. dr. Dit suldi aldus conficeren galbanum ende olibanum salmen een luttel stoten in eenen mortier ende dat gheleit in wijnedic enen nacht ende des merghens doet te vuere totdat

ghesmolten sij ende dan sighet doer enen doec. Ende dan doeter weder te vuere totdat dien edic een luttel ghemindert si ende dan doeter toe pix navalis. Ende alst pec ghesmolten is soe doeter toe was daerna colofonie ende daerna terbentine daernae mastiic ende olibani ende mirre ende alle weghe roeret metter spatulen. Ende alst ghenoech ghesoden is gietet in cout water. Ende alst cout is bouwet dat water rein uut dan salft den merbersteen met olij laurini ende stroyt daerop sofferaen ghepulverseert ende menghet daermede metten handen ende formeert daeraf magdaliones ende houdet tot ghiis te doen hebt.

Capm. .vi. vanden medecinen die corroderen [ende cauteriseren].

Nu hebdi gehoert vanden medecinen repercussive ende resolative en[de] maturative ende mondificative ende sigillative ende cicatrotien. Nu wil ic u voert scriven ende leeren kennen die simpele medecinen die composite die corroderen ende cauteriseren. Dit sijn die simpele medecinen die corroderenen ende cauteriseren. Die scorsen van viticella apium risas pes milium capsia cantarides ghescelt looc aiunum squillen mel anacardi flammula alumen pl[u]micum calc viva realgar vitriolum es viride ende veel ander. Nu hebdi ghehoert die namen vanden simpelen medecinen. Nu wil ic u voert scriven vanden conpositen dat apostemen uut doet breken sonder snijden: R. mel anacardi neemt anacordes in een gloyde tanghe ende per[st]se ende daer sal uutlopen mel dats als seem. Dat suldi menghen tegader ende leggent op den aposteme het sallen uut doen breken want het is medeciin die cauterien maect: Item een ander: R. morwe seepe ende menghetse met ongheblust calc: Item een ander: R. cantarides met heefsel ende met wijnedic: Item een ander dat sterckeliic corrodeert ende niet felliic en es ende mindert dat vleesch dat overtollich is: R. hermodattelen ende flos eris ende aristologie rotunda ana ende maect daeraf pulver: Item een medecine die noch meer corrodeert ende is al te goet in quaden ouden ulceren ende fistelen ende canceren:

R. tsap van affodillen .vj. o. calcis vive .ii. o. auripigmenti .j. o. ende maect daeraf trosisken ende laetse droghen in die scade. Ende dese trosiskens sijn beter ghemaect in die oestmaent ende houtse ende alst te doen es ende quaet verrot vlees verdriift men daermede ende quade ghecorste ulceren suvert men daermede. Soe pulverseert men trocisken ende legget daerop. Ende als ghi werct met aldusdanighen medecinen men en salse niet afdoen met cracht mer men salse soe langhe laten ligghen totdat se van selven afvalle met alle der corsten die se ghemaeckt heeft. Ende en sijn die corsten niet al af ende dat quade verrotte vleesch soe doet weder van eerst als ghite voren hadt ghedaen totdat u dunct dattet wael staet ende dan eest groot ghenoech mer die medecine sal min siin anderwerf dan sy was eerstwerf of sy en sal niet alsoe sterc siin. Ghi sult weten dat die beste medicinen mede te mortificeren aldustanighe quade onghemaken als ulceren fistelen ende canceren ende arcenicum sublimatum mer dies en scrive ic hier niet. Want ghi vindet int ghemeen capitel van den fistelen ende ander die oec herde goet siin ende laet u ghenoeghen daermede want sy siin goet ende gheproeft.

Vanden olyen medecinael.

Als alle die medecinen die ghi ghehoert hebt hier te voren wil ic u scriven voert ende maken een capitel goet ende orbaerliic vanden olien die de medecinen toe behooren. Ende eerstwerven wil ic u scriven waertoe dat sij orbaerliic sijn ende waertoe dat men die olien mach maken. Dien orbaer vanden olien is tweederhande. Die eene is datse goet sijn ende orbaerliic inder spijsen. Want alsoe als ysaac seit in die dijeten vinum sale dolien gever der spisen goeden smaec ende versachten die spise ende weyken die hertheit. Die ander olie hoort ter medecinen. Sulke olyen vercouden ende sulke verwermen ende sulke ververschen die versche lichaem ende makense veerdich ende versachten oec die darmen. Ghy sult weten dat alle die olien heet siin teghen dat die dinghen siin daer mense af maect. Alle olien ende alle vette dinghen siin

heet. Ende daerom olie van papaver al is papaver cout van natueren mochtan ist tsmout dat men daeraf maect werm teghen dat papaver is daer men den oly af maect.

Sulc olien siin ghemaect van saden sulc van keernen van noten ende van oeste ende sulc van houte sulc van wortelen sulc van loveren sulc van bloemen van den sade maect men olie als van dilsade van billensade van lijnsade van raepsade van tarwen ende van dies gheliic. Van kernen maect men oec oly als van soeten amandelen ende van bitteren amandelen ende van keernen van perrixsteenen ende van haselnoten ende van dies gheliic. Van houte als van fraxinum dat is van essenhoute of van geneverenhoute ende van menigherhande ander hout daeraf is orbaerhic olie te maken. Van bloemen als van rosen van violetten van lelijen of van dies gheliic. Van oeste als van oliven van bayen ende dat sijn bacse laurij ende van dies gheliic. Ghi sult weten dat men olie maect van oeste om te vercouden is beter groen dan rijp. Alle oeste dat niet riip en es vercoelt meer dan dat riip is ende is oec couder: Item sulke olie maect men met persen als met slachmolen ende sulc met sieden sulc met temperen. Ghi sult weten dat alle die olien die men maect van keernen ende van oeste ende van sulken sade moet men maken met persen. Nu sal ic u leeren van elken sonderlinghe hoe men se sal maken. Van houte ghemeenliic sal men aldus olij maken. Men salt thout droghen met cleenen stucken clieven ende legghent in eenen pot die onder ghegaet sal siin in den bodem ende men salre opleggen een stopsel van eenre tegle beplact met leeme soedat daer gheenen waesom uut en gaet dan sal men eenen anderen pot setten in die eerde die niet en sal siin ghegaet. Ende al om ende om den oversten pot die ghegaet is suldi stoken vuer ende dat daer druijpt inden ondersten pot dat seldi houden. Vanden merghe van vliere of van anderen merghe maect men olie als vanden houte. Van den wortelen vanden crude sal men aldus maken olie. Men sal die wortelen stoten ende siedense in wiin totdat men siet dat die cracht vanden wine ende van den wortelen siin vergadert ende dien wijn heeft die macht uut den wortelen ghetoghen. Ende dan suldiit sien en ghieten daerin oliifsmout ende sie\dent

weder soe langhe dat die wiin versoden sij ende dan hout die olie. Of neemt tsap vanden wortelen of vanden cruden ende siedet met olien soe langhe dat tsap al versoden sij. Men mach van alrehande specien oec nemen die pulveren ende siedense in wiin of in water. Ende daerna syghet ende doet inden olie ende doet weder te viere ende latet soe langhe sieden dat den wijn of dat water dat gheseghen was al te niet versoden is. Of men neme die pulveren metten olien ende met den wine ende siet se altegader totdat die wijn al te niet versoden es ende dan seijghet. Van bloemen maect men olie als van rosen ende van violetten of elre af. Men menct die rosen ende doese in een vat ende olij daermede ende setse ter sonnen .ix. daghe ende wildi ghi moechse alle daghe veranderen. Ende als ghi se wilt veranderen ghi moechse wriven tussen u handen ende uutwringhen die olie ende werpt die bloemen wech ende doeter ander in ende doet aldus alle daghe soe wort u olie goet. Ghy sult weten dat som olien hebben viertuijt te vercouden ende som te verhitten. Ende daerom sijn sy som goet ende orbaerliic teghen coude onghemake ende sulke teghen heete onghemake. Nu suldi weten dat die olien trecken in hem die natuere ende die cracht vanden dinghen daer sy af ghemaect siin. Als vanden heeten dinghen trecken sy die hitte ende vanden couden trecken sy die coude. Ende eerstwerven wil ic u scriven vanden couden olien.

Olium rosarum.

Oleum rosarum frigidum et siccum is goet teghen de hooftsweer die van hitten coemt vanden rede of vander sonnen. Sy es herde goet denghenen die niet slapen en moghen ende teghen die bernende hitte vander maghe ende vanden lichame daerop ghesalft van buten ende oec ghenomen van binnen ende te menigherhande ander dinghen. Nu sal ic u leeren hoe mense maken sal: R. .iii. lb. rosenblader ende .iii. lb. olien ende ghy sulse utermaten wel wriven tusschen u hande ende leggense in een glasen vat metter olien ende settet in die sonne daer se heet sciint. Ende dat suldi doen .xii. daghe ende sult dat vast stoppen. Ende na die .xij. daghen suldi die rosen uutwringhen ende weder versche rosen in alsoe veel alser

van eersten in was ende settent alsoe langhe weder ter sonnen. Ende wildiit noch couder ende beter maken soe verandert noch dicker alsoe als ghi te voren hebt ghedaen. Ende daerna suldi dat sieden ende houdent totdat ghiis te doen hebt dan orbaret.

Olie van violetten.

Oleum violaceum is cout ende vers mer sy es meer cout dan vers si es goet denghenen die in frenesien ligghen die den rede hebben ende groten hooftsweer of elre ane sy es oec goet teghen die rauheit van der maghen ende vanden darmen alst men in giet met cliisterien ende met anderen dinghen die daertoe orbaerliic sijn. Ende dit sal men alsoe maken als men maect olie van rosen.

Oleum mancinum.

Oleum mancinum maect men van manta dat is vanden bloemen vanden wilden wiingarden die men oec heit in latijn lambrustus. Het es cout ende het es goet teghen den hooftsweer die van hitten coemt ende teghen overtollich sweet. Ende dit sal men aldus maken. Ghij sult nemen die bloemen vanden wilden wijngaerden die wel ruken ende sulse legghen in die olie ende ter sonnen setten .x. daghe ende maken se voert als men ander olie maect.

Oleum mandagora.

Oleum mandagora is cout ende versch ende es goet teghen den hooftsweer die van hitten coemt. Ende die maect men aldus: R. poma mandagora ende [j]usquiamus ende papaver ende legghet in olie ende doet ter sonnen .ix. daghe ende daerna suldiit sieden met cleenen viere totdat tsap al versoden es. Ende in dat een deel vander olien sal men doen rosen resolveren storax calamite ende opium ende alsoe sal ment houden tot dats te doen es: Item men maect oec anders. Men doe in die olie tsap van mandragora ende van misonium vanden sade van papaver ende menghet altegader ende siedet in .ii. vaten tot dattet tsap versoden es ende dan suldiit sijghen ende daernae suldier toe doen opium ende daernae een luttel sieden dan eest volmaect.

Oleum liliaceum.

Oleum liliaceum is cout ende doet alle sweer versachten: Jeghen sterken hooftsweer die coemt van groter

hetten van bernenden rede of van ander hetten. Of teghen die heete maghe ende die darmen die verhert syn isse sonderlinghe goet. Ende dit sal men aldus conficeren men sal die bloemen vander lelien al ontween stoten ende legghense in wijn ende in olie doen .ix. daghe ter sonnen daerna doese sieden met cleenen viere totdat die wijn al te niet versoden sy. Ende dat sal siin ghesoden in .ii. vaten ende dat vat siin ghestopt daer die wijn ende die olie ende die bloemen in sieden ende daerna sijghet.

Oleum hederinum.

Oleum hederinum is cout ende is goet teghen den hooftsweer die vanden rede coemt of elwaer af ende teghen die heete maghe ende die darmen ende teghen heete matrix. Ende het es goet teghen articlen aen die voeten ende aen die handen ende elwaer ende het versacht alle weedom ende sweer. Dit sal men conficeren alsoe men doet die olie van lelien die voerseit es.

Oleum van papeleon.

Oleum papeleon is cout ende es goet ten hoeftzweer ende die in die frenesien ligghen. Dit sal men aldus conficeren ghi sult nemen .iii. lb. knoppen vanden popelbomen ende stotense ende siedense in .iiii. lb. waters ende ses en dertich. lb. wiins ende olie ende settent ter sonnen .vi. daghe ende onderroerent alle daghe ende alsoe men die ander heeft ghesoden soe sal men dit sieden.

Oleum mirtinum.

Oleum mirtinum is cout ende es goet ten article. Ende die sal men aldus maken. Ghij sult nemen die blader van mirten ende stotense ende legghense in wijn eenen nacht ende enen dach. Daerna suldier ingieten olie ende sullet sieden totdat die wijn al versoden sy. Nu hebdi ghehoert vanden couden olien. Nu wil ic u voert scriven vanden heeten ende eerstwerven vanden.

Oleum laurinum.

Oleum laurinum is heet ende versch ende versacht ende daerom isse goet teghen die coude yechte ende articlen die van couden coemt. Ende ieghen den sweer vanden hoofde ende ieghen alle zweeren ende weuden vanden pesen ende vanden pe[e]sachtighen leden. Ende het es sonderlinghe goet jeghen tfier. Ende dit maect men als men maect olie

van oliven. Of men maket anders. Ghij sult nemen baccos laurij dat siin die beijeren van den lauwerboemen die men heet baijen ende ghij sulse stoten ende wriven met wermen water tussen u handen ende doeter toe water ende latet herde langhe sieden ende seyghet doer eenen doeck ende alst ghecout es dan suldi nemen dat vette dat daerboven is ende houden dat.

Oleum synapium.

Oleum synapium is heet ende is goet teghen die coude jocht ende teghen peralysiin ende teghen alle onghemake die van couden comen. Ende dit sal men aldus conficeren ghij sult legghen dat mostaertsaet in een buijdelkiin ende legghent in versche eerde .x. daghe. Daerna stotet sterckeliic met olien ende doet in den budel ende perset uut ende siedet. Men maect oec aldus anders: R. iiij. lb. mostaertsaets ende .iiii. lb. olien ende pulverseert dat mostaert ende legt inden olie .x. daghe ende daerna syghet ende houdet.

Oleum samnaceum.

Oleum samnaceum is heet ende es goet den hooftsweere die een cunsteliic wart ghesalft want het verd[r]iiften. Ende tot allen anderen sweeren ende wonden ende sunderlinghe den hooftwonden: R. .iiii. lb. olien ende .ii. lb. vanden moerbladeren vanden sambomen dacium in latijn heet samica. Dit salmen aldus conficeren. Den samboem sal men stoten ende allenxkens menghen met olien ende latent staen .iii. daghe ende daerna siedent toter helft ende dan seijghent.

Oleum anetum.

Oleum anetum is goet ter quader maghen ende te menegher hande onghemake dat van couden coemt: R. olie van oliven .xxxvj. o. ende die bloemen suldi doen inden oly ende latent staen .iii. daghe daerna suldiit een luttel laten sieden met cleinen vuere ende tangherliic wringhen uut ende werpt die bloemen wech ende doeter weder ander in van dillen .iiii. o. ende settet ter sonnen in die hontsdaghe als die sonne ten hoochsten scijnt vanden jare ende houdent.

Oleum lentiscinum.

Oleum lentiscinum sal men aldus maken. Ghi sult nemen den duijst van lentiscum alst wel riip es ende sto\tent

ontween ende siedent in water ende latent couden ende dat vet dat daer boven vliet rapet af ende houdet het es goet.

Hoe men olie wassen sal.

Oleum mach men wasschen omdat se te coelre te suverder ende te claerder sal siin ende te bat smaken. Ghij sult den oly doen in eenen pot die den bodem sal hebben cleen gaten ende die gaten sullen siin ghestopt ende gietet water metter olien daerin ende stopt den mont vanden pot ende onderroeret veel ende ghenoech ende latet langhe rusten. Daerna ontstopt die gaten ende latet twater uutlopen. Ende als die olie begint te lopen dan suldi die gate weder stoppen ende weder water daerin gieten ende doet als ghi te voren dedet ende noch derde werven ende hoe dicker hoe beter. Ende en hebdi gheenen doergaeten pot soe doet die olie metten water in een becken of in een ander vat ende onderoeret veel ende ghenoech met eenre roeden die op deinde sal sijn ghesplit ende daerna latet langhe rusten ende sincken. Ende daerna scheyt den oly vanden water ende aldus doet .iii. werven of meer dit is die manier van olien te wasschen.

Capm. vj van [wonden] drancken te maken.

Nu hebdi ghehoert capittulum van olien. Nu wil ic u voirt scriven vanden drancken daer men wonden mede doet ghenesen: canep reinvaen bivoet medesuete fenicle craijenbeck[arba roberti] brunelle garwe rode coel agrimonie van elken een hantvol ende van roden coel .ii. hantvol ende wortelen van gariofiolaten .ij. o. versche ende. j. o. droghe. Alle dit sal men altegader stoten ende met wijn wringhen doer eenen doeck [die scone is] ende houdent in eenen pot Alle weghe ghestopt. Hieraf suldij gheven drincken des merghens nuchteren .iiii. lepel vol ende na den eten .iii. ende des avens na den eten oec drie. Den sesten dach daerna suldi gheven .v. lepel vol nuchteren ende na den eten .ii. lepel vol ende des avens eene totdat die wonde al toe sy ende ghenesen. Ende op die wonde en seldi anders niet legghen dan een root coelblat. Desen dranc is goet alle wonden mede te ghenesen ende oec ulceren ende fistelen want hy dodet alle venijn ende quade

verrotte vleisch ter wonden uut purgeren. Ende dit cruut ende wortelen mach men stoten ende maken daer af koeken ende drooghense ende houdense alle dat jaer over tot dats te doen es. Te winter of tot anderen tijden sal men se [sieden] in wijn. Ende met dien wiin daer die koeken in ghesoden sullen sijn sal men weder sieden met ghescuumden zeeme ende houden tot dats te doen es. Item een ander dranck die herde goet es alle wonden mede te ghenesen: R. betonie agromonie flagarie dat siin eertbesien [violettencruyt ambrosie] buglosse pimpenelle penthafilen van elken van desen .j. hantvol dit suldi al stoten ende siedent met .½. lb. wiins ende .j. quarteren zeems ghescuijmt ende doeter toe .C. coren pepers. Ende soe men dicker drinct soe men eer sal sijn ghenesen. Mer dat hem die sieke hoet van alle dat hem deeren mach Item eenen anderen dranck die herde goet es alle wonden mede te ghenesen: R. pilocella betonie sanamundi salvie van elken een hantvol rode coel alsoe veel als alle die ander ende pulverseert ende siedet in goeden wijn ende gheves den sieken alsoe veel als in een eyscale ghegaen can Item een uutvercoren dranck tot allen wonden: R. spikenaerde .vj. o. muscaten .ii. o. bloemen .iiii. o. caneel .v. o. saccifragie .iiij. o. clein mede .vj. loet. Ende als ghi den dranc maken wilt soe neemt .vij. loot pulvers ende eenen stoop wijns. Ende waer dat sake dat die sieke met hitten bevaen ware soe neemt voer den wijn enen stoop waters ende .<fr>1/2</fr>. lb. sukers.

Explicit cyurgie thoma umbra medecina de tesmonte quae thomasia vocatur.

Item een goet ende een scoon ungentum commuyn om te orbaren in alle versche wonden ende sonderlinghe int hooft: R. rasine terbentine ende tsap van betonien van elken even vele. Ende dat sal men menghen met olie commuijn ende doen daertoe een luttel was. Ende alst ghesmolten is soe salment gieten op witten wiin ende latent alsoe coelen altoes roerende.

Amen.

[Explicit cirurgie thome Umbre medici te tenis monde que thema vocatur.

Int jaer ons heren dat men screef 1343 in die meije in die stat van namen Ic thoma umbra medici metter hulpen van onsen lieven here ende onser sueter vrouwen sijnre ghebenedider moeder dit werc tot enen gueden eijnde ghebrocht. Ende dairom lieve kinder ontfaet blidelike ende en scaemt u niet ende en laet u niet verdrieten dairmede te werken want ic hebbe minen aerst dairtoe ghedaen om te soeke alle die passe der ouder vroede meesters om te vergaderne ende te treckene die blome uut hare boeke. Ende minen sinnen en waren niet gherust om al uut te nemen aldat inden boeke ghescreven was mer dat men met redene ende met ghetughenisse der ouder vroede meesters heeft gheproeft gheweest. Dairom en ontsiet u niet ende en twivelt niet dairmede te werkene want het is een wortele ende fundament der sciencien van cirurgien. Ghi sult u hoeden lieve kinder van onghemake die twivelic sijn te cureerne dat u guede name niet en worde besmet met ghiericheit te winnen. Mer set u ten weghe die u brenghe salicheit ende en onderstaet niet te sorghelike onghemake dair en ghene hope anen is te ghenesen. Dairof sal u comen lof eer ende prijs ende vrome. Ende ghi sult dairmede crighen guede name des moet u gonnen den almachtighen god ende verlichten met sinen heijlighen geest sodat alle die cure die gij onderstaet moet comen tot enen gueden ende Amen.

Neemt dat hoeft van eenre meuwen
Ende die hoefde van achte leuwen
Ende die hoefde van twee vincken
Die moghen der selver tijt ghedencken
Dat ic dit boec volscreef sonder sorghen
's Woendaeghs na half vasten.
Des moet God ghelovet sijn,
Ende moet ons brenghen wt der pijn
Na desen leven in hemelrijc
So moghen wi alle wesen vrolic.

Amen.]